

שו"ת

במראה הבזק

חלק שני
מהדורה רביעית

תשובות לשאלות
שנשלחו בפקסימיליה
על ידי רבני התפוצות למרן הגאון
הרב שאול ישראל זצ"ל
נשיא "ארץ חמדה"

בהורמנא דהרבנות הראשית לישראל

בהוצאת

מכון התורה והמדינה
ע"ש הרב שאול ישראל זצ"ל
ירושלים

ההסתדרות הציונית העולמית
המערך לשירותים רוחניים
בתפוצות

תוכן העניינים

אורח חיים

עמוד

תפילה וברכות

1	א. תפילה בלשון הקודש בלי הבנת המתפלל או תפילה בלועזית
3	ב. תרגום שם ה' בסידורים המתורגמים לשפה לועזית
5	ג. שימוש בסידור של התנועה הקונסרבטיבית
6	ד. שימוש בסידורים המתורגמים ללועזית בהוצאת רב רפורמי
7	ה. חלוקת התפילה בין שליחי-ציבור אחדים וכיבוד נערים כשליחי-ציבור
9	ו. דין כהן שנשא גיורת לעניין עליה לתורה ולהיטמא למת
10	ז. דין החשוד במשכב-זכר בקשר להלכות בית-הכנסת, כיבודים, עליות וכדו'
12	ח. שתייה לפני התפילה לאדם שלא נהג כן עד עתה
14	ט. אמירת קדיש (שאחרי הקרבנות) באמצע פסוקי דזמרה
15	י. גדר ברכת נטילת-ידיים ודין הקם באמצע הלילה לעשות צרכיו
17	יא. חינוך לברכות הנהנין על אוכל לא כשר

בית הכנסת והקהילה

18	יב. עריכת טקס בת-מצוה בבית הכנסת
19	יג. טקס בת-מצוה בבית-כנסת ושירת הבנות במקהלה בציבור
20	יד. שינוי שם לועזי לשם עברי בזמן בר-המצוה
21	טו. סדר ציבורי בבית הכנסת
22	טז. גובה המחיצה בבית הכנסת
23	יז. הקדמת ציון שם התורם לשם ה' בעמוד-התפילה
24	יח. אופן מכירת בית-כנסת ישן על מנת לבנות בית-כנסת חדש באתר אחר
26	יט. מכירת בית-כנסת לצורך הפיכתו למרכז סוציאלי
28	כ. בניית אתר הנצחה על שטח המשמש כיום כחניון, והיה בו בית-כנסת שחרב בליל הבדולח
31	כא. צילום תפילה בבית-כנסת או שיחזור תפילה

שבת ועירובין

32	כב. שותפות עם גוי לצורך קנייה בשבת
34	כג. שימוש במעלית רגילה בשבת לדבר מצוה כשהיא מופעלת על-ידי גוי
37	כד. שימוש בגלאי-מתכת בשבת
38	כה. פתיחת ברז העלולה להביא להפעלת משאבת-לחץ חשמלית בשבת
40	כו. הפעלת חניון פרטי של בית-כנסת בשבת
41	כז. העדפת הקניה בחנות שאינה פתוחה בשבת
42	כח. עבודת רופא יהודי בשבת בבית-חולים שרוב המטופלים בו הם גויים

43	כט.	אשה שזמן לידתה קרב ובא-שהותה בשבת בקירבת בית-החולים
44	ל.	תפילת מנחה בערב-שבת אחרי קידוש שנעשה להוציא אחרים
45	לא.	מריחה בערב-שבת של שפתון הנשאר על השפתיים במשך כל השבת
46	לב.	הריגת "זבוב המלריה" בשבת
47	לג.	כמות המזון לעירובי חצרות
48	לד.	טלטול והוצאת שטרות כסף בשבת לצורך הצלה משודדים

מועדים וזמנים

50	לה.	שותפות עם גויים בחברה הפועלת גם ביום-טוב
51	לו.	יום-טוב שני של גלויות לשליח מארץ-ישראל
53	לז.	"מכירת חמץ" על-ידי יהודי המפעיל את מאפייתו (חמץ) גם בימי הפסח
54	לח.	"מכירת חמץ" על-ידי בעל מאפייה השותף עם גוי
55	לט.	הקדמת הקידוש בליל-הסדר לפני צאת הכוכבים (לצורך זקנים)
57	מ.	אמירה לנכרי להכשיר סוכה פסולה ביום-טוב
58	מא.	משלוח מנות בידי גוי
59	מב.	זמן מצוות מתנות לאביונים- לפי הנותן או המקבל
60	מג.	קניית בגדים חדשים במכירת סוף העונה בימי בין המצרים
62	מד.	ליווי מוזיקאלי בעצרת יום הזכרון לחללי צה"ל

יורה דעה

שחיטה וכשרות

63	מה.	בדיקות בעופות אחרי שחיטה
65	מו.	אדם שכהן כרב וגיייר גיורים שלא כהלכה – העסקתו כשוחר
66	מז.	כשרות הדג טרוטה ורודה
67	מח.	כשרותו של צבע-מאכל הנקרא "כרמן"
68	מט.	אופן הכשרת כלי-חרסינה טרפים ששהו י"ב חודש בלא שימוש
69	נ.	פתיחת חנות לממכר מזון כשר על-ידי יהודי המנהל רשת מסעדות המוכרות מזון טרף
71	נא.	דין "מעמיד" (רנט) העשוי מקיבת בהמה טריפה
72	נב.	חלב עכו"ם בחלב עמיד ובאבקת חלב
73	נג.	אפיית לחם פרווה על גבי סרט נע שעליו אופים גם דברי-מאפה חלביים

עבודה זרה וחוקות הגויים

74	נד.	לימוד נגינה בבית של נוצרים אדוקים
75	נה.	לינה באכסנית-נוער נוצרית ותפילה באולם שיש בו צלבים
76	נו.	ביצוע תרגילי יוגה
78	נז.	שבועה ונשיקה לדגל בבית-ספר יהודי בחוץ-לארץ
79	נח.	איפור פיגמנטי שאינו נמחק במשך זמן מרובה- אם נחשב ככתובת קעקע

80 נט. "ספורט" הציד

טבילה ומקוואות

81 ס. בלנית שאינה שומרת תורה ומצוות- כשאין אחרת
82 סא. אשה הטובלת מחמת חומרא או ספק, דין ברכתה

צניעות הלבוש

83 סב. שליחות חינוכית לאשה נשואה שאינה מכסה ראשה
85 סג. חצאית מכנס לנשים

תורה ואמונה

86 סד. לימוד תורה לגברים בגילוי ראש
87 סה. הופעה משותפת עם כמרים בוויכוח פומבי

ריבית

89 סו. בעיית הריבית בלווה הנותן מתנת בר-מצוה לבן המלוה

מילה ופדיון הבן

91 סז. מילת תינוק שנולד עם HYPOSPADIAS
93 סח. מילה על-ידי רופא יהודי שאינו שומר תורה ומצוות או על ידי רופא גוי במקום שאין מוהל מוסמך
94 סט. דין פדיון הבן בילד ממזר

גירות ונכרים

95 ע. מילת קטן לשם גיור שלא בפני שלושה, על מנת להטבילו בפני בית דין
96 עא. חובותיו של אב יהודי לנולד לו מן הגויה והתגייר, או שאמו התגיירה בהיותה מעוברת בו
98 עב. תוקפו של גיור קונסרבטיבי לעניין הצטרפות לקהילה
99 עג. התיחסות לגיור קונסרבטיבי ולענין מעמד הצאצאים והכנתם לבר מצוה
100 עד. פתיחת המקוה הקהילתי בפני טובלים לצורך גיור רפורמי
101 עה. גיור גויה החיה מזה זמן עם יהודי במטרה להיקבר לידו בבית העלמין
102 עו. השתתפות גוי הנמצא בתהליך גיור בשיעורי תורה ואמונה ובתפילות בבית הכנסת
103 עז. קבלת ילדה מאומצת הנמצאת בתהליך גיור לבית-ספר יהודי
104 עח. אימוץ ילד לא-יהודי
106 עט. אשה שהמירה דתה, וכעת היא רוצה לחזור לחיק היהדות עם בתה מן הגוי

פ. מעמדם ההלכתי של יהודי אתיופיה וההבחנה בינם לבין "הפלאשמורה" 107

רפואה

- פא. השתלת לב וקביעת רגע המוות [כולל שני נספחים : 114
* החלטת מועצת הרבנות הראשית
* מסמך של בית החולים "הדסה"]
- פב. הפרייה חוץ-גופית 121
- פג. ביצוע ניתוח באשכים של תינוק לעניין סירוס ופצוע דכה 123
- פד. זריקה המכילה עצמות חזיר 125
- פה. שיקול דעת בקדימות חולים שיש בהם סכנה כשאי-אפשר לטפל בכולם 126
בו- זמנית
- פו. תפילה לרפואה שלימה ליד מיטת חולה 127
- פז. תפילה לרפואה שלימה בלילה 128

אבלות וקבורה

- פח. דין טהרה לאדם שנפטר עקב מחלה מסוכנת ומדבקת, ל"ע 129
- פט. שיעור הרחקת קברים העומדים זה על גבי זה וקבורת בעל ואשה באופן זה 130
- צ. קבורת אשה שלא ליד בעלה ומעלת הקבורה בארץ ישראל 131
- צא. פינוי מת שנקבר בחוץ-לארץ לקבורה בארץ-ישראל 132
- צב. הוצאת מת מקברו כדי לקברו במקום שצויה בחייו 134
- צג. מעבר דרך בית-קברות של גויים 135
- צד. מנהגן של נשים שלא להיכנס לבית קברות 136
- צה. אמירת "צידוק הדין" ותפילת אשכבה בימים שאין אומרים בהם תחנון 137
- צו. אדם שלא הספיק להגיע לקבורת קרובו הנפטר, מאימתי הוא מונה "שבעה" 138
- צז. השתתפות אבל אחר השבעה בסעודת פורים שמחוץ לבית ובמסיבה שיש בה ערך חינוכי 139
- צח. כניסה לדירה חדשה בתוך י"ב חודשי אבילות 140
- צט. קביעת יום הזכרון (יארצייט) כאשר יום-הפטירה אינו ידוע 141

אבן העזר

אישות וקידושין

- ק. היתר נישואין לבת אשה האומרת נתגירתי על-ידי רב פלוני, ואין מסמכים המאשרים 142
- קא. מי שהוחזק עד עתה כגוי וטוען שהוא יהודי- נאמנותו להינשא 143
- קב. כהן החי עם גויה ואינו שומר תורה ומצוות- פגימתו מן הכהונה לצורך גיור האשה, ונישואיהם כדת משה וישראל 145
- קג. כהן שנשא גיורת שהתגיירה לפני הגיעה לגיל שלוש, תוקף הנישואין, 146

	מעמדו ומעמד הבנים ככהנים	
148	נישואי כהן עם גיורת שנתגיירה פחותה מבת ג' שנים, ואביה ישראל	קד.
150	נישואי כהן לאשה שנבעלה לגוי	קה.
151	דין כהן שאשתו נבעלה לגוי בצעירותה ואשר חזקת כהונתו קלושה	קו.
153	נערה יהודיה בת נכרי- איסורה לכהן	קז.
155	מעמד הנולדים מנישואי כהן עם יהודיה בת גוי	קח.
157	הצורך בכוונה מצד עדי קידושין	קט.
158	עדי קידושין "שני בשני" בשעת הדחק	קי.
159	עדי קידושין ה"קרובים" על ידי אימוץ בלבד	קיא.
160	כלה ששמה כשם אם החתן	קיב.
162	אשה נשואה- נשיאת שם משפחתה הקודם (משפחת ההורים או בעל קודם)	קיג.

כתובות ומזונות

164	חיוב אדם לזון את בניו מן הפנויה וחיוביהם של הללו כלפי האב	קיד.

גיטין

167	התייחסות לגיור קונסרבטיבי לעניין חיוב גט	קטו.

חושן משפט

דיני ממונות שבין היחיד והציבור

168	יחס ההלכה לנושא משרה ציבורית הנחשד במעשים לא-כשרים	קטז.
170	אופן גבית שכר-לימוד בבית-הספר מן ההורים	קיז.
172	היעדרות מורים מבית-הספר לתקופה מסוימת לצורך קיום מצוה אחרת	קיח.

נזיקין

173	הסגת גבול במתן הכשרים במקום שכבר יש בו רב נבחר	קיט.
175	התגוננות עצמית	קכ.

א. תפילה בלשון הקודש בלי הבנת המתפלל או תפילה בלועזית

שאלה:

יהודי שאינו קורא בעברית, מה עדיף-קריאת תרגום התפילה או קריאת המילים העבריות כשהן כתובות באותיות לעז?

תשובה:

בדרך כלל יש להעדיף תפילה בלשון הקודש-אפילו אינו מבין הלשון-על תפילה בלועזית¹, והקורא בלשון הקודש בעזרת אותיות לועזיות, דינו כקורא בלשון הקודש². אמנם, מי שאינו יכול לקרוא אותיות עבריות, וקשה לו לקרוא לשון הקודש, קריאה שוטפת בעזרת אותיות לועזיות, עדיף שיקרא בתרגום שהוא מבין³, אם זה יחזק את תפילתו⁴. יש להדגיש לו שתשובה זו ניתנת לו בדיעבד

¹ יש לחלק בין דין הגמרא לבין המנהג המקובל. המשנה (סוטה לב ע"א) מונה קריאת שמע והתפילה בלחש בין הדברים הנאמרין בכל לשון, ואכן יש דעות בפוסקים שאם אינו מבין לשון הקודש, עדיף שיתפלל בלועזית ("מגן אברהם" סי' קא ס"ק ה, על פי ספר חסידים), ואולם אצל הפוסקים האחרונים יש התנגדות חריפה לקביעת התפילה בלועזית, וזאת מכמה טעמים:

1. קשה לתרגם באופן שישמור על הכוונה האמיתית של העניין;
2. בתפילה שנתקנה על ידי אנשי כנסת הגדולה, יש סגולות רבות התלויות בלשון;
3. מסוכן לשנות התפילה שאומרים בכל תפוצות ישראל ולחדש בה חידושים ולא רק שינויים בלשון;

מה שכתוב במשנה שמותר להתפלל בכל לשון, הוא ביחס לתפילה באקראי. עיין ב"יד אפרים" אורח חיים סי' קא על ה"מגן אברהם" הנ"ל ו"באור הלכה" שם ד"ה "יכול להתפלל בכל" וכו' בשם ספר חסידים. המנהג המקובל בכל תפוצות ישראל הוא להקפיד שהתפילה תהיה בלשון הקודש דווקא. עם זאת ממליץ ה"יד אפרים" שאנשים כאלה יקראו באופן פרטי לפני או אחרי התפילה-את התרגום, וכן נראה נכון לקרוא בעיניים (בלא להגות בשפתיים), תוך כדי התפילה, את התרגום-כדי שיבין את התפילה שהוא אומר בלשון הקודש.

² שהרי התפילה גם אפשר לומר בעל פה והאותיות המודפסות הן כלי עזר בלבד.
³ שאם אינו מבין גם את הלשון הלועזית על בוריה, לא יצא ("משנה ברורה" סי' קא ס"ק יד). ה"באור הלכה" בסי' סב ד"ה יכול אומר שצריך שיתפלל בלשון שרוב אנשי המדינה מבינים אותה. אך יתכן לומר שזה דווקא בקריאת שמע ולפי החילוק שנאמר בהערה הבאה, וצ"ע לדינא.

⁴ שהרי אפילו האחרונים המחמירים, מודים שמותר להתפלל בלועזית תפילה באקראי, ונראה שבנדון דידן לא גרע, ועיין שו"ת "אגרות משה" (אורח חיים ח"ד סי' ע אות ד) שמציע תפילה בתרגום, בלי הסתייגות, עד שילמד לשון הקודש. ועכשיו נידרש לטעמים לאסור המובאים בהערה 1:

(1) נראה שבעיית התרגום של התפילה-להוציא מקריאת שמע-אינה חמורה כל כך, כמוכח על ידי השוואת המקורות. בהלכות קריאת שמע אומר המחבר (שו"ע אורח חיים סי' סב סעי' ב) על פי הרמב"ם: "ויזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון, וידקדק בו כמו בלשון הקודש", ובהלכות תפילה (שם סי' קא, ד) אין הסתייגות דומה. אדרבא, ברמב"ם (פ"א מהל' ברכות ה"ו) לגבי ברכות וברכת המזון כתוב: "וכל הברכות כולן נאמרין בכל לשון, והוא שיאמר

ושינסה ללמוד לקרוא בלשון הקודש (באחד משני האופנים) במהירות האפשרית, עד שיוכל לקרוא באופן שוטף⁵, ואולם את קריאת שמע⁶ וחלקי התפילה שצריכים ציבור (קדיש, קדושה, ברכו) יש לומר תמיד בלשון הקודש⁷, ועוד, יש להקפיד שהתרגום יהיה טוב, ויוכן ככל האפשר על ידי ירא שמים⁸, וששם אדנות יהיה זה שקבעו בלשון המדינה להיות המלה העיקרית לשם (למשל: באנגלית, "גוד", ולא "לורד" או משהו אחר)⁹. כשהוא מתפלל ביחידות, הוא חייב לקרוא בלשון הקודש¹⁰, ורק אם דרישה זו תגרום לו שלא להתפלל בכלל, יש להתיר לו להתפלל בלועזית¹¹.

כעין שתקנו חכמים, ואם שינה את המטבע, הואיל והזכיר אזכרה ומלכות וענין הברכה אפילו בלשון חול-יצא".

נראה שהסברה לחלק היא שבקריאת שמע יש פסוקים שצריכים לקוראם כהוייתן (ענין ברכות יג ע"א), ואף כי אפשר בכל לשון, צריכים לשמור על הצורה המדויקת ככל כשניתן בלשון ההיא. לא כן בתפילה, שבה העיקר הוא התוכן והמבנה הכללי, ולא יותר, כלשון הגמ' סוטה לג ע"א: "תפילה רחמי היא, כל כהיכי דבעי מצלי". כן נראה גם בפסוקי דזמרא, שלמרות שנוהגים לקרוא מזמורים ספציפיים, אין זה לעיכובא. ויש להעיר שגם בלשון הקודש ע"י אותיות לועזיות קשה לדקדק. מובן מאליו שכל זה שייך רק במקום הצורך.

(2) נראה שעדיפה הרגשת הסיפוק הרוחני של המתפלל, ושיוכל וירצה להמשיך להתפלל בצורה זו, תוך ויתור זמני על הסגולות התלויות בלשון, עד שיוכל לקרוא היטב בלשון הקודש.

(3) ברור שיש לחוש לגבי הסכנה לחידושים בתפילה, ולכן יש להתיר רק בשעת הדחק, כנדון דידן, ובצניעות. וכמובן שלא ישמיע את קולו בתרגום-לא כשליח ציבור, כעולה לתורה, או סתם מתפלל בקול.

⁵ על ידי זה ינסה לשמור על ה"אקראי" שנדרש בהערה 4, ובגלל ההסתייגויות השונות המפורטות שם.

⁶ עיין הערה 4 שחשוב, שהתרגום יהיה מדויק, וקשה לסמוך על כך, שאמנם כן הוא, ומה גם שיש מילים

שכיום אין יודעים את משמעם המדויק, וכמבואר באחרונים שהזכרנו בהערה 1.

⁷ כמו שכתוב ב"אגרות משה" (אורח חיים ח"ב סי' כג) לגבי נוסח שונה מן הציבור בתפילה ולכאורה כל

שכן בנדון דידן שנאמר בלשון שונה, יש להקפיד גם שלא ישמיע את קולו בשום קטע בלועזית (שם).

⁸ שו"ת "אגרות משה" (אורח חיים ח"ד סי' ע אות ד).

⁹ שו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' קעב) על פי ברכות מ ע"ב, שכל המקובל במקום כשם העיקרי של השם, דינו כאזכרת השם גם לענין ברכות. ואולי יש אפילו להעדיף את הלועזית על השם בלשון הקודש, כדי שלא ימצא אומר חלק התפילה בלשון אחת וחלק בלשון אחרת, וצ"ע.

¹⁰ שהרי יש דעה בשו"ע (אורח חיים סי' קא, ד) שאף מדינא אינו יוצא בלועזית כאשר מתפלל ביחיד-כאשר הוא מתפלל בציבור, למרות שאין עשרה שמתפללים בלועזית, דינו כחלק מן הציבור, שהרי בתפילה בלחש יתכן שכל אחד מתפלל ברכה אחרת ואף על פי כן זה נחשב לתפילה בציבור, כי כאשר עשרה יהודים מתפללים ביחד, הקב"ה מקבל תפילתם באופן ישיר, ואז הלשון אינה מעכבת (עיין "משנה ברורה" סי' קא ס"ק טו).

¹¹ שעדיף לסמוך על שתי הדעות האחרות המופיעות בשו"ע שם מלבטלו לגמרי מתפילה.

Caracas, Venezuela

קראקס, ונצואלה

חשון תשנ"ב

ב. תרגום שם ה' בסידורים המתורגמים לשפה לועזית

שאלה:

הקהילות היהודיות באמריקה הלאטינית התרחקו במשך השנים מתורת ישראל וקיום מצוות. נוסח התפילה ושפתה אינם שגורים בפהם, והדבר גורם לקשיים בקירוב רחוקים לתורתנו הקדושה. לפני מספר חודשים התחלנו ביוזמה של תרגום מחזור ראש השנה ויום כיפור לספרדית. מחזור זה יאפשר לאנשים להבין את תוכן התפילה. בשעת התרגום נתקלנו בבעיה עקרונית בדבר תרגום שם ה'. עד כה כתבנו בתרגום את שם ה' לספרדית כשם אדנות ממש, כלומר כתבנו את שם אדנות באותיות ספרדיות כפי שמבטאים אותו בשעת ברכה או תפילה (מצאנו מחזורים עם תרגום לספרדית, למשל של חב"ד, שכך נהגו). השיקולים שהביאו אותנו למסקנה זו היו בעיקר חינוכיים ומעשים. ראשית יתכן שיש אנשים המתפללים מתוך התרגום ממש, ואם לא יבטאו את שם ה' בתפילתם, לדעתנו, לא יצאו ידי חובה באמירתם. שנית, חשבנו שלאותם האנשים שאינם רגילים להתפלל, טוב נעשה אם לא נשנה גם בתרגום מוטבע שקבעו חכמים בתפילה ומאמירת שם השם כפי שראוי, לדעתנו, בברכה ובתפילה.

שאלתי היא, האם עלינו להמשיך בדרך זו (כתיבת שם ה' בתרגום באותיות לועזיות כשם אדנות ממש) או שמא עלינו לכתוב את השם בשפה הספרדית ולא שם אדנות ממש.

לדוגמא:

שם אדנות: A-D-O-N-A-I

שם השם: A-S-H-E-M

כמובן שמדובר לכתוב את האותיות צמודות ללא קווים ביניהן.

תשובה:

א. יש לתרגם גם את שם ה' לשפה לועזית, כדי שהמתפלל מתוך התרגום יאמר תפילתו בלשון אחת ולא בשתי לשונות¹.

ב. בשם ה' (אדנות) יתורגם לאותה המילה שקבעו בלשונכם להיות המלה העיקרית בה מתרגמים את שם ה' (למשל באנגלית "גוד" ולא "לורד")

¹ שו"ת "יביע אומר" (ח"ה חאו"ח סי' יב) בשם "ישועות יעקב", "שהסכימו הפוסקים שלא יתפלל בשתי לשונות", ועיין שו"ע אבן העזר (סי' קכו, א) שגט שנכתב בשתי לשונות-פסול, וייתכן שזו כוונת הגמרא בקידושין (ו ע"א) "האומר (הרי את) חרופתי-מקודשת, שכן ביהודה קורין לארוסה חרופה... הכי קאמר, האומר חרופה-ביהודה- מקודשת...". הרי שבמקום שאין קורין לארוסה חרופה, אינה מקודשת. ובפשטות נראה הטעם דאף שביהודה חרופה, פירושה ארוסה, במקום אחר שאין משתמשין במלה זו, הוי כלשון אחרת (שאינה לשון הקודש). ואף שגם כשהוא מקדש בלשון אחרת האשה הרי מקודשת, הרי יש כאן בעיה של עירוב לשון אחרת והוי כבליל לשונות שאינו נחשב ללשון כלל. ועיין ב"ביאור הלכה" (שו"ע או"ח סי' סב סע' ב) שביאר באופן אחר.

או משהו אחר²). ככל הידוע לנו, גם במחזורים וסידורים ישנים בשפות יידיש ולאדינו תירגמו את שם ה' לשפה לועזית^{3 4 5}.
ועיין עוד "במראה הבזק" ח"א תשובה א (במהדורה החדשה), ובכרך זה תשובה א.

² שו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' קעב) על פי גמרא ברכות (דף מ ע"ב), שכל המקובל במקום כשם העיקרי של ה', דינו כהזכרת השם גם לענין ברכות.

³ ואף ששמות אנשים ומקומות בדרך כלל אינם מתורגמים אלא נכתבים כבשפתם המקורית, יש לומר שלענין זה רק שם הוי"ה ממש נחשב לשם העצם, ומכיון שגם הוא נקרא כאדנות, אינו נחשב לשם פרטי. ועיין שו"ע אורח חיים סי' ה' וב"ביאור הגר"א" שם אות ד.

⁴ ולאחר ברור עם חשובים מחסידי חב"ד בארת ישראל נודע לנו שגם הרבי מחב"ד התנגד לנוסח של התרגום בסידור מסוים מארצות הברית, שבו כתבו HASHEM מבלי לתרגם. דבריו של הרבי מחב"ד התפרסמו ב"ופרצת", עתון של כפר חב"ד, שנת תשנ"א, עמ' 90, וגם לדעתו יש לתרגם את שם אדנות על ידי המילה GOD דווקא.

⁵ בסידורים רבים מקפידים לא לכתוב שם מן השמות שאינם נמחקים (אלא כותבים יוד יוד וכדו'). בהקשר זה, יש לציין מה שכתב הש"ך (שו"ע יורה דעה סי' קעט ס"ק יא) ששם ה' שנכתב (באותיות עבריות) כפי שהוא נקרא בלשון אחרת, כגון "גאט" בלשון אשכנז... אינו שם כלל והוא מותר במחיקה. ומאידך יצוין מה שכתב "מנחת חנוך" מצוה תלז, ששם ה' שכתוב בכתב אחר כפי שהוא נקרא בלשון הקודש, יש בו קדושה וחייבים על מחיקתו. לפי כל זה נראה שהכתב אינו קובע בענין זה.

גם משום כך יש אפוא לצדד שלא לכתוב את השם באותיות לטיניות וכקריאתו בלשון הקודש, כגון A-D-O-N..., כי באופן זה יהיה לו לשם זה דין שם מן השמות שאינם נמחקים.

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה
ניסן תשנ"א

ג. שימוש בסידור של התנועה הקונסרבטיבית

שאלה:

בבית הכנסת האשכנזי בעיר מבקשים לקנות סידורי תפילה לשימוש המתפללים. הדרישה שהסידור יהיה מתורגם לשפה ספרדית מקשה על המשימה. במדינת ארגנטינה התנועה הקונסרבטיבית הוציאה לאור לפני שנים רבות סידור מתאים. אני מכיר את הסידור היטב ולא מצאתי בו שינויי מהותיים. גם ידוע לי על בתי כנסת "כשרים" באיזור שעושים בו שימוש. שאלתי-האם מותר וראוי להשתמש באופן קבוע בסידור כזה בבית כנסת כשר?

תשובה:

שימוש קבוע בבית הכנסת בסידור קונסרבטיבי אינו דבר רצוי, וראוי להימנע ממנו במידת האפשר, הן משום שהדבר מחזק את התנועה הפסולה הזאת, הן משום שהדבר עלול להתפרש ע"י מתפללי בית הכנסת כמתן לגיטימציה להשקפת הקונסרבטיבים, דבר שהוא בעל רגישות מיוחדת בעיקר בחו"ל.

כל זה, אף אם אין בסידור שום שוני מן הנוסח המקובל, שאז אמנם אין בדבר איסור הלכתי, ומכל מקום, במישור הערכי-רעיוני יש בכך פגם, ולכן יש להשתדל למצוא סידור מתורגם לספרדית שאינו משל תנועה זו. בכל אופן אם הנכם מוצאים שאתם מוכרחים (באופן זמני) להכניס סידור משל הקונסרבטיבים, רצוי שתדביקו בראשיתו דף הסברה שבו יצוינו הבדלי ההשקפה שלנו המבוססת על אמונה שלמה במעמד הר סיני וקבלת התורה למשה מסיני, דבר המחייב את התפיסה האורתודוקסית ורואה כפסולה מעיקרה את התפיסה הקונסרבטיבית המתבטאת גם באורח חיים הסוטה מעיקרי היהדות, ויש בה זיוף של המסורת ההיסטורית של ישראל. ואולם, אם יש איזה שינוי, ולוא קטן (אפילו אינו מהותי), והוא נובע מהשקפתם הנפסדת ואינו מקובל בקהילותינו-אסור להכניס סידור זה לשימוש בבית הכנסת בכלל¹.

הערה: לאחר זמן הגיע לידינו סידור בהוצאת התנועה הקונסרבטיבית בארגנטינה עם תרגום לספרדית, ואכן מצאנו בו שינויים מהותיים הנובעים מהשקפתם הנפסדת, ועל כן אין להשתמש בסידור זה.

¹ ראה שו"ת "אגרות משה" (יו"ד ח"א סי' קעד ואו"ח ח"ד סי' צא אות ו).

Quito, Ecuador

קייטו, אקוודור
אדר ב' תשנ"ב

ד. שימוש בסידורים המתורגמים ללועזית בהוצאת רב רפורמי

שאלה:

בבית הכנסת שלנו יש סידורים עם תרגום ללועזית, בהוצאה של רב רפורמי-האם יש להוציא אותם מבית הכנסת? צריך להתחשב בעובדה שבשביל חברי קהילתנו חשוב להחזיק סידור כזה לצורך הבנת התפילה. ואולי לא תהיה הסכמה מצידם שנוציא את אותם הסידורים? האם אפשרי שאני אשתמש בו לצורך תרגום הדרשות, הסברים וכדו'?

תשובה:

עקרונית אין להשתמש בסידורים המתורגמים על ידי רפורמים¹, ויש לעשות כל מאמץ להחליפם בסידורים המתורגמים על ידי בתי מדרש אורתודוקסיים².

בינתיים יש לעבור על הסידור ועל תרגומו. והיה אם יש שינויים כלשהם מנוסח התפילה המקובל בקהילות של שלומי אמוני ישראל, אין להתיר להשתמש בו בסידור זה בשום פנים ואופן, ויש להזדרז ולהביא סידור כשר במקומו.

ואם לא נמצאו שינויים או סילופים, ניתן להמשיך ולהחזיק בבית הכנסת את הסידורים הללו באורח זמני, תוך ציון תמציתי של עיקרי השקפתנו על אמונתנו השלימה במעמד הר סיני, בקבלת תורה בשלימותה ובנצחיות התורה, מול אורח חיים הסוטה מעיקרי היהדות ומזייף את המסורת ההיסטורית של ישראל, כגון על ידי הדבקות דף הסברה בשער הסידור. בתנאים אלה אין מניעה להשתמש בו בסידור זה באופן זמני גם בדרשות (לצורך תרגום והסברים), אבל יש ויש להשתדל למצוא את התחליף הנכון בהקדם, כדי שלא לחזק את ידי הכת הפסולה הזאת.³

¹ ראה "אגרות משה" (אורח חיים ד סי' צא אות ו).

² יש סידורים כשרים למהדרין המתורגמים לספרדית בהוצאת בית מדרש ספרדי העיר העתיקה ירושלים

ובהוצאת סיני ת"א.

³ עיין עוד "במראה הבזק" חלק זה בעמוד הקודם ובהערה בסוף התשובה.

גואטמלה-סיטי, גואטמלה Guatemala City, Guatemala

אדר א' תשנ"ב

ה. חלוקת התפילה בין שליחי ציבור אחדים וכיבוד נערים כשליחי ציבור

שאלה:

האם מותר לחלק את התפילות לחלקים קטנים כדי שהנערים יוכלו לשיר כשליחי ציבור חלק מהתפילה ולא את כולה (משום שלא יודעים את כל חלקיה)?, למשל: האם מותר לחלק את תפילת קבלת שבת לשלושה או ארבעה חלקים? לפי איזה קריטריון?

תשובה:

א. בקהילות ספרד מותר לחלק את מזמורי קבלת שבת בין אנשים שונים, אפילו לא הגיעו עדיין לגיל בר מצוה.

- ב. מותר גם לחלק את ברכות שמע בין אנשים שונים, במגבלות מסוימות:
1. הקוראים צריכים להיות בני י"ג שנים ויום אחד לפחות.⁴
  2. אסור לחלק ברכה אחת בין שני קוראים.⁵
  3. צריך להעמיד שליח ציבור מיוחד שיעמוד על הבימה כנהוג בקהילות ספרד ויאמר הקדישים, ברכו וכל יתר הדברים שבקדושה.⁶ ובשחרית צריכים להעמיד את הש"ץ כבר לפני "ישתבח".⁷

⁴ שו"ע (אורח חיים סי' נג ו) וב"משנה ברורה" (שם ס"ק כה). ויש להעמיד קוראים אפילו קבועים, מגיל י"ג שנים ויום אחד הואיל ויש ש"צ שנתמלא זקנו שיורד לפני התיבה, ע"ש ב"ביאור הלכה" (ד"ה יוכל). ואף כי מעיקר הדין יכול להיות שיש מקום להקל בזמן הזה לחלק ברכות שמע לקטנים בגלל שהיום אין מוציאים הרבים ידי חובה, עיין שם (סי' נג, י) וב"משנה ברורה" (ס"ק לב), מכל מקום לא נוהגים לעשות כן.

⁵ שם (סי' נט, ה) ו"משנה ברורה" (ס"ק כט), וכן שם (בסי' קכו) וב"משנה ברורה" (ס"ק י) וב"שער הציון" (ס"ק יא) שאפילו בנשתק צריך לחזור ולהתחיל מתחילת הברכה, שאין מחלקין ברכה אחת לשתיים. וכ"ה ב"יביע אומר" (ח"א אורח חיים סי' ח ס"ק ה). ברם היום אין חוזרים מתחילת הברכה שטעה בה בברכות קריאת שמע, כמו שכתב ב"חיי אדם" (כלל כ"ט) וב"משנה ברורה" (סי' נט ס"ק כט), וב"יביע אומר" הנ"ל (ס"ק ו) מפני שהיום כולם קוראים לבד ואין השליח ציבור מוציאם ידי חובה, ולכן יש נוהגים לחלק ברכה אחת לכמה קוראים, משום שכיום ברוב המקומות כולם יודעים לקרוא בעצמם, וצ"ע.

⁶ שם (סי' נג, א וסי' נז, א וסי' קכד, א) משמע שהיה אחד עומד על הבימה לומר כל דבר שבקדושה, וכן נוהגים.

⁷ שם (סי' נג, א).

ג. גם פסוקי דזמרה מותר לחלק בין קוראים שונים, יש שנוהגים לחלק אותם גם לקטנים פחותים מגיל בר מצוה ויש שנוהגים לחלקם רק לבני מצוה. ולגבי שליח ציבור בפסוקי דזמרה-יש נוהגים להעמיד אותו כבר בברוך שאמר ויש נוהגים שאין מעמידים שליח ציבור לפסוקי דזמרה כלל. ואז צריכים להעמיד אותו לפני ישתבח וכמש"כ לעיל.

ד. בקהילות אשכנז אין נוהגים לחלק את התפילה לאנשים שונים אלא מעמידים שליח ציבור לכל התפילה. גם אין נוהגים ששליח הציבור עצמו יאמר כל התפילה בקול-ואין לשנות⁸, וממילא אין לחלק את התפילה בין נערים שונים. אכן אפשר ליתן לנערים לומר חלק מן המזמורים בקול בתור מקהלה, וגם אז צריך להקפיד ששליח הציבור העובר לפני התיבה והוא בר מצוה, יחזור על סוף כל פיסקה, כנהוג. רק באשר לקבלת שבת, שאינה חלק מן התפילה, אפשר להעמיד בתור שליח ציבור נער שעדיין לא הגיע לגיל בר מצוה, אבל גם בה אין לחלק המזמורים לנערים שונים.

⁸ ואף על פי שמעיקר הדין הש"ץ צריך לומר כל התפילה בקול, כדי להוציא את אלה שאינם בקיאים-היום אין נוהגים כן הואיל וכל אחד ואחד אומר התפילה בעצמו בכל אופן, ואין לשנות. מצאנו כעין זה בשו"ת "אגרות משה" (אורח חיים, ח"ג סי' י) שכותב, שאף על פי שמעיקר הדין הש"ץ צריך לעמוד לפני התיבה (לדעתו), הואיל והיום בטלו דין זה ועומדים על יד העמוד-אין לשנות לנהוג כעיקר הדין אלא לצורך גדול. וכן בנדון דידן.

San Jose, Costa Rica

סן-חוזה, קוסטה-ריקה
אדר ב' תשנ"ב

ו. דין כהן שנשא גיורת לעניין עליה לתורה ולהיטמא למת

שאלה:

כהן שנשא גיורת, מה דינו ככהן, האם עולה לתורה ככהן? האם מותרת לו הכניסה לבית הקברות?

תשובה:

כהן הנשוי לגיורת⁹-אין להעלותו לעליית כהן ולוי¹⁰, אפילו אם אין כהן אחר בבית הכנסת, אך לשאר העלויות רשאים להעלותו¹¹. ואין חייבים להעלותו לאחרון דווקא, אך רצוי שיהיו שבעה עולים בלעדיו¹². כאמור, גם כאשר אין כהן אחר בבית הכנסת צריך להעלות אחר במקומו, והוא אינו צריך לצאת. אסור לכהן הנ"ל להיטמא למתים^{13, 14}.

⁹ בגדר איסורה של גיורת לכהן עיין בגמ' יבמות (ס עב) ובטור אבן העזר (סי' ו), וסיכום השיטות ב"ערוך השולחן" שם, וכן "אנציקלופדיה תלמודית" ערך גיורת.

¹⁰ דברי שו"ע (אורח חיים סי' קכח, מ) לגבי כהן שנשא גרושה. ועיין שם שכתבו נושאי הכלים, "משנה ברורה" (ס"ק קמז), ו"באר היטב" (ס"ק סז), שכן הדין אפילו בנושא חלוצה האסורה לכהן רק מדרבנן.

¹¹ דקדוק דברי השו"ע (סי' קכח, מ). ועיין "אגרות משה" (אורח חיים ח"ב סי' לג).

¹² "יחזקאל דעת" (ח"ב סי' טז).

¹³ כלל נקוט בידנו: אין המחלל (כהן הנושא פסולה) מתחלל (עיין מכות ב ע"א ועוד).

¹⁴ בדין כהן שנשוי לגרושה, עיין שו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובה ט, לו 2 במהדורה ראשונה), ובמאמרו של הרב יוסף כרמל "שרידים" יח.

San Jose, Costa Rica

סן-חוזה, קוסטה-ריקה

אדר ב' תשנ"ב

ז. דין החשוד במשכב זכר בקשר להלכות בית הכנסת, כיבודים, עליות וכדו'

שאלה:

אדם החשוד במשכב זכר-האם הוא זכאי לקבל שירותי דת, עליה לתורה, לעבור לפני העמוד וכו'?

תשובה:

- עבירה זו ששאלת עליה היא מן החמורות והיא נקראת "תועבה"¹.
- א. אף על פי כן אפשר שיצטרף כעשירי למניין, "שישראל שחטא, ישראל הוא"², מכיון שלא נדוהו, ואין לנו כוח לנדונו.
- ב. אין לכבדו ולהעלותו לתורה.
- ג. אין לאפשר לו לעבור לפני התיבה³ גם אם הוא רק חשוד בעבירה זו⁴, וגם אם עשה תשובה⁴.

¹ ויקרא יח, כב, וראה "תורה תמימה" בענין זה שם (אות ע) "כתב הכתוב תועבה היא שזה מורה על השקוץ והזוהמה והנוול".

ויקרא כ, יג.

דברים לב, טז-"יקנאהו בזרים, בתועבות יכעיסהו", רש"י-"במעשים תעובים כגון משכב זכר".

² עיין בשו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובות ז, ח; ה2, כח1 במהדורה ראשונה).

³ שו"ת "מים עמוקים" לראנ"ח, (סי' מב)-"סוף דבר, יותר ראוי לחוש לכבוד שמים ולכבוד הציבור שלא להיכנס בספק נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה מלחוש לכבוד החזן, אע"פ שלביש בן ישראל גם כן דבר קשה הוא".

ואף שבהערה 2 במקורות נאמר, שרק יש שמחמירים לא להעלות לתורה בעלי עבירה כגון הנשוי לגויה, נראה שעבירה זו חמורה יותר משום כבוד הציבור, ומשום הרינון והסחת הדעת שאדם כזה יוצר. וראה דברי חז"ל (סנהדרין נד עב) כמובא ברש"י (ויקרא כ', טו).

⁴ שו"ת "מים עמוקים" שם, שו"ע (אורח חיים סי' נג, ד), "משנה ברורה" (ס"ק טז).

ד. באשר לשירותי קהילה ודת אחרים, אף על פי שאין לנו כוח לנדות על העבירות ולרחק מעלינו בעלי עבירה,⁵ ודאי שעלינו להסתייג ממעשיהם ולא לקרבם, בפרט עבירה זו שהיתה מאוסה אף אצל המתוקנים שבאומות. במיוחד בזמן האחרון כאשר יש בעולם נטייה לתת לתופעה חמורה זו גושפנקה חברתית, צריכים אנו להראות שהיא תועבה בעינינו, פן ייכשלו בה אחרים.

יוצא מכלל זה הוא לימוד תורה, כלומר שיש ללמדו, אם נראה שהוא רוצה לפרוש מדרכו הרעה,⁶ ובאם עשה תשובה הניכרת שהיא אמיתית,⁷ יש לקרבו ולשתפו בשאר פעילויות הקהילה.

⁵ שו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובה ח ; כח1 במהדורה ראשונה).
⁶ שו"ת "לקט יושר" (ח"ב יורה דעה סי' לט)-"ושאלתו לי, קטן שהולך בדרך לא טובה, כגון משכב זכר ועובר על לאו לא תגנוב אם מותר ללמדו תורה ואמר הן".
⁷ דרך התשובה המבוארת בשו"ת "אגרות משה" (אורח חיים ח"ד קטו עמ' רה).

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

אדר ב' תשנ"ב

ח. שתייה לפני התפילה לאדם שלא נהג כן עד עתה

שאלה:

שליח שנהג להקפיד לא לשתות שום דבר לפני התפילה והחל ללמוד לפני התפילה באופן קבוע. שתיית משהו לפני התפילה היתה עוזרת לו להתרכז יותר בלימוד, וה"ה בשבת שהתפילה מתחילה רק ב- 9 בבוקר, ועד שמקדשים, הזמן הוא ארוך-האם אפשר להקל לצורך זה, ואם כן, האם צריך התרת נדרים?

תשובה:

אסור לאכול ולשתות לפני שמתפללים תפילת שמונה עשרה של שחרית¹, אבל מותר לשתות מים קודם התפילה², וגם נהגו להקל לשתות קפה או תה עם סוכר לפני התפילה³ ואפילו בשבת⁴ (ובמיוחד מותר, אם השתיה מישבת את הדעת ועוזרת לכוון כראוי)⁵. מכל מקום ראוי להקדים לשתיה את אמירת כל "ברכות השחר", "ברכות התורה" ופרשת "שמע ישראל" ו"ואהבת"^{6, 7}.

¹ שו"ע (אורח חיים סי' פט, ג) על פי ברכות (י ע"ב) "לא תאכלו על הדם", ודרשו חז"ל "לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם".

² שו"ע (אורח חיים, סי' פט, ג), והטעם כתב ב"משנה ברורה" (ס"ק כב) שבשתיית מים לא שייך גאווה.

³ "יביע אומר" (ח"ד סי' יא), ועיין עוד "משנה ברורה" (שם ס"ק כב).

⁴ מותר לשתות אפילו בשבת, והטעם משום שעדיין לא חלה עליו חובת קידוש, שהרי כל עוד לא התפלל, לא הגיע זמן קידוש "משנה ברורה" (שם ס"ק כג), ועוד שאין קידוש אלא במקום סעודה ואי אפשר לסעוד קודם תפילת שחרית "ילקוט יוסף" (ח"א עמ' קמו).

⁵ שו"ע הרב (סי' פט).

⁶ "משנה ברורה" (שם ס"ק כב).

⁷ יש לציין עוד הלכה המובאת בשו"ע (אורח חיים סי' פט, ד) וב"משנה ברורה" ו"ביאור הלכה" שם, והיא שהרעב או הצמא ביותר, עד שאינו מסוגל לכוון בתפילתו כראוי, ולא די לו בשתיית מים, תה או קפה, רשאי לאכול ולשתות מעט, והטעם שהוא בכלל החולים.

באשר להתרת נדרים: אם הצורך כיום לשתות דבר מה לפני התפילה הינו רק לתקופת השליחות המוגבלת ונסיבותיה המיוחדות⁸ ואחרי כן ישוב למנהגו הקודם שנהג בארץ ישראל, אין צורך בהתרת נדרים⁹.

---

⁸ כפי שצינת בשאלתך אודות מועד התחלת התפילה ואורכה.
⁹ בשם הרב הראשי לישראל הגר"מ אליהו, וטעמו משום שהרוצה להפסיק את מנהגו באופן עראי ולא לצמיתות, אינו צריך להתיר את נדרו. אך אם הוא רוצה להפסיקו לגמרי כי אז צריך התרה. ועיין עוד ב"משנה ברורה" (סי' תקפ"א ס"ק יט) שכתב בשם "מגן אברהם" בדין תענית בערב ראש השנה, שיש להקל בתעניות אלה במקום שיש קצת חולי, ואין צריך התרה. אמנם, המחבר בשו"ע (יורה דעה סי' ריד) כתב שמי שרגיל להתענות בעשרת ימי תשובה וכדו', ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא, צריך שלשה שיתירו לו, ועיין בש"ך שם. וב"נודע ביהודה" (ב"דגול מרבבה" שם) ביורה דעה כתב דגבי ברית מילה אינו חוזר בו ממנהגו לגמרי, אלא שעתה בסעודת מצוה אוכל, ולעתיד שוב חוזר למנהגו, וה"ה אם אירע לו איזה מחוש ורצה לאכול היום, ולעתיד שוב יחזור למנהגו, גם כן אינו צריך התרה. אבל המחבר כאן (ביורה דעה סי' ריד) מייירי שאינו בריא, ורוצה לחזור לגמרי ושלא לשוב למנהגו לעולם, ולכן צריך התרה.
ועוד יתכן מסברה שהתרת נדרים צריך רק במקום שנהג לעשות מעשה חיובי ג' פעמים, אבל אם נמנע מעשיית איזה דבר, הרי שאין כאן כלל נדר, כלומר שצריך לחלק בין הימנעות מפעולה לבין קבלת תענית הנחשבת לפעולה חיובית, וצ"ע.

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה
ניסן תשנ"א**ט. אמירת קדיש (שאחרי הקרבנות) באמצע פסוקי דזמרה****שאלה:**

קורה שבמנין של שבת בבוקר הציבור מאחר. החלטנו-כדי שלא להטריח על המדייקים לבוא, וגם בגלל החשש, שמא גם הם לא ירצו לבוא בעתיד, להתחיל להתפלל ברכות השחר, קרבנות וכו'. אך, לפעמים מאחרים כל כך שהעשירי בא אחר שמגיעים לברוך שאמר. שאלתי, האם ניתן לאמור קדיש שהוחסר אחרי הקרבנות, אז, כשנשלם המנין?

תשובה:

סיים הציבור אמירת הקרבנות ועדיין אין מנין לאמירת קדיש דרבנן, יכולים להמשיך עד "ברוך שאמר", ואז שוב יבדקו. היה ויש מנין, יאמרו "ר' חנניא בן עקשיא...¹ וקדיש דרבנן¹, ולאחר מכן ימשיכו ב"ברוך שאמר". ואם עדיין אין מנין, ימתינו למנין או ימשיכו בתפילה ויפסידו הקדיש².

¹ "חסד לאברהם" (סי' נד אות ג), מובא ב"כף החיים" (סי' נה ס"ק ה).
² שאין קדיש זה משבעת קדישי החובה.

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

שבט תשנ"ב

י. גדר ברכת נטילת ידיים ודין הקס באמצע הלילה לעשות צרכיו

שאלה:

1. הקס באמצע הלילה לעשיית צרכיו, האם צריך להקפיד על נטילת ידיו אחרי כן, כדין הקס בבוקר? והאם בכלי?
2. הקס בבוקר ונטל ידיו כדין, ואחר כך עשה צרכיו, אך טרם התלבש, האם צריך ליטול ידיו אחר שעשה צרכיו, או שיכול לדחות הנטילה לאחר שיתלבש?
3. בבית יוסף בטור אורח חיים סימן ו מובאת מחלוקת בין מהר"ם לבין האגור, מתי זמן ברכת "על נטילת ידיים". האם מחלוקת זו קשורה למחלוקת בדבר מהותה של נטילת הידיים הקיימת בין הרשב"א לבין הרא"ש?

תשובה:

- א. הקס בלילה לעשות צרכיו ומתכוון לחזור ולישון, קשה לדייק מלשון ה"משנה ברורה" סי' ד ס"ק ג שכתב "וירא שמים יחמיר על עצמו ויטול ידיו... ויברך אשר יצר" אם אמנם צריך ליטול ידיו ג' פעמים כדין "הקס מהמיטה", או די לו בנטילה אחת, כמו שכתב לדינא בדין היוצא מביהכ"ס.
- ומכל מקום ראוי לו לירא שמים ליטול ג' פעמים¹, בלא לברך "על נטילת ידיים"², ויברך "אשר יצר". ואם אין לו די מים וכדו' די בנטילה אחת³.

¹ וטעם הדבר על פי הזוהר שהביא בשו"ע הגר"ז בזה"ל: "אך בזוהר החמירו מאוד שלא לברך ולא ללמוד ושלא ליגע במלבושיו בעוד רוח הטומאה שורה על ידיו קודם נטילת ידיים שחרית". ואף כי בתלמוד ובפוסקים לא חששו לזוהר, מכל מקום נראה שבהנהגת ירא שמים יש לחלק בין מקום שכדי לחוש לזוהר יצטרך לטרוח טירחא כלשהי, דאז אין צריך לחוש, לבין נדון דידן שבלאו הכי נוטל ידיו, ודבר מועט הוא שיטול ג' פעמים. ומעין זה כתב לחלק ב"ביע אומר" (ח"ד סי' ב אות ז) וכן מדויק שצריך ליטול ג' פעמים ב"כף החיים" (סי' ד ס"ק נב) בשמועה בשם ה"בן איש חי".

² דלדעת רא"ש שתיקנו ברכת על נטילת ידיים משום התפילה, אין לו לברך, כיון ששב לישון טרם שיתפלל.

³ לתוספת ביאור יש לבאר, מדוע בנטילה זו אינו נכנס לספק ברכות בנטילה שיטול למחרת בבוקר בקומו ממיטתו, שהרי בשו"ע (אורח חיים סי' ד, יד) כתב: "השכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו-יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת", ובאחרונים כתבו שאפילו ישן אחרי זה שנת קבע, אינו יכול לברך, "דאנו חוששין לשיטת הרשב"א דבבוקר נעשה בריה חדשה, ופעם אחת נעשה האדם בריה חדשה ולא שתי פעמים" לשון ה"משנה ברורה" (סי' ד ס"ק לב). הערה: כל זה אמור בהשכים אחר חצות, דבהשכים בתחילת הלילה לא שייך "בריה חדשה", עיין "ביאור הלכה" (שם ד"ה כל הלילה).

אלא לפי שה"משנה ברורה" הסיק בביאור דעת ה"חיי אדם" שאף לדעת רשב"א, כל שלא בירך על נטילה ראשונה, יכול לברך "על נטילת ידיים" בסדר ברכות השחר. עיין "באור הלכה" (ד"ה ויטלם בלא ברכה), וכן ב"באור הלכה" (ד"ה ואפילו לא עשה צרכיו), נמצא שכל שלא בירך במשך הלילה, יכול לברך בבוקר.

- ב. לדעת "חיי אדם"⁴ ש"ממתין מלברך על נטילת ידיים עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל" דעתו היא שאינו מברך ברכת "על נטילת ידיים" עד לנטילה אחרונה שנטל לאחר שניקה עצמו ורוצה להתפלל. נמצא שדחית הברכה אינה מבטלת את הצורך ליטול ג' פעמים עם הקימה כדי להסיר הרוח הרעה שעל ידיו, והוא הדין שאינה מבטלת את הצורך ליטול ידיו אחר עשיית צרכיו⁵, ואף על נטילה זו פסק ב"משנה ברורה" סי' ד ס"ק לח ש"ימהר ליטול תיכף".
- ג. בדבר התלות שתלית מחלוקת מהר"ם ו"אגור" במחלוקת רשב"א ורא"ש, יש לדעת שברכת "על נטילת ידיים" ודאי איננה ברכת "הודאה", אלא ברכת המצוות. רק שב"בית יוסף" טור אורח חיים בסי' ו ד"ה ואם הולך מיד נתקשה, כיצד זה מפסיקים כל כך בין עשיית המצווה (קרי: נטילת הידיים) לברכה, לדעת מהר"ם שמברך בבואו לבית הכנסת.
- וע"ז כתב ליישב שניתן לבארו בכך, שסבור כרשב"א, שתיקנו הברכה על שנעשה כבריה חדשה, ויש בזה משום שבח הקב"ה, ועל כן ראוי במקרה זה לאפשר הפסק זמן בין המצווה לברכתה ולתקן הברכה על סדר ברכות השבח של השחר.
- נמצא שבין לדעת רא"ש ובין לדעת רשב"א פשוט הוא שיברך מיד אחר הנטילה, ככל ברכת המצוות הסמוכה (ככל האפשר) לעשייתה (וכן "דעת האגור").
- שיטת מהר"ם שמברך בבואו לבית הכנסת מתבארת על פי רשב"א לתירוצו של "בית יוסף", (וגם אפשר לתרץ באופנים אחרים)⁶.

⁴ "חיי אדם" (כלל ז ס"ו).

⁵ כן עולה מדברי "באור הלכה" לסעיף א, ד"ה ואפילו לא עשה צרכיו שביאר את טעמו של "חיי אדם" ושחולק על "שערי תשובה", עיי"ש.

⁶ הערה: בשאלתך הראשונה הזכרת את הצורך בכלי לנטילת ידיים של שחרית עיין בזה בדברי רמ"א בסי' ד, ז, ובנושאי הכלים שם.

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

אדר ב' תשנ"ב

יא. חינוך לברכות הנהנין על מאכלים לא כשרים

שאלה:

האם אפשר לחנך ילדים או מבוגרים לברך ברכות הנהנין על מאכלים שהם לא כשרים, או שמסופקים בכשרותם (אין זה מברך אלא מנאץ), וצריך לקחת בחשבון שזאת האפשרות היחידה לחנך אותם לכך?

תשובה:

1. מצוות חינוך יש לעשות בהכשר גמור כמו אצל גדול, כדי שהילד לא ימשיך בקלקולים גם בגדלותו¹.
2. הסכמת הפוסקים שאין לברך על מאכלות אסורים ואין זה מברך אלא מנאץ², ולכן אין לחנך גדולים או קטנים לברך על מאכלות אסורים, שהרי הברכה אינה ברכה אלא נאצה³.
3. יש להנהיג שבית הספר יחלק דברי מאכל כשרים, ועליהם יתחנכו לברך, אף אם יגרם על ידי כך שיברכו בביתם על מאכלות שאינם כשרים⁴.

¹ סוכה (ב ע"ב) וברשב"א ובריטב"א שם; ר"ן יומא (פב ע"א), ועיין ב"ביאור הלכה" ד"ה כדי לחנכו במצוות (שו"ע אורח חיים סי' תרנז), ושם סי' תרנח ב"משנה ברורה" (ס"ק כח) ו"שער הציון" (אות לו).

² רמב"ם (פ"א מהל' ברכות הל' יט), וכן כתבו רמב"ן ורשב"א וק"טב"א על המשנה במס' ברכות (מה ע"א), ועיין באורך בהלכות ברכות לריטב"א (פרק חמישי הל' יב-יח). וכן נפסק בשו"ע (אורח חיים סי' קצו, א), ושלא כראב"ד ורא"ש שסוברים, שמברכים אף על אכילת איסור, שהרי נהנה. ועיין "ילקוט יוסף" (ח"ג סי' קצו).

³ ולכן לא רק שאינו יוצא ידי חובת חינוך אלא אף אסור לחנך באופן זה, שהרי הברכה היא ניאוף.

⁴ שהרי יברך אף על מאכלים כשרים, ואף אם יגרם שיברך על מאכלות אסורים, כבר הורונו חז"ל (בירושלמי קידושין פ"ד ה"א) "גדול הוא קידוש השם מחילול השם", וזה לשון "קרבן העדה" שם: "בדבר שיש בו קידוש השם וחילול השם כהא דמייתי בסמוך, לא דחינן מצוה דקידוש השם מפני חילול השם".

Buenos Aires, Argentina

בואנוס איירס, ארגנטינה

אייר תשנ"א

יב. עריכת טקס בת מצוה בבית הכנסת**שאלה:**

באילו תנאים הלכיים ניתן לקיים טקס חגיגי אורתודוקסי לציון בת מצוה של כיתת תלמידות בית ספר בין כותלי בית הכנסת?

תשובה:

אין זה מן הראוי להשתמש בבית הכנסת לדברים של רשות¹ אפילו בית הכנסת נבנה על תנאי². לכן מותר לקיים טקס חגיגי לכבוד בת מצוה בבית הכנסת רק אם עיקרו ומהותו הוא התאספות לשם הגברת יראת שמים וקבלת עול מצוות של הבנות והמשפחות, וזאת על ידי השמעת דברי תורה (וכך צריך להיות בכל מקרה)³. את הסעודה ראוי על כל פנים לערוך מחוץ לבית הכנסת⁴.

אם צפויה אווירה של עליזות, וקל וחומר אווירה של התפרקות וקלות ראש, כגון כאשר מזמינים לטקס ליצן או בדרן וכל כיוצ"ב (אפילו לא נעשים שם איסורים) אסור לקיים את הטקס בבית הכנסת אפילו ילווה בדברי תורה⁵. ויש להקפיד שלא לערוך טקסים שמקורם במנהגי עכו"מ או במנהגי הקהילות שאינן אורתודוקסיות.

הערה: עיין "במראה הבזק" (ח"א תשובה יז; ז3 במהדורה הראשונה) ובכרך זה בשאלה הבאה.

¹ עיין בשו"ע (אורח חיים סי' קנא, א). לגבי צורך מצוה-מותר, אם אין מקום אחר לעשות את הדבר (שם סעיף ד) ו"משנה ברורה" (סי"ק כ).

² ה"ביאור הלכה" (לסעיף יא שם ד"ה "אבל ביישוב") מביא שלוש שיטות בראשונים בענין בית כנסת שנבנה על תנאי. המחבר פוסק בשו"ע כמו התוספות והרא"ש, שלא מועיל שום תנאי כאשר בית הכנסת ביישובו, כלומר לא נתבטל מתפקודו כבית כנסת. שיטת רש"י ו"אור זרוע" היא שמועיל התנאי לגמרי אפילו בית הכנסת ביישובו, חוץ משימושים שיש בהם משום קלות ראש ממש. ה"ביאור הלכה" מכריע כמו דעת הרמב"ן, הר"ן והרשב"א שמועיל ביישובו רק במקרה של דוחק. וכן הכריע לדינא גם בעל "אגרות משה" (או"ח ח"א סי' מה) על פי הגר"א. ה"אגרות משה" מודה שכנראה בהרבה מקומות נוהגים לקולא, כמו רש"י, שמותר אפילו לא בדוחק, אבל אין זה רצוי.

³ שהרי זה דבר מצוה ממש כמו שיעור תורני.
⁴ עיין לעיל הערה (2). ואף כי אפשר לטעון שזוהי סעודת מצוה ומותר, אין לעשות כן מן הסיבות הבאות:

א. לא ברור שאמנם זוהי סעודת מצוה ממש.

ב. יש מקום לאסור אפילו סעודת מצוה, אם היא חגיגית יתר על המידה, ואפשר להקל רק אם אין מקום מרווח אחר לזה, עיין "משנה ברורה" (שם סי"ק כ).

⁵ שהרי זה ערבוב של דבר מצוה ודבר רשות, ואין לומר שהמצוה "מקדשת" את דבר הרשות.

יג. טקס בת מצוה בבית הכנסת ושירת הבנות במקהלה בציבור

שאלה:

אמהותיהן של בנות המצוה רוצות שהטקס יתקיים בתוך בית הכנסת. לא יהיו ריקודים, אבל הבנות כולן ביחד (המדובר בבנות שנים עשרה או קצת פחות) תקראנה או תשרנה כמה תפילות בפני ההורים ויתר המוזמנים. הן תעמודנה על הדוכן ליד ארון הקודש, מול הקהל. כיצד יש לנהוג?

תשובה:

אפשר לקיים טקס בת מצוה בבית הכנסת בתנאים מסוימים. יש להעדיף שהבנות תקראנה את התפילות מאשר תשרנה אותן¹. אמנם, אם תהיה התמרמרות מצד הבנות או המשפחות, אם לא יותר להן לשיר, בעל "שרידי אש" מתיר². יש להקפיד שהבנות תשרנה כל הזמן ביחד³, ושלא יבלוט קולה של נערה זו או אחרת⁴. עיין עוד "במראה הבזק" (ח"א תשובה יז ; ז3 במהדורה הראשונה) ובכרך זה בשאלה הקודמת.

¹ מכיוון שהפסק של בעל "שרידי אש" (ראה להלן) אינו מוסכם על הכול, ונאמר רק במקום הצורך, מן הראוי לבחור בקריאה ולא בשירה.

² ח"ב סי' ח. עיי"ש שמתיר לבנים ולבנות לשיר שירי קודש ביחד במסגרת תנועות דתיות בשביל התחזקות הדת בקהילות הסובלות מהדרדרות צביון הדתי עד כדי נשואי תערובת והתבוללות. על פי ההנחה שמצב זה קיים גם בקהילתכם (כמו ברובן של תפוצות ישראל, לצערנו) יש לחשוש לריחוק הממורמרים ממוסדות הדת. בעל "שרידי אש" מזכיר שתי סברות לקולא בנדון, ויש להקפיד על שתיהן:

א. קולות שבמקהלה אינם נחשבים קולות לענייננו, על פי הכלל "תרי קלי לא משתמע". אולם בעל "שרידי אש" לא היה מרוצה מסברה זו שמקורה בתחום הלכי אחר.

ב. אין לחוש שקול שירת שירי קודש יעורר הרהורי עבירה אצל השומעים.

³ כדי להבטיח שמתקיימת הסברה הראשונה לקולא המובאת בהערה הקודמת.

⁴ יתכן שעל ידי זה נרויח עוד צד חשוב להקל-נראה שבעיתיות הקולא של קבוצה השרה היא, שלמרות שלא נשמע כל קול ספציפי בבירור, הרי הוא יכול להיות ניכר ויכול אפוא לעורר הרהורי עבירה, במיוחד כאשר השומעים יושבים קרוב אל השרות ויכולים לזהות לפחות את קול השרות הנמצאות בקרבתם. והנה, אם קבוצה לא קטנה של שרות עומדת על דוכן במרחק מסוים מן השומעים ואף אחת אינה מרימה את קולה מעל קול חברותיה, נראה שאין כאן בעיה. דומה הדבר למי ששומע קול אשה ואינו מכיר את האשה, שרבו בה המקילים. עיין "הצנע לכת" לרב אליקים ג' אלינסון (פרק ב סי' כו), שהרי אינו יכול לקשר את הקול עם אשה מסוימת. יתר על כן, בנדון דידן אין הוא שומע קול אשה, אלא קול קבוצת נשים.

Vienna, Austriaוינה, אוסטריה
אלול תשנ"א**יד. שינוי שם לועזי לשם עברי בזמן בר המצוה****שאלה:**

כיצד לנהוג בילד שקיבל שם לועזי ובזמן בר המצוה רוצים לתת לו שם עברי?

תשובה:

יכול אדם לשנות את השם הלועזי שניתן לו בקטנותו לשם יהודי¹, ואף רצוי לעשות כן², אך כל זה בתנאי שאמנם ישתמש בשמו החדש, כאשר הוא עולה לתורה וכאשר הוא חותם על מסמכים³.

---

¹ שו"ת "אגרות משה" (חושן משפט ח"ב סי' ע).

² משמע משו"ת "אגרות משה" (אבן העזר ח"ג סי' לה).

³ שו"ת "אגרות משה" (אבן העזר ח"ד סי' קב). ועיין שם שכתב, שאם אינו הולך לבית הכנסת, ולכן אינו משתמש בשמו החדש, אין זה נקרא שינוי השם. ועיין ב"שדי חמד" (ח"ז, עמוד 226).

Kinshasa, Zaire

קינשסה, זאיר
ניסן תשנ"א

טו. סדר ציבורי בבית הכנסת

שאלה:

האם מותר להשתמש באולם בית כנסת לעריכת סדר ציבורי? ואם כן, האם צריך אז להוציא את ספרי התורה או אין צורך בזה? (יצוין שעריכת סדר ציבורי בהשתתפות הרב בבית הכנסת היא האפשרות המעשית היחידה לעריכת סדר ציבורי כשר).

תשובה:

- א. נהגו בכל בתי הכנסת לערוך סעודות מצוה, ולכן אין מניעה לערוך גם את סדר ליל הפסח בבית הכנסת.¹
- ב. אין צריך להוציא את ספרי התורה מבית הכנסת.² אדרבא נראה שמכבוד ספר תורה הוא שלא לטלטלו ללא הכרח.³
- ג. ברור שהמשתתפים מגיעים עם נשותיהם, ואין פיקוח על הלבוש. כדי למנוע זלזול בקדושת המקום על ידי לבוש שאינו הולם כבוד בית הכנסת, מוצע להפריד את ארון הקודש מאולם בית הכנסת על ידי וילון.

¹ בשו"ע אורח חיים (סי' קנא, ד) פסק מרן ש"אפילו לצורך מצוה אחרת וכו' מותר לאכול שם" וב"משנה ברורה" שם (סי' קכ) כתב שנוהגים להקל בסעודות מצוה, כשאין מקום מרווח, ואין למחות בידם דיש על מי לסמוך, והרי לפי הנאמר בשאלה עריכת הסדר בבית הכנסת היא האפשרות המעשית היחידה לקיום סדר ציבורי כשר.

וב"שער הציון" (אות יד) הוסיף שבבתי כנסיות שבחו"ל שנעשים על תנאי, אפילו ביישוב מותר לצורך עניים או צורך הרבים.

אמנם ב"מגן אברהם" (סי' קה ומחצית השקל שם) בשם הגהת הסמ"ק כתב שכך הדין דווקא בסעודה כגון לעיבור השנה, שאין בה קלות ראש ושכרות, ולכן רצוי שהרב יסביר לקהל שנמצאים במקום קדוש ושלא ינהגו קלות ראש.

² בכל המקורות דלעיל לא הוזכר שיש צורך בהוצאת הספר, וכן המנהג.

³ ראה "מקראי קודש" לרצ"פ פרנק על הל' פסח (ח"א בהערות שבעמ' קיח) בנוגע להוצאת ספר תורה להקפות.

טז. גובה המחיצה בבית הכנסת

שאלה:

הנני פונה לכת"ר בדבר מחיצה בבית הכנסת בין גברים לנשים. עזרת הנשים בנויה בצורת מדרגות. המחיצה בנויה משני חלקים, כאשר החלק העליון הינו תוספת הגבהה על גבי החלק העיקרי התחתון. הנשים בקהילתי טוענות, שמחיצה זו גורמת להן להרגשה של חוסר קשר עם התפילה. האם אפשר, כאשר הנשים לבושות בצניעות כדת משה וישראל, להסיר את תוספת ההגבהה?

תשובה:

- בדבר שאלתך על שינויים במחיצת בית הכנסת, ראה תשובה ומראי מקומות שנתפרסמו כבר בשו"ת "במראה הבזק" ח"א (תשובה טז ; כח4 במהדורה הראשונה, בדגש מיוחד על פסקה ד שם).
- יש אפשרויות מספר לשנות את המחיצה ולשפרה.
- א. להשתמש בוילון שמצדו האחד הוא אטום ומצדו השני-שקוף, כמו זה שבשימוש במכוניות.
  - ב. אחר הסרת הקרשים, כפי שמפורט בשאלתך, יש לשים וילון, ולא מבד דק ואוורירי, בתנאי שהנשים תבואנה בלבוש צנוע.
  - ג. ביחס ללבוש הנשים-מן הראוי להקפיד בכל מקרה. ראה בתשובה שם פסקה ב (ובפרט שהמחיצה איננה גבוהה).
  - ד. עיין עוד "במראה הבזק" (ח"א, תשובה טו ; ט1 במהדורה הראשונה).

San Jose, Costa Rica

סן-חוזה, קוסטה-ריקה

אדר ב' תשנ"ב

יז. הקדמת ציון שם התורם לשם ה' בעמוד התפילה

שאלה:

תרמו עמוד תפילה לבית הכנסת, האם מותר לכתוב את שם התורם למעלה משם ה'?

תשובה:

אין להקדים שמות אחרים לפני שם ה'¹, אלא אם כן יש צורך מיוחד לסדר זה², ולכן אין לכתוב שם התורם מעל שם ה', במיוחד שעמוד התפילה נמצא במקום בולט וגלוי לכל הציבור³ אבל מותר לכתוב שם התורם מעל שם ה', אם זו האפשרות היחידה שיהיה שם ה' נגד פני המתפלל, כגון שאין מקום לכתוב את שם התורם למטה אלא על ידי העלאת שם ה' מעל פני המתפלל⁴.

¹ מהא דציץ (סוכה ה ע"א וירושלמי יומא פ"ד ה"א גם לענין קלפיות של יום הכיפורים) שהיו כותבים השם למעלה ו"קודש ל" למטה, כדי שיהיה שם ה' למעלה. ועיין סוף מס' ידים ובנושאי כלים שם שאפשר להקדים שם של אחר לשם ה' רק כאשר הסדר דורש את זה, שמע מינא שבמקום שאין הסדר דורש את זה, אסור להקדים שם של אחר לשם ה' ועיין תוספות מגילה ט ע"א ד"ה א-להים ברא בראשית, שאפילו היוונים היו יודעים, שצריכים תמיד להזכיר הבורא בתחילה, ועיין בשו"ת פסקי מהרי"ט החדשים (סי' יד) שמביא את הציץ כמקור להקדים שם אביו לשמו.

² מפורש בסוף מס' ידים שבמקום צורך אפשר להקדים שמות אחרים לשם ה', כגון בספר תורה, ואפילו בשטרות שהיו כותבים "בשנה כך וכך ליוחנן כהן גדול לא-ל עליון" עיין תוספות בבא בתרא (קסב ע"א ד"ה לפי), ורק בציץ היתה קפידא מיוחדת, עיין כל זה בשו"ת מהרש"ם(ח"ה סי' ט בסופו).

³ כנימוק להבדל בין ציץ לספר תורה ושטרות כתב מהרש"ם "דגבי ציץ הוי בזיון יותר, כיון שמגולה תמיד".

⁴ עיין "עשה לך רב" (ח"ד שאלה מד אות ד) שכתובת "שוית" לפני הש"ץ הוא ענין חשוב ועוזר למתפלל לכוון לבו לה' בתפילה. ואם כותבים את שם התורם כנגד המתפלל, אנו מפסידים את ענין הכוונות, ויתכן אף שנכנסים לבעית כתיבת אזכרות שלא לצורך (עיין בתשובה הנ"ל מה שכתב בשם הרב "תבואות שור"), ולכן נראה שיש מקום להתיר כתיבת שם התורם למעלה משם ה' רק במקרים מיוחדים, כאמור בהערה 1.

Caracas, Venezuela

קראקס, ונצואלה
אלול תשנ"א

**יח. אופן מכירת בית כנסת ישן על מנת לבנות בית כנסת חדש
באתר אחר**

שאלה:

רוב תושבי המקום עברו ועוברים לשכונות אחרות ומעוניינים לבנות שם באחת השכונות החדשות בית כנסת חדש. המקורות לתשלום יכולים להיות ממכירת המגרש שעליו ממוקם בית הכנסת הישן, כנראה שהשימוש החדש יהיה לבנין משרדים או מגורים. אין אפשרות לבנות בינתיים מקום אחר לתפילה, אבל באותה סביבה, הישנה, ישנם מספר בתי כנסת, בית כנסת מרכזי, ביכנ"ס אשכנזי, ביכנ"ס חב"ד ועוד מספר בתי כנסת ספרדיים, ואין בעיה להצטרף לתפילה בבתי כנסת אלו.

בית הכנסת מנוהל על ידי ועד ובראשו נשיא. האנשים משלמים מס. יש חוזה שבענייני הלכה קובע הרב. האם ובאיזה אופן ניתן לבצע זאת?

תשובה:

מותר למכור את בית הכנסת בשכונה המתפנה מתושביה היהודיים כדי לממן בדמי המקח את הקמתו של בית כנסת חדש במקום מושבם החדש של המתפללים. ואולם יש להקפיד על מילוי התנאים הבאים:

- א. יסגרו את בית הכנסת לתקופת מה ורק אחרי זה ימכרוהו¹.
- ב. המכירה תיעשה על ידי ז' טובי העיר^{2 3} במעמד אנשי העיר^{4 5}.
- ג. יותנה עם הקונים שלא ישתמשו במבנה בית הכנסת עצמו לדברים בזויים⁶ (כגון שלא יוסב חלק משטח האולם לשמש בית כסא).

¹ תנאי זה בא לאפשר מכירת בית הכנסת כדי שלא יהיה בכלל איסור מכירת "בית כנסת של כרכים" המובא להלכה בשו"ע (אורח חיים סי' קג ז), וכיון שלא יתפללו בבית הכנסת במשך זמן מסוים-מותר יהיה למוכרו. כן כתב המבי"ט, והביאו ה"מגן אברהם" (שם ס"ק יב), וב"משנה ברורה" (שם ס"ק לג).

עצה זו-לגרום לכך אפילו לכתחילה-מובאת בשו"ת "ציץ אליעזר" (חלק יד סי' ח), וסמך על זה בצירוף טעמים נוספים שלא להחשיב בתי כנסת של זמנינו לבתי כנסת של כרכים, עיי"ש.

² וצריך דווקא שבעה, מכיון שלא מונו בפירוש לדבר זה (למכירה), עיין "משנה ברורה" (סי' קג ס"ק כט).

³ והמכירה תהיה תקיפה אף לפי הכרעת רוב ז' טובי העיר, ראה "באר היטב" (סי' קג ס"ק יח). ואף הסתייגותו של בעל "אגרות משה" (אורח חיים ח"ב סי' מה) הוסרה, לפי מה שנכתוב לקמן לצאת אף לדעת ראב"ד, עיי"ש ודו"ק.

⁴ דרישה זו באה בעיקר כדי לפתור את האיסור למכור למקרה שהלוקח יעשה בו את ד' דברים הבזויים (שו"ע אורח חיים סי' קג, ט), וראה בהמשך.

⁵ כל שמוכרים בפרסום (כגון על פי מכרז פומבי) נקרא "מעמד אנשי העיר". כן פסק רמ"א (שם סעיף ז).

⁶ אמנם, מרן המחבר פסק שם דבז' טובי העיר יכולים למכור אפילו לד' הדברים הבזויים, אך עיין ב"ביאור הלכה" שם ד"ה ואם מכרוהו ז' טובי העיר שחש להחמיר כדעת ראב"ד, והסכימו עימו אחרונים, עיין ב"אגרות משה" (אורח חיים ח"ב סי' מה), וב"מנחת יצחק" (ח"א סי' קיח).

ד. יפורש בשעת המכירה⁷ שאם יבחרו הקונים לסתור את בית הכנסת ולהשתמש במגרש להקמת מבנה חדש, יוכלו לעשות כרצונם^{8 9} (כלומר אף הדברים הבזויים)¹⁰.

⁷ מה שכתבנו שיפורש, הוא לצאת ידי ספק של בעל "פרי מגדים", שמא ללא נתינת רשות מפורשת אף כשימכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר לא יותר השימוש לד' הדברים הנ"ל, והובאו דבריו ב"משנה ברורה" (סי' קנג ס"ק נו).

⁸ מדברי ראב"ד שכתב על רמב"ם בזה הלשון: "ואם אמר, שיהיו יכולין להתנות עליה לזרעה והוא תל חרב, לא אמרינן לחלל הבית שהיה לתפילה, להיות בורסקי וכיו"ב" (הובאו דבריו ב"כסף משנה" ה' תפילה פ' יא ה' יז, (ובר"ן על סוגית הגמ' במגילה כו) נראה שנתנית רשות על ידי ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר מועילה באשר לשימוש בקרקע בית הכנסת (כשבית הכנסת חרב), אבל לא לשימוש בד' הדברים בבנין הקיים.

ואף שיש מקום לפרש אחרת את דברי ראב"ד, ולומר שהקפידא היא שלא תועיל נתינת רשות במכר כל שעומד הבנין על תילו, ואף לא לגבי הקרקע, מכל מקום מכיון שמרן המחבר פסק כרמב"ם, אשר התיר בנתינת רשות אף לגבי המבנה, יש להקל.

⁹ אף כי הובן מדברי השואל שמן הסתם זו היא כונת הקונים, וכי עיקר ערך בית הכנסת הוא המגרש שעליו הוא עומד, הרי מכיון שהתעורר הצורך לפרש הרשאה כזו במכר כדי לאפשר מכירה אף לדברים הבזויים, עדיף לעשות ההרשאה בלשון "מותנה" (קרי: אם יבחרו לסתור), ועל הצד השני (אם יבחרו שלא לסתור)-לא יוכלו לעשות דברים הבזויים (כמפורט בתנאי ג' הנ"ל), כדי שלא יראה כאילו שמתנים בדווקא שיסתרו את בית הכנסת.

¹⁰ יש להעיר האשר לבעיות נוספות שבנדון שלנו באות על פתרון ללא תנאים נוספים:

א. אין למכור את בית הכנסת כדי לבנות אחר, שמא יארע להם אונס ולא יבנוהו. בדומה לאיסור לסתור בית הכנסת המובא בשו"ע (אורח חיים סי' קנב), ועיין ב"ביאור הלכה" (שם, ד"ה אין סותרין). ובנדון שלנו ביאר השואל, שיש בתי כנסת קרובים רבים בקרבת מקום, שיקלטו ללא קושי את שארית המתפללים, מותר למכור, וכן הכרעת "ביאור הלכה" (שם ד"ה שלא יבנו האחר) כט"ז ולא כ"מגן אברהם".

ב. לכאורה, אין למכור לכתחילה בית הכנסת כדי לקנות בדמיו דבר שקדושתו שוה, אלא צריך דוקא להעלות בקדושה, עיין ב"משנה ברורה" (סי' קנג ס"ק יא). אך נראה שהמקרה דנן, כאשר אין צריך עוד לבית הכנסת במקומו הישן וזקוקים לו במקום אחר, מקרי "תיוהא", בדומה למה שכתב שם (ואם חזי ביה תיוהא או שהיה קטן מהכיל, לכולי עלמא מותר אפילו לכתחילה למכרו כדי ליקח אחר, עיי"ש, ועיין "משנה ברורה" (סי' קנב ס"ק ט) שכתב מעין זה בשם הט"ז, ומותר למכור את בית הכנסת הישן לכתחילה.

France

צרפת

אייר תשנ"ב

יט. מכירת בית כנסת לצורך הפיכתו למרכז סוציאלי

שאלה:

עמותת מתפללים קנתה מבנה והפכה אותו לבית כנסת, אולם מספר המתפללים שבו הולך ומצטמצם ולעומת זאת החובות תופחים. ניסו למוכרו ליהודים ואין חפצים לקנותו. עמותה של גויים רוצה לקנותו ולייעדו למרכז סוציאלי.

בעת רכישתו הותנה שאם המקום לא יצליח, יוכלו למוכרו לכל מטרה. האם אפשר למוכרו לעמותה של הגויים, וכיצד?

תשובה:

בנסיבות שתוארו בשאלה¹ מותר למכור את בית הכנסת למטרת הפיכתו למרכז סוציאלי², אף אם הוא של גויים. וצריך להקפיד שהמכירה תיעשה על ידי "ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר"^{3 4}.

¹ בדבר האיסור למכור בית כנסת של כרכים (שו"ע אורח חיים סי' קנ"ז) ודאי שמועיל תנאי של בוני/קוני בית הכנסת שלא תחול עליו קדושה של כרכים המעכבת מכירה. אך במקום שבנו את בית הכנסת גם מסיוע כספים של אחרים (וכן הוא במקרה שלנו שהעיד השואל שבנה "משלו ומשל חבריו"), מוסמך הבונה להתנות רק אם טיב מעורבותם של האחרים מתאים לאחד מן האופנים הבאים:

א. חבריו רק הלוו לו את המעות שבהם קנה את המבנה.

ב. חבריו נתנו לו את הכסף כתרומה באופן סתמי, למטרות חסד, ולא פרטו שהוא נועד לבניית בית כנסת.

ג. אפילו פרטו שהוא לבניית בית כנסת אך תלו אותו בדעת היחיד שיקדישו כפי שירצה (בדומה למה שכתב בשו"ע בסעיף הנ"ל).

הערה: אם רכישת בית הכנסת נעשתה על ידי עמותה מצומצמת המתעתדת לשמור לעצמה את הזכויות על ההכנסות מבית הכנסת וכדו' (ונראה שבכך מדובר בנד"ד), אזי אף אם הרכישה נעשתה גם מכספי שאר אנשי העיר (בלבד, ולא מחוצה לה), מכל מקום מותר למוכרו (ושלא כמו בית הכנסת של כרכים), ובתנאי שיימכר אף לדעתם, "שער הציון" על "משנה ברורה" (שו"ע אורח חיים סי' קנ"ג ס"ק כג).

ואולם, בנסיבות השאלה שלהו אין צורך בכל האמור, ואף אם לא היה תנאי-יכולים למוכרו, לפי שמספר המתפללים שבמקום התדלדל והם אינם יכולים עוד לכלכל את ההוצאות השוטפות, ובלא סיוע מבחוץ בלאו הכי היה נסגר בית הכנסת. דן בזה בעל "אגרות משה" בכמה מקומות (אורח חיים ח"א סי' נ, שם ח"ג סי' כז) בדינו של המבי"ט

דביהכנ"ס של כרכים-אם אינם מתפללים בו, יכולים למוכרו, דברי המבי"ט הובאו ב"משנה ברורה" (סי' קנג ס"ק לג).

ומאותו הטעם (שיש לדונו כבית כנסת שאין מתפללים בו) נראה שאין לחוש לאיסור למכור או לסתור בית כנסת טרם יבנו אחר במקומו. (שו"ע אורח חיים סי' רנב), שם איסור זה אינו אלא משום החשש, שמא יפגעו ויתעכבו בבניית בית הכנסת החדש, ובינתיים לא יהיה בית כנסת קבוע למתפללי בית הכנסת הישן להתפלל בו. כן הוא ביאור החשש, לכל הפחות לשיטת הט"ז (ריש סי' קנב). וב"ביאור הלכה" (שם) הכריע שעיקר כמותו. לפי זה בנדון שלנו אפשר למכור תחילה את בית הכנסת הישן שאנו רואים בו בית כנסת שכבר אין מתפללים בו ורק אחרי זה לחפש מבנה או אתר לבית הכנסת החדש.

² אבל אסור למוכרו לאחד מד' דברים הבזויים: מרחץ, בורסקי (פירוש: מקום עיבוד עורות), בית טבילה ובית כסא (שו"ע אורח חיים סי' קנג, ט). ואף כי השו"ע שם התיר זאת במכירת ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, נהגו להחמיר בזה, עיין ב"ביאור הלכה" (שם ד"ה ואם מכרוהו זט"ה) ולשמש לטקסים דתיים של גויים וכדו' הוא בכלל זה.

³ כלומר: יהיו לכל הפחות שבעה אנשים שהם ועד הקהילה, והמכירה תיעשה בנוכחות ציבור המתפללים וזה נחשב למעמד אנשי העיר, "אגרות משה" (אורח חיים ג סי' כז) או לחילופין: בפרסום, דהיינו במכירה שבפרהסיא (רמ"א סי' קנג, ז).

⁴ מכיון שחלק ממעות המכר יופרשו להחזר חובות לבנקים וכיו"ב (ולא רק לרכישת בית הכנסת החילופי), יש לעשות המכירה באופן שהמעות יצאו לחולין, ולכך צריך שתהיה במעמד אנשי העיר (שו"ע שם).

Vienna, Austria

וינה, אוסטריה
אלול תשנ"א**כ. בנית אתר הנצחה על שטח המשמש כיום כחניון, והיה בו בית כנסת שחרב בליל הבדולח****שאלה:**

קרקע של בית כנסת שחרב בליל הבדולח, ובני הקהילה השכירו אותו למטרת חניון על פי היתרו של הרה"ג הרב עובדיה יוסף. האם יכולים לשנות ייעודה של הקרקע ולבנות עליה אתר הנצחה לקהילות שחרבו ונשמדו?

תשובה:

רשאים נציגי הקהילה לאפשר בנייתו של מרכז ההנצחה על שטח מגרש החנייה שבעבר עמד עליו בית הכנסת, וראוי לעשות כן ללא דיחוי ובלי מגבלות כלשהם¹. ומכל מקום, אם אופן ההתקשרות עם הגורם המממן כרוך, בלאו הכי, בויתור הקהילה על בעלותם על הקרקע, לרווחא דמילתא² יקפידו נציגי הקהילה (בגדר ז' טובי העיר) לתת פרסום להעברת בעלות זו³, כמקובל בעסקאות שיש בהן ענין לציבור⁴.

¹ פסקו המקורי של הגר"ע יוסף עומד על צירוף של שלושה טעמים: שניים מהם: א. באו בה פריצים וחיללוה; ב. מה שכתב ב"שער הציון" ל"משנה ברורה" להתיר השכרה על ידי ז' טובי העיר ומעמד אנשי העיר, כאשר רצונם לבטלו ולהפקיעו לגמרי מקדושתו, מכוונים בעליל שפקעה קדושת בית הכנסת לגמרי מן הקרקע, אף אם יוחלט שלא להשכירה עוד, אלא לעשות בה שימוש אחר. ואולם יש לעיין בטעם השלישי, היתרו של ה"פרשת מרדכי" להשכיר בית כנסת באופן שנוטלים דמי השכירות מראש. אפשר שכוונתו היתה לאמור, שפקעה קדושת בית הכנסת רק שנוטלים דמי השכירות מראש. אפשר שכוונתו היתה לאמור, שפקעה קדושת בית הכנסת רק למשך השכירות, ואחר כך הוא שב לקדושתו. ומכל מקום לדינא אין צריך לחוש לזה מכמה טעמים, ואין כאן המקום להאריך.

² על ידי זה יצאו גם מהחשש שבהערה הקודמת. ועוד, על ידי שיפרשו בשעת העברת הבעלות על הקרקע, שהיא כדי לבנות עליו בנין חדש בלי מגבלות בתכנון הפנימי שלו, כך שאפשר שימוקם בית הכסא, שהוא מד' הדברים הבזויים, ע"י שו"ע (אורח חיים סי' קנג, ט) במקום שעמד בו בית הכנסת, יצא ידי דעת ה"פרי מגדים" שהובא ב"משנה ברורה" (שם ס"ק נו), עיי"ש.

³ על ידי מתן הפרסום תיחשב העסקה כאילו נעשתה ב"מעמד אנשי העיר" (רמ"א אורח חיים סי' קנג, ז). מתנה בנוכחות אנשי העיר לכו"ע (עיין "משנה ברורה" שם ס"ק סו) מוציאה קרקע בית הכנסת לחולין, אפילו אם תמצא לומר שיש בה עדיין קדושה.

⁴ העברת הקרקע בדרך שגרתית, שאין רואים בה השתדלות מיוחדת שמטרתה הוצאת בית הכנסת לחולין, תמנע "מראית עין" ולעז על השימוש בקרקע בית הכנסת עד עתה למטרות חולין.

דברי מרן הגר"ש ישראלי:

א. לשאלה במקרה הנדון יש להוסיף טעם לשבח, להתיר לבנות במקום שהיה בית הכנסת ונחרב ע"י הפורעים הנאצים המנואצים, ועכשיו משמש כמגרש חניה בשכירות והשאלה-לבנות במקום זה "מרכז הנצחה" לקדושי ישראל ולמקומות הקדושים שנחרבו ע"י כוחות הרשע.

וזה ע"פ האמור (מגילה דף כח ע"ב): "בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות", והכי הובא להלכה בסימן קנא סעיף יא, שיוכלו להשתמש בהם תשמיש שאינו מבוזה, דכש"כ וק"ו שישמש אתר הנצחה לרשעת הגויים אשר עוללו גם למקום הזה עצמו. ובפרט, שהשימוש הנוכחי, אם לא ישתמשו בו לפי ההצעה הנ"ל, ימשיך לשמש כמקום חניה (וכמובן שזה גם בשבתות) שודאי שראוי לקבל ההצעה.

ב. דהנה במג"א (הו"ד ב"משנה ברורה, ס"ק לג) ס"ל דהא דאמור "על תנאי הם עשויים" הכוונה דוקא כשהתנו כך בפירוש. אך דעת ה"משאת בנימין" (הו"ד שם) ס"ל דכונת הדברים שמסתמא הם נקנים על תנאי זה. ועיי"ש בשער הציון, שמעיר שמה שפירש המג"א הנ"ל בתנאי מפורש דוקא, הוא מפני שלא היה לפניו האו"ז במקור, "אמנם באור זרוע מוכח בפירוש כהמשאת בנימין". וכונת ה"משנה ברורה" היא ממה שמסיק שם באו"ז דלפי האמור על בתי הכנסת שבבבל, שהוא הדין בתי הכנסת ובתי מדרש שלנו בחו"ל מותר לאכול ולשתות. והרי לא שמענו שיתנו בבנין בבתי כנסת כזאת, ודיונו הוא על כל בתי הכנסת ובתי מדרש שלנו. א"כ פשוט דס"ל דאין צריך לתנאי מפורש אלא מסתמא על תנאי הם עשויים.

ג. אכן מ"מ יש לדחות, ולקיים דברי המג"א. ואעפ"י דאמנם דעת האו"ז נראית כן בפירוש. דהאי מילתא י"ל דתליא במחלוקת רש"י ותוס' בביאור הכונה ד"על תנאי", אם הכונה לכשיחרבו כדמובא בשו"ע, וזה על פי פירוש התוס' שם (ד"ה בהכ"נ ובמ"ד). ואילו רש"י פירש הכונה דהתנאי "על מנת שישתמשו בהם" כלומר שבעודם קיימים ועומדים ישתמשו בהם גם שאר שימושים של חול. דהאו"ז שם אכן הביא פירוש זה של רש"י. ועל מה שהוקשה להם לתוס' פירוש זה מהא דמיייתי מהני אמוראי שנכנסו לבית הכנסת כשעסקו בד"ת בנימוק "דשמעתא בעי צילותא", דאילו לפי פירוש רש"י הרי בכלל מותר להשתמש בזה שימוש שאינו ביזיון, תירץ האו"ז "שהם היו מחמירים על עצמם".

ד. ולפ"ז י"ל דאכן האו"ז לפ"מ שפירש כרש"י שהמדובר על שימוש רגיל ודאי מסיקים על הדעת בשעת הבניה, כיון שהוא ענין הנצרך כמעט מדי יום. משא"כ אליבא דהתוס', והכי הוי נמי לפסק הלכה, דהמדובר על שימוש לכשיחרב, בזה שפיר י"ל שמשעת הבניה אין מסיקין על הדעת את המצב לכשיחרב. על כן לא אמרינן דמסתמא הרי זה כאילו הותנה. על כן לשיטה זו צריך באמת תנאי מפורש, ובסתמא לא סגי. כן נראה כונת ה"מגן אברהם". ולפ"ז אין להסתמך על שיטת האו"ז, כיון שזה תלוי במחלוקת רש"י ותוס' ולהלכה נקטינן כהתוס'.

ה. אכן מ"מ יש לצדד דגם לשיטת התוס' והשו"ע יש לנקוט כה"משאת בנימין" דמסתמא נמי הוי כהותנה. והוא עפ"י מה שהביא ב"שדי חמד" (ה' בית הכנסת אות ט) מכמה גדולים בענין בית הכנסת שחרב, והמקום אף הוא אינו מיושב עתה על ידי ישראל, באופן שאין סיכויים לחזור ולבנותו, ד"ל כה"ג דאפילו בית הכנסת של כרכים, שמן הדין לא מהני ז' טובי העיר להוציאו לחולין, מ"מ בזה "אמדינן דעת המתנדבים שמסכימים למוכרו", כיון שאין סיכויים שישמש שוב כמקום תפילה ותורה. ואפילו אם בית הכנסת עדיין קיים ועומד אך כיון שאינו יכול שוב לשמש בתפקידו גם כן מותר למוכרו, מכוח אומד דעת זה (ונראה שהכוונה לשעת נדבה של המתנדבים, ולא לאומד הדעת על כוונתם והסכמתם כיום, שכן מי יימר שהם עתה בחיים. ע"ע כיו"ב ביומא דף סה ע"ב תוד"ה גזירה). וקצת נראה להוכיח מדברי התוס' עצמם דס"ל כהאו"ז, שאי"צ לתנאי מפורש אלא (גם לשיטתם) סתמא הוי כמתנה.

וזה ממה שהוקשה להם בסוף דבריהם (כשם שהוקשה לאו"ז שם כיו"ב) מההיא דלעיל (מגילה דף כו, ע"ב) רבינא הו"ל תילא דבי כנישתא בארעיה (שהיה ביכנ"ס בקרקע שלו שנחרב)... אתא לקמיה דרב אשי. א"ל מהו למיזעריה. א"ל זיל זבניה... אע"ג דבבבל הוי, דעל תנאי הם עשויים, וכו'. ואם איתא דלא אמרינן על

ומרן הגר"ש ישראלי העלה טעם עיקרי להתיר בנית מרכז ההנצחה, ואף כתב שראוי לעשות כן, מטעם דהוי כאילו הותנה (שכן אומד הדעת) להשתמש בו לכשיחרב. ועיין משאו ומתנו בזה בהרחבה בסוף תשובה זו.

תנאי עשויים אלא בהותנה בפירוש, מאי קשיא להו, הרי יתכן שהאי תילא שבקרקעו של רבינא לא הותנה לו בפירוש. וע"כ שפיר נסתפק. ובשלמא האו"ז לשיטתיה דגם מסתמא הוי כהותנה שפיר הוקשה לו, אבל אי נימא דהתוס' ס"ל דצריך תנאי מפורש, הן לא קשיא מידי. אלא ע"כ, גם התוס' נקטי כהאו"ז שסתמו כפירוש.

אמור מעתה, דגם נדון שלפנינו, שאין לראות סיכוי שיחזור ויבנה וישמש מקום תפילה, הוי נמי "אומד דעת" גמור שהללו שבנאוהו בשעתו היו מסכימים לבנותו על תנאי, ואף על פי שלא הותנה, כהותנה במפורש דמי.

ו. ואם תמצי לומר, זהו עומק ההבנה מ"ש הגמרא על תנאי הם עשויים, כי אכן זהו אורח החיים הרגיל של ישראל בארצות הגולה שעליהם נאמר "ובגויים ההם לא תרגיע". ומנסיון ימי הדורות למדנו, דאין ארצות אלה משמשים מקום קבע אלא בגדר של דירת ארעי, ומה שהיה נראה כמרגוע בתקופה מסויימת מתברר בהמשך הזמן כי לא היתה זו אלא אשליה. על כן הרי זה כמותנה ועומד מכח אומדן הדעת. וכשם שבביאת הגואל, שיהיה בב"א, אלה בתי הכנסת מיועדים להחרב כדנימקו הלכה זו בתוס' שם, שכן אין שום בטחון בשום ארץ שהיא בחו"ל, והכל "על תנאי הוא עשוי".

ז. וכיון, שכאמור, המדובר כאן לעשות המקום ל"מרכז הנצחה". די"ל דאדרבא, דיעוד המקום הוא להעלות זכר השואה האיומה שפקדה את בית ישראל, ודאי וודאי שמן הראוי לקבל ההצעה בשתי ידיים. ויה"ר שנוצח ויושע ישראל בקרוב בימינו ישועת עולמים, ומקומות אלו שרוו דם יהודים בכל הדורות ייעזבו מהם ועלו לציון ברנה.

Lima, Peru

לימה, פרו
אייר תשנ"א

כא. צילום תפילה בבית הכנסת או שחזור תפילה

שאלה:

נתבקשתי להכין לטלויזיה המקומית שחזור של תפילה בבית הכנסת. האם יש בזה בעיה הלכתית?

תשובה:

- א. אין מניעה לצלם בשעת תפילת יום חול, רק יש להבטיח שהצילומים יתנהלו באופן שלא יפריע ויבלבל את המתפללים.
- ב. נוכרי המצלם בשבת, אם בא מעצמו, אין צריך לסלקו, אך אין ליזום צילומים בבית הכנסת בשבת.
- ג. צילום של שחזור תפילה אינו רצוי¹, שהרי זה דומה למה שכתוב בסנהדרין קא ע"א הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבתי משתאות-התורה חוגרת שק וכו'; ודוד המלך נענש על שקרא לדברי תורה-זמירות (סוטה לה ע"א).

---

¹ אפילו אם חפצים לצלם תפילה לצרכי חינוך ילדים יהודים, עדיף לצלם בשעת תפילה ממש, כאמור בסעיף א ולא לשחזר.

Rome, Italy

רומא, איטליה

כסלו תשנ"ב

כב. שותפות עם גוי לצורך קניה בשבת

שאלה:

בא לפני יהודי שהיום כבר שומר שבת, ושאל את השאלה הבאה: יש כאן מכרז חשוב מאוד שמתרחש רק פעם אחת בשנה ויהיה בשבת, האם הוא רשאי למנות אינו יהודי שכבר עובד בשבילו בדברים אחרים, לאו דוקא בקניית בגדים, כדי שזה יקנה כמו לעצמו, ואחר כך ימכור ליהודי, וכמובן שהגוי יקבל רווח מזה. יש להעיר שהיהודי שולח את הגוי לקניית הבגדים, ומתנה אותו על הענין במשך השבוע, והדבר משתלם לגוי, היות שיקבל כך וכך.

המכרז יהיה, אי"ה, בשבת קודש הקרובה.

תשובה:

בשאלתך ציינת שהמכרז מתבצע בשבת, ועל כן אמירת היהודי לגוי לקנות במכרז הרי היא כאמירה לקנות בשבת¹. עם כל זה ישנם אופני היתר כדלקמן:

מרן פסק בשו"ע "אסור ליתן לאינו יהודי מעות בערב שבת לקנות לו בשבת, אבל יכול לומר לו, קנה לעצמך, ואם אצטרך, אקנה ממך לאחר השבת"², ואף שבשו"ע כתב בצד ההיתר, "ואם אצטרך, אקנה ממך", דהינו לשון ספק ולא ודאי אקנה ממך, כבר כתבו אחרונים "דאפילו אם מבטיחו שיקנה ממנו אחר כך, גם כן מותר, כיון דעכשיו קונה לעצמו"³.

מה"פרי מגדים" נראה שלכתחילה רצוי להחמיר שהגוי לא יבצע את הקניה במעות של היהודי, ואף שאומר לו, קנה לעצמך, שהרי זה קונה בשביל היהודי ודאי⁴, ובפרט אם שווי הסחורה הוא רב. במקרה זה העצה היא שהיהודי יתן לגוי את כספו בתורת הלואה ויכתבו שטר חוב על זה⁵.

בשאלתך ציינת שהיהודי מבטיח מראש, שהגוי יקבל ממנו רווח בעבור עסקה זאת, ועם כל זה יש להתיר כשאומר, קנה לעצמך⁶. ועל כן, בנדון שאלתך, אם הגוי יקנה בכספי עצמו (וכך אמנם משמע בלשון השאלה) והיהודי יאמר לו, קנה לעצמך ואני אקנה ממך לאחר השבת, מותר.

¹ עיין שו"ע (אורח חיים סי' שז, ד) וב"משנה ברורה" (סי"ק טו) בשם הט"ז. אמנם יש מן האחרונים שהקלו בזה כשלא אמר לו "בשבת", עיין "בן איש חי" (שנה ב' פ' "וישלח" סעיף יד). וכן משמע ב"בית יוסף", אך זהו רק במקום הפסד גדול מאוד, עיי"ש, ועיין עוד ב"יחווה דעת" (ח"ג סי' יז) שהתיר לספרדים במקום צורך כ"בית יוסף".

² שו"ע (שם סעיף ג).

³ דין זה נלמד ממכירת חמץ, שו"ע (אורח חיים סי' תמח, ד) וממה שכתבו שם אחרונים והובא ב"משנה ברורה" (סי' שז סי"ק יג) לענין שבת. אמנם יש שחלקו בזה, וכפי ששמע לשון השו"ע כמוזכר בתשובה, ורק בלשון "אם אצטרך" מותר, עיין באורך בספר "ברכת אליהו" (סי' שז, ג הערה 3).

⁴ כן משמע ב"אשל אברהם" (שם אות ג).

⁵ דעת מרן הגר"ש ישראלי בהתייעצות בעל פה.

⁶ נלמד מהשוואה למכירת חמץ כנ"ל הערה 3, "כף החיים" (שם אות כג). ועיין "משנה ברורה" (סי' תמח סי"ק כג), שנחלקו שם אחרונים והוא העלה להתיר.

עם זאת נציין שהקניה צריכה להיות פורמאלית בעבור הגוי, ולא בדרך הערמה גמורה, ועל כן צריכות הקבלות עבור הקניה להיות רשומות על שם הגוי ולא על שם היהודי.⁷

---

⁷ נראה פשוט. עיין "ערוך השולחן" (אורח חיים סי' שז אות טו) שמדבריו נראה, שהאמירה "קנה לעצמך" היא רק כדי לשוות לאמירתו אופי של רמז. אך מדברי אחרונים רבים אחרים לא נראה כן, ראה כדוגמא דברי ה"משנה ברורה" דלעיל הערה 3 "כיון דעכשיו קונה לעצמו", ואכמ"ל. הזכרנו בתשובה ענין הקבלות שכן על פי רוב כל סוחר צריך קבלות לצורך מיסים ממשלתיים וכדו'.

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה

תמוז תשנ"א

כג. שימוש במעלית רגילה בשבת לדבר מצוה כשהיא מופעלת על ידי גוי

שאלה:

במדינת ונצואלה קיים מצב של עוני הגורם להתפתחות של אלימות וגנבות ברחובות העיר. הנוהג הוא שאנשים אינם מסתובבים ברגל ממקום למקום, אלא ברכב, שמא יבוא גנב ובדרך אלימות יפגע באדם (מדובר בפגיעות פיזיות, מכות, אקדח, סכין).

היהודים גרים בשכונה אחת בה נמצאים בתי הכנסיות ובנין הקהילה. גם בשכונה זו מרובים מקרי הפשיעה. בשכונה זו קיים פארק אשר בתוכו נמצאים חמישה בנינים המגודרים היטב ושומרים יושבים בפתחם לשמור עליהם ביום ובלילה. בניינים אלו נחשבים לבטוחים יותר ושומרים מפני פריצות ומעשי אלימות. רוב התושבים בבניינים אלו הם יהודים.

מכיון שיש חשיבות רבה לגור בבניינים המוזכרים, השומרים ומוקפים בגדר, יש קושי רב להשיג בהם דירות.

משפחה מצאה דירה בקומה 15. מבחינה מעשית יש קושי גדול לעלות ולרדת מספר פעמים בשבת ויו"ט עם הילדים לבית הכנסת וכן יש קושי לארח אורחים אשר ימנעו מלבוא לקומה זו.

יש לציין עוד שלמגורים בבניינים אלו יש חשיבות גם מבחינת האפקט הפסיכולוגי למשפחה, כך הם מרגישים יותר מוגנים ובטוחים.

האם יש דרך להתיר עליה וירידה במעלית (במיוחד עליה) על ידי אמירה לגוי (בהתחשב במצב הבטחוני)? ואם לאו, האם אפשר להיכנס למעלית לאחר כניסתה של העוזרת הגויה ללא אמירה של ישראל?

תשובה:

בתחילת דברינו נציין ששימוש במעלית כולל שני חלקים: (א) הפעלתה; (ב) השימוש בה לאחר הפעלתה, וכדלהלן.

בהפעלת מעלית בשבת נעשות בדרך כלל שתי פעולות אסורות. הראשונה- הדלקת הנורות שבמנגנון ההפעלה (ואם יש בהן חוט להט יש בהדלקתן מלאכה דאורייתא- מבעיר בשבת¹). והשנייה-הולדת זרם ויצירת ניצוצות אשר לרוב הפוסקים אין בהן אלא איסור דרבנן². ההבחנה הנ"ל חשובה בקשר לשאלתך, שכן אמירה לגוי באיסור דרבנן במקום מצוה מותר³, וזהו הנקרא "שבות דשבות במקום מצוה" שהותרה⁴. אמנם יש מן הפוסקים שכתב,

¹ "אנציקלופדיה תלמודית" כרך יח עמ' תרצד ועמ' קעד.

² שם עמ' תרנ סעיפים א וב, ושם עמ' תשלד.

³ שו"ע אורח חיים סי' שז, ה וסי' תקפו, כא.

⁴ אמנם דעת הגר"ע יוסף בספרו "לוית חן" (סי' ש"ז ל"ה), שהותר שבות דשבות שלא ע"י אמירה לגוי ע"י תרי דרבנן שזהו ג"כ שבות דשבות. אך רבים נחלקו עליו ועיין מהר"ם

שאמירה לגוי במקום מצוה מותרת אפילו באיסור דאוריתא כשיש בה צורך גדול, אך דבריו לא נתקבלו להלכה⁵, ואמירה לגוי במקום מצוה מותרת אך ורק באיסור דרבנן. על כן יש לבדוק, אם בהפעלת המעלית ובהמשך הפעלתה לא נעשית שום מלאכה דאוריתא, כי אז תהא מותרת האמירה לגוי, אך כאמור-לצורך הליכה לבית הכנסת או דבר מצוה אחר בלבד. ונציין שיש נוריות הפועלות על ידי הזרמת מתח חשמלי לתוך חומר מסוים שעל ידי כך הוא מאיר (LEDS) ובהדלקתן של אלה יש רק איסור דרבנן⁶, שמותרת בו אמירה לגוי במקום מצוה. זהו מצד הפעלת המערכת. וישנן בעיות נוספות בהמשך הפעלתה, כלומר בעצם השימוש במעלית וכדלהלן. העליה והירידה במעלית, אפילו במעלית שבת אוטומטית, עוררו בעיות הלכיות רבות. כאן נציין את תמצית ההלכה, וראה הערה⁷.

לדעת רוב הפוסקים העלייה מותרת שהרי אין משקלו של האדם משתתף בהעלאת המעלית⁸. ואולם לגבי הירידה דעת רבים מן הפוסקים היא להחמיר, אם לא הותקנו במעלית התקנים מיוחדים המתגברים על הבעיות ההלכתיות הכרוכות בשימוש בה, דבר שודאי לא נעשה בנדון דידן, שכן לדיירים לא היה וגם עתה אין ענין לעשות זאת, ומה עוד שזה עולה כסף רב.

בעיות נוספות שישנן בשימוש במעלית כמתואר בשאלתך, אף כשהפעולה תיעשה על ידי גוי, שקשה לתאר כיצד תוכל להתגבר עליהן, כדלהלן:

א. מתקני שקילה לעומס מלא ועומס יתר שישנם במרבית המעליות, המופעלים על ידי כניסת האדם במעלית ועמידתו בה.

ב. מעגלים חשמליים לדלתות ולאבטחה מופעלים על ידי האדם עם כניסתו.

שי"ק (או"ח ריש סי' קנ"א) ושו"ת "בית יצחק" (או"ח סי' מב אות ה') ו"כף החיים" (סי' שי"ז סי"ק נ"ב).

⁵ רמ"א אורח חיים סי' רעו, ב) כדעת בעל העיטור וב"משנה ברורה" (שם סי"ק כד וכה). ועיין ב"משנה ברורה" (סי' שז סי"ק יט) ושו"ע (אורח חיים סי' שלא, ו). אמנם עיין שו"ת "ציץ אליעזר" (חי"ב סי' מב ובמובאות שם) שסמכו על דברי רמ"א להקל, אך שם זה בצירוף סניפים נוספים להקל.

⁶ עיין "תחומין" (כרך ה, עמ' 95 סעיפים 3, 2).

⁷ בספרות האחרונים בנושא ישנו דיון רחב מאוד ונציין כאן כמה מהם:

"תחומין" כרך ה' עמ' 58, מאמרו של פרופסור זאב לב;

שם, עמ' 75, מאמרו של הרב ישראל רוזן;

"אנציקלופדיה תלמודית" כרך יח עמ' תרצא סעיף ה.

עיין שם ותמצא מקורות רבים שעסקו בשאלה זו.

⁸ עיין מאמרו של מרן הגר"ש ישראל, בתוך: "ברקאי" כרך ה, בענין שימוש ברמקול בשבת; וכמו כן "תשובת העורך", "ברקאי" כרך ו עמ' 287, ובמובאות שם, וכמו כן ב"תחומין" כרך ב עמ' 44 מאמרו של פרופסור זאב לב בענין הגדלת זרם חשמל והחלשתו בשבת.

ג. מצוי שהדלת מתחילה להיסגר וכניסת האדם מחזירה את הפעולה אחורנית בהפעילה עין פוטואלקטרית (קשה להימנע מזה כשמשתמשים במעלית באורח קבוע).

נציין שבמעלית השבת המצויה מתגברים על בעיה זו על ידי ביטולם של כמה מנגנונים למשך השבת, דבר שלא שייך בנדון שאלתך. בשל מכלול הבעיות שהוזכרו, נראה כי יש לאסור את השימוש במעלית הנ"ל שלא הותקן בה שום התקן הלכּי, אף על ידי אמירה לגוי, גם אם הוא לצורך הליכה לבית הכנסת, ובפרט כשאפשר לילך לבית הכנסת שלא על ידי הנ"ל, אף אם זה גורם טרחה רבה.

כל דברינו לעיל אמורים במקום שהגוי מפעיל את המעלית באמירת הישראל, והישראל נכנס ראשון, כי אז מתעוררות הבעיות שהוזכרו לעיל.

שונה הדבר כאשר הגוי נכנס ללא אמירה, והישראל ייכנס במעלית אחריו, כי אז יש מקום להקל בהליכה לבית הכנסת ולדבר מצוה אחר. שכן, במקרה זה הגוי הנכנס תחילה מפעיל את המנגנונים השונים שהזכרנו (התקן שקילה, עין פוטואלקטרית), והישראל הנכנס אחריו אינו מפעילם מחדש אלא ממשיך את הפעלתם, ואף אם הוא מגביר או מחליש את הזרם שבמנגנון על ידי כניסתו, ניתן להקל בזה.

נדגיש שצריך משנה זהירות להיכנס במעלית מיד אחרי הגוי או, בדרך חלופית, כאשר הגוי מכסה את העין הפוטואלקטרית על דעת עצמו וכדו', בדרך שתמצא.

Mexico City, Mexico

מקסיקו סיטי, מקסיקו

שבת תשנ"א

כד. שימוש בגלאי מתכת בשבת

שאלה:

האם מותר לעבור דרך מכשיר הבדוק, אם אדם נושא עליו כלי מתכת (בדיקה ביטחונית), בשבת, בתנאי שיוודעו מראש לנבדקים להסיר מעצמם את כל כלי המתכות שעליהם? כידוע, המכשיר מתרה רק כאשר הוא מגלה מתכת. (ברור שהפעלת המכשיר תעשה מערב שבת או באמצעות שעות שבת).

תשובה:

מצוה להפעיל את המערכת לגילוי מתכות בשבת, כאשר יש צורך בטחוני הכולל סכנת נפשות,¹ וזה נקבע על ידי מומחים, אף שאינם יהודים.² מכיון שתוכנן, שעצם המעבר יגרום להפעלת מערכת ההתרעה, הרי הפעלת המערכת קרובה להיחשב למעשה בידיים,³ ולכן יש לבדוק, אם ההתרעה נעשית על ידי השמעת רעש⁴ או אפילו השמעת צלצל⁵, וכיון שאין אלו אלא איסורי דרבנן, יש להתיר השימוש. ואולם אם ישנה שם גם נורת להט שנדלקת להתרעה שלדעת רבים יש בזה איסור תורה,⁶ יש לנטרל את הנורה לפני שבת ולהרכיב במקומה נורה שאין בה חוט להט, או להסתפק בהשמעת הקול. "ואם הדבר בהול אין מדקדקין בכך שלא יבוא לידי דיחוי ועיכוב".⁷ רצוי שתהיה אזהרה ברורה הכוללת גם אזהרה מפני חשש חילול שבת שיגרם על ידי העברת מתכות, ומכיון שהנכנסים מודעים לזה, אין עוד חובה על המפעילים לאפשרי מאיסורא את מי שאינו שם ליבו לכך. ומכל מקום צריך הרב להזהיר, שימנעו מלכתחילה לבוא עם מתכות שכן עלולים לשכוח להסירן בעת המעבר.⁸ נכון לבדוק את האפשרות לסדר שהמכשיר יופעל רק על ידי העברת מתכת בסבירות של סיכון בטחוני.

¹ ע"י שו"ע (אורח חיים סי' שכט, ז), "מגן אברהם" (סי' ק ה), "משנה ברורה" (סי' ק טז), שו"ע (שם סי' שלד, כו בהגה).

² שו"ע (אורח חיים סי' שכח, י), ו"משנה ברורה" (סי' ק כה).

³ עיין היטב "אנציקלופדיה תלמודית" כרך יח עמ' תרנז.

⁴ בסגירת מעגל חשמלי על ידי האדם יש משום איסור בשבת, ולפי ה"חזון איש" (או"ח סי' נ ס"ק ט), האיסור הוא מדאורייתא. אלא שנראה, שכאן הוא בבחינת פסיק רישיה דלא ניחא ליה וזה אינו איסור תורה, ולדעת "הערוך" (ערך סבר וערך פסק) אף מותר. ובעצם השמעת רעש בלבד שאינו בדרך שיר יש צדדים להקל, עיין שו"ע (אורח חיים סי' שלח, א), וברמ"א שם וב"ביאור הלכה" (ד"ה "הואיל והכלי").

⁵ ואף שזה חמור מסתם השמעת קול, אינו אלא איסור דרבנן. ועיין גם ב"משנה ברורה" סי' שלח ס"ק א ובסי' שלט, ג, וברמ"א שם.

⁶ "אנציקלופדיה תלמודית" כרך יח, עמ' קעד, תשטו, תשעא.

⁷ שו"ע אורח חיים סי' שכח, טז.

⁸ "ביאור הגר"א" שם סי' רנב, ו.

Rome, Italy

רומא, איטליה

אדר א תשנ"ב

כה. פתיחת ברז העלולה להביא להפעלת משאבת לחץ חשמלית בשבת**שאלה:**

בשיעור תורה בהלכות שבת התעוררה שאלה שכמה וכמה נתקלים בה, והיא: כאן בבתיים יש לחץ מים נמוך, ומי שגר בקומה עליונה, נזקק למשאבה חשמלית שדרכה מגיעים המים לברז וכו'. כשפותחים את הברז, המשאבה מתחילה לעבוד. כיצד עלינו לנהוג בשבתות ובימים טובים?

תשובה:

- א. בעיה זו שעוררת, קיימת לכאורה בכל מערכת מים מודרנית המושפעת מן הצריכה, ומשום כך מופעלת בנקודה מסוימת (לפי מפלס גובה במגדל מים, בבריכה או לחץ) משאבת מילוי, אלא שבמערכת מים גדולה מקובל, לא לחשוש להפעלת המשאבה, וזאת משום שלפתיחת הברז הבודד השפעה מזערית בלבד והתוצאה המורגשת רק בעקבות הצטברות אלפי פתיחות ברזים.
- כמו כן, הסיכוי לפגוע בנקודה הקריטית הוא אפסי, ואם חישן נמצא בדיוק בקצה הגבול ואני פותח מים בבית-הרגישות איננה כה מידית.¹
- ב. למתקן הגברת הלחץ הביתי כפי שתואר בשאלתך, יש-לפי הידוע לנו (בהתייעצות עם מכון צומ"ת)-מיכל קטן ביותר (פחות מ- 10 ליטר). הסיכוי להפעלה מידית וישירה הוא איפוא גבוה ביותר,² ולפיכך אסור השימוש במים בשבת. הספק היחידי שניתן לסמוך עליו, הוא שמא מישהו אחר בבנין קדם ופתח ברז, כך שהמשאבה נמצאת במצב פעולה, וכשאתה פותח את הברז בסמוך לו אחריו, אתה רק מאריך את זמן הפעולה, אך אינך מפעיל את המערכת מחדש, והרי זה מותר.³ מכל

¹ סברות אלה ועוד נאמרו בקשר לשאלת פתיחת מקרר ביתי וסגירתו המעלה בעיה דומה, שכן על ידי החדרת אויר חם יתכן שנפעיל את המקרר המכוון בוסת חום (טרמוסטט) לרגישות חום וקור, ואף על פי כן הותר הדבר לדעת רוב הפוסקים. עיין שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ח סי' יב וחי"ב סי' צב באורך), וכמו כן "משפטי עוזיאל" (מהדורת תנינא אורח חיים סי' לו) ו"יביע אומר" (ח"א אורח חיים סי' כא), "שמירת שבת כהלכתה" (פ"י, יב ובהערה לג בשם הגרש"ז אויערבך), ועיין דיון ארוך בזה ב"אנציקלופדיה תלמודית" (כרך יח, עמ' תרסד-תרסט). ומכל שכן בנדון דידן שהסבירות להפעלת המשאבה היא עוד יותר מועטת.

² יש שסוברים, שבכל הפעלת מכשיר חשמלי יש משום איסור תורה-מכה בפטיש, עיין "משפטי עוזיאל" (ח"ב אורח חיים סי' לו אות ב), "עץ אפרים" (אורח חיים ח"א עמ' 68), וכן דעת מרן הגר"ש ישראל. ואף לסוברים שזהו איסור דרבנן, עיין באורך ב"אנציקלופדיה תלמודית" (כרך יח עמ' קסג ואילך, שם עמ' תרג ואילך) גם פסיק רישיה במלאכה דרבנן אסור בשבת, עיין שו"ע (אורח חיים סי' שיד) בדברי "מגן אברהם" (ס"ק ה) ועוד בנושאי כלים שם.

³ עיין ב"אנציקלופדיה תלמודית" (כרך ו עמ' תרג סעיף ח), ועיין עוד לגבי המשכת מצב שמותרת לדעת רוב הפוסקים, ראה "יביע אומר" (ח"ג אורח חיים סי' יח אות א), "שמירת

מקום, מכיון שאין זה ספק של ממש אלא סבירות מועטת שבכל פעם שתפתח את הברז, יהיה זה בסמוך אחרי פתיחת הברז על ידי אחר, יש לומר שזהו "מתכוון", שהרי רצונו של כל דייר, שבשעה שהוא פותח את הברז, יזרמו אצלו מים, דבר הנעשה על ידי המשאבה, ועל כן נראה שאין להקל.

עוד צד להקל מחומרת האיסור הוא שגם אם אתה אמנם מפעיל את המשאבה על ידי פתיחת הברז, סביר להניח שאין זה נעשה מיד אלא לאחר זרימת מים בכמות מסוימת, ולכן אין זה מעשה בידיים אלא גרמא שאינו אסור אלא מדרבנן.⁴

על סמך הצדדים להקל המוזכרים נראה איפוא שיש להקל ולפתוח את הברז בשינוי⁵, וביחד עם זה לדאוג לפתרון של קבע כמוצע להלן בסעיף ג'.

ג. הפתרון שמכון צומ"ת מציע לבעיה זו, ואשר כבר בוצע במקומות מספר בארץ, הוא מנגנון "המשכת מצב" הפועל רק בשבת (על ידי הזזת מתג בערב שבת למצב "שבת") באופן הבא:

מדי 5 דקות (למשל) המשאבה מופעלת בכל מקרה למשך 2-3 שניות. גם אם צרכו מים והלחץ ירד, לא קורה דבר, ואולם בבוא מועד ההפעלה המחזורית הקבועה, המשאבה תמשיך לפעול עד למילוי המיכל.

ניתן לרכוש מכשיר זה במחיר \$180 לערך ולחברו בשיטת "עשה זאת בעצמך", לפי תרשים חיבורים פשוט. כתובת המכון: "מכון צומת", אלון שבות, גוש עציון, טל': ++972-2-9931442, פקס: ++972-2-9931889. zomet@netvision.net.il

שבת כהלכתה" (פי"ג, כה הערה צ בשם הגרש"ז אויערבך), ובאורך עיין ב"אנציקלופדיה תלמודית" (כרך יח עמ' תרפב-תרפג).

⁴ עיין שו"ע (אורח חיים סי' רסה, סע' ד, בדברי רמ"א) ובדברי "מגן אברהם" (סי"ק י) ובנושאי כלים שם. ועיין "תחומין" (כרך ז עמ' 146-151) וב"אנציקלופדיה תלמודית" (כרך יח עמ' תשנז ואילך).

⁵ כדאשכחן במקום הפסד, שו"ע (אורח חיים סי' שלו, ט), והוא הדין למקום צורך גדול כנדון דידן.

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה
אלול תשנ"א**כו. הפעלת חניון פרטי של בית כנסת בשבת****שאלה:**

כיצד מפעילים חניון פרטי של בית כנסת, כשבאים יהודים ברכבם בשבתות וחגים, ובלי חניון אינם מגיעים. הפיקוח והשמירה הם על ידי גוי.

תשובה:

אסור לבנות חניון ששימושו יהיה אך ורק לצורך עשיית עבירות, כגון נסיעה ברכב בשבת, ר"ל.¹ אם צריכים את החניון לתשמישי היתר (דהיינו במשך השבוע או לאלה שמשאירים שם את רכבם למשך כל השבת), מותר לבנותו מצד הדין, אף על פי שישתמשו בו גם לאיסור.² אבל, אם לתשמישי היתר יספיק חניון קטן ורק בשביל תשמישי איסור צריכים לחניון יותר גדול, אסור לבנות מעבר לצורכי ההיתר.

באשר להפעלת חניון קיים, אם צריך לשומר בגלל הנכנסים והיוצאים בשבת או שבגללם צריך ליותר שומרים, לעבודה בשעות נוספות, אסור להעסיק אותו (אותם). וכן, אם שער החניון היה נעול בליל שבת, אסור לפותחו בשבת בבוקר בשביל הנכנסים בשבת.

כללו של דבר, כל פעולה או דיבור³ המיועדים לאפשר עשיית עבירה, אסורים הם ויתרה מזו, יש למחות באלה שמתמשים בחניון בית הכנסת לחילול שבת בגלל חילול השם הגדול.

ולסוף יוער שכל מאמץ מטעם בית הכנסת או מצד מי שקשור אליו בכל צורה שהיא, למצוא הסדר עבור מתפללים שכל עיקר בואם לבית הכנסת כרוכה בחילול שבת, הוא עצמו חילול השם גדול. התפשרות עם פורקי עול מצוות בצורה כזאת עלולה להביא ח"ו להתדרדרות רמת בית הכנסת עד שיהיה קשה להבחין בינו לבין בית כנסת רפורמי, גם כאשר הכוונה היא למנוע מחלוקת או להביא אנשים נוספים לבית הכנסת.

¹ עיין ב"אגרות משה" (אורח חיים ח"א סי' צט).

² כן משמע ב"אגרות משה" שם וכן מעשים בכל יום.

³ פירוש המשניות לרמב"ם מסכת תרומות פ"ו משנה ג.

Israel

ישראל אייר תשנ"א

כז. העדפת הקניה בחנות שאינה פתוחה בשבת

שאלה:

האם מותר לקנות בחנות של יהודים הפתוחה בשבת, כאשר יש חנויות יהודיות אחרות שהן סגורות בשבת? אבקש להתייחס לשאלה גם מן הצד של חילול השם, וגם אם יש מצוה להעדיף לפרנס מי שהוא "אחיך במצוות". ועוד, האם יש בענין זה הבדל בין ארץ ישראל לבין חו"ל?

תשובה:

העומד בפני הברירה לקנות בחנות של יהודי הפתוחה בשבת או בחנות של יהודי הסגורה בשבת, יקנה מזו האחרונה. וכמה טעמים בדבר:

א. במקום שיש ברירה ביד הקונה לקנות בחנות הסגורה בשבת, יש בזה משום החזקת שמירת השבת, כשם שמאידך גיסא יש בקניה בחנות הפתוחה בשבת משום החזקת יד עוברי עבירה.¹

ב. הוראתו של המדרש ב"תורת כוהנים"²: "... מנין שהוא קונה, לא תהא קונה אלא מיד עמיתך? ת"ל או קנה מיד עמיתך"; לפי ביאור ה"חתם סופר"³ יש לפרש "עמיתך" גם לענין דרשה זו-עם שאתך בתורה ובמצוות⁴. אכן, יש לסייג, שאין למעט מטעם זה קניה אצל יהודי שאינו שומר שבת כשהוא מוגדר כ"תינוק שנשבה"⁵.

לפי מה שמסיק הרמ"א, חיוב העדפת "עמיתך" הוא גם במקרה שיש הפרש מחירים⁶ בפרט כאשר ההנאה מרווחים של עסקי שבת מאפשרת לזה להוזיל את מחיריו ולהוות על ידי זה גורם מתחרה מסוכן.

¹ הבחירה (במקום שיש ברירה) לקנות דוקא בחנות זו, עשויה להתפרש כהשלמה והזדהות עם עשיית האיסור. לשון הרמב"ם בספר המצוות מ"ע רה: "אבל אנחנו מצווים... ושלא נעזוב זולתנו מאומתנו שימרה"; בגדר החיוב לאפרושי מאיסורא עיין בספר "עמוד הימני" למרן הגר"ש ישראלי (סי' יו-יא).

² ויקרא כה, יד. תו"כ (בהר פרשה ג אות א).

³ שו"ת "חתם סופר" (חושן משפט סוס"י קלד).

⁴ כדרשת הגמ' ב"מ נט ע"א לגבי איסור אונאת דברים. ע"פ פירוש ה"נימוקי יוסף" דף לב ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה "אמר המחבר".

⁵ עיין היטב בשו"ת "שבט הלוי" (ח"ה קונטרס המצוות סי' נא), ובדברי ה"חזון איש" (הל' שחיטה סי' ב, טז), ובשו"ת "בנין ציון" החדשות (סי' כג).

⁶ תשובות הרמ"א (סי' י). אכן, לא נתבאר, עד כמה החיוב להעדיף "עמיתך" כאשר יש הפרש במחירים, ונראה שהמדובר כשההפרש הוא עד שתות, וכשיעור שקבעו חכמים במקרה אונאה, שבה מדובר בפרשה זו בתורה, סברת מרן הגר"ש ישראלי. ועיין "שער המשפט" (סי' צז, א).

יוהנסבורג, דרום אפריקה Johannesburg, South Africa סיון תשנ"ב

כח. עבודת רופא יהודי בשבת בבית חולים שרוב המטופלים בו הם גויים

שאלה:

רופא יהודי העובד בשבת או ביו"ט בבית חולים שבו רוב החולים אינם יהודים, כיצד עליו להתנהג? האם יש היתרי מלאכה גם במקרים שאינם בגדר פיקוח נפש והחולי אין בו סכנה?

תשובה:

עיי' בספר "אגרות משה" (אורח חיים ח"ד סי' עט), שם המחבר מפרט דרכים מספר כיצד להימנע מעבודה בשבת. ולענין שאלתך, האם ישנם היתרי מלאכה כדי לרפא גוי בשבת, אם הגוי נתון בסכנה, התירו פוסקי דורנו לעשות אף מלאכה דאוריתא¹, ואולם ראוי להשתדל בכל דרך אפשרית-בתנאי שאינו מסכן בזה את החולה-שהמלאכה תיעשה רק באיסור דרבנן, כגון לאחר יד. וכן ראוי לעשות בחולה ישראל. אם הגוי אינו נתון בסכנה, אין לעשות מלאכה דאוריתא², אך מלאכה שמותר לעשות לישראל מותר לעשות אף לגוי. באשר לשכרו של הרופא-עדיף שיתנהו לצדקה³, ועל כל פנים הוא צריך לקבל את השכר בהבלעה, יחד עם שכר טיפולו ביום חול, כמו כל שכר שבת.

¹ בספר "נשמת אברהם" (אורח חיים סי' של הערה 40) הביא פוסקים מספר-הגרש"ז אויערבך, הגר"ע יוסף והגרא"י וולדינברג. וכן כתב ב"אגרות משה" הנ"ל, בהתבסס על שו"ת "חתם סופר" (יורה דעה סי' קלא), הובא ב"פתחי תשובה" (יורה דעה סי' קנד ס"ק ב), ולא כמו שפסק ה"משנה ברורה" (סי' של ס"ק ח).

² עיי' ב"שמירת שבת כהלכתה" (פרק מ הערה מב) וזה לשונו: "עוד שמעתי מהגרש"ז שליט"א, דיש לעיין אם הנכרי חולה שאין בו סכנה, האם מותר לעשות לו כל הנ"ל דהרי יכולים לומר שזה אסור גם לישראל, עכ"ד".

³ עצה זו ניתנה בשו"ת "חתם סופר" (חושן משפט סי' קצד), והמשך דבריו: "על כל פנים אינו ראוי ליהנות ממנו, ומחלקים לעניים, דבלאו הכי נראה ראוי לקבל עליו דבר מה שיהיה לו כפרה, עיי' שו"ע אורח חיים סוף סי' שלד".

Bologna, Italy

בולוניה, איטליה

אייר תשנ"ב

כט. אשה שזמן לידתה קרב ובא- שהותה בשבת בקרבת בית החולים

שאלה:

זוג צעיר בקהילתנו. האשה בחודש התשיעי להריון ואמורה ללדת בבית החולים בעיר אחרת אשר אין בה יהודים, כי הרופא הקבוע שלה נמצא שם. לזוג יש דירה בעיר ההיא. האם הם צריכים להיות בשבת באותה העיר בהתקרב המועד הצפוי ללידה, כדי שבעת צורך יוכלו למעט באיסורי שבת, אפילו אם אין שם בית כנסת?

תשובה:

אין האשה היולדת שגרה רחוק מבית החולים, חייבת להימצא בקרבת בית החולים סמוך לשבת, כדי להימנע מחילול שבת¹. ואולם מן הראוי לאשה שהגיעה לחודש התשיעי להריונה, להכין בכל ערב שבת את כל הדברים הנצרכים לה, שמא תזדמן לידתה בשבת כדי שלא תצטרך לחלל שבת בהכנת הדברים הללו².

¹ "שמירת שבת כהלכתה" (פ' לו סעי' ז), מכתב הגרי"ש אלישיב, מובא בספר "תורת היולדת" (פרק ב הערה ב), והטעם הוא שאין חילול שבת ודאי.

² "משנה ברורה" (סי' של ס"ק א). הכנה זו אינה דורשת טירחא מרובה ואינה גורמת הוצאות, ולכן ראוי להתכונן כדי למנוע חילול שבת, מה שאין כן להגיע קרוב לבית החולים סמוך לשבת, שהוא דבר הדורש טירחא רבה.

Quito, Ecuador

קייטו, אקוודור

אדר ב' תשנ"ב

ל. תפילת מנחה בערב שבת אחרי קידוש שנעשה להוציא אחרים

שאלה:

יש מנהג במקום שהרב מקדש לצורך זקנים הגרים בבית אבות, הקידוש מתבצע מוקדם יחסית לכניסת שבת, אבל אחרי פלג המנחה. בהרבה מקרים אינו מספיק להתפלל מנחה לפני אותו קידוש. האם יש אפשרות להתפלל אחרי הקידוש, או נחשב כאילו קבל על עצמו את השבת ואין להתפלל מנחה אח"כ?

תשובה:

הרצוה לקדש בערב שבת כדי להוציא אחרים ידי חובה (אנשים זקנים הגרים בבית אבות) לפני שהוא מקבל עליו את השבת (וגם אין רצונו לקבל עכשיו את השבת בקידוש זה שהוא מקדש), ספק אם יכול לעשות כן¹ ובשעת הדחק אפשר להקל בזה, אך אין לנהוג כך מנהג קבוע².
לכן העצה הרצויה היא להתפלל מנחה לפני הקידוש ולקבל שבת בעת הקידוש³ (ובלבד שלא יקדש לפני פלג המנחה)⁴.

¹ בהגהות רעק"א לשו"ע (אורח חיים סי' רסז, סעיף ב על המ"א ס"ק א) כתב "מסתפקנא אם אחר שלא קיבל עליו שבת, יכול להוציא לקדש למי שקיבל עליו שבת, דיש לומר דלזה שלא קיבל דהוא חול אצלו, הוי כאינו מחויב בדבר... או דהכא עדיף דבידו להביא עצמו לידי חיוב לקבל עליו שבת, וצ"ע לדינא". אמנם מספקו של רבי עקיבא איגר למדנו כלל חשוב: אין המקדש מקבל על עצמו בהכרח את השבת באמירת הקידוש, ומכאן שבדיעבד, גם אם כבר קידש לאחרים, הוא יוכל עדיין להתפלל תפילת מנחה לאחר מכן, כי הרי אינו נחשב כמי שקיבל שבת, ואין כאן איפוא בעיה של "יתרתי דסתר" (מצד אחד קבלת שבת, ומצד שני תפילת מנחה של חול).

² ב"מנחת שלמה" (סי ג) כותב הגרש"ז אויערבך דאף דמדאוריתא גם מי שלא קיבל עליו שבת יכול לקדש לאחר שכבר קיבל עליו שבת, מכל מקום מדרבנן מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים, ומכיון שרעק"א מסתפק בכך, מסתבר שרק בשעת הדחק אפשר להקל בזה, וכל זה רק ליחידים ובאופן עראי, ואין לקבוע מנהג קבוע שכזה.

³ ה"מנחת שלמה" שם מגלה שדעתו היא, שהמקדש מפלג המנחה ומעלה בודאי מקבל על עצמו את השבת, ולא כל כמיניה לומר "מקדש השבת" ולהתנות שאינו מתחייב לשבות, ועל כרחו נעשה שבת גם לעצמו, כי לא מסתבר שבאותו הקידוש הוא עושה לאחרים לילה, ואלו לעצמו עדיין חול ויום. ולכן כתבנו שיש להתפלל מנחה לפני הקידוש, ועדיף שגם המקדש יקבל עליו שבת על מנת לצאת מן הספק של רעק"א, ואפילו הכי גם יוכל עוד לשוב לביתו מבעוד יום עם נהג נכרי, ולצורך גדול מותר אפילו ברכב של יהודי אחר, ובלבד שלא יעשה כל מעשה בשעת נסיעה, כמו פתיחת דלת הגורמת הדלקת נורה, "שמירת שבת כהלכתה" (ח"ב פרק נא, יח).

⁴ שו"ע (אורח חיים סי' רסז, ב) וב"משנה ברורה" (סי"ה).

Munich, Germany

מינכן, גרמניה

סיון תשנ"ב

לא. מריחה בערב שבת של שפתון הנשאר על השפתיים במשך כל השבת

שאלה:

מצוי היום בשוק הקוסמטיקה אודם לשפתיים (ליפסטיק) שניתן למרוח אותו בערב שבת והוא נשאר על השפתיים עשרים וארבע שעות בקירוב. האם יש בזה משום "מראית עין" ואסור להשתמש?

תשובה:

מותר למרוח קודם כניסת השבת אודם שנשאר על השפתיים כל השבת, ואין מקום לחשוש לחשד ולמראית עין משום שמציאותו של אודם זה מפורסמת ברבים¹, ומוכן מאליו שאין לעשות כן בשבת עצמה².

¹ רמ"א בשו"ע (אורח חיים סי' רנב, ה) מביא את דעת ה"אגור", להתיר הטענת שעון משקולת בערב שבת, משום שהכול יודעים, שמכינים אותו מראש, והוא פועל כל היום שלאחריו.

ועיין ב"ברקאי" קובץ ה שבתנאים מסוימים מתיר מרן הגר"ש ישראלי להשתמש במגבר לרמקול המחובר לשעון שבת אשר מפעילו בשבת, משום ששעון זה הוא דבר נפוץ וידוע, ומשתמשים בו גם לכיבוי ולהדלקת אור בשבת (המאמר מובא גם ב"במראה הבזק" כרך א תשובה כז; יג3 במהדורא ראשונה).

² "שמירת שבת כהלכתה" (פרק יד, נח ובהערה קנא וכן פרק לד, יג) שהאיסור הוא משום צובע, ממרח וממחק, ולפעמים גם מוליד, עיי"ש, ועל כן אסור להוסיף אודם על אודם שקיים, וכן אסור השימוש בשפתון שקוף.

Kinshasa, Zaire

קינשסה, זאיר
ניסן תשנ"א**לב. הריגת "זבוב המלריה" בשבת****שאלה:**

האם מותר לקטול בשבת "זבוב המלריה"? היתוש נפוץ כאן מאוד ובעקיצתו נגרמת ומועברת המחלה. (יצוין שבכל עקיצה יש משום סכנת מוות, ולא כל יתוש בהכרח נושא את ה"מלריה", אך אפשר ואפשר שעקיצתו של יתוש זה תגרום למחלה ולמוות).

תשובה:

קטילת הזבוב היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, לכן מותר לקטול אותו משום צערא בעלמא. ואפילו לרמב"ם שמלאכה שאין צריכה לגופה חייב, הרי כאן, מכיון שיש לפחות ספק פיקוח נפש "ברצים אחריו" מותר לקטלו¹.

¹ שו"ע (אורח חיים סי' שטז, י) וב"משנה ברורה" (סי"ק מו).

Malmö, Sweden

מלמו, שבדיה

תמוז תשנ"א

לג. כמות המזון לעירובי חצרות

שאלה:

האם עירוב חצרות שנערך בשבע מצות, מספיק גם כאשר מגיעים לחצר אורחים מרובים?
האם דירה של יהודים השומרים שבת רק באופן חלקי מבטלת את העירוב?

תשובה:

- א. עירוב חצרות נעשה בצורה הבאה. הרב מכין את העירוב (כמפורט לקמן), מברך את הברכה "...אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מצות עירוב", מזכה את העירוב לכל דיירי הבנין באמצעות אדם מבוגר שאיננו סמוך על שולחנו, המגביה את העירוב טפח אחד לפחות, והרב אומר "הרי זה לכל דיירי הבנין ואורחיו, להם ולכל מי שיתוסף מיום זה ואילך" (זכיה זו מועילה גם בלי שידעו עליה השותפים בעירוב זה). ומוסיף הרב ואומר: "בעירוב זה יהא מותר לכל דיירי הבנין ואורחיו להוציא מדירה לדירה ומחדר לחדר ומן הבנין לחצר"¹.
- ב. כמות המזון הנדרשת היא כגרוגרת לכל אחד מבעלי הבתים, אך כשיש יותר משמונה עשר משתתפים, אין צריך יותר מי"ח גרוגרות². בדיעבד שבע מצות הן שיעור מספיק לענין זה, אבל לכתחילה יש לקחת שמונה מצות לפחות³.
- ג. ישראל שאינו מודה בעירוב, אף אם נתן חלק בעירוב או שהקנוהו לו, אינו מועיל ואף אוסר על האחרים, עד שיבטל רשותו להם. ואם הוא מחלל שבת בפרהסיא, הרי שאף ביטולו איננו מועיל, עד שישכרו ממנו את מקומו כדין עכו"ם⁴. לגבי היהודים השומרים שבת בצורה חלקית בלבד-הדרים בבנין-לכתחילה צריך שיבטלו את רשותם⁵, ובדיעבד, במציאות שבה חי השואל, אם הם מודים בעירוב ורוצים להשתתף בו, העירוב מועיל.

¹ שו"ע (אורח חיים סי' שסו, סעיפים ט, י, יד וטו) ושם ב"באור הלכה" ד"ה בשעה.
² שם (סי' שסח, ג) מביא המחבר שתי דעות ביחס לשיעור, שש או שמונה ביצים. כביצה-הוא לשיטת הגר"ח נאה, 57.6 סמ"ק, וכן יש לנהוג להלכה בענין זה.
³ דבר זה תלוי בשיעור ב"כזית", וממילא בשאלה האם יש במצה אחת כזית אחד או יותר.
⁴ שם (סי' שפה, ב).
⁵ שם "באור הלכה" ד"ה או, ועיין "שמירת שבת כהלכתה" (פרק יז סעי' יח הערה פו).

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה
תמוז תשנ"א**לד. טלטול והוצאת שטרות כסף בשבת לצורך הצלה משודדים****שאלה:**

בהמשך לתאור המצב הבטחוני (המתואר בשאלה כג), ברצוני לשאול: לעתים נטפלים גנבים לאדם ובמקרה שאין לו מה לתת להם הם כועסים, אינם מאמינים לו ופוגעים בו (ייתכן גם בנשק). הגנבים אינם מבדילים ומבחינים בין ימי השבוע ליום השבת ואינם מאמינים "להסבר" שאסור לטלטל בשבת ולשאת מוקצה, בכך יש סכנה מרובה. האם יש דרך להתיר לשאת באופן קבוע שטר כסף בחלק מסויים של הבגד, כך שאם גנב בא לאדם הוא יכול לתת לו את הכסף ללא חשש לפגיעה בעצמו?

תשובה:

בטרם נביא מסקנות ההלכה בנדון, נציין דברי החזו"א הבאים: "בכלל צריך זהירות יתירה בהיתר פיקוח נפש בדברים שאין הפיקוח נפש לפנינו, אלא בעתיד ואם באנו להפריז על המידה יפתחו כל החנויות בשבת בארצות הגולה בטענת הפסד הפרנסה ויבא לפיקוח נפש וצריך לשקול במאזני צדק"¹. ועל כן עליך לברר היטב אם המציאות היא באמת "ספק פיקוח נפש" שאז נימא שאף על ספק פיקוח נפש מחללין את השבת² בתנאים הבאים:

א. בבגד מסוים בו הוא ייצא בשבת למקום בו יש סכנה, יחבר מבעוד יום שטרות של כסף ע"י סיכה וכדו' באופן שיהיו מחוברים היטב אך יאפשר הוצאתם בשעת סכנה³. בגד זה ילבש אך ורק בצאתו למקום בו יש סכנה. דרך זו היא עדיפה ויש לדאוג לכך מבעוד יום בכל ערב שבת.

ב. אם קרה ושכח לעשות הנ"ל, יש להתיר ע"י שישים שטרות הכסף מתחת לכובע או בנעל שלא כדרך הוצאתם בחול⁴.

¹ אגרות חזו"א (סי' כב).

² שו"ע (או"ח סי' שכט סעי' ג) ועוד.

³ רמ"א שו"ע (או"ח סי' שא סעי' לג), התיר להוציא בדרך זו במקום הפסד ממון. וכש"כ במקום סכנת נפשות.

⁴ "משנה ברורה" (שם ס"ק קכג בשם ה"ז) ועוד. טעם ההיתר בנוי על:

א. לדעת הרבה מן הפוסקים אין לנו רה"ר בזמן הזה.

ב. זוהי הוצאה כלאחר יד שאיסורה רק מדרבנן.

בנדון דידן שמטרת ההוצאה היא מיראת הפושעים וכד'. ישנו סניף נוסף להקל שכן לדעת חלק מן הפוסקים נחשבת כמלאכה שאינה צריכה לגופה שהיא אסורה רק מדרבנן. עיין שו"ת מהרי"ש ענגיל (ח"ג סי' מג) וכמו"כ ב"אבני נזר" (או"ח סי' רמח). ובתחומין (כרך ד' עמ' 228 ואילך). אכן, הם דנו בהוצאת תעודה מזהה, ואנו דנים בשטרות כסף שלדעת מרן הגר"ש ישראלי יש לחלק ביניהם, דבשטרות כסף הוי מלאכה הצריכה לגופה שהרי הוי כקונה עצמו בהם.

התייחסנו לבעיית ההוצאה בלבד, בעיית המוקצה היא בעיה קלה יותר שכן מצאנו היתר טלטול מוקצה במקום היזק וכד⁵.
 ראוי לציין שהנחנו בתשובתנו כי אין ערוב בקהילתכם ועל כן נציין שהנחת ערוב בקהילות הינה צורך גדול המציל רבים ממכשול. ויש שכתבו שזוהי חובה על ראשי הקהילה⁶ לדאוג לכך.

---

⁵ עיין רמ"א (או"ח סי' שח ס"ו). שכתב כן במקום כבוד הבריות, עיין שם (סי' שיב ס"א) בדברי השו"ע, וכל שכן בנידון דידן במקום סכנת נפשות ולא בדרך טלטול כנ"ל.
⁶ עיין חת"ס (או"ח סי' צט) שהזהיר רב בקהילה לפעול בכל עז להתקין ערוב ועיין תחומין (כרך ד עמ' 215 סע' א').

France

צרפת

אייר תשנ"ב

לה. שותפות עם גויים בחברה הפועלת גם ביום-טוב

שאלה:

יהודי שהינו עובד בכיר בחברה, קנה באופן סמוי חמישים ואחד אחוז מהבעלות על החברה. החברה אינה עובדת בשבתות, אולם בימים טובים החברה עצמה ממשיכה לעבוד. האם צריך למכור באותם ימים את חלקו לגוי, והיכן אפשר להשיג חוזה מכירה מעודכן לימינו?

תשובה:

נפסקה הלכה בשו"ע¹ שמותר לתת לגוי מעות שיתעסק בהן אף בשבת, וחולק עמו ברווח. משמעות הדבר, שאף על פי שנעשה מסחר בכספו של יהודי בעצם יום השבת, הרי הואיל והפעולות נעשות על ידי גוי והוא הוא המחליט בסופו של דבר, כיצד להשקיע ולסחור, ואין ליהודי כל אחריות או קשר להפעלת העסק בשבת או ביו"ט, יש לראותו כעסק שבו הגוי הינו הבעלים.

במקרה המתואר בשאלתך ומתוך הנתונים שהנך מציג בפנינו, ניתן להבין שהיותך שותף בחברה איננו מתבטא בסמכות של ניהול בפועל אלא רק בייעוץ מבחוץ, וגם אין הדבר ניכר שהשואל הינו שותף בבעלות, ושעות השהייה שלו במשרדי החברה אינן קבועות וממוסדות, אלא הן אקראיות, בבחינת מבקר לעת מצוא (הגם שהוא חייב להתמיד בנוכחותו ואולי אף להיות נוכח לעתים קרובות, אך הוא הקובע בזה), וכאמור, סמכות ההחלטה הסופית בפעולות העסקיות איננה שלו - אז יש להתייחס לכך כפסקו של השו"ע הנ"ל, ואין צורך בחוזה שותפות מיוחד, ומה שהגויים עובדים בחגים - אדעתא דנפשיהו קעבדי².

אם אין כל התנאים הנ"ל מתקיימים, וכגון שבעלותו נותנת לו את סמכות ההחלטה, כיצד לסחור ולהשקיע וכדו', כי אז צריך לערוך חוזה מוסכם (כתוב) לחלוקת רווחים, כך שהגויים בלבד יקבלו את הכנסות החג, והוא יקבל את רווחי היומיים שאחרי החג (בהתאם למספר הימים), וכפי שכתב הגאון ר"מ פיינשטיין זצ"ל הצעת נוסח לשטר שכזה³.

¹ שו"ע אורח חיים סי' רמה, ד.

² "אגרות משה" אורח חיים ח"ד סי' נד, וראה ב"מראה הבזק" (ח"א תשובה לו ; מב 3 במהדורה הראשונה).

³ "אגרות משה" אורח חיים ח"ד סי' נו, מובא ב"מראה הבזק" (ח"א תשובה לו ; לו 6 במהדורה הראשונה).

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

אדר ב' תשנ"ב

לו. יום טוב שני של גלויות לשליח מארץ-ישראל

שאלה:

לגבי יו"ט שני של גלויות- אדם נמצא בקיטו בתור שליח פרטי לתקופה של שלוש שנים עם אשתו ובניו. איך עליהם לנהוג באופן כללי? חוץ מזה אחד מתפקידיו הוא להיות ש"ץ ובעל קורא, וזה כולל יו"ט שני של גלויות במקרה שיש מניין, מה לעשות לגבי זה? אדם שמתפלל לפי מנהג אשכנז, האם צריך בהיותו בשליחות לומר "ברוך ד' לעולם" הנאמרת אחרי "השכיבו", או אפשר להמשיך לנהוג כמנהג אשכנז בארץ?

תשובה:

עיין ב"מראה הבזק" ח"א (תשובה מא; טז 1 במהדורה ראשונה). ונוסיף דברים הנוגעים באופן מיוחד לשאלתך.

א. בענין תפילה וקריאת התורה אמנם שם נכתב: "פשוט שלא יברך על ההלל, ואינו יכול להיות שליח ציבור". ואולם דברים אלה נאמרו בתור הוראה כללית, וכאן המקום להתייחס למצבים מיוחדים, כאשר השליח מארץ ישראל הוא היחיד היודע לעבור לפני התיבה כש"ץ, או שישנם בציבור אנשים שאינם יודעים להתפלל, והם זקוקים לתפילתו כדי שיהיה מי שיוציאם. כפי שנראה משאלותיך, יתכן שהמצב אצלכם הוא כזה.

כאשר המצב בקהילה הוא, שהש"ץ מוציא אחרים ידי חובה בתפילתו¹, והבעיה היא שמלבד השליח בן ארץ ישראל אין אחר היודע להתפלל כש"ץ ולהוציאם², או שהבעיה היא שהימנעותו מלהתפלל כש"ץ תהיה ניכרת ומורגשת³ (כגון במקום שרגילים שהחזן הקבוע

¹ האחרונים הירבו לעסוק בהגדרת המונח "בר חיובא" (שלגביו מתייחס דין עריבות שעל פיו יכול אדם להוציא אחרים ידי חובה) במצבים שונים. גם בנדון דידן מתעוררת השאלה, אם השליח מא"י מוגדר כ"בר חיובא" ביחס לתפילת יו"ט שני של גלויות. ועיין לקמן הע' 4.
² בכהאי גוונא הוא בתשובת מהר"ם ב"ח, מובאת ב"גינת ורדים" (חלק אורח חיים, כלל א סי' יג), ושם מתיר מהר"ם ב"ח לבן א"י להוציא תושבי חו"ל.

³ משנה בפסחים ריש פרק מקום שנהגו: "נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ואל ישנה מפני המחלוקת".

ראשונים (עיין רא"ש ור"ן שם) ביארו, שבחומרי מקום שיצא משם הוא חייב מעיקר הדין. בכל זאת סבירא ליה לרבא בגמרא (נד ע"ב), שדווקא כשמדובר בהימנעות ממלאכה (שהוא דבר שאינו מורגש בציבור) נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם. הא לאו הכי, אל ישנה מפני המחלוקת ע"ש. מכאן משמע שכלל זה ש"אל ישנה מפני המחלוקת" דוחה את חומרי מקום שיצא משם, הגם שחייב בהם מעיקר הדין, כשזהו עניין שבפרהסיא. ועיין שו"ת "אגרות משה" (אורח חיים ח"ד סי' קו), שכתב כיוצ"ב בעניין צירוף בן א"י כעשירי למניין ביו"ט שני, "שאם לא נצרפו, אין לך פרסום גדול מזה ועשיית אגודות... דאם היה שיך מפני המחלוקת, אף שהוא לעבור איסור מלאכה דהוא דבר אסור, היה מותר. דגדול השלום... וא"כ אפשר שיך להתיר גם לבן א"י להתפלל מוסף... אפשר שמפני המחלוקת

עובר לפני התיבה בכל יו"ט), כי אז יכול בן ארץ ישראל להתפלל כשליח-ציבור ולהוציאם ידי חובה⁴.

הוא גם יוכל להצטרף למניין כאשר אין שם אלא תשעה יושבי חו"ל⁵. אמנם בעניין תפילת לחש (בשחרית מנחה וערבית) נראה שיתפלל כבני ארץ ישראל⁶.

ב. בעניין אמירת "ברוך ה' לעולם" בתפילת ערבית בן ארץ-ישראל הנוהג שלא לאמר "ברוך ה' לעולם" וכו', לא יאמר "ברוך ה' לעולם" וכו' גם בחו"ל⁷, ופשוט שאם הוא ש"ץ, יאמר כמנהג המקום.

תיקנו שגם לו יתחשב יו"ט...עכ"פ להצטרף לעשרה כשיתפללו כתפילת הציבור בלחש ובחזרת הש"ץ ובנ"כ ודאי מצטרף"

⁴ כדעת המהר"ם ב"ח הנ"ל, ולא כחולקים שהובאו ב"שערי תשובה" (סי' תצו). עיי"ש שכתב "לכן מי שהוא גברא בר חיובא שהוא חייב במצות בעלמא, מוציא לאחרים... כגון בני א"י או לבני חו"ל". ועיין ב"אמרי בינה" (אורח חיים דיני שבת סי' יא), שיכול בן א"י להוציא לבן חו"ל ידי קידוש ביו"ט שני של גלויות, עיי"ש שכתב בהגדרת "בר חיובא" מה שאין כן בן א"י, אף שדעתו לחזור, מכל מקום בידו להביא את עצמו לידי חיוב, אם יקבע בדעתו שלא יחזור עוד, ויש לומר דבזה כולי עלמא מודים, דהוי בר חיובא במצוה הזאת (ולהגדרה זו, אף לדעת הירושלמי דבן כרך אינו מוציא לבן כפר במקרא מגילה דהוי כאינו מחויב בדבר, מכל מקום בנדון דידן אמנם כן מקרי בר חיובא, כמו שכתב ב"אמרי בינה" שם).

ועיין גם בהגהות רעק"א (אורח חיים סי' רסז), שנסתפק בהגדרה זו בנדון אחר, ונשאר בצריך עיון לדינא.

ועיין עוד "מנחת שלמה" לגרש"ז אויערבך (סי' ג), שנשאר בצריך עיון בעניין קידוש ביו"ט שני של גלויות.

⁵ "אגרות משה" הנ"ל, אך הגרש"ז אויערבך חולק, כמובא בספר "יו"ט שני כהלכתו", (פרק ט הערה ח). ואף לדעתו, לשיטת מהר"ם ב"ח הוא אף יכול להצטרף למניין מדין עריבות, "דגם להצטרף כדי שיהא תפילה במנין, שייך ערבות".

⁶ "שערי תשובה" הנ"ל בהכרעתו ביחס לבן חו"ל הנמצא בא"י ורוצה להוציא בני א"י ידי חובתם.

⁷ "אגרות משה" (חלק אורח חיים ח"ב תשובה ק עמ' רצד).

Kinshasa, Zaire

קינשסה, זאיר

ניסן תשנ"א

לז. "מכירת חמץ" על-ידי יהודי המפעיל את מאפייתו (חמץ) גם
בימי הפסח

שאלה:

האם יש עניין בכך שהיהודי ימכור את חמצו, אף על פי שידוע, שוודאי יאפה חמץ וימכרנו בפסח, כדי שלא יעבור על איסור כרת, אלא על איסור גזל בלבד? ויצוין שמדובר במאפיה שאין בה שותף נכרי.

תשובה:

אין בפתרון המוצע שום תועלת, ואדרבה, הוא עושה את עניין המכירה פלסטר, ובעצם מכירה זו אינה מכירה כלל, ועל כן אין לעשות זאת בשום אופן. מי שמחזיק מאפיה של חמץ בפסח, עובר על איסורים חמורים, ויש להניאו מזה ככל האפשר.

(הבהרה לשואל: יצוין שלרוב השיטות אסור גזל עכו"ם מן התורה¹ ובאיסור בל יראה ובל ימצא ובהנאה מחמץ אין כרת², ויש כרת רק באכילה).

¹ עיין ב"ים של שלמה" (ב"ק פרק עשירי) בדעת הרמב"ם, בש"ך (שו"ע חושן משפט סי' שמח ס"ק ב) וב"נתיבות המשפט" (שם ס"ק א), וכן ב"חלקת מחוקק" ו"בית שמואל" (שו"ע אבן העזר סי' כח, א) ועוד. ויש לציין שנוסף על איסור גזל יש בזה גם איסור חילול השם, עיין ב"משך חכמה" (שמות כא יד בעניין איסור לא תרצח בגוי).
² פסחים כא ע"ב תוס' ד"ה כל מקום.

Kinshasa, Zaire

קִינְשָׁסָה, זַאִיר
ניסן תשנ"א

לח. "מכירת חמץ" על-ידי בעל מאפיה השותף עם גוי

שאלה:

יהודי שיש לו מאפיה יחד עם גוי, כיצד יעשה מכירת חמץ? מצד הרווחים וכדומה?

תשובה:

במצב של קהילתכם, על השותפים לעשות חלוקה מחדש של המאפיה ותכולתה למשך השבועיים הקרובים. היהודי צריך להציע לשותפו הגוי ליטול את כל חלקו (של היהודי) במאפיה למשך חג הפסח, והיהודי יקבל את כל המאפיה לזמן מקביל לאחר הפסח. במשך החג אסור ליהודי להיות מעורב בנעשה במאפיה ואסור לו לעשות חישובים של רווח והפסד בהשוואה לתקופה שהמאפיה תהיה כולה בבעלותו שלו¹.

---

¹ שו"ע (אורח חיים סי' תנ, ג).

Zurich, Switzerland

ציריך, שוויץ

אדר ב', תשנ"ב

לט. הקדמת הקידוש בליל הסדר לפני צאת הכוכבים (לצורך זקנים)

שאלה:

הקהילה מארגנת תמיד סדר עבור נצרכים וזקנים שאין להם אפשרות לארגן סדר לבד. לקהל מבוגר קשה לחכות לקידוש עם צאת הכוכבים (10: 21). הרב נתבקש לקדש מיד אחרי השקיעה 18: 15. הוא מאוד היה רוצה למצוא דרך לברך על ארבע כוסות בלילה ממש. האם יש צד לא לצרף את הכוס של קידוש למניין הכוסות ולהכניס כוס רביעית במקום אחר בסדר? הסדר הציבורי בין כה יגמר די מוקדם והרב חושב להמשיך בביתו, עם שאר בני המשפחה.

תשובה:

זמן חיוב מצוות ליל הסדר הוא לאחר צאת הכוכבים¹. לכן יש לסדר את כל מצוות הלילה לאחר צאת הכוכבים, דהיינו- ארבע כוסות הכוללות את הקידוש², מצוות ההגדה וחיוב טיבול ואכילת כרפס שהוא חלק ממצוות ההגדה (כדי שישאלו התינוקות)³ וחיוב אכילת מצה ומרור. בדיעבד יוצא אדם ידי חובת קידוש גם כשנעשה קודם צאת הכוכבים, ואין צריך לחזור ולקדש⁴.

בשעת הדחק, למשל כאשר יש חשש, שיהיו אנשים שימנעו עצמם ממצוות החג בגלל האיחור, יש לסדר את הקידוש לפני צאת הכוכבים באופן ששאר מצוות החג יהיו לאחר צאת הכוכבים, היינו, אחר קידוש יטלו ידיים לאכילת כרפס, יברכו ברכת "בורא פרי האדמה"⁵ ויכוונו להוציא גם את הכרפס שיאכלו לאחר מכן וגם את המרור ויאמרו סדר ההגדה. בהגיע שעת צאת הכוכבים יחזרו ויאכלו כרפס⁶ יסיימו ההגדה ויכללו בה פירוש פסח מצה ומרור⁷, יברכו ברכת "גאל ישראל" וישתו כוס שני.

עורך הסדר יכול לברך את כל הברכות של הסדר כדי להוציא את הקהל ידי החובה⁸, לרבות ברכות "הגפן" על ארבע הכוסות, ברכת "בורא פרי האדמה"

¹ שו"ע (אורח חיים סי' תעב א), "משנה ברורה" (שם סי' ק ד-ה), "כף החיים" (שם אות ד), "ערוך השולחן" (י, קא).

² "תרומת הדשן" (תשובה קלז), "משנה ברורה" שם, "כף החיים" (שם אות ד).

³ מהרי"ל, (מנהגים סדר ההגדה אות ז), "תרומת הדשן" שם.

⁴ "כף החיים" (שם אות ו). "חידושי חתם סופר" (ריש פרק ערבי פסחים ד"ה שתחשך) כותב שאף לכתחילה יכול אדם לקדש בליל- פסח קודם שתחשך.

⁵ שהרי אין יוצאים בזה ידי חובת מצות כרפס, ולכן לא יכול אחד לברך בברכת הנהנין להוציא אחר בה.

⁶ "כף החיים" (שם אות ו).

⁷ משנה פסחים (קטז ע"א), רשב"ם שם.

⁸ שו"ע (אורח חיים סי' תפד, א) "ואי בעי לאקדומיה להנך".

על אכילת הכרפס וברכת "המוציא" על אכילת המצה,⁹ אך לא ישתה ולא יאכל איתם¹⁰.
ברכת המזון יברכו הם. אם אינם יודעים לברך ברכת המזון, יקרא איתם מלה במלה¹¹. אחר כך ילך לביתו, יקדש ויערוך כל הסדר כמשפטו.

⁹ שם ו"משנה ברורה" (שם ס"ק ד).
¹⁰ "משנה ברורה" (שם ס"ק ט). "ולא יאכל ולא ישתה עמהם" – טור (סי' תפד), ו"בית יוסף" באר שם: "אסור לאכול בליל הפסח ב' סעודות דמיחזי כאוכל שני פסחים".
¹¹ שו"ע (שם סעיף א).

Quito, Ecuador

קִיטוֹ, אֶקוּדוֹר

אדר ב', תשנ"ב

מ. אמירה לנכרי להכשיר סוכה פסולה ביום טוב

שאלה:

בבית הכנסת בנו סוכה אחת ולא היתה אחרת בכל האזור. היא לא הייתה בנויה כדין כי הבד של הדפנות לא היה מגיע עד ג' טפחים סמוך לקרקע, ע"מ שיחשב כלבד. לפי הדין בהל' שבת אמירה לנכרי מותרת רק באיסור שבות במקום מצוה, אבל כאן בפשטות תיקון הסוכה ע"י הוספת בד וכד' הוא איסור בונה מדאורייתא – האם כשאין סוכה אחרת יש אפשרות להקל ולהגיד לגוי להוסיף בד ע"מ להכשיר הסוכה או כל תיקון אחר, או כיון שזה איסור דאורייתא אין לעשות זאת.

תשובה:

מותר לומר בשבת לנוכרי שישלים¹ מחיצת² סוכה של בית הכנסת עד לקרקע על מנת להכשירה.

¹ בניית בנין קבע בשבת אסורה מן התורה, שבת קב ע"ב – "ומלאכתו מתקיימת". בניית בנין ארעי בשבת נאסרה מדרבנן, שבת קכה ע"ב, עירובין מד ע"א. ורש"י בשבת שם כתב שדווקא בניית גג אסורה. ובתוס' שם שאף מחיצה המתירה את האיסור אסורה, כמשמעות הגמ' בערובין שם "הא בדופן שלישית [של סוכה – שנצרכת להכשר הסוכה – אסור], הא בדופן רביעית [- מותר]", ומפורש נפסק בשו"ע (אורח חיים סי' שטו, א) "אין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה". אך במקום מצוה מותרת אמירה לנכרי לעשות אסור דרבנן (שם סי' שז, ה).

² בבניית הדופן שיש בה איסור דרבנן, כגון שאין קושרים קשר כפול, או בהעמדה של אבנים בלבד (עיין ב"באור הלכה" סי' שטו), הוי אמירה לנכרי במקום איסור דרבנן, ודינה כאמור לעיל. בניית הדופן באופן שיש בה איסור דאורייתא כגון קביעה במסמרים או קשירה בקשר של קיימא, אף היא מותרת על ידי אמירה לנכרי, שאף על פי שיש להחמיר שלא להתיר אמירה לנכרי באיסור דאורייתא אפילו במקום מצוה, כתב רמ"א בשו"ע (אורח חיים סי' רעו, ב) להתיר במקום צורך גדול, ובפרט שכאן הוא מצוה דרבים, – כדברי ה"משנה ברורה" (שם סי' קכה), ועיין בדבריו (שם סי' קכב) בשם "פרי מגדים" בעניין בניית בית – כנסת.

Lima, Peru

לימה, פרו
אייר, תשנ"א**מא. משלוח מנות בידי גוי****שאלה:**

במדינתנו שבה מרובים הגויים המועסקים על ידי יהודים כנהגים או שליחים, מקובל לשלוח מנות בפורים בידי גוי גבר. האם יש בכך בעיה הלכתית?

תשובה:

מותר לשלוח מנות בפורים בידי גוי¹.

¹ בשו"ת "בנין ציון" (סי' מד) הסתפק אם הביא המנות בעצמו ולא על ידי שליח, אם יוצא ידי חובה, מכיוון דכתיב "ומשלוח מנות" דבעינן דווקא על ידי שליח, והביאו ה"משנה ברורה" (סי' תרצה ס"ק יח).

גם ב"כף החיים" (סי' תרצה ס"ק מא) הביאו, אך השיג עליו וכתב שמצינו בתורה בכמה מקומות לשון שליחות שאין הכוונה על ידי שליח, כגון: "וכי תשלחו חפשי מעמך"; ולפי זה צריך רק שהמקבל יזכה במנות, וזה אפשר לעשות אף על ידי קוף בעלמא, אם הנותן מסכים שבזה יזכה המקבל, ולא בעינן דיני שליחות.

אפילו אם נאמר שהתורה הקפידה על שליחות, הרי כתב החתם סופר בחידושיו (לגיטין דף כב ע"ב) שלא צריכים "בר שליחות". דרישה זו של "בר שליחות" היא רק כאשר המשימה מוטלת על הבעלים והשליח מבצע זאת מדין "שלוחו של אדם כמותו", ואז מי שאינו "בר שליחות" אינו כמותו. "אבל היכי שאמרה תורה שישלח שליח, כגון משלוח מנות, זה סגי אפילו על ידי קוף".

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

אדר ב', תשנ"ב

מב. זמן מצוות מתנות לאביונים - לפי הנותן או המקבל

שאלה:

במקומנו אין אפשרות לקיים מצוות מתנות לאביונים, כי אין עניים, שלחתי כסף לארץ שיתנו את הכסף בשליחותי בפורים- האם צריך להקפיד על הפרשי השעות (7 שעות)?

תשובה:

אין צריך שיהיה יום י"ד אצל משלח המעות, ודי שיהיה יום י"ד אצל העני המקבל.¹

ונוהגים לתת את המתנות לאביונים לפני קריאת המגילה בשחרית², ועדיף שלא לחכות עד אחר-הצהרים, כדי שהעני יוכל להשתמש במעות לסעודת פורים. (אם יתנו את המעות בארץ בפורים בבוקר, אזי בקיטו כבר יהיה אור לי"ד אדר, ואף המשלח כבר נמצא בתאריך פורים).

¹ מצאנו שעיקר הקפידא אצל פוסקים היא באשר לקבלת העני את המעות ביום שהוא חוגג את הפורים, ו"עניניהם של עניים – נשואות למקרא מגילה" (מגילה ד ע"ב), ועל כן כתבו שאפשר לשלוח על-ידי שליח קודם י"ד, כדי שיגיע אל העני ביום י"ד – "ערוך השלח" (אורח חיים סי' תרצד, ב), וכן שלא לתת המעות לעני קודם יום י"ד – "ביאור הלכה" (סי' תרצד ד"ה לשני עניים), ובקיום המצוה הולכים אחר הזמן הנוהג במקום עשיית המצוה – עיין "ילקוט יוסף" (ח"ה "מועדים עמ' רלא), לגבי הדלקת נר חנוכה, ו"מנחת יצחק" (ח"ח סי' נ) לגבי ספירת העומר.

² "מגן אברהם" (שו"ע אורח חיים סי' תרצד, ב), "כף החיים" (סי' תרצד ס"ק יח וס"ק כו עיי"ש), "משנה ברורה" (סי' תרצד ס"ק ד).

Buenos Aires, Argentina

בואנוס איירס, ארגנטינה

סיון, תשנ"א

מג. קניית בגדים חדשים במכירת סוף - העונה בימי בין המצרים**שאלה:**

מקובל בעולם שהחנויות עורכות מכירת סוף- עונה בהנחות גדולות לפעמים עד 50% מן המחיר. בדרום אמריקה חלה מכירה זו בדרך כלל בזמן ימי בין המצרים.

שאלתי: האם מותר אז לקנות בגדים, נעליים ודברים אחרים? האם יש בענין זה הבדל בדין בין שלושת השבועות, לתשעת הימים או לשבוע שחל בו ט' באב? ואם מותר לקנות, האם גם מותר לחדש את הדבר או יש להמתין עד לאחר תשעה באב?

תשובה:

א. בתלמוד לא מצינו דינים מיוחדים לימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב. אמנם יש נוהגים בימי בין המצרים שלא ללבוש בגד חדש כל שאלו היה לובשו בשאר ימות השנה, היה צריך לברך שהחיינו; ובטעם הדבר אמרו: איך נברך "שהחיינו... לזמן הזה" והזמן הינו זמן של פורענות וצער לכלל ישראל¹, ולכן טוב להיזהר בדבר²; וכשיש צורך, יש להדר ללבוש הבגד החדש בשבתות שבתוך ימי בין המצרים, ויברך עליו שהחיינו³. ואולם לאחר ר"ח אב, שאז ממעטים בשמחה, אין ללבוש בגדים חדשים אף בשבת⁴; ולמנהג הספרדים (הנוהגים כדעת מרן המחבר להחמיר בלבישת בגדים נקיים רק בשבוע שחל בו ט' באב⁵) מותר אף בשבת שלאחר ר"ח אב.

ב. בגדים חדשים שאינם חשובים, כמו גרביים או נעליים, שבלאו הכי אין מברכים עליהם שהחיינו, מותר ללבושם מי"ז בתמוז עד ר"ח אב⁶ (ולדעת מרן המחבר מותר גם כאן עד שבוע שחל בו ט' באב).

ג. מר"ח אב עד לאחר ט' באב אסור לקנות בגדים או כל דבר חדש הגורם שמחה לרוכש⁷, אפילו אם מפסידים בכך את ההנחות של מכירות סוף-

¹ "ספר החסידים" (סי' תתנ"ו); והטעם מובא במהרי"ל הל' ט' באב וב"משנה ברורה" (סי' תקנ"א ס"ק צח).

² שו"ע (אורח חיים סי' תקנ"א יז) "משנה ברורה" ס"ק צט "וממילא לא יאכל הפרי (החדש) ולא ילבש הבגד (החדש)".

³ אמנם קיימת מחלוקת בפוסקים, אם מברכים שהחיינו בשבתות שבין המצרים, ובשעת הצורך פשוט שיש להקל; וע"ע "משנה ברורה" (שם ס"ק צח) המביא ב"שער הציון" (ס"ק צט) דעת המקילים רבים ומכריע לקולא, ועיין בספר "ילקוט יוסף" (ח"ג עמ' תריז).

⁴ פסק ה"משנה ברורה" (שם ס"ק מה) על-פי המובא ברמ"א (שם סי' תקנ"א, ו): "וכלים חדשים בין לבנים וכו' אסור ללבוש מר"ח".

⁵ שו"ע (אורח חיים שם סעיף ג).

⁶ "משנה ברורה": (שם ס"ק מה).

⁷ שו"ע (אורח חיים סי' תקנ"א, ז) "יש אומרים שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת זה, ויש להחמיר בזה מראש חודש. והוסיף הרמ"א "והוא הדין דאסור

העונה⁸, ואולם כשההפסד גדול במיוחד, ניתן לרכוש, ומן הראוי שיעשה על-ידי גוי⁹.

לקנותן". וב"משנה ברורה" (ס"ק מט) כתב שאסור אפילו כאשר דעתו שלא ללבושם עד אחר תשעה באב.

⁸ אמנם ברמ"א (אורח חיים סי' תקנא, יז) מובא "וכן פרי שלא ימצא לאחר ט' באב, מותר לברך ולאוכלו בין המצרים". ועיין ב"ביאור הגר"א" "על אתר, שכתב מקור לדין "כמו שכתב בירושלמי, עתיד ליתן את הדין וכו'"; ונראה שדווקא במקרה זה- כשאדם המונע את עצמו מלאכול עתה, יפסיד לגמרי את אמירת שהחיינו על פרי זה- הקלו. אבל בנדון דידן שאפשר לרכוש את הבגדים והחפצים לאחר מכן (אמנם במחיר גבוה יותר), לא.

⁹ מרן הגר"ש ישראלי, במקרה של הפסד אין זה עניין של שמחה אלא מניעת הפסד, אבל מן הראוי לרכוש על-ידי גוי.

אמנם יש דעות, הובאו ב"משנה ברורה" (שם ס"ק יא) שכל האיסור הוא במשא ומתן של שמחה בלבד, אבל להלכה הוא פוסק שיש למעט בכל משא ומתן, ורק ביריד ששם הוא מוצא בזול, יש להתיר, מטעם פגיעה בפרנסה. ולגבי מי שפרנסתו דחוקה, יש להקל.

Toronto, Canada

טורונטו, קנדה

אדר ב', תשנ"ב

מד. ליווי מוזיקלי בעצרת יום הזיכרון לחללי צה"ל**שאלה:**

האם מותר להשתמש בליווי של נגינה (פסנתר) בעצרת של יום הזיכרון לחללי צה"ל שתתקיים ביום ד' באייר השנה? למותר לציין שהנגינה תהיה של מנגינות נוגות ושל שירי עצב וזכרון בלבד. התשובה חשובה מאוד מבחינת צרכי הקהילה היהודית של טורונטו.

תשובה:

מותר לנגן ביום הזיכרון מנגינות המתאימות ליום זה אף בכלי-נגינה¹.

¹ במקומות מספר בתלמוד מוזכר מנהג שהיה נהוג בזמנם לנגן בחלילים בהספד, עיין כתובות (מו ע"ב משנה) "אפילו עני שבישראל לא יפחות משני חלילין ומקוננת", וכתב רש"י: "משני חלילין, להספד". מוכח איפוא, שלא זו בלבד שאין מניעה לנגן בכלי נגינה, אלא זהו אחד מחיובי הבעל לאשתו באבילותו עליה. אם כן אין מניעה מצד יום הזיכרון שהוא יום אבילות, וכן אין מניעה מצד ימי ספירת העומר שגם הם ימי אבילות, לנגן מנגינות המתאימות לאופיו של יום זה.

Malmö, Sweden

מלמו, שבדיה

תמוז תשנ"א

מה. בדיקות בעופות אחרי שחיטה

שאלה:

מה הן הבדיקות הנוהגות בארץ לאחר שחיטת עופות?

תשובה:

המחבר פוסק בשו"ע: "שמונה מיני טריפות הן, וסימנם ד"ן חנ"ק נפ"ש": דרוסה, נקובה, חסרה, נטולה, קרועה, נפולה, פסוקה, שבורה"¹. הרמב"ם² מונה שבעים מיני טריפות בבהמה ובחיה, מוסיף עליהן שתי טריפות בעוף ומפחית (מתוך השבעים) שלוש טריפות שאינן שייכות בעוף, עיי"ש. הללו הן למעשה התפרטות של השמונה. עם זאת פסק המחבר בשו"ע: "אין צריך לבדוק אחר שום טריפות מן הסתם, חוץ מן הריאה צריך לבדוק בבהמה וחיה..."³, ומסביר שם הש"ך: "אין צורך לבדוק כו', דרוב בהמות בחזקת כשרות הן [וסמכין על רובא]⁴, חוץ מן הריאה שעלולה ליטרף מפני הסרכות ושאר טריפות דשכיחי בה"⁵. וכתב ב"דרכי תשובה": "דמכל מקום, אם נמצא באיזה זמן ובאיזה מקום ששכיח איזה ריעותא בריאה של עוף, צריך לבדוק כמו בבהמה"⁶. הרמ"א כתב: ש"באותן אווזות שמלעיטין לעשות מהן שומן, שיש תקנה בעיר לבדוק אחר נקיבת הוושט, משום דשכיח יותר מסרכות הריאה"⁷. למעשה: אין הוראה ברורה מטעם הרבנות הראשית להצריך לבדוק כל ריאה של עוף [שנשחט כהלכתו ונבדק שנשחט לפחות רוב קנה (או רוב ושט)], אולם בהרבה משחטות נוהגים לבדוק הריאה גם בעוף, משום שיש הרבה עופות החולים במחלות הריאה (לצורך בדיקת הריאה יש לפתוח העוף לשניים או לשאוב הריאות מתוך העוף). כמו כן נוהגים בהרבה משחטות לראות אחרי השחיטה והמריטה, שאין ריעותא באיזור צומת הגידין שבעוף, ואם הבודק רואה סימן כחול תחת העוף וכדו', הוא מוציא את העוף מן הסרט הנע לבדיקה יותר מדוקדקת⁸. באווזים מפוטמים המנהג כרמ"א להצריך בדיקת הוושט בכל אווז ואווז⁹, כיוון דשכיחי טריפות בוושט עקב ההלעטה שנעשית בלחץ גדול, או עקב שריטות של מכונת ההלעטה (יש לבדוק גם את חלק הוושט שנשאר בראש אחרי השחיטה). במקום ששכיחות בו ריעותות באיברים נוספים, עקב מחלות וכדו' יש לבדוק אחרי הטריפות שבאותם האיברים.

¹ יורה דעה (סי' כט, א), וכמובא ברמב"ם ה' שחיטה (פ"ה הל' ב).

² ה' שחיטה (פ"י הל' ט-יא).

³ שו"ע (יורה דעה סי' לט, א).

⁴ "כף החיים" (שם, ס"ק א).

⁵ ש"ך (שם ס"ק א-ב).

⁶ "דרכי תשובה" (שם לט ס"ק יד).

⁷ רמ"א יורה דעה (סי' לג, ט), יעיין שם בנושאי כלים.

⁸ עיינו עוד בשו"ת במראה הבזק ח"ז (תשובה ס).

⁹ מפי הרב ישי מנדל, משגיח במשחטת "פוגרס" שבפתח-תקוה.

בדיקת הטריפות צריכה להערך בידי בודק מוסמך ומנוסה¹⁰, ולא על-ידי מי שלמד מתוך ספר בלבד. לידע כללי בנושא הטריפות מומלצים הספרים "מדריך להלכות טריפות" ו"הטריפות בישראל" מאת הרב ישראל מאיר לוינגר, שו"ב. (הספר "הטריפות בישראל" מופיע גם בתוך הספר "מזון כשר מן החי" מהמחבר הנ"ל).

---

¹⁰ רמ"א יורה דעה, (סי' א, א)

Quito, Ecuador

קייטו, אקוודור

ניסן תשנ"ב

מו. אדם שכהן כרב וגייר גיורים שלא כהלכה - העסקתו כשוחט**שאלה:**

בדרך כלל בקהילתנו מביאים שוחט מחוץ למדינה, מכיון שלא היה מישהו אחר מוסמך לכך. אלא שעכשיו, בגלל ההוצאות המרובות הכרוכות בהבאת שוחט ממקום אחר, הם רוצים לקחת שוחט מקומי שלפני כמה שנים הוא גם היה רב של הקהילה. לפי טענותיו הוא שומר שבת אבל הבעיה העיקרית עם האדם הזה היא, שבזמן כהונתו כרב עשה הרבה גיורים שלא כהלכה, והיום הקהילה סובלת הרבה מהענין הזה. האם אפשר לסמוך עליו בעניני שחיטה? (כמובן, אם יש לו תעודה מוכרת של שוחט). צריך לקחת בחשבון שהוא בכלל לא מופיע בתפילות של שבת בבהכ"נ, ואולי הדבר מרמז על היחס שלו לקדושת השבת.

תשובה:

על-פי האמור בשאלתך על אודות המועמד למשרת השוחט המקומי אין לקבלו לשמש כשוחט הקהילה¹, ועל הקהילה להמשיך להביא שוחט מחוץ למדינה, או לאפשר לרב להשתלם בתחום זה אצל שוחט מוסמך.

¹ עיין רמ"א שו"ע יורה דעה (סי' א,א), "באר היטב" (שם ס"ק ט) ו"כף החיים" (שם ס"ק לג).

Bologne, Italy

בולוניה, איטליה

ניסן תשנ"ב

מז. כשרות הדג טרוטה ורודה**שאלה:**

שאלה בכשרות הדגים: האם מותר לאכול את ה"טרוטה ורודה", סוג מעולה של דג מפונק שמאכילים אותו שושנים בחייו במיוחד כדי שיוליד את הצבע הורוד בבשרו?

תשובה:

הטרוטה הוורודה הינה דג כשר, ולעובדה שמאכילים אותה שושנים (כדי שבשרה יקבל צבע ורוד), אין שום השלכה הלכתית הפוגעת בכשרותה¹.

¹ עיין בספר "מזון כשר מן החי" לרב ישראל מאיר לוינגר- הטרוטה הינה דג השייך למשפחת SALMONIDAE, במשפחה זו כלול מספר גדול של סוגי דגים הנקראים "פורל". שם הדג בשפה האנגלית הינו TROUT ומופיע ברשימת הדגים שהוכנה ע"י הרב פרופ' טנדלר ופורסמה בגליון הכשרות של הישיבה- אוניברסיטה וגם ברשימות דגים כשרים אחרות, כגון רשימת הב"ד בלונדון ורשימת הב"ד בפריס. שם הדג בצרפתית הוא TRUITE, והטרוטה הורודה מופיעה באותה הרשימה בשם TRUITE SAUMONNEE. כמובן שתשובתנו מתיחסת לדג עצמו, בלי תוספות חומרים כלשהם ובלי עיבודים ובישולים למיניהם.

Lima, Peru

לימה, פרו
אייר תשנ"א

מח. כשרותו של צבע-מאכל הנקרא "כרמן"

שאלה:

בעניין נתינת תעודת-הכשר לצבע-מאכל הנקרא "כרמן". צבע שמקורו בחרק הגדל על קקטוס, אותו שורפים והופכים לאבקה הנותנת צבע אדום במאכלים ובמוצרי קוסמטיקה.

תשובה:

בדבר כשרותו של צבע-מאכל הנקרא "כרמן" יש לנהוג כך: אם הרב נתבקש לתת תעודת-הכשר לחומר הגלם (כלומר לצבע-המאכל שהופק, ויישלח עתה לשימושם של בתי-חרושת למזון), יתן את הכשרו רק לחומר ששהה י"ב חודש מאז הומתו החרקים¹. אם נתבקש לתת הכשרו למוצר-מזון המכיל את צבע-המאכל הנ"ל, יוכל לעשות כן אף כשלא ידוע לו בוודאות, שעברה תקופה כנ"ל².

¹ כדעת ה"שואל ומשיב", הובא ב"דרכי תשובה" יורה דעה (סי' קב ס"ק ל); ויוצא בזה אף את דעת שו"ת "שערי צדק" לקמן; וכן הסכים לעיקר הדין ב"מנחת יצחק" (ח"ג סי' צו).
² כן דעת ה"שואל ומשיב" הנ"ל, וכן הביא ב"פתחי תשובה" יורה דעה (סי' פז ס"ק כ) בשם ה"תפארת צבי", ולא כשו"ת "שערי צדק" שהובא ב"דרכי תשובה" (סי' פז ס"ק קלג).

Bologne, Italy

בולוניה, איטליה

טבת תשנ"ב

מט. אופן הכשרת כלי-חרסינה טרפים ששהו י"ב חודש בלא שימוש

שאלה:

כלי-חרסינה (פורצלן בלע"ז) הבלועים באיסור, האם יש סברה להתיר שימושם לאחר י"ב חודש במקום הפסד מרובה?

תשובה:

לעניין הכשרת כלי-חרסינה (-פורצלן) שנבלע בהם איסור, והם שהו בלא שימוש י"ב חודשים, אם האיסור נבלע בצונן (שרייה וכדו') ניתן לסמוך על שהות י"ב חודש להתיר את הכלי לשימוש¹.

אם האיסור נבלע בחמין, מכיוון שרוב תשמישם של כלי-פורצלן הוא בכלי שני הרי שבמקום הפסד מרובה² יש להתיר כלים ששהו בלא שימוש י"ב חודש על-ידי הגעלה שלוש פעמים ברותחין³, ויש שהצריכו להחליף את מי-ההגעלה בכל פעם⁴.

¹ שו"ע יורה דעה (סי' קלה, טז). והטעם, משום שכלתה כל לחלוחית האיסור שבו- "נודע ביהודה" (מהדורה תנינא יורה דעה סי' נא). וכן נפסק בספר "סידור פסח כהלכתו" (הרב גרוסמן) (ח"א פרק ו' סעיף י) לעניין שימוש בכלי כזה בפסח כשבלוע בו חמץ, והוא הדין אפילו בכלי חרס.

וניתן אף לצרף להיתר את הדעה שכלי-פורצלן נחשבים לכלי-זכוכית שאינם בולעים כלל- "כנסת הגדולה" (יורה דעה סי' קכא ס"ק כו), "שיירי כנסת הגדולה" (אורח חיים הל' פסח סי' תנא על בית יוסף סעיף ל), שו"ת "שאלת יעבץ" (ח"א סי' סז), בשם אביו שנהגו להחמיר, ולדמותם לכלי-חרס, ולא מדינא, רק לגבי פסח, ולא בשאר איסורים.

גם בעל "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' מג וח"ג תשובה כז) צירף דעה זו כסניף להקל.
² אם כלי החרסינה מהווים מערכת שלימה, נחשב הדבר לכולי עלמא להפסד מרובה- "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' מג ענף ז).

³ "אגרות משה" (יורה דעה ח"ב סי' מו), שהתיר משום הפסד מרובה ותקנת השבין. ספר "משיב מלחמה" להרב הראשי לישראל הרב שלמה גורן, (חלק ב' סימן קנ).

(ואף אם נשתמש בהם בדבר חם בגוש, שנחשב לדעת המהרש"ל ככלי ראשון, הובא בש"ך (יורה דעה סי' קה ס"ק ח) והסכים כך להלכה הט"ז, מכל מקום יש לסמוך על דעת רשב"א, ו"דרכי משה" (יורה דעה סי' קה, ד), והגר"א (שם בס"ק יז), שחולקים על מהרש"ל וסוברים, שבדבר גוש נחשב ככלי שני - הרב גורן שם, עמ' ששה-שסו).

⁴ "חזון איש" (הל' פסח סי' קכב סק"ג), שמה שנאמר ג' פעמים בהגעלה, היינו להחליף המים בין הגעלה להגעלה, ובלא זה אין על זה שם הגעלה ג' פעמים. וב"דרישה" (מובא בחזו"א שם) כתב הטעם, כדי לפרסם- דבעלמא אין הגעלה לכלי חרס.

Mexico City, Mexico

מקסיקו סיטי, מקסיקו
כסלו תשנ"ב

נ. פתיחת חנות לממכר מזון כשר על-ידי יהודי המנהל רשת מסעדות המוכרות מזון טרף

שאלה:

במרכז הספורט היהודי קיימת זה שנים רבות מסעדה טרפה שהיא חלק מרשת מסעדות שבעיר בשם "ליניס". רשת זו הינה בבעלות של יהודים. מלבד המסעדה הזאת קיים גם שירות קייטרינג כשר בהשגחתו, המקיים אירועים כמו בריתות, חתונות, בר מצוות. וכן "בופט כשר" בימי ראשון. בימים אלה פנה אלי הבעלים של חברת "ליניס", בעלי המסעדה הטרפה, וביקש לקבוע באזור מרכז הספורט נקודת-מכירה של מוצרים כשרים, כגון סנדביצ'ים, קפה, עוגות וארוחות קלות, וזאת על ידי חברה נפרדת מן הרשת הנ"ל, עם משגיח תמידי ועם התחייבות לנהל את המקום ללא כל מגע עם המסעדה הטרפה, אם כי באותה הבעלות.

כאמור, קיים במקום קייטרינג כשר, אך מבחינה פורמאלית יש זכות לבעלי המסעדה הטרפה להקים את הנקודה הנ"ל, ורק אם אתנגד לכך, יעבירו את הזכות לקייטרינג הכשר.

ברצוני לשאול: מה דעתכם בנדון, והאם יש מקום להתיר הפעלת נקודת-מכירה של ארוחות קלות כשרות, גם אם הבעלים סוחרים באוכל בלתי-כשר?

תשובה:

הדרך העדיפה לפתרון הבעיה היא בהפעלת החנות או נקודת-המכירה באמצעות הקייטרינג הכשר.

אם בשל התנאים המיוחדים בקהילתך אין אפשרות לכך, ניתן לפתוח את החנות או נקודת-המכירה כחלק מרשת חנויות "ליניס" ולמקמה במרכז הספורט, גם כדי להציל נפשות יהודיות רבות ממאכלות אסורות¹, בתנאים הבאים:

א. נקודת-המכירה תהיה מחוץ לחדרים או האולמות של המסעדה שאינה כשרה²;

ב. יש להבדיל בין שתי החנויות "ליניס", הכשרה והטרפה, על-ידי סימן הנראה לכל מי שנמצא מחוץ לחנות³, באחת מן הצורות הבאות: 1.

¹ שו"ת "אגרות משה", (יורה דעה ח"א סי' נב): "זכות גדול הוא להציל אלפי נפשות ממאכלות אסורות, ואף למנוע מרשעים מה שאפשר שלא יעברו על איסורים, הוא מצוה גדולה... גם מחוייבים אנחנו למנוע מהם איסורים כפי שאפשר".

² שו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"ב סי' ג): אם המטבח הכשר בתוך המקום שמוכרים בו טריפות: "צריך לידע בברור שאין מוכרים טרף לישראל, וזה אי אפשר".

³ שו"ת "אגרות משה" (אורח חיים ח"ב סי' מ): שתי בעיות בעניין זה:

א. מצד הקונה, שהרי אסור להיכנס לחנות המוכרת מוצרי טריפה ולקנות שם אפילו מוצר כשר, מפני החשד. וגם בשעת הדחק, כגון במקום שמצטער מאוד, יש לעשות כל פעולה כדי להסיר החשד, כגון להודיע לאנשים שעמו את סיבת הכניסה והקנייה של המאכל הכשר במקום זה.

הטוב ביותר על-ידי שלט האומר: "מסעדה כשרה של ליניס",² תעודת הכשר הנראית מבחוץ.

ג. ההשגחה תהיה תמידית, כדי להבטיח שלא יוכנסו מוצרים מהחנויות האחרות של הרשת.⁴

אם הרב חושש לבעיה של השגת גבול או יורד לאומנות חבירו, יכתוב לנו את כל הפרטים, ונשתדל לענות תשובה מפורטת על פיה.

ב. מצד החובה להבחין הבחנה ברורה בין החנות המוכרת מוצרים כשרים בלבד, לבין חנות שאיננה עומדת בקריטריונים אלה, כדי למנוע מכשלה.

⁴ עיין בשו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' נב) שהמשגיח צריך למנוע כל אפשרות, אפילו להימצאות מאכל בלתי-כשר בחנות, ק"ו באשר למכירתו.

Wellington, New Zealand

וולינגטון, ניו זילנד
תמוז תשנ"א

נא. דין "מעמיד" (רנט) העשוי מקיבת בהמה טריפה

שאלה:

לגבי הכשרת רנט מעור בהמה טריפה- ברשותי תשובה של הרב דוד שיינקופ שליט"א מארה"ב ובה פסק הלכה המתיר שימוש ברנט (דבר המעמיד) שנעשה מעור קיבת בהמה לא-כשרה, ואבקש חוות דעתכם בנדון. והרי תיאור תהליך ההכנה: לאחר חיתוך עור הקיבה לחתיכות זעירות ממיסים אותו בתמיסה כימית כשרה. העור נפסל לאכילת כלב ונוצר "דבר חדש". אין כאן משום ביטול איסור לכתחילה, כי התוספת הכימית חשובה והכרחית למוצר הסופי, ואין שאלה של חוזר וניעור. מראה מקומות: רמ"א יורה דעה סי' פז, י, "פתחי תשובה" יו"ד סי' פ"ז, י ס"ק כא, "ערוך השולחן" יו"ד סי' פז, מג, "חכם צבי" סי' קא י"ד אפרים" יו"ד סי' צט, ה (הרב ח"ע גרודזינסקי, "אחיעזר" ח"ב יו"ד סי' יא, ח"ג סי' לג, ה, הרב צירלזון "ארזי לבנון" סי' מג-מה, הרב ג"ל גראוברט, "חבלים בנעימים" יו"ד סי' כג, הרב י' הנקין, "עדות לישראל" עמ' 173-177). האם אפשר להשתמש בהיתר הנ"ל, וכמובן אחרי שבדקתי, שאכן התהליך גם כאן הוא כמו בתשובתו של הרב הנ"ל?

תשובה:

ניתן להשתמש ב"רנט" המיוצר מקיבת הטריפה, תוך הקפדה שתהליך ייצורו הוא כמתואר בתשובה ששלחת¹.

¹ פסקו של מרן הגר"ש ישראלי על-פי דברי "אחיעזר" ח"ג לא פיסקה ג (מלבד המקורות שהוזכרו בתשובה שצרפת)

² עיין עוד ב"מראה הבזק" (ח"א תשובה נא; ל"ב במהדורה הראשונה).

Buenos Aires, Argentina

בואנוס איירס, ארגנטינה
סיון תשנ"א**נב. חלב עכו"ס בחלב עמיד ובאבקת חלב****שאלה:**

לאלה המשתמשים בחלב עכו"ס, האם מותר להשתמש גם בחלב עמיד שלהם? האם יש הבדל בין נוזל ואבקה?

תשובה:

למשתמשים בחלב עכו"ס מותר להשתמש גם בחלב עמיד וגם באבקת-חלב¹.

¹ תהליך הייצור של אבקת-חלב או חלב עמיד אינו כרוך בתוספת של חומרים כלשהם לחלב. לפיכך, למסתמכים על אכיפת חוקי המדינה וכדומה וסוברים שדי בזה כדי לתת נאמנות ליצרן המצהיר שמוצרו הוא מחלב טהור, ושיצא על-ידי זה מגזירת חלב עכו"ס (דהוי כישראל עומד על גביו, עיין בהרחבה היתרו של בעל "אגרות משה" בזה ביורה דעה ח"א, סי' מז-מט), אין כל הבדל בין חלב עמיד ואבקת-חלב. יתירה מזו, באבקת-חלב ניתן להקל יותר מאשר בחלב עמיד מטעם שלא היתה בכלל גזירות חז"ל על חלב וגבינות עכו"ס, עיין בזה שו"ת "הר צבי" (חלק יורה דעה סי' קג).

Malmo, Sweden

מלמו, שבדיה

תמוז תשנ"א

נג. אפיית לחם פרווה על גבי סרט נע שעליו אופים גם דברי-מאפה חלביים

שאלה:

יש לחם פרווה שנאפה לא בתבניות אלא על גבי סרט נע, אלא שלחם חלבי (שיעור אבקת-החלב שבו פחות מ- 2%) נאפה על אותו הסרט, בהפרש של כשלוש שעות בין אפייתו ואפיית הלחם הפרווה. לפני ששמים את הלחם הפרווה על הסרט הנע, התנור מופעל בטמפרטורת האפיה, והסרט הנע נע בו כדי שהלחם (הפרווה) לא ידבק לסרט. האם מותר להניח ששיירי הלחם החלבי שבדפנות התנור ובסרט הנע נשרפים ולהתיר על סמך זה לאכול את הלחם הזה עם בשר? (מדובר בתנורים מאוד גדולים, לא סגורים).

יש לחם פרווה שאת עיסתו לשים במערבל, שבו לשים את עיסת הלחם החלבי (המכילה פחות מ- 2% אבקת-חלב). כמוכן הכול שם קר, אבל אין מנקים את המערבל בין שימוש לשימוש. המערבל הוא גדול מאוד. האם מותר לאכול את הלחם הזה עם בשר?

(*) הערת המערכת- עיין "במראה הבזק" ח"א תשובה נ; מב 1 במהדורה הראשונה)

תשובה:

בדבר הלחם שנאפה על גבי הסרט הנע יערוך הרב ביקור במאפיה. אם יווכח:

א. שהאמצעים שנוקטים במאפיה דרך קבע (כגון חימום הסרט וכדומה) גורמים לכך שבתום כל מחזור של אפיה ולאחר הסרת הלחם מן הסרט נותר הסרט נקי מכל שיירים בעין¹.

ב. שהסרט ה"נוסע" ריק מגיע לטמפרטורה של "ליבון קל"^{2 3 4 5} (אם הסרט נע במהירות הרגילה שלו, ניתן להניח שכן הדבר, שהרי אז הוא נע בתנור החם כמשך אפייתו של לחם)⁶.

בהתקיים שני התנאים הללו ניתן להתיר אכילת הלחם "פרווה" עם בשר, אף אם משתמשים לאפיית הלחם "פרווה" במערבל שהשתמשו בו בעיסת החלב, אם בדיקה מעלה שיירים מועטים בלבד- ניתן לתלות שהחלב בטל בעיסה החדשה בשישים (והכול לפי המציאות כפי שתיבחן על-ידי הרב).

¹ אף אם ימצא הרב שאין המצב כן, מוצע שהמשגיח מטעמו של הרב (שביקורתו נחוצה ממילא- לכל הפחות לעיתים יוצא ונכנס- על כשרות מרכיבי הלחם) ידאג לנקיון הסרט לפני שהוא מופעל לסבב החימום שקודם לאפיית הפרווה.

² אם יהיו על הסרט שיירים בעין, לא יועיל לסרט ליבון קל, עיין "פרי מגדים" (שו"ע יורה דעה סי' צז משבצות זהב סק"צ), וכן ב"דרכי תשובה" (יורה דעה סי' פד ס"ק קב).

³ שקש נשרף עליו מבחוץ.

⁴ מהיתר להיתר די בליבון קל (עיין הערה 6).

⁵ ולדעת המחבר, שו"ע יורה דעה (סי' צה ב), אין צריך לטעם זה השני, אלא כל שהסרט נקי משיירים בעין, נותן טעם בר נ"ט בבישול מותר.

⁶ "יביע אומר" (ח"ה יורה דעה סי' ז פסקה ז).

Lima, Peru

לימה, פרו
אייר תשנ"א**נד. לימוד נגינה בבית של נוצרים אדוקים****שאלה:**

ילדי מקבל שיעורי-נגינה בבית שבו מרובים הצלמים של אותו האיש ימ"ש בהיות המשפחה אדוקה בדתה. היש בעיה הלכתית בהליכה לבית זה?

תשובה:

- א. אם עובדים את הצלמים בבית או שמקטרים להם בו, יש לבית דין של בית עבודה זרה ואסור להכנס לתוכו.¹
- ב. אם הבית אינו משמש כבית ע"ז והצלמים תלויים שם מכיוון שבעל-הבית מאמין באותם הצלמים, אין לבית דין של בית ע"ז. אף על פי כן, יש לאסור לילד להיכנס לבית זה כדי ללמוד נגינה, מחשש שחלילה יושפע על-ידי בני הבית [שכפי הנראה מן השאלה, משמע שהם אדוקים בדתם], או על-ידי התמונות [עלולות להתעורר אצלו שאלות וספקות בענייני אמונה].²

¹ שו"ת "בנין ציון" (ח"א סי' סג), שו"ת "יחווה דעת" (ח"ד סי' מה בהגהה), שו"ת "חיים ביד" לגר"ח פאלאגיי (סי' כו), שו"ת "פרי השדה" (ח"ב סי' ד) הובא בשו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ד סי' צא).

² ובפרט שהילד נמצא בגיל שבו עליו לגבש וליצב את האמונה, וקיים חשש שיושפע מן התמונות ומן האווירה שבבית.

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה

אדר א' תשנ"ב

נה. לינה באכסנית- נוער נוצרית ותפילה באולם שיש בו צלבים

שאלה:

מתכננים בע"ה נסיעה לשבת עם ילדי הקהילה. מקום הלינה הוא מחוץ לעיר במרכז "קמפינג", שבבעלות כת נוצרית "Presbyterian". המקום מנוהל כאכסנית נוער ומקבל קבוצות שונות ללון שם. אין שם צוות וגרה שם משפחה לא-יהודית לאחזקת ולשמירת המקום בלבד. האוכל לסעודות השבת נכין לפני"כ ונביא עמנו. המוסד אינו מנוהל כעסק עם רווחים לשם עבודת הפולחן שלהם. במקום אין פסלים היות ואינם דומים בזה לקתולים. הצלבים היחידים שראינו שם, עשויים ע"י לבנים המונחות בשינוי באולם התפילה שבמקום. רוב הקבוצות ששוכרות את המקום משתמשות באולם זה לכל מיני פעילויות אחרות ולא לשם פולחן, כך שאין שימוש הקבוע לע"ז. המקום מרוחק מן העיר וכן ממרכז הפולחן של הכת. בעבר הרחוק קבוצות שונות מן הקהילה השתמשו במקום למחנות וכדו'.

האם מותר לנו להשתמש באולם עם הצלבים לשם תפילה או לכל דבר אחר, אם נכסה את הצלבים?

תשובה:

ביחס לעצם שכירות המקום לשימוש הקהילה, נראה שהדבר מותר, אם אכן ברור שאין הרווחים קשורים לעניין הדתי של הכת הנוצרית, אלא הם מיועדים לשימוש פרטי (או אפילו ציבורי שאינו שייך לפולחנם)¹, ולא מצאנו שאסור לקנות או ליהנות מאדם גוי שעובד ע"ז כאשר אין מהנים על ידי זה את הע"ז. יותר בעייתי הוא השימוש באולם שבו צורות הצלב בוקעות מסידור הלבנים. אם האולם מוכר כ"אולם תפילה" שלהם, אזי אסור להיכנס לשם בשום פנים, וזאת גם אם בדרך כלל הוא משמש לצרכים אחרים, ורק במיעוט השימוש לפולחנם². אך אם האולם מעולם לא הוכרז כ"אולם תפילה", אלא הוא אולם סתמי שרק כאשר מתאכסנים במקום עובדי ע"ז³, הם משתמשים בו לתפילתם, אז יש מקום להקל ולהשתמש בו, וגם זה בתנאי שיכוסו כל צורות הצלב הניכרות מבניין הלבנים⁴.

¹ אם לא כן, הרי אסור להנות את הע"ז. ועיין שו"ע יורה דעה (סי' קמט). ובענין השתייכות הנוצרים לעובדי ע"ז, ראה להלן הערה 3.

² "אגרות משה" (אורח חיים ח"ד עמ' סט) כתב שאין להתיר לילדים לשחק באולם-תפילה דעכו"ם גם אם אין בו צורות, ושם יורה דעה (ח"ג סי' עז) כתב בפסקנות שאין לפתוח ישיבה בבניין השייך לנוצרים ואשר צלב גדול מתנוסס עליו.

³ רמב"ם (הל' ע"ז פ"ט ה"ד) כתב שהנוצרים הם עובדי ע"ז (אף שלשונו שם הוא: כנענים, ברור מן התיאור למי הכוונה, ומחמת הצנזורה התבטא כך), ואף שיש ראשונים החלוקים על כך, ויש אומרים שהם כעובדים ע"ז בשיתוף ובן נח אינו מצווה על השיתוף, מכל מקום נראה שמבחינת איסור הכניסה לבתי פולחנם אין בזה נפקא מינה. ועיין בעניין זה יותר באריכות "במראה הבזק" (ח"א תשובה נט; כב במהדורה הראשונה).

⁴ גם אם הצלב אינו צלם, הרי משמעותו ידועה וברורה, והוא סמלה ודגלה של עבודתם. וראה בפסקי הרב י"א הלוי הרצוג (שיצאו לאחרונה על ידי מוסד הרב קוק) (חלק יורה דעה סי' מט) שכתב, שיש להוציא מבתי הכנסת שטיחים המעוטרים בצורות של צלבים.

Bolonge, Italy

בולוניה, איטליה

ניסן תשנ"ב

נו. ביצוע תרגילי יוגה

שאלה:

האם יש איסור בביצוע תרגילי הגוף והנשימה המכונים בשם "יוגה" בלע"ז, בהיותם לקוחים מתרבות ארץ העמים אשר בהודו וממחשבת העכו"ם, אפילו אם לא מתכוונים לע"ז עצמה אלא להתעמלות גרידא, מטעם "ובחוקותיהם לא תלכו"? יתר על כן, באחד התרגילים הנ"ל מבטאים בשפתיים שמות של מושגים דתיים שלהם. האם יש בזה משום "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיד"?

תשובה:

תרגילי הגוף והנשימה הנקראים "יוגה"¹ מותרים, ואין בביצוע התרגילים משום איסור "ובחוקותיהם לא תלכו"². כל פולחן דתי המלווה את ביצוע התרגילים אסור באיסור חמור³. אסור למשתתף בתרגילים להזכיר שמות של ע"ז⁴.

¹ תחת השם "יוגה" קמו לאחרונה במערב מכונים התעמלות לטיפול כושר גופני ושחרור מתחים, הללו אימצו לעצמם חלק מתרגילי הגוף של ענף ה"הטהא יוגה" שהיו במקורם סמלים מאגיים.

מקור המונח בספרות ההגות ההודית, והוא מתייחס למתודה או טכניקה המביאה להישגים ותוצאות הרצויים מבחינה דתית.

היוגה יונקת את שורשיה מדתות מזרחיות וקשורה במקורה לאידיאולוגיות רוחניות השייכות לעולם האלילי. כיום נפוצו מכונים שונים ותיאוריות שונות, והיוגה מופיעה בצורות רבות ושונות, בהתאם להשקפת המדריכים.

בגלל הזיקה בין תרגילי היוגה לבין תאוריה אלילית יש לנהוג משנה-זהירות בעניין היוגה, ויש לבדוק בצורה קפדנית כל מקרה לגופו.

² ר"ן (ע"ז יא, דף ב: מדפי הרי"ף) דכל שישבו טעם ותועלת-מותר, ועיין בשו"ת מהרי"ק (שורש פח) שהגדיר "פשוט דלא לאסור משום חק אלא באחד משני חלקים: האחד הוא הדבר אשר אין טעמו נגלה וכדמשמש לשון חוק וכו'. וכיון שהוא עושה דבר משונה אשר אין בו טעם נגלה אלא שהם נוהגים כן, אז ודאי נראה כנמשך אחריהם ומודה להם, דאם לא כן, למה יעשה כדברים התמוהים האלה וכו'. וענין השני הוא הדבר אשר שייך בו נדנד פרצות גדר הצניעות והענוה ונהגו בו הגויים וכו', לא באלה חלק יעקב אלא דברי ישראל ודרכם להיות צנועים וענווים וכו'. ואף גם זאת נראה, דהיינו דוקא כשהוא עושה כדי להדמות אליהם ולא לתועלת ידועה" וכו', עיי"ש בתשובה כולה.

דברי ר"ן ומהרי"ק הנ"ל נפסקו להלכה ברמ"א (יורה דעה סי' קעח, א) והובאו ב"בית יוסף" שם.

ועיין עוד בביאור הגר"א (שם ס"ק ז), החולק להלכה על דברי ר"ן ומהרי"ק (ומסתמך על דברי התוס' סנהדרין נב ע"ב אלא כיון דכתיב שרפה ועוד), אמנם נראה לנו שגם הגר"א מודה בנדון דידן, שלא שייך איסור חוקות הגויים. ועיין עוד בשו"ת "יביע אומר" (חי"ג סי' כד) שהביא את מחלוקת הגר"א ומהרי"ק, ותפס להלכה שעיקר כדעת מהרי"ק, מאחר שה"בית יוסף" ורמ"א הביאו אותו להלכתא.

³ בדתות שמקורן במזרח הרחוק יש שהן ע"ז ממש, ומאידך, בתרגילי ההתעמלות עצמם אין משום ע"ז, משמשה, נזיה ותקרובתה גם כאשר במקורם שימשו למטרת פולחן דתי, שהרי אין כאן חפצא שהיה קשור לע"ז כלל (שו"ע יורה דעה סי' קלט, א).

⁴ כאשר במהלך התרגילים נעשה שימוש בהגיית מילים או הברות מסוימות, גם כאשר אין בהגייתן ביטוי לאמונה דתית כלשהי, והיא אינה אלא חלק מתרגילי ההתעמלות עצמם,

גם אם רק המדריך או המורה מזכיר שמות האלילים, והוא מייחס להם כבוד⁵, ההשתתפות בשיעור אסורה.

ומילים או הברות אלה הן במקורן שמות של ע"ז (כך עושים למשל בתרגילי ה" MANTRA -YOGA ה"יוגה של מלות קסם",-שבה הסמל הקולי נמסר בצורת נוסחה שנתקבלה אישית מאת "מדריך רוחני"), הרי שהגייתן אסורה משום "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיד" (מקור האיסור מובא בסנהדרין סג ע"ב ושו"ע יורה דעה סי' קמז, ועיין בט"ז שם בשם רא"ש).

⁵ גם כאשר יהודי משתתף בתרגילי ההתעמלות בלבד, אבל המורה, אפילו הוא גוי, מזכיר שם ע"ז דרך כבוד, יש כאן אולי משום איסור "לא ישמע על פיד", עיין ב"ספר החינוך" מצוה פו שכתב, "דיש מפרשים שזהו עיקר הלאו של לא ישמע על פיד, כלומר שלא יזכרום אחרים על דרך הזכרה אסורה להם וכו' דהיינו על דעת לעבדם שהוא אסור אף להם מן התורה, שבני נוח מוזהרים גם הם על עבודה זרה". אמנם לפי דבריו יוצא שהאיסור הוא דוקא כשהזכירו העכו"ם על דעת לעבדם.

אבל עיין בגמרא עבודה זרה ו ע"א שדנה בטעם האיסור לשאת ולתת עם העכו"ם לפני אידהם, אי הוי משום הרווחה או משום "לפני עיוור לא תתן מכשול", ופרש"י "משום הרווחה"-דרווח ואזיל ומודה לעבודת כוכבים, ועבר ישראל משום "לא ישמע על פיד".

ועיין ב"מנחת חינוך" (שם אות ט) שכתב, "ונראה מדבריו (של רש"י) דאינו עובר על לפני עיוור, דאזיל ומודה לא חששו שיהיה בדרך שבן נוח מוזהר, כגון אלי אתה, אלא בדרך שאינו חייב-רק בנוהג כבוד והוי כמגדף וכו'.

וכיוצא בזה כתב ט"ז (שו"ע יורה דעה סי' קמח ס"ק ג) בשם הב"ח, ועיין שם בט"ז שמפרש דברי רש"י באופן אחר.

מכל מקום יש להדגיש שהאיסור "לא ישמע על פיד" הוא בכלל אביזריהו דע"ז, שהוא איסור חמור ביותר, ויהודי חייב למסור נפשו עליו, ולכן יש לחשוש לשיטת רש"י הנ"ל. אמנם אם המורה הוא גוי ומזכיר השמות שלמד ללא שום שייכות דתית לעבודה זרה, ואינו מאמין בעבודה זרה זו, ואינו מייחס לשמות שום משמעות דתית, אין בכך משום איסור "לא ישמע על פיד". לפיכך כתבנו בפסק ההלכה שיש לברר את כוונת המורה בהזכרת השמות ואת יחסו לכל הענין.

Quito, Ecuador

קִיטוֹ, אֶקוּדוֹר

אדר ב' תשנ"ב

נז. שבועה ונשיקה לדגל בבית ספר יהודי בחוץ לארץ

שאלה:

יש מנהג בבתי הספר המקומיים שנשבעים לדגל המדינה, ובזה מראים סימן כבוד למדינה. הענין הזה כולל השבעה, השתחויה ונשיקה לדגל. מה הדין לגבי זה בבית ספר יהודי?

תשובה:

- א. אין לנשק או להשתחוות לדגל¹, אין להתבטא בלשון שבועה אלא בלשון הצהרה².
- ב. דגל מדינת אקוודור יש בו ציור של "שמש". תמונה כזו אסורה עלינו מן התורה³, ועיין גם הערה 9.
- לכן מותר להשהות אצלו ולהחזיק בתמונת דגל זה בתנאים כדלהלן:
- א. כשיש הכרח בדבר מצד "דרכי שלום"⁴;
- ב. אם מחזיקים בו לצרכי לימוד⁵;
- ג. אם בהסרת הדגל יגרם לו הפסד⁶;
- ד. לכתחילה עדיף לשנות במקצת את מראה הדגל, בלא ציור שמש כלל⁷, או ציור השמש כעיגול, בלא קווים ו"חיצים" מסביבה⁸.
- ה. גם אם לא מתקיים אפילו אחד מן התנאים הנ"ל, אין חובה למחות ביד המחזיקים בו כאמור בשאלה, מכיון שיש מתירין לעשות כן גם בלא התנאים הללו⁹.

¹ אע"ג שההשתחויה היא דרך כבוד, יש לחוש משום חשדא, עיין שו"ע יורה דעה (סי' קמא) "דרכי תשובה" (סי' קב).

² רמ"א, שו"ע יורה דעה (סי' רלז, א) "ואין חילוק אם הוציא השבועה בלשון הקודש או בכל לשון, ושו"ע שם (סי' רלט), וגם כאן יש חשש לשבועת שוא.

³ מן הגמרא ראש השנה (כד ע"ב), ע"ז (מג ע"א), שו"ע יורה דעה (סי' קמא, ד) - "וצורת חמה ולבנה וכוכבים אסור בין בולטות בין שוקעות".

⁴ שו"ת מבי"ט (ח"א סי' ל) (הובא ב"דרכי תשובה" שו"ע יורה דעה סי' קמא ס"ק מד) "והאי אנדרטא דהוי בבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא? התם שאני דאנוסים היו בדבר".

⁵ למטרת לימוד-כתירוץ הגמרא ראש השנה (כד ע"א).

⁶ שו"ת "לחם רבי", (סי' טו) ב"דרכי תשובה" (סי' לד).

⁷ "אגרות משה" (יורה דעה ב סי' נה) (וראה שם שאין בעיה בציור הנשר שעל הדגל).

⁸ שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ט, מד).

⁹ מהר"מ מרוטנברג (ח"ד סימן תרי) דמתיר בציור שאינו בולט. וברמ"א שו"ע יורה דעה (סי' קמא, ד) "ויש מתירין בשל רבים", עיינו שם בגר"א (סי' ק יח) שמחזק דעה זו. וכן כתב ב"העמק שאלה" (סי' נז) הראי"ה קוק ב"דעת כהן" (סי' סד).

כל זה אמור לגבי החזקת הדגל, אך לנשק ולהשתחוות ודאי אסור.

Munich, Germany

מינכן, גרמניה

סיון תשנ"ב

נח. איפור פיגמנטי שאינו נמחק במשך זמן מרובה - אם נחשב ככתובת קעקע

שאלה:

מצויה היום אצל קוסמטיקאיות שיטת איפור גבות ומתיחת קו מעל העפעפיים לנשים (Eyeliner) לזמן של שלוש שנים לפחות. זהו איפור פיגמנטי קבוע שלא נמחק, לא נמרח, עמיד בפני מים וזיעה ונעשה במחט מיוחדת. האם זה נחשב ככתובת קעקע ואסור?

תשובה:

אסור לעשות רישום במקום גבות העיניים והעפעפיים, על ידי דיקור במחט וצביעה משום "וכתובת קעקע לא תתנו בכס" ¹ ². וזאת, גם אם הרישום ניכר רק לשלוש שנים ³.

¹ ויקרא (י"ט, כח). אמנם לא לכל הדעות נכלל רישום באיסור דאורייתא, אבל איסור דרבנן מיהא איכא, כמבואר להלן בהערה ².

² ראב"ד ור"ש משאנץ כתבו בחיבוריהם על תורת כהנים (פרשת קדושים פרשה ו) שגם רישום בלבד נקרא כתובת קעקע, ולא צריך שתהיה כתיבת אותיות דווקא. וכן ניתן להבין מה"מנחת חינוך" (מצוה רנג, סעי' ב), הביא שם דברי בעל ספר "יד הקטנה" (פ"ו מהלכות ע"ז) ב"מנחת עניי" (אות פז), הרמב"ם (ספר מדע, הלכות ע"ז פ"ב ה' יא), וכן דעת ספר "משנת חכמים" שם, ושו"ע יורה דעה (סי' קפ, א), נראה שגם ברישום בלבד יש משום איסור דאורייתא. ואף שבעל "מעיל צדקה" חולק עליהם, עיין שו"ע יורה דעה (סי' קפ) ב"פתחי תשובה" (סי' קא) שהביאו, על כל פנים איסור דרבנן איכא.

ועיין גם במאמרו של הרב עזרא בצרי ב"תחומין" (כרך י), אלא שאין ללמוד מהיתרו שם לענייננו, שהרי ההיתר שם מסתמך הרבה על ענין "כבוד הבריות", שאינו שייך כאן. ³ ראשונים ציינו שכתובת קעקע נראית על הגוף כל הימים (עיין בריב"ן ובריטב"א לסוגיה במכות כא ע"א, וכן כתב בעל "ספר החינוך" במצוה רנג, אבל ה"נמוקי יוסף" במקום כתב שהכתובת נראית "זמן גדול"). ויש מקום לומר שגם לשיטת הראשונים דלעיל שלוש שנים נכללים בהגדרה של "כל הימים", ומכיון שלא מצאנו פוסקים שחילקו, הרי שאין להקל בכל זמן שאיננו נכלל בהגדרת "זמן קצר". אמנם לאחר זמן מצאנו שדעת הראשון לציון הגר"ע יוסף שאין למחות במי שעושה כן ("טהרת הבית" ח"ג דיני חציצה סעי' ח) (תוספת עריכה, תשע"א).

Lima, Peru

לימה, פרו
אייר תשנ"א

נט. "ספורט" הצייד

שאלה:

משרד פרסום השייך לאדם מקהילתי נתבקש להכין מסע פרסומות למסעות ציד. היש מניעה מדין צער בעלי חיים?

תשובה:

יש להבחין בין ציד שמטרתו שימוש בחיות הנצודות, לבין ציד לשם ספורט ושעשוע. כמו כן יש להבחין בין ציד שבו ניצוד בעל החיים תוך הריגתו המיידית, לבין תפיסתו כשעודנו בחיותו. ציד למטרת שימוש בבעלי החיים הניצודים-מותר, כגון שחיטה לצורך אכילת בשרם (בטהורים) או להנאת עורם וכדומה, והדבר מותר גם כשהוא נעשה לשם מכירה למפעלים או לכל המעוניין¹; ואף על פי שבתפיסת בעלי חיים בחיותם יש משום צער בעלי חיים, אין בכך איסור כשזה נעשה לצורך ושימוש בני אדם². אבל "ספורט" הצייד, ההופך את הצייד למטרה כשלעצמה, הינו דבר פסול המביא לאכזריות, שכך היתה דרכם של נמרוד ושל עשו; ואין ליטול חלק בדבר, משום שיש בכך איסור של בל תשחית³ ולעתים אף צער בעלי חיים⁴, ומה גם שיש בכך אף משום הרפתקנות וסיכון עצמו שלא לצורך⁵. על כן אין להשתתף במסע פרסומת המעודד את "ספורט" הצייד.

¹ מסקנת שו"ת "נודע ביהודה" (מהד' תנינא יו"ד סי' י).
² רמ"א בשו"ע אבן העזר (סוף סי' ה); ואף שכתב, שהעולם נוהג להימנע ממריטת נוצות האווזים משום אכזריות, מכל מקום, להלכתא מותר כשהצורך הוא ממשי.
³ חולין (ז ע"ב) במעשה דרבי ורבי פנחס בן יאיר, שהריגת הפרדות הלבנות של רבי הינה בבל תשחית.
⁴ כשאינו ממיתה מיד עם צידתה. כך משמע מן הגמרא שם, שרק באופן זה של עקירת הפרסות יש איסור צער בעלי חיים; ועיין גם בשו"ת "נודע ביהודה" (מהד' תנינא יו"ד סי' סג).
⁵ שו"ת "נודע ביהודה" (מהד' תנינא, שם); וראה גם "תחומין" (כרך א עמ' 336).

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

אדר ב' תשנ"ב

ס. בלנית שאינה שומרת תורה ומצוות, כשאין אחרת

שאלה:

במקרה שאין במקום אישה השומרת מצוות, ואין בלנית לצורך המקוה, האם עדיף שהאישה תלך לבד ותשים על ראשה רשת רפוייה, או עדיף לקרוא לאישה אחרת שתשגיח, אפילו אם היא איננה שומרת מצוות (טהרת המשפחה)?

תשובה:

אישה שאינה שומרת מצוות טהרת המשפחה אינה נאמנת לעמוד על גבי אישה הטובלת לטהרתה כדי להשגיח שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים¹. ולפיכך, באין אישה כשירה שתשגיח, הרי הטובלת היא בדין מי ש"אין לה מי שתעמוד על גבה", שפסק בשו"ע² ש"תכרוך שעה על ראשה" וכו'³.

¹ עיין שו"ע יורה דעה (סי' קיט) בגדרי נאמנותו של עובר עבירה. וכן מובא למעשה בנדון דידן ב"שיעורי שבט הלוי" (סימן קצה סעיף מ אות ב וד).

² שו"ע יורה דעה (סי' קצח, מ).

³ עיין עוד "פתחי תשובה" (שם סי' קצה ס"ק ב).

Quito, Ecuador

קִיטוֹ, אֶקוּדוֹר

אדר ב' תשנ"ב

סא. אשה הטובלת מחמת חומרא או ספק, דין ברכתה

שאלה:

אישה שנבדקה על-ידי רופא וראתה דם, והרופא עצמו לא יודע, האם זה דם מהרחם או מחמת מכה, בפשטות ההלכה אומרת לשאול שאלת חכם, במקרה שאין חכם במקום וצריכים להחמיר ולהחשיב אותה כנידה, האם בשעת הטבילה האישה צריכה לברך, או מכיוון שהחמירו מספק, נאמר ספק ברכות להקל ולא תברך?

תשובה:

ככלל יש לקבוע שכל מקום שבו מחמירים להחשיב את האישה לנידה מפאת חוסר היכולת לשאול חכם, לא תברך האישה על טבילתה¹ (אלא אם כן ראתה בינתיים ראייה ודאית). אמנם מן הראוי - במקרה שאין נזקים לראיית החכם, אלא רק לפסיקתו לשאלה - לשאול באמצעות הטלפון וכדו', ואז אם יפסוק, מתוך הכרת ההלכה על בוריה, שאין ההלכה מתירה במקרה המסוים לתלות במכה, תברך על טבילתה^{2 3}.

¹ עיין "פתחי תשובה" (יורה דעה סי' קצד סק"ב) ובמקורות שציין שם. ולמעשה הכריעו אחרונים לברך על טבילה שאחר ראיית כתם. אך בספק מפאת שאינו יכול לשאול חכם, יש לחוש ולומר "ספק ברכות להקל".

² כדן רואה כתם שבהערה 1. גם בזה יש שפוסקים במקרים מסוימים, שלא תברך (כן כתב הגר"ע יוסף ב"טהרת הבית" בדן מי שיש לה מכה ורואה בהרגשה בשעת וסתה - שלא תברך).

³ בנדון דידן אנחנו לא נוכל לפסוק משום העדר ידיעת פרטים, כגון אם אמר הרופא שיש פצע או "סביר שיש פצע", ואם אמנם יש - היכן מקומו. עוד; אם זה היה בעת וסתה או לא, מה היתה הרגשתה. עוד יש לדון בנאמנותו של הרופא (אם היה גוי או יהודי).

סב. שליחות חינוכית לאשה נשואה שאינה מכסה ראשה

שאלה:

האם מותר לשלוח אשה נשואה שאינה מכסה את הראש כשליחה לחו"ל?
האם מותר לאשה נשואה שאינה מכסה את הראש להיות מורה בבית-ספר דתי?
האם יש בהקשר זה עוד קריטריונים של צניעות שצריכים להקפיד עליהם?

תשובה:

לעצם חובת כיסוי הראש באשה, הרי הדבר מפורש בגמ'¹ שמדין תורה אסור לאשה לצאת פרועת ראש, שנאמר "ופרע את-ראש האשה"². פסקו אחרונים שדין זה אמור באשה נשואה³, ואין הדבר תלוי במנהג המקום⁴, ועל זה נאמר "שיער באשה ערוה"⁵. ואולם יש פרטים בצורת הכיסוי ואיכותו שאכן תלויים בדת היהודית⁶ ובמנהגי המקום⁷.
כאשר מדובר בשליחות או תפקיד ללא זיקה כלשהי לעבודת חינוך, נראה שהדבר תלוי בשיקול דעתו של המעסיק, אם לקבלה לעבודה. אם יקבלה, נכון יהיה להורות לה לנהוג כמנהג המקום אשר בו היא עובדת, דהיינו להקפיד על כיסוי ראש, צניעות הלבוש וכיו"ב⁸.
ואמנם ביחס למינוי למשרה חינוכית במוסד חינוכי או בשליחות, יש להורות לאשה לכסות את ראשה בכיסוי ראש או בפיאה נוכרית⁹, משום שהדוגמה האישית היא יסוד החינוך, ולא יתכן שאשה מחנכת תתנהג בפני תלמידיה שלא כדרך ההלכה. הדבר חמור עוד יותר בהוראת מקצועות הקודש, אשר בה נאמרים הן על-ידי המורה והן על-ידי התלמידים פסוקים, דברים שבקדושה ואזכרות שם, והדבר אסור להיאמר מול שיער מגולה באשה נשואה¹⁰.

¹ כתובות (עב ע"א).

² במדבר (ה', יח).

³ ראה "מגן אברהם" (סי' עה ס"ק ג).

⁴ "משנה ברורה" (סי' עה ס"ק י).

⁵ מימרא דרב ששת, ברכות (כד ע"א).

⁶ והם חיוב מוחלט לכל אשה בישראל, שו"ע אבן העזר (סי' קטו, ד' בהג"ה), "משנה ברורה"

(סי' ע"ה סק"ב), "שער הציון" (שם ס"ק ה).

⁷ ועיין שו"ע אבן העזר (סי' קטו ד), שו"ע אורח חיים (סי' עה, ב).

⁸ לא מצאנו איסור ברור בהעסקת אשה שאינה שומרת תורה ומצוות. ועל פרצות דורנו כבר

צווח בעל "ערוך השולחן" (או"ח סי' עה, ז).

⁹ להתיר ולאסור פיאה נוכרית עיין "אוצר הפוסקים" (אבן העזר סי' כא סעיף ב ס"ק ה),

שם הובאו השיטות מערכה מול מערכה, והכרעת ה"משנה ברורה" להתיר (בשו"ע אורח

חיים סי' עה ס"ק טו).

¹⁰ שו"ע (אורח חיים סי' עה, ב), ו"משנה ברורה" (שם ס"ק א וס"ק י).

ביחס לשאר גדרי צניעות כגון כיסוי בית הצואר, זרוע, אורך שמלה ובגד שקוף יש להורות בדבר כפסיקת ה"משנה ברורה" שהוא נתקבל ונתפרסם בהסכמת גאוני הדור הקודם כפוסק אחרון בתפוצות ישראל¹¹.
מה שאינו אסור מדינא, יש לנהוג בדבר כמנהג השומרים על תורה ומצוות שבמקום, אשר בו תלמד.

---

¹¹ הרב צבי יהודה הכהן קוק, בהקדמה ל"עולת ראיה", (עמ' ט).
ויעויין בדינים אלה ב"משנה ברורה" לסי' עה.

Lima, Peru

לימה, פרו

אייר תשנ"א

סג. חצאית מכנס לנשים

שאלה:

במקומותינו נפוץ לבוש האשה הנקרא מכנס-חצאית. הבגד נראה כחצאית לכל דבר וכלל אינו ניכר שבמכנס מדובר. צניעותו מרובה, במיוחד במצב ישיבה. האם מותר לאשה ללבוש בגד זה?

תשובה:

מותר לאשה ללבוש בגד שנקרא "חצאית-מכנס".
יש לבחון כל בגד בשני מישורים: א. גדר צניעות; ב. דין "לא ילבש".
א. כפי שהנך מציין, אין כאן בעיה של צניעות, ויתרה מזו, בגד זה צנוע מחצאית רגילה. עם זאת ודאי שגם כאן יש להקפיד שהבגד לא יהיה צר והדוק לגוף, או קצר, כשם שיש להקפיד על כך בחצאית רגילה.
ב. ודאי שאין זה נחשב לכלי גבר, ויתרה מזו, אם גבר ילבש בגד כזה, ודאי שיעבור על איסור "לא ילבש".

לכאורה היינו מתירים - לפי סברות אלו - גם מכנסיים הגזורים בגיזרה מיוחדת לנשים, אלא שכאן נכנסנו למחלוקת פוסקים¹ שמכל מקום לכתחילה כולי עלמא אוסרים. אמנם אין נדון דידן דומה לזה, מכיוון שגם האוסרים² מתייחסים למכנסיים כאל "עשויים מתחילה לעבירה", וסוף סוף שם מכנסיים עליהם, ולכן הם נחשבים לכלי גבר, ועדיין קיים הטעם "שלא תלבש אשה שמלת איש ותשב בין האנשים". וכן לסברה השניה שהעלו³ שהם בגדי שחץ ומעוררי הרהורי-עבירה. ואלו בנדון דידן שבו מדובר בבגד שאינו מושך תשומת-לב וגם אין שם מכנסיים עליו, ודאי שיהיה מותר. אין היתר זה אמור לגבי סתם מכנסיים רחבים, אלא לגבי מכנסיים הנראים ממש כחצאית, וכמתואר בשאלה.

¹ בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ב סי' קח) העלה לאסור, ובשו"ת "יביע אומר" (ח"ו יורה דעה סי' יד ס"ק ז), העלה להתיר אך לכתחילה אסר מדיני צניעות.
² "מנחת יצחק" הנ"ל.
³ "יביע אומר" הנ"ל

Buenos Aires, Argentina

בואנוס איירס, ארגנטינה

סיון תשנ"א

סד. לימוד תורה לגברים בגילוי ראש**שאלה:**

האם מותר ללמד תנ"ך לכיתה שבה הגברים יושבים בגילוי ראש?

תשובה:

בעניין שיעור תנ"ך לגברים שאינם חובשים כיסוי ראש: לימוד תורה, מעיקרא אסור שיעשה בגילוי ראש¹ ויש לבקש מן הגברים המשתתפים בשיעור לחבוש כיפה לראשם². רק במצבים מיוחדים שאפשר להגדירם כצורך השעה, כגון כדי לקרב יהודים לתורה והן יעדיפו שלא להשתתף בשיעור, אם יצטרכו לכסות בו את ראשם, ויפסידו קשר מינימלי זה ליהדות ולתורה יש להתיר³. ועם זאת יש להקפיד שהיושבים בגילוי ראש לא יקראו בעצמם מן הספר פסוקים שיש בהם אזכרות, בכדי שלא יוציאו שם שמים בראש גלוי³.

¹ שו"ע (אורח חיים סי' ב, ו) וב"משנה ברורה" (סי' ק יב, ושם סי' צא, ג). עצם כיסוי הראש בגבר אין לו מקור הלכי מובהק, והוא מוגדר כמידת חסידות, ואף על פי כן קבעו אחרונים שכיום, כשהדבר הוקבע כמנהג, הרי זה חובה גמורה, ואסור להתפלל וללמוד בראש מגולה; עיין שם (סי' ב) במשנה ברורה (סי' ק יא) וב"מגן אברהם" (סי' צא סי' ק ג). ראה מה שכתב הרב א"י הכהן קוק ב"אגרות ראייה" (ח"ב אגרת שצב עמ' נא), שיש להסיר בכל עוז המנהג המקולקל ללמוד תנ"ך בבתי-הספר הלא-דתיים בראש מגולה.

² מלשון הרב (לעיל) משמע שהוא מנהג מקולקל, אך אינו איסור מוחלט, וכן משמע מנושאי הכלים לשו"ע בסי' צא הנ"ל; וכן פסק בשו"ת "יביע אומר" (ח"ו אורח חיים סי' טו אות ז); וראה גם "תחומין" (ח"י עמ' 256) בשם שו"ת "שאלת משה", וגם בתשובת הראי"ה המובאת שם נראה שהרב מתיר זאת בדיעבד.

³ כפי שפסק מרן בשו"ע (אורח חיים סי' צא ג).

Lima, Peru

לימה, פרו
אייר תשנ"א

סה. הופעה משותפת עם כמרים בוויכוח פומבי

שאלה:

האם מותרת השתתפות בתכנית טלוויזיה יחד עם כומר קתולי וכומר פרוטסטנטי הכוללת הסברת עיקרי היהדות ואף הקשבה בנימוס לעיקרי הנצרות.

תשובה:

ראשית, יש להדגיש שאין לנו עניין לשכנע נוצרים לעזוב את אמונתם. כל ענייננו איתם הוא לבלום את השפעתם המסיונרית על אחינו בני עמנו.¹

בגמרא מובאים מקרים לא מעטים של דו-שיח עם המינים. אכן, כמעט כל המקרים האלו, הם תגובה על שאלותיהם של המינים ועל נסיונותיהם לנגח אותנו.² אף מימי הביניים ידועים לנו ויכוחים בעניני אמונה שבין גדולי ישראל לבין כמרים נוצריים. אך אף מפגשים אלה היו מחוסרי ברירה, אחר שהמלך או הפריץ היו נותנים להם חסותם, ותוצאותיה של אי-הופעה היו חמורות מאד.³

אמנם, בימינו המציאות שונה מזמן הגמרא ומימי הביניים, ואף מדובר במפגש ולא בוויכוח ובכל זאת, קיימת בעיתיות רבה במפגש זה. ההשלכות של מפגש כזה אינן ברורות מראש, ויש בהן משום סיכון:

א. יהודים שיראו רב יושב ומקשיב לכומר, עלולים להורות היתר לעצמם לעשות כן אף בנסיבות אחרות.⁴

ב. הצגת עמדת היהדות בשוה עם זו של הנצרות בלא ויכוח עלולה להסתיים ח"ו בחילול כבוד ישראל ושם שמיים.

¹ ראה עין אי"ה ברכות פ"ט קיד: "אם שסוף כל סוף הלא כל תקותינו הוא שיכירו וידעו כל באי עולם את כבוד ה', אבל אין אנו חייבים כלל להתעסק בזה מצידנו. עלינו מוטלת החובה רק להגדיל את התורה והיראה בקרב עמנו ותיקון העולם במלכות ה' יש בזה מכבשי דרחמנא אשר לו נתכנו עלילות איך להביא את האורה לעולם בעת קץ החושך.

² סנהדרין (לח ע"ב) "הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס", וראה שם דוגמאות. עוד ראה שבת (קטז ע"א) בענין "בי אבידן"

³ ראה כתבי הרמב"ן ח"א 'ויכוח הרמב"ן' והקדמת המהדיר שם, ובהרחבה רבה "אוצר ויכוחים" מאת יהודה דוד איזנשטיין.

⁴ בשו"ת "אגרות משה" (יו"ד ח"ג סי' מג) נשאל על מפגש של כמרים קתולים ופרוטסטנטים עם חברים מהסתדרות הרבנים וכתב "ופשוט וברור שהוא איסור חמור של אבזריהו דעבודה זרה... ולכן כל מגע ומשא עמהם אף בדברים בעלמא ועצם ההתקרבות הוא איסור"; וראה שם- שדבר זה יגרום לאחרים להתקשר עמם ולשמוע מהם, והוי כמו מסית ומדיח.

על כן אין ליזום או להצטרף למפגש כזה ויש להישמט ממנו, באופן שלא יגרם חילול השם. אכן, אם יש הכרח להסיר מעלינו טענות-שוא מותר להשתתף, אך יש לדקדק היטב שלא יכשל בלשונו⁵.

⁵ כל זה אמור כאשר אנו מצטרפים אליהם, אך אם הם באים אלינו ללמוד, הדבר אינו ברור כלל. מתוסי' (חגיגה יג ע"א ד"ה "אין מוסרין דברי תורה לעובדי כוכבים"), עולה שהדבר אסור אפילו במקום שגוי אחר יכול ללמדו. (וראה גם מהרש"א, חדושי אגדות על שבת (לא,א) לגבי הלל המתיר ללמד במקום שנראה שיבואו לידי גיור, ועיין "במראה הבזק" ח"א תשובה ע"ה; ל2 במהדורה ראשונה). לעומת זאת, הרמב"ם כתב "ויכול ללמד המצוות לנוצרים והשכר והעונש, כי יש כמה מהם שיחזרו למוטב, והם אומרים ומודים כי תורתנו מן השמים היא הנתונה לנו על-ידי משה רבנו ע"ה והיא כתובה אצלם בשלמותה, אך לפעמים יגלו פנים שאינם כהלכה, וכמה מהם חוזרים למוטב, ואין בזה מכשול לישראל". [תשובות הרמב"ם פאר הדור סי' נ', ועיין גם מהדורת מקיצי נרדמים, בלאו, סימן קמט]. והחכם עיניו בראשו.

Paris, France

פריז, צרפת

כסלו תשנ"ב

סו. בעיית הריבית בלווה הנותן מתנת בר-מצוה לבן המלוה

שאלה:

ידיד הלוח כסף לחברו כדת וכדין, בלא ריבית, וכשהלווה החזיר לו כספו, גם נתן מתנה חשובה (צ'ק על כמה אלפי פרנקים) לבן הידיד שנהיה בר-מצוה, מתנה בסכום שאין רגילים ליתן בהזדמנות זאת, והדברים מוכרחים שהוא כאות-הוקרה בשל העזרה שהלווה קיבל. ושאל ידידי, אם מותר לו לתת צ'ק זה לבנו או שצריך לחשוש משום איסור ריבית. (הערת המערכת: השואל האריך בניתוח הסוגיה, וזהו סיכום דבריו). משמעות השו"ע- שמוותר למלוה לקבל מן הלווה מתנה עבור בנו הגדול, אף על פי שניכר הדבר, שיש בכך משום הבעת תודה למלוה- כיצד נפסוק הלכה למעשה?

תשובה:

מותר למלוה לקבל מן הלווה מתנה¹ בשביל בנו הגדול אפילו בשעת פרעון החוב² גם כאשר ניכר שהלווה נותן את המתנה כהבעת תודה למלוה³, ובתנאי שהאב לא ציוה ליתנו לו⁴.

¹ מרן המחבר (ביורה דעה סי' קס טז) האוסר לתת כסף לבנו הקטן של המלוה או סמוך על שולחנו, מדבר בשכר אמירה, דהיינו מעין שכר שנותן הלווה לאיש שלישי כדי לשכנע את המלוה להלוות לו, ואינו אוסר כלל בבן גדול שאינו סמוך על שולחן אביו. טעמים שונים נאמרו באיסור הנ"ל, ובנדון דידן ניתן לפתור את הבעיות כדלהלן: א. ה"נמוקי יוסף" (בבא מציעא מא ע"א בדפי הרי"ף) אומר דחיישין להערמה, דכגופו דמי, וזה גם אחד מן הטעמים של רא"ש (שם בפרק איזהו נשך סי' מז), שהוא מקור לדין השו"ע. יש מקום לומר, שלא שייכת הערמה במתנה בעלמא, וכן כתוב ב"ברית יהודה" (פרק ו הערה כב). ואף על פי שאין הדברים כל כך פשוטים, שהרי יש כל מיני אפשרויות להערים, יש לסמוך על כך באיסור דרבנן של ריבית מאוחרת.

ב. מן הטור, ה"ט"ז והגר"א שם משמע שנתנה לבן הסמוך על שולחן אביו נחשבת כאלו ניתנה לאב, וניתן לפרש כן גם בדברי רא"ש הנ"ל. יש לפרש שמכיוון שהבן סמוך על שולחן אביו, כספו וכסף אביו הם כמעט משותפים, שכל אחד קונה בעד השני ומשתמש בשל השני. דומה הדבר לעניין של רווחא דביתא שדנים בו "מחנה אפרים" ושו"ת "לחם רב" שמובאים ב"ברית יהודה" שם, שאם בעל מקבל כסף כדי לשכנע את אשתו להלוות, נחשב הדבר כאילו האשה קיבלה ריבית, מכיוון שהכסף שהבעל מקבל, הוא לתועלת כל המשפחה, ועיין ב"ברית יהודה" שם שמאריך בזה ומפרש קצת אחרת. גם ניתן לפרש שהנתינה לבן חוסכת כסף לאב, שאם יש לבן כסף, הוא יכול לקנות דברים לעצמו, שאם אין לו, אביו קונה לו, מכיוון שהוא סמוך על שולחנו. כמו כן זה דומה לדין המובא בשו"ע שם (ביורה דעה סי' קס, י) שאם הלווה לומד עם בן המלוה, והאב איננו חייב איפוא לשכור מלמד, הרי זו הנאה אסורה. ויתירה מזאת מצאנו בשו"ע (שם), שאסור לתת מתנה אף לבן קטן שאינו סמוך על שולחן אביו, מכיון שהאב מחויב לפרנסו, כאשר אין לבן כסף, ואף כי כרגע יש לו ואין האב מפרנסו, גם הנאה פוטנציאלית זאת אסורה. אך למרות שכמה אחרונים מצדדים לא כן להלכה, לא נראה שדחו את סברת השו"ע מכל וכל.

קשה להבטיח שבנדון דידן לא תיווצרנה מציאויות כאלה. על כל פנים, לבעיה הזאת נציע פתרון בהמשך.

ג. מדברי הגר"א (שם ס"ק לג) משמע קצת שהאב זוכה בנכסי הבן הסמוך על שולחנו, כמו שאמר ר' יוחנן בבא מציעא (יב ע"ב) וכמו שנפסק בשו"ע (חושן משפט סי' ער ב), לגבי

אם הבן סמוך על שולחן אביו, טוב להפקיד את הכסף מיד אצל אחר על-מנת שיתנו לבן אחרי שיפסיק להיות סמוך על שולחן אביו⁵, אבל גם המיקל לתת את הכסף הישר לבן, יש לו על מה לסמוך⁶.

מציאה. ה"ברית יהודה" הקשה עליו מן הרמ"א הפוסק שם כמו ה"נמוקי יוסף", שאב אינו זוכה במתנה הניתנת לבנו גדול אפילו הוא סמוך על שולחנו, ועיין שם מה שיישב. על כל פנים נראה שבנדון דידן אין לחשוש לדבר, ואם האב רוצה להחמיר על עצמו, הוא יכול להתכווין שלא לזכות במתנה.

² בדרך כלל אסור על המלוה לקבל מתנה בשעת פרעון החוב, אפילו אם לא ניכר שהיא ניתנת בקשר להלוואה, כדמפורש בשו"ע (שם סעיף ד). לא מצאנו בסיס להשערת השואל שהדבר אסור רק במקום ששייכת הערמה וגם לא נראה בסברא. הרי להשערת השואל מצאנו שגם ריבית דברים אסורה, ושם לא שייכת הערמה כלל, אלא מדרבנן לא משנה מתי מקבלים ואם היה קצוץ, ואסור אם הנתנה קשורה להלוואה.

³ בדרך כלל אסור לתת מתנה גדולה למלוה עצמו אפילו שלא בשעת פרעון החוב, אפילו אם לא פירש, כמפורש בהגה שם סעיף ו, וז"ל: "או שהוא מתנה מרובה, דמסתמא הוי כאילו פירש לו". נראה פשוט שגדר מתנה מרובה נקבע על פי המקום, הזמן והנסיבות. ובנדון דידן ברור שמדובר ב"מתנה מרובה".

⁴ שאז הוא כאלו נתנו למלוה, שאפילו אם אמר לו לתת לגוי, אסור, כדמפורש בשו"ע (נורה דעה שם סעיף יד).

⁵ ועל ידי זה נפתור את הבעיה שהמשפחה נהנית על-ידי רווחא דביתא. נראה שאין לחשוש שהנתינה תחסוך כסף לאב, בזה שיוכל לתת לו אחר-כך פחות מתנות, שמכיון שאז לא יפרנסו באופן שוטף, נחשב הדבר להנאה עקיפה מכדי לאסור, וכן מוכח, שהרי אם לא כן, היה אסור לתת מתנה גם לבן שאינו סמוך על שולחן אביו.

⁶ שכן מצדד ה"ברית יהודה" שם.

סז. מילת תינוק שנולד עם HYPOSPADIAS

שאלה:

תינוק שהוא כיום בן ארבעה חודשים, נולד במום הנקרא HYPOSPADIAS שפתח השופכה נמצא בחלק התחתון של האבר. ועל מנת שהתינוק יוכל להשתין ולהזריע כראוי, יש צורך להסיט את הפתח למקומו הנורמלי בקידמת האבר ולתקן הקורדי, וצריך לבצע ניתוח פלסטי שבו משתמשים בעור הערלה כדי לתקן מקום הפתח וכו'.
להלן תאור המצב במדויק: הפתח נמצא בעטרה, 3 מ"מ מהמקום הרגיל ויורד מסוף שפוע העטרה מלמטה עד החריץ. הערלה לא מתפשטת על כל העטרה אלא מכסה (וסרוכה) רוב גובה העטרה עד החריץ, ועד בכלל. הניתוח נעשה על-ידי רופא-מנתח נוצרי שהוא מנתח ראשי של מחלקת הילדים בבית-החולים של מרסיי (מובן שהניתוח לא נעשה לשם מילה). המנתח (הנוצרי) מקפיד לבצע בעצמו את המילה, ולקחת אחר-כך חתימה מעור הערלה ולסתום פתח השפכה מלמטה.
ושאלתי היא:

1. האם צריכים אחר-כך להטיף דם ולברך "על המילה"?
2. מתי האב מברך "להכניסו"?
3. מתי עושים "הקידוש"?

תשובה:

כשתינוק נולד עם מום הנקרא HYPOSPADIAS, ישנן ארבע אפשרויות למולו מבלי לפגוע באפשרות לנתחו (לאחר מכן) כדי לתקן את הפתח השפכה. והרי האפשרויות לפי סדר עדיפות:

א. המוהל יברר עם הרופא המנתח, אם אפשר להסיר מן הערלה כעין משולש, ולהשאיר כעין שתי "קרניים" משני צידי הגיד, שאין בהן לא רוב גובה העטרה ולא רוב היקף ה"חוט" הסובב את העטרה [דהיינו שגובה כל "קרן" היא פחות מחצי גובה העטרה, ורוחב שתיהן יחד יהא פחות מחצי רוחב ה"חוט" הסובב את העטרה¹], ובהן ישתמש אחרי-כן הרופא-המנתח לתיקון פתח השפכה, במקרה זה יוכלו המוהל והאב לברך ברכות המילה כרגיל, וכן יברכו על היין כרגיל².

¹ ויש להעיר שה"חוט" אינו בכל היקף הגיד, ויש לחשב שיהיו פחות מחצי רוחבו, ולא רק פחות מחצי היקף הגיד.

² בשו"ע יורה דעה (סי' רסד, ה) נפסק: "יש ציצים המעכבים המילה, ויש ציצים שאינם מעכבים אותה. כיצד, אם נשאר מהעור עור החופה את רוב גובהה של עטרה אפילו במקום אחד- זהו המעכב את המילה, וכאילו לא נימול. ואם לא נשאר ממנו אלא מעט ואינו חופה רוב גובהה של עטרה- אינו מעכב המילה".

לדעת החכם הספרדי שהובא ב"בית יוסף" (טור יורה דעה סי' רסד, ד"ה "יש ציצין") גם יש להקפיד שלא יהא רוב ה"חוט" הסובב את עיקר העטרה מכוסה, ושני אלה- רוב גובהה

- ב. אם לדעת המנתח הסרת משולש כנ"ל לא תשאיר מספיק עור-ערלה לצורך הניתוח, די בהסרת רצועה קטנה בכיוון רוחבי מן הערלה, וביצוע חתך אורכי מן הצד העליון של הערלה עד לאחר ה"חוט" הסובב את העטרה. כך יתקבלו מצד אחד שני חלקי ערלה גדולים יותר, ומצד שני תתגלה בדרך זו כל העטרה³, וניתן לקיים את מצוות פריעה. גם במקרה כזה יוכלו המוהל והאב לברך ברכות המילה כרגיל, וכן יברכו על היין כרגיל⁴. כמובן שגם דרך זו צריכה להיות בתיאום עם הרופא-המנתח.
- ג. כשיש מעט ערלה⁵, ואף אם יסירו רק רצועה דקה של עור-ערלה כנ"ל, לא ישאר מספיק עור לרופא-המנתח, המוהל רק יפשיל את עור-הערלה מעבר לעטרה על-ידי חתך אורכי בערלה (מן הצד העליון עד לאחר ה"חוט" הסובב את העטרה) אשר יחלק את הערלה לשני חלקים, ויפרע את עור-הפריעה ללא ברכות, ובזה לכל הפחות תתגלה העטרה⁶.
- ד. אם משום-מה לא ניתן לבצע את הברית לפני הניתוח, כפי שתואר לעיל, ומוכרחים לחכות עד אחרי הניתוח, כי אז צריך שיהיה מוהל בחדר-הניתוח (ואם זה לא ניתן, אז כירורג יהודי, ורצוי שהוא יהיה גם שומר מצוות) שיעשה את גילוי העטרה ויברך⁷.
- ה. אם כל זה לא ניתן, אז בדיעבד יספיק לעשות הטפת דם ברית אחרי שהתינוק יבריא מן הניתוח-ללא ברכות⁸.

אפילו במקום אחד, ורוב היקף ה"חוט" אף שאינו רוב גובהה- הם ציצים המעכבים את המילה, ואם לא הסירים, הרי התינוק ערל כמו שהיה, וצריך למולו שנית. בהסרת משולש כנ"ל, מחד- איננו משאירים ציצים המעכבים המילה, ומאידך- אנו משאירים עור-ערלה לצורך תיקון פתח השפכה על-ידי המנתח.³ ונשארת מגולה כל הזמן- "נשמת אברהם", (יורה דעה ע"מ קסח הערה 68 בשם הגרש"ז אויערבך).

⁴ עצת הרב המוהל ר' יוסף דוד ויסברג, בספר אסיא (כרך ג עמ' 389) על פי שאלתו לרבנים הגר"פ אפשטיין והגר"י וייס, הגרש"י אלישיב והגרש"ז אויערבך, בהסתמכות על שיטת רבנו ה"דברי חיים" (ח"ב יורה דעה סי' קיד- קיח) שבמצב כזה של היפוספאדיאס, ניתן למול כך לכתחילה, אף בלי שנחתוך את כל הערלה.

⁵ לפי התיאור בשאלתך נראה שניתן למול את התינוק באחת משתי הדרכים הראשונות, וישנם בארץ מוהלים מומחים בעלי נסיון שאכן מוהלים באחת משתי דרכים אלה בתיאום עם הרופאים-המנתחים.

⁶ ועיין שו"ת "חתם סופר" (יורה דעה סי' רמט), אך בכל זאת לא יברך "על המילה", "להכניסו" וכו' מכיוון שלא הסיר כלל מעור-הערלה- בהתייעצות עם הרב המוהל ר' מרדכי ששון.

⁷ ספר "נשמת אברהם" (יורה דעה סוף ע"מ קסח בשם הגרש"ז אויערבך). כאן יוכל המוהל (או הכירורג היהודי) לברך, מכיוון שסמוך אחר גילוי העטרה על-ידו, תבוצע כריתת הערלה על-ידי הרופא-המנתח.

⁸ ספר "נשמת אברהם" (יורה דעה ע"מ קסט). יש לציין, כי על פי שיטתו של רמב"ן ורשב"א מתקיימת בזה מצוות מילה, ולדעתם יש אפילו לברך "על הטפת דם ברית".

Quito, Ecuador

קייטו, אקוודור

ניסן תשנ"ב

סח. מילה על-ידי רופא יהודי שאינו שומר תורה ומצוות או על-ידי רופא גוי במקום שאין מוהל מוסמך

שאלה:

בקהילתנו אין מוהל. חלק מהאנשים מביאים מוהל מבחוץ, אבל הרבה עושים את זה עם רופא גוי שעוסק במילה הרבה שנים. ראשי הקהילה רוצים, ע"מ לפתור את הבעיה של ההוצאה המרובה, ללמד רופא יהודי, שהוא לא שומר מצוות, ע"מ שהוא יכהן כמוהל מקומי. והנה הבעיות: הלימוד של הרופא היהודי יעשה ע"י הרופא הגוי, ואינני בטוח אם הוא יודע לעשות את זה כהלכה. הרופא היהודי הוא לא שומר מצוות. מה לעשות?

תשובה:

הפעולות הנדרשות לשם ביצוע ברית-מילה הן¹:

- א. חיתוך עור הערלה עד שתתגלה העטרה.
  - ב. פריעת הקרום הרך בציפורן והחזרתו לצדדים עד שיראה בשר העטרה.
  - ג. מציצת המילה עד שיצא הדם מן המקומות הרחוקים.
  - ד. עצירת הדם וחבישת מקום החיתוך.
- ראוי ללמד את הרופא היהודי את מלאכת המילה, גם אם זה יעשה על-ידי הרופא הגוי, לאחר שהרב יסביר לו את הפעולות הללו הנדרשות על-פי ההלכה, תוך כדי ההדגשה שיש צורך גם במילה², גם בפריעה³ וגם במציצה⁴. לאחר שהרופא היהודי למד את מלאכת המילה, ישנן שתי אפשרויות, והרי הן לפי סדר עדיפותן:
- א. הרופא ישים את ה"מגן"⁴ במקום הראוי, הרב יברך, ימול, יפרע וימצוץ, והרופא יעצור את הדם ויחבוש את מקום החיתוך⁵.
  - ב. הרופא ישים את ה"מגן" במקום הראוי, הרב יברך וימול⁶ והרופא יפרע⁷, הרב ימצוץ והרופא יעצור את הדם ויחבוש את מקום החיתוך. באפשרות ב' ראוי שהרב ידחוק ויתקן מעט את הפריעה לפני שימצוץ⁸.

¹ שו"ע יורה דעה (סי' רסד, ג).

² שם (סעיף ד'), מל ולא פרע כאילו לא מל.

³ שם (סעיף ג), כל מוהל שאינו מוצץ, מעבירין אותו (סביר להניח שאת עניין המציצה לא ילמד אצל הרופא הגוי, אך לפי ההלכה אין לוותר על זה).

⁴ על-פי הוראת הרבנות הראשית לישראל יש להשתמש ב"מגן" רגיל בלבד, ואין להשתמש ב"מגן קלמפ" - "מגן ברושטיין", או ב"גומקא קלמפ" וכדו'.

⁵ בזה הרב עושה את כל הפעולות ההלכתיות של המילה והרופא מטפל בהכנה למילה ובצד הרפואי שלה בלבד.

⁶ לאחר שה"מגן" ישנו במקום הראוי, כבר אין קושי בחיתוך הערלה.

⁷ על-פי ספר "דרך פקודיך" שלא הצריך הטפת דם ברית כשהחותך הוא ישראל כשר, ועכו"ם או מומר עשו הפריעה, שלא גרע החיתוך שעשה הישראל, מהטפת דם ברית, ועיין ב"ספר הברית" (עמ' קנד סעיף יז) שהביאו ונשא ונתן בדבריו. ועוד יש לצרף לזה שמחללי שבת בימינו אינם כמומרים לחלל שבת בפרהסיא, אלא כתינוקות שנשבו, וכמו שכתב בשו"ת "בנין ציון" החדשות (סי' כג).

⁸ והרי זה כאלו הרב פורע.

Rome, Italy

רומא, איטליה

כסלו תשנ"ב

סט. דין פדיון הבן בילד ממזר

שאלה:

לצערנו נולד כאן בן ממזר ואמו שואלת אותי האם חייב בפדיון הבן, הדין פשוט שאמו אינה חייבת. מי חייב לפדותו, הקהילה, הרב, או שמא האב - הבעל?

תשובה:

- בכור ממזר חייב בפדיון הבן¹, וקיימות שתי אפשרויות לפדיונו:
- א. האב עצמו פודה אותו, אך אז אינו מברך², רק מוסר את כסף הפדיון לכהן ואומר את הנוסח, בהשמטת הברכות (וכן ישמיט ההקדמה המקובלת: אשתי הישראלית וכו').
- ב. הפדיון נעשה על-ידי בית הדין בשליחות הקטן, מדין "זכין לאדם שלא בפניו", ולשם כך מזכים לקטן את כסף הפדיון ואומרים שפודים אותו בשליחותו שלו ובית-הדין מברך. (ולשם ברכת "שהחיינו" רצוי לקחת גם פרי חדש ולכוון גם עליו)².
- הדרך השניה נראית עדיפה^{2 3}.

¹ עיין "מנחת חינוך", (מצוה שצב אות ה). והערת מרן הגר"ש ישראלי שבהערה הבאה.
² כן הכריע מרן הגר"ש ישראלי, ואלה דבריו: "נראה שאם הפדיון ייעשה על ידי האב כדכתב ה"מנחת חינוך", מכל מקום אסור יהיה לו לברך, כדאמרין בריש הגזול קמא: ראבי"א הרי שגזל סאה חיטים טחנה וכו' והפריש ממנה חלה, כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ. וברמב"ם (פ"א מהל' ברכות ה"ט): 'כל האוכל דבר האסור, בין בזדון בין בשגגה, אינו מברך עליו לא בתחילה ולא בסוף...' ובשו"ע (אורח חיים סי' קצו, א) "אכל דבר אסור... ואין מברכין עליו לא בתחילה ולא בסוף". ויש לומר שגם ראב"ד שמשגיג שם על רמב"ם וסובר שמברכים- הוא רק לעניין ברכת המזון, וכפי שנימק זאת באמרו: '... אבל ברכה תחילה וסוף למה לא יברכו, הואיל ונהנו (כצ"ל)'. הרי שסברתו שייכת לברכת הנהנין, אבל לא לברכת מצוה כשהיא באה בעבירה.

וגם יש מקום לומר שאם כי החיוב קיים עליו, וכי אינו נפטר ממנו בשל היות לידתו בעבירה, שהרי גם שעבוד קיים על זה כחוב לכהנים, אך מצוה אינו מקיים, שעל זה חל הדין הכללי של מצוה הבאה בעבירה.

(יש לעיין בירושלמי פ"ק דחלה שמובא ב"כסף משנה" להלכה זו: ר"א, אין עבירה מצוה. א"ר אילא: אלה המצוות- אם עשייתן כמצותן, הם מצוות, ואם לאו- אינן מצוות". (ועיי' רידב"ז שם). וכמו שאינו יוצא במצוה חיובית ע"י עבירה (ר"פ לולב הגזול).

ומטעם זה נראה לי שיותר ראוי, שתיעשה המצוה על-ידי בית-דין בשליחות הקטן עצמו, אף כי עדיין אינו בר חיובא, על-ידי זיכוי כסף הפדיון לקטן ופדיון בשמו, כדמסיק ב"נקודות הכסף" על דברי רמ"א (סימן שה, סוף סעיף ט) (ובניגוד לרמ"א ואף לט"ז), ואף על פי שדבריו אמורים כשאין האב, דעיקר המצוה על האב רמ"א, וכמו שכתב "מנחת חינוך" שגם כשגדל הקטן ועדיין לא נפדה מאיזו שהיא סיבה, כל שהאב קיים- המצוה שלו היא, אך זה הוא רק בגוונא שהמצוה היא כפי הראוי, שהבן נולד שלא באיסור חמור זה של עריות שבזה נאמר 'מעוות לא יוכל לתקון' - זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר (יבמות כב ע"ב ועיין רש"י שם) בזה ודאי שהחיוב העצמי של הבן כשגדל, שהוא עדיף, שהרי הוא לא עשה העבירה ועליו המצוה מוטלת, ולא רק בגדר חיוב. ועל כן גם עכשיו, בקטנותו, אף כי איננו בר חיובא, מכל מקום הפדיון חל, כמו שהאריך בזה הש"ך שם. ובכל כגון זה יש להכריע כדעה זאת, ואז שפיר יהיה ניתן גם לברך הברכות, גם "שהחיינו", ומוטב להביא גם פרי חדש ולכוון גם עליו. עיין ב"פתחי תשובה" (שם אות טז) ו"ערוך השלחן" שהאריך בזה. אך כאמור- דברינו מתייחסים רק למקרה הנדון לפנינו, ודו"ק).

³ הערת מרן הגר"ש ישראלי שליט"א: בדיקת כשרות הנישואין הראשונים לא תזיק.

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה

אדר א' תשנ"ב

ע. מילת קטן לשם גיור שלא בפני שלושה, על מנת להטבילו בפני בית-דין

שאלה:

לפני כחודשיים אימצה משפחה ילד מקומי לא-יהודי וברצונה לגיירו בקרוב. האם יש מניעה לכך שנבצע מעשה ברית לשם מילה שלא בנוכחות ביי"ד, ולאחר מספר ימים יסעו לעיר הבירה, בה נמצאים שלושה רבנים כשרים, לטבילה ולהטפת דם?

תשובה:

גר קטן שמגויר על דעת בית-דין, צריך למולו דווקא בפני שלושה⁴. השלושה צריכים להיות אנשים הכשרים לדון⁵, די בהדיוטות⁶, ואין צריך שיהיו מומחין, והמוהל הוא מכלל השלושה. אין צורך בנוכחותו של בית-דין של שלושה בזמן המילה ובזמן הטבילה, ועל כן די שבזמן המילה בקאלי יצטרפו לרב עוד שני יהודים שומרי תורה ומצוות שאינם קרובים לא זה לזה ולא לרב, והמוהל יכול להיות אחד מהם, ויכוונו שמילה זו היא לשם גירות, ואחרי כן ישלימו את התהליך בפני בית-דין מוסמך. אם אין בקאלי שלושה יהודים שומרי תורה ומצוות, ישנה אפשרות אחרת והיא- קבלת רשות מטעם בית-דין של שלושה למולו שלא בפניהם, בנוכחות של שניים, דהיינו המוהל ועוד אחד כשר. גם בכהאי גוונא יוכלו לברך ברכת "למול את הגרים" וכו' בשעת המילה ותהא המילה לשם גירות, ולא יצטרכו להטיף דם ברית כשיגיע אחרי-כן לבית-הדין הכשר לטבול בפניהם⁷. בדיעבד, אם כבר נימול שלא בפני שלושה, צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית בפני שלושה⁸. במילת קטן שמגויר על דעת בית-דין, יש להקפיד שהמילה תהא ביום ולא בלילה⁶.

⁴ "אוצר הברית" לרב יוסף דוד ויסברג (ח"ב עמ' קעו סעיף ג), על-פי "דגול מרבבה" (יורה דעה סי' רסח), דבקטן שלא שייך בו קבלת מצוות, הוי טבילה עיקר, וכן מסתבר דהוא הדין למילה, ועל כן צריכה להיות בפני שלושה. וב"אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' קנח) הוסיף דמכיוון דגיור הקטן הוא מטעם שזכין לו, צריך שלושה גם במילה, לזכות לו את הגירות.

⁵ שם (עמ' קעה) והעיר שם בהערה א דכשנימול בפני רופאים, אם הם מחללי שבת, אינם מצטרפים לבית-דין, וצריך ליהיו שלושה זולתם.

⁶ עיין שם בהערה ב בשם ה"אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' קנט), דעל כל פנים שצריך שיהיה אחד מהם תלמיד חכם, כדי שיודיע לשניים שעמו את פרטי הגירות והמילה.

⁷ לפי דעת מרן הגר"ש ישראל, מה שכתב ה"דגול מרבבה", שבקטן צריך שלושה שיהיו בית-דין, די בקבלת רשות מטעם בית-דין, ויש להסתייע קצת בלשון רש"י בכתובות (יא ע"א), בסוגיה הדנה בגירות קטן, שלמרות שכתב: (בד"ה מטבילין) "דאין לך גר בלא מילה וטבילה", הרי כתב לדברי הגמרא: "על דעת בית דין": "שלשה יהיו בטבילתו", ולא הזכיר שיהיו גם במילתו (ועיין ב"שיטה מקובצת" כמה פירושים בזה), דעיקר נוכחות בית-דין של שלושה הוא רק בטבילה, שאז הוא נכנס לגירות.

⁸ "אוצר הברית" (ח"ב עמ' קעד סוף סעיף טז), על-פי "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' קנח ד"ה אך), שאף על פי שבשו"ע (יורה דעה סי' רסח, ג) פסק, שמילה לגירות שנעשתה בדיעבד שלא בפני שלושה היא כשרה, בקטן נצטרך הטפת דם ברית משום שבית הדין הם הם המזכים את הגירות, וללא בית-דין נחשב כאלו שלא לשם גירות.

⁶ "דגול מרבבה" (יורה דעה סי' רסח, ג).

Bologne, Italy

בולוניה, איטליה

טבת תשנ"ב

עא. חובותיו של אב יהודי לנולד לו מן הגויה והתגייר, או שאמו התגיירה בהיותה מעוברת בו.

שאלה:

האם באמת לא מוטלת שום חובה ואחריות על האב כלפי בנו שנולד לו מן הנוכריה והתגייר כהלכה או מן המעוברת שהתגיירה כהלכה?

תשובה:

בענין בנו של יהודי מן הנוכרית מפורש הדבר במס' יבמות¹ ובמס' קידושין² שהבא על הנכרית, אין הוולדות שלו, משום שנאמר "ולא תתחתן בס... כי יסיר את בנך מאחריי"³ בנך מן העובדת כוכבים אינו קרוי בנך, וכן נפסק להלכה בשו"ע⁴. משמעות הדבר היא שכן זה הינו גוי לכל דבר, ואין בו שמץ ישראליות בשום ענין, וכגון לפטור את אמו מן הייבום, אם התגיירה לאחר לידתו ואחר כך התחתנה והתאלמנה-שאינו פוטר, והוא הדין באשר לכל מערכת החובות שבין אב לבן⁵. וגם אם בן זה התגייר כהלכה, אין הוא יכול להיחשב מבחינת ההלכה לבנו של אביו הביולוגי (אף שהלה הוא יהודי), משום שגור שנתגייר, כקטן שנולד דמי⁶ והרי הוא איפוא אדם חדש ללא יחס, אדם שלא קיים אצלו הקשר ההלכתי של בן לאביו⁷. יתר על כן, אף שגור צדק יורש את אביו הגוי מתקנת חכמים⁸, בגר שאביו יהודי אין הדין כן, ואינו יורשו⁹.

במקרה שהלידה היתה בקדושה, היינו שאמו הגויה התגיירה בהיותה מעוברת, שונה במקצת הגדר ההלכית. בברייתא נאמר כך¹⁰: "גר שהיתה לידתו בקדושה והורתו שלא בקדושה, יש לו שאר האם ואין לו שאר האב. כיצד, נשא אחותו מן האם- יוציא, מן האב- יקיים ...". כלומר, מבחינת האב קובע זמן ההורות (ההפריה- הביאה) בלבד, ואם בשעה זו היה גוי- הוולדות אינן מתייחסים אליו, ומשום כך מותר לו לשאת את אחותו מן

¹ דף כג ע"א וכן דף יז ע"א.

² דף סח ע"ב.

³ דברים (ז', ג-ד).

⁴ שו"ע (אבן העזר סי' ח ה).

⁵ משנה (יבמות כב ע"א) ונפסק להלכה בשו"ע (אבן העזר סי' קנו, ב לענין יבום), ונראה שהוא הדין לכל הדברים המוזכרים במשנה בקידושין (כט ע"א).

⁶ יבמות (צז ע"ב).

⁷ גם לגבי מצוות פריה ורביה אין האב היהודי מקיים המצוה בנוולדים מן הנוכרית, ואף על פי שגוי שהתגיירו בניו עמו קיים המצוה, כפי שנפסק בשו"ע (אבן העזר סי' א, ז) ובנושאי הכלים שם, אין הדין כן כשהאב יהודי, "מנחת חינוך" (מצוה א).

⁸ כדאיתא בקידושין (יז ע"ב) ובשו"ע (חושן משפט סי' רפג, א), משום שמא יחזור למרדו.
⁹ שו"ע שם, וכדאיתא בבבא בתרא (קמט ע"א) בעובדה דאיסור גיורא, שכן טעם התקנה לא שייך כאן, ואין טעם לחילוק בין אב שהיה גוי והתגייר לבין אב שהוא יהודי מלידה. ומפורש בקידושין שם ובשו"ע שם: "עובד כוכבים את הגר וגר את הגר אינו (יורש) לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים".

¹⁰ יבמות (צח ע"א) וראה שו"ע (יו"ד סי' רסט, ד) ובש"ך (ס"ק ז).

האב. ואלו מבחינת האם, הקובע הוא זמן הלידה (והסברה לכך מובנת מאליה), ולכן הנולד לאם שהתגיירה בהיותה מעוברת, נחשב לבנה ואסור בקרובותיה.

מטעם זה שני אחים תאומים, שנולדו לאם שהתגיירה בהיותה מעוברת בהם, אסורים איש באשת אחיו, שהרי מן האם הם אחים לכל דבר, אך אינם חולצים ואינם מייבמים, שהרי ייבום קשור לאחווה מצד האב, וכזו אין להם.¹¹

והנה בנדון השאלה, אמנם האב יהודי, אבל מאחר שהבא על הנכרית-הוולד כמותה, ובזמן הביאה נכרית היתה, יש לומר שמבחינת האב הוולדות אינם שלו ואינם מתייחסים אליו, הן לעניין החיובים, הן לעניין ייבום וחליצה, ואפילו אינו יורשו כמו אב ובנו שהתגיירו.¹²

אבל יש לזכור שעל כל פנים אין בן זה גרוע מכל גר אחר, ומסתבר שאביו-כיהודי הקרוב אליו- מחויב לפחות מוסרית, לדאוג להשתלבותו בעם ישראל מן הבחינה הרוחנית¹³, החומרית והחברתית כאחד, וכפי שנאמר "ואהבתם את הגר", והתנהגות של הסרת כל אחריות כלפיו איננה דרך התורה, גם אם אין כאן משום יחסי אב ובנו.

¹¹ יבמות (צז ע"ב - צח ע"א), וברש"י (שם צח ע"א ד"ה הא דאמור רבנן) מפרש שמי שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, אין אומרים כקטן שנולד ביחס לאם.

¹² כל זה למרות שקטן נולד לאם גויה שהתגיירה בהיותה מעוברת בו, אינו צריך טבילה, והוא נחשב ליהודי לכל דבר- יבמות (עח ע"א) (אמנם בדברי רמב"ן ביבמות מז ע"ב ד"ה נתרפא צ"ע ואכמ"ל).

¹³ וי"א שחובתו של האב לדאוג לגיורו של הבן, הראשון לציון הרב בן ציון חי עוזיאל (פסקי עוזיאל בשאלות הזמן, סי' סד) ועיין עוד בדרכי משה (טור אבן העזר ריש הלכות יבום).

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

אדר א' תשנ"ב

עב. תוקפו של גיור קונסרבטיבי לעניין הצטרפות לקהילה

שאלה:

אני פונה אליכם לברר את זה העניין. איש בקהילתנו נשוי לגויה ולהם שלושה ילדים. המבוגר מתקרב לגיל בר-מצוה. על מנת שהילדים שלהם יחשבו ליהודים, בצעו גיור לשלושתם, וכן לאשתו, ע"י רב קונסרבטיבי בארה"ב. הילדים לומדים בביה"ס היהודי היחידי במקום (חילוני, כי אין במקום יהודים שומרי תורה ומצוות). הם משתתפים בפעילויות מסויימות של הקהילה ומעוניינים שילדיהם ישתלבו בחיי הקהילה היהודית ולכן הם מאוד מעוניינים שהילד שלהם יעשה בר-מצוה בבית הכנסת. מה להגיד להם, ואיך? האם יש צורך לבצע חופה להורים, אם נקבל במקרה הזה את הגיור.

כדאי להזכיר שבקהילתנו יש הרבה מקרים של גיורים שנעשו ע"י "רב" לפני כמה שנים ובקהילה הם נחשבים כיהודים גמורים, ולכן ילדיהם עושים בר-מצוה בלי ספק מצידם, ומאוד קשה להתנגד לזה, מכיוון שזה חלק לא מבוטל מהקהילה.

האם יש אפשרות במקרה הזה לקבל את הגיור הקונסרבטיבי אך ורק לענין הבר-מצוה, או בכל אופן לדחות אותם.

תשובה:

מן הראוי להתנגד בכל תוקף לכל הכרה בגיור קונסרבטיבי, ויש להדגיש כי גוי שעבר תהליך "גיור" שכזה, נשאר בגיותו ואיננו נחשב ליהודי¹. בהתחשב במצב המיוחד של קהילתך, ואם אמנם אינך יכול לעמוד בלחץ, ויהיה חשש לביטול מוסד הרבנות האורתודוקסית בקיטו אקוודור, אזי יש לרשום את "המתגיירים" הללו בפנקס הקהילה כגויים בצורה ברורה ומפורשת, ואלו לעניין שיתופם בחיי-הקהילה אפשר להקל בדיעבד בכל מקום שאין צורך בהיותם יהודים לצורך העניין, כגון לעלות לתורה חוץ למניין שבעה קרואים וכדו'.

¹ שו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' קס, ושם ח"ג סי' עז סעיף ב), ועיין עוד שו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובות עט, פד, צז; מ"ג; כד, לז; במהדורה ראשונה).

Malmö, Sweden

מלמו, שוודיה

סיון תשנ"ב

עג. התייחסות לגיור קונסרבטיבי ולענין מעמד הצאצאים והכנתם לבר-מצוה

שאלה:

רב קונסרבטיבי שלמד בין השאר גם בישיבות אורתודוקסיות והינו שומר שבת, כשרות ומסורת "גייר" אשה שכל מטרתה היתה לשם אישות. בני הזוג חברים בקהילה, אך אינם שומרים מצוות, וכעת באו כדי ללמד את בנם ל"בר-מצוה". כיצד יש לנהוג?

תשובה:

בענין בן ה"מתגיירת", מצוה לקרב את הילד ומשפחתו שבאמת רוצים ופועלים להתקרב ליהדות, ועוד שסוברים שכבר הצטרפו לעם ישראל ומשתתפים איתו בכול ובוודאי מטעם השלום בקהילה, ו"האמת והשלום אהבו"¹.

מכיוון שיש ספק בגיורם, כמתבאר בתשובה שנשלחה אליכם², אין להחזיקם כיהודים גמורים ואין הם מצטרפים לכל דבר שבקדושה, וגם לא כגויים גמורים אף שנתגיירו לשם אישות ונישואין³ ואף שאינם שומרים תורה ומצוות⁴.

על כן נכון ורצוי להסביר להם את הבעיה שיש בגירותה של האם, ויש לקבלם⁵ בדרך קבלת גרי צדק המבוארת ברמב"ם, "למושכם בדברי רצון רכים", "מודיעין אותו שכרן של מצוות... ומאריכין בדבר זה כדי לחבבן"⁶. מכל מקום אין לגייר את הילד, בין בקטנותו⁷ בין בבגרותו, אלא על-מנת לשמור מצוות⁸, ולכן מן הראוי להסביר לילד את ענין הגירות וקבלת המצוות, ואם אפשר יש לדבר על לב האשה-אמו-להכניס כשרות בבית, כדי להסיר צל מעל המשפחה, ואז השאר יהא תלוי בילד עצמו. אין להעלות את הילד לתורה עד שיבוצעו הדברים האמורים לעיל.

¹ ועיין סנהדרין (צט ע"ב), תוספות (יבמות קט ע"ב ד"ה רעה אחר רעה), שו"ת "דעת כהן" (סי' קמח בסופו).

² שו"ת "במראה הבזק" (תשובה צז; לו 3 במהדורה ראשונה).

³ שו"ע (יורה דעה סי' רסח, יב).

⁴ יש לחוש לחומרה שקיבלו מצוות, אף שאינם מקיימים אחר-כך ואף שאמר שכוונתו היתה שלא לקבל מצוות, הרי דברים שבלב אינם דברים, "דעת כהן" (סי' קנג) "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' קס), שו"ת הגרי"א הרצוג (יורה דעה סי' צב).

⁵ עיין "פאר הדור" לרמב"ם (סי' קלב).

⁶ רמב"ם (פרק יד מהל' איסורי ביאה הל' ב-ה).

⁷ כיון שלא ישמור מצוות, אין זו זכות לקטן, ולא שייך לומר בזה זכין לקטן, "דעת כהן" (סי' קמז), ועיין שו"ת הגרי"א הרצוג (סי' צג שאלה ה) שנשאר בצריך עיון לגבי ספק גר.

⁸ שו"ת הגרי"א הרצוג (סי' צג שאלה ב אות א).

Zurich, Switzerland

ציריך, שוויץ

אדר ב' תשנ"ב

עד. פתיחת המקוה הקהילתי בפני טובלים לצורך גיור רפורמי**שאלה:**

נודע שיש אשה שרוצה לטבול במקוה הציבורי כחלק מ"גיור" רפורמי. השאלה היא באם אני מחויב למנוע אותה מלהשתמש במקוה שלנו. כמובן שלא נתן לה שום אישור טבילה וכו', אבל האם אפשר לנו להסתפק ב"שב ואל תעשה"? מבחינה ציבורית זה יהיה הרבה יותר טוב באם נעלים עין מכל הענין.

תשובה:

אין לאפשר טבילה לאשה הרוצה לטבול במקוה כחלק מגיור רפורמי, כיון שאין אנו מכירים בגיור זה שהוא חוכא ואיטלולא, ולא ניתן לו "הכשר". אך אם הם שותפים בבניין המקוה ונתנו מעות לבניין המקוה אי אפשר למונעם, אבל אין למנהלי המקוה שום אחריות על מעשיהם. ואם אינם שותפים בבניין המקוה ובאחזקתו, יכולים למונעם, ואין חשש איבה ומחלוקת, מפני שיכולים לומר שזה נעשה רק לנשים שרוצות לטבול, ולא לטבילת גירות¹.

¹ אמנם הגר"מ פיינשטיין ב"אגרות משה" בעניין גיור (יורה דעה ח"ב סי' קכה) של רבנים קונסרבטיביים התיר בתנאי שיקחו רב כשר ומומחה שיצרף לו עוד שניים כשרים, כך שכל תהליך הגיור יהיה על פי כשרים, אך לא מדובר שם ברפורמים, ויש מקום לחלק, ואכמ"ל.

Malmö, Sweden

מלמו, שבדיה

תמוז תשנ"א

עה. גיור גויה החיה מזה זמן עם יהודי במטרה להיקבר לידו בבית-העלמין

שאלה:

אשה גויה שעזרה ליהודים בזמן השואה וחיה עם יהודי, ולטענתם מתנהגת כיהודיה בענייני שבת וכשרות, ועתה ברצונה להתגייר, והיא מוכנה לקבל עליה כל דיני היהדות. (לדעתי מטרתה היא להיקבר ליד היהודי שעמו חיה, והבנתי כן מדבריו של האיש שאמר שאם לא יגיירה יכתוב בצוואתו שיקברו את שניהם בעיר מגוריהם הקודמת- צאנז). שאלתי, האם יש לראות בה מתגייר לשם כבוד וכדו' שלכתחילה אין מגיירין אותו? ואם מותר לגיירה, האם יש לערוך להם חופה וקידושין?

תשובה:

הנה כבר נתפשט המנהג להקל ולגייר נשים גויות שכבר חיות עם יהודים (שאינם כהנים), ומתגיירות מטעמי אישות¹. ויש לערוך להם חופה וקידושין אחר הגירות². ובנדון דידן, שלדעת השואל סיבת הקבורה יחדיו נתוספה לסיבת הרצון לגיור, עדיין יש מקום לקבלה³ כאשר לפי ראות עיני הדיין קבלת המצוות היא באמת ובתמים.

¹ וכן התיר בשו"ת "אחיעזר" (ח"ג סו"ס כו), ומצא יסוד לדבר בדעת הרמב"ם (בתשובה סי' קלב בשו"ת "פאר הדור"), וכן התיר על סמך הרמב"ם בעל שו"ת "ציץ אליעזר" (חלק י"א סי' עט), וכתב הרב עובדיה יוסף בקובץ תורה שבע"פ (כרך יג עמ' כד) שאף שיש מחלוקת באחרונים לגבי דין זה, יש להקל, מכיוון שבדיעבד המתגייר לשם סיבה, גיורו גיור, ונמצא שהמחלוקת היא בלכתחילה, וכל שבדיעבד שרי, ספיקו מותר אף לכתחילה.

² "... ומסייעין לו לישאנה, בעדינות וברוך", שו"ת "פאר הדור" לרמב"ם (הוצאת מקיצי נרדמים, תשובה סי' קלב).

³ אמנם יש לומר כשהיתר שמצאנו בפוסקים בגיור לשם אישות, הוא מטעם שממילא חיים יחדיו, ונמצא שעיקר הגיור הינו לשם שמיים, ולכן התיר לדיינים לקבלם. אך יש פוסקים שמתירים מטעם שאנו מצילים את היהודי מאיסור נשג"ז, ומסתמכים על ה"אליה רבה" (או"ח סוף סי' שו) המתיר לעבוד איסור דרבנן כדי להציל אחד מלעשות בתמידות איסור חמור, אף דפשע "תשורת שיי" (מהדו"ת סי' ג).

אמנם כנגד זה יש פוסקים החולקים על היתר כזה "אבן יקרה" (מהדו"ג סי' צח), אבל כבר כתב ה"בית יוסף" (טור יורה דעה סוף סי' רסח) בהביאו את דברי התוס' ביבמות (כד ע"ב ד"ה לא בימי דוד ולא בימי שלמה) "וההיא דפרק שני דשבת דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני על-מנת לעשות כהן גדול, בטוח היה דסופו לעשות לשם שמיים, וכן ההיא דהתכלת דאתא לקמיה דרבי ואמרה, גיירני על מנת שאנשא עכ"ל, מכאן יש ללמוד דהכל לפי ראות עיני בית דין". וכן פסק הש"ך (שם בסוף סי' רסח ס"ק כג), והובאו הדברים אצל כמה פוסקים, ועיין שו"ת "קול מבשר" (ח"ב סימן ח). נמצא שאם לדעת הדיין האשה תשמור ותקפיד על כל המצוות, יש מקום לקבלה. ויש לצרף לכך את דעת ה"תשורת שיי", שאנו מצילים את היהודי החי עמה מאיסור נשג"ז, וכמו כן העובדה שיש באפשרותם להיקבר ביחד גם בלא גיור (וכפי שאמר הגבר, שיקברו בעיר מגוריהם הקודמת), ונמצא שהגיור אינו לשם ריווח שאי-אפשר להשיגו בלעדי הגיור.

וכמו כן יש לצרף שגם בלא הקבורה יחדיו רצתה להתגייר, ושמרה על כשרות ושבת לפני כן, ואף סייעה ליהודים בשואה, כשהדבר היווה סכנת-נפשות, ומכאן שהרצון להתגייר קיים גם באופן עצמאי.

ואין לקבוע כללים במקרים כאלה, והכול לפי ראות עיני הדיין.

Quito, Ecuador

קייטו, אקוודור

אייר תשנ"ב

עו. השתתפות גוי הנמצא בתהליך גיור בשיעורי תורה ואמונה ובתפילות בבית הכנסת

שאלה:

ניגש אלי בחור גוי שמתעניין בגיור. על-פי הפגישה שהיתה לי עמו, התרשמתי שהוא מעוניין בגיור אמיתי. הוא התעורר לזה לפני שנה וחצי ובינתיים הספיק ללמוד תנ"ך ועוד ספרי יהדות בספרדית. הוא בטוח בעצמו ובדרך שהוא מעוניין, עד כדי כך שבעוד כמה חדשים, כשיגמור את לימודיו, רוצה לנסוע ארצה על מנת להתגייר, ודווקא בגיור אורתודוקסי, כפי מה שהוא אמר לי. הוא בחור בן 20 ואין לו שום כוונות של נישואים עם יהודיה וכד', אלא נראה שהוא משוכנע מאוד בדרכו.

השאלות:

1. הוא רוצה להשתתף בתפילות של קבלת שבת בבית-הכנסת – האם ניתן לאפשר לו את זה?
2. הוא רוצה להשתתף בשיעורים ליהדות שאני מעביר לנוער היהודי כאן בקייטו- האם אפשרי?
3. לאן הוא יכול לגשת בארץ ע"מ לקבל הדרכה בענין הגיור - כתובת וטלפון של המקום או המקומות האפשריים?

תשובה:

- א. ניתן לאפשר לבחור זה להתפלל תפילת קבלת שבת בבית הכנסת¹, ויש להסביר לו שאין פירושו של דבר שהוא מקבל שבת על עצמו בתפילה זו, וכי אין זה אלא השתתפות בטקס התפילה בלבד².
- ב. ניתן לאפשר לו להשתתף בשיעורי אמונה ויהדות הניתנים ליהודים בקהילה³.
- ג. ניתן לפנות לבית-הדין לגיור שליד הרבנות הראשית לישראל.

¹ שו"ת "עשה לך רב" להגר"ח"ד הלוי (ח"ה עמ' שמב) ושו"ת "אגרות משה" (אורח חיים ח"ב סי' כה), וכתב ב"אגרות משה" שבן נח יכול להתפלל, ומקבל על כך שכר כאינו מצווה ועושה ובעת צרה אפילו מחויב להתפלל וזה בנכרי רגיל, וקל וחומר בענייננו שבא להתגייר.
² יש להדגיש ולהסביר לו שכל זמן שלא נתגייר, אל לו לשמור שבת כהלכתה, מפני שגוי ששבת- חייב מיתה (סנהדרין נח ע"ב).

³ שו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"ד סי' מא, וח"ג סי' צ). שם פסק הגר"מ פיינשטיין כמהרש"א (שבת לא ע"א ד"ה מקרא), הוא למד מכך שהלל שבא אליו הנכרי ואמר לו "גיירני", שאפשר ללמד נכרי הבא להתגייר, על אף דברי הגמרא בחגיגה (יג ע"ב) ש"אין מוסרים דברי תורה לעכו"ם". ואף שבשו"ת ר' עקיבא איגר (מהדורא קמא סי' מא) חלק על מהרש"א, סובר בעל "אגרות משה" שרעק"א החמיר רק במקרה שהגיור יתבצע בארץ אחרת, כלומר כאשר יש חשש שיצטרך לצאת מארץ מושבו ולא יוכל לחזור אליה, ומתוך סיכון יחזור בו מכוונתו להתגייר, ונמצא מלמד תורה לעכו"ם. אבל בנידוננו אין חשש כזה, ועל כן גם רעק"א יסבור להתיר במקרה שלנו.
וסמך על דברי מהרש"א אלה הלכה למעשה גם מרן הגר"מ אליהו, הראשון לציון, עיין שו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובה עה; 22 במהדורה ראשונה).

Buenos Aires, Argentina

בואנוס איירס, ארגנטינה

אדר א' תשנ"ב

עז. קבלת ילדה מאומצת הנמצאת בתהליך גיור לבית-ספר יהודי

שאלה:

משפחה אשר אימצה ילדה לא יהודיה, פנתה אלינו בבקשה לקבל אותה לבית ספר דתי ציוני שתחת חסותה של המחלקה התורנית. בקשה זו נתמכת ע"י המלצת הרב של קהילת חב"ד. האם יש כאן בעיה הלכתית?

תשובה:

רשאים בני הקהילה לקבל לבית-הספר היהודי אותה הנערה שכבר החלה בלימוד לקראת גיורה¹. ואולם יש להתנות את הדבר במתן הצהרה בכתב, הן של אותה הנערה, הן של הוריה המאמצים, בדבר רצינות כוונותיהם להמשיך ולהתחזק בקיום המצוות ולהשלים את תהליך הגיור. להצהרות הנ"ל תצורף המלצת הרב המטפל בגיור (מחב"ד) בה הוא מאשר את נכונות הדברים. ובה גם הבעת נכונות מצידו להמשיך ללוות את תהליך גיור הנערה עד סופו.

---

¹ עפ"י מהרש"א (שבת לא ע"א, סד"ה א"ל מקרא), וכן הכריעו למעשה מרן הראשון לציון הגר"מ אליהו ומרן הגר"ש ישראל ויעין גם בתשובה הקודמת.

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה

ניסן תשנ"א

עת. אימוץ ילד לא יהודי

שאלה:

זוג החליט להשתדל לאמץ ילד מקומי לא-יהודי אע"פ שב"ה התברכו בשני ילדים. אני מבקש עצות והערות בעניין ואם אינם טועים שרואים בזה חסד ומעשה ראוי.

תשובה:

בדבר שאלתך, אם כדאי לאמץ ילד גוי והאם יש בכך מעשה חסד, תלוי הדבר בילד, בהוריו הגויים ובנסיבות האימוץ.

א. ילד קטן שאין בו דעת, והוריו הגויים אינם מעוניינים בגיורו, או שאינם יודעים על כך, אין ליזום אימוץ ילד זה לכתחילה.¹

ב. ילד שיש בו דעת², והוא מגלה עניין מיוחד בישראל ובמעשיהם או שהילד קטן ואין בו דעת אך הוריו הגויים (אביו או אמו) מגלים רצון למוסרו לישראל, בית-דין מגיירים אותו על דעתם³. על כן, המגדלו והמאמצו, חסד גדול הוא עושה.⁴

ג. בנסיבות חמורות, כגון שמצאו את הילד, ואם לא יטפל בו, ימות, או בכל מצב שעלול לגרום ח"ו לחילול השם⁵, או משום דרכי שלום, יש לפעול באופן שלא תצא תקלה, אבל אין כל חיוב לגייר, אם כי גם אין איסור בדבר.

ד. "אומנה" [פירוש- הילד מקבל כל צרכיו מן המשפחה האומנת, אך ידוע לכל שהוא גוי, ואף אין הוא משנה את שמו המקורי], דומה לכל דיני

¹ ב"אגרות משה" (יו"ד ח"א סי' קסב) כתב "... ואם לעצתי תשמעו, אין צריך להכניס זרע נכרים, ואין בזה שום צורך ותכלית, ורק כשבא גם מעצמו להתגייר לשם שמיים, צריך לקבלו".

בשו"ת "שבט הלוי" (ח"ו סי' רב) על אף שכותב, שאפשר לגדל ילד זה שיהיה יהודי כשר, מסיים שם: "... איברא בעצם נוהג זה לקנות ולהביא ילדי גויים לארץ ישראל אפילו על מנת להתגייר, אין רוח חכמים נוחה הימנו כלל, וקשים גרים לישראל..."

מ"ן הרב א"י הכהן קוק בשו"ת "דעת כהן" (סי' קמח) בהסבר דברי הגמרא כתובות (יא ע"א) האומרת שגיר קטן הוא בדווקא כשבא להתגייר עם אביו כותב: "ודברי הש"ס דמוקי בגר שנתגירו בניו אתו, אין הכוונה שבלא האב אי אפשר לגייר, אלא אורחא דמילתא נקט, כיוון שיש חיוב לדחות אותם בדברים כיוון "שקשים גרים לישראל..." ודאי לא יזמן הדבר שגוי שבעצמו ירצה להשאיר בגויותו יתאמץ כל כך לגייר את בניו- וב"ד ודאי שאין להם לרדוף אחרי הגרים אע"ג שבדיעבד תועיל הגרות..."

² בן דעת הינו מגיל 6 ומעלה- הרב י"א הלוי הרצוג (בשו"ת יו"ד סי' צו).

³ שו"ע (יורה דעה סי' רסח, ז).

⁴ עיין כתובות (נ ע"א) "אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת", רבי שמואל בר נחמני אמר: זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן".

⁵ בשו"ת הרב י"א הלוי הרצוג (יו"ד סי' צו) דן במקרה שילד גוי נתגלה במוסד לילדים יהודיים וכתב: "... אבל אם הוצאתו מן המוסד משמעותה שיגוע ברעב, אנו רחמנים בני רחמנים וצריכים לנהוג כפי המפורש בברייתא גיטין דף סא ע"א.

הצדקה לגוי שאינו משום חסד, אלא משום דרכי שלום⁶. ועיין במפרשי המשנה באבות פרק א, ה, "ויהיו עניים בני ביתך" – רמב"ם ור"ע מברטנורא, ועיין גם רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י הל' יז – "צו חכמים שיהיו בני ביתו של אדם עניים ויתומים במקום העבדים מוטב לו להשתמש באלו, ויהנו בני אברהם יצחק ויעקב מנכסיו ולא יהנו בהם זרע חם...". ועיין ב"מ ס ע"ב סוף פרק הזהב בסיפור על רבא.

ה. בכל אימוץ עלולים לבוא לידי איסור ייחוד, על כן יש לבחון מראש, אם יש באפשרות המאמצים לעמוד בסידורים המיוחדים הדרושים למניעתו⁷.

---

⁶ שו"ע (יורה דעה סי' קנא, יב), ועיין שם בט"ז (ס"ק ט). שו"ע (יורה דעה סי' רנא, א).
⁷ בשו"ת "יגדיל תורה" לאדמו"ר מלובביץ, (תשובה סי' ריד) כתב דיש להקפיד מאד בעניין ייחוד, והוא מחלק בין אימוץ לבין גידול יתום ויתומה, כמבואר בכתובות (נ ע"א) עיין לעיל הערה 4, ששם הכול יודעים, שאינם בניהם, וקל להיזהר, אך באימוץ מבקשים להסתיר מן הילד וקשה להזהר.
ועוד האריך בדבר שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ו סימן מ פרק כא) ולימד זכות אף שמשמע מדבריו, שלא ניחא לו בהיתר.
אמנם הרב חיים דוד הלוי "עשה לך רב" (ח"ג סי' לט) התיר ייחוד של הורים עם בן מאומץ, אבל לאחים ואחיות התיר רק כל זמן שאינם יודעים שאינו אחיהם ממש.
ובשו"ת "שבט הלוי" (ח"ו סי' קצו) כתב להחמיר, וראה שם שדן בתשובות "הציץ אליעזר".

San Jose, Costa Rica

סן חוזה, קוסטה-ריקה

אדר ב' תשנ"ב

עט. אשה שהמירה דתה, וכעת היא רוצה לחזור לחיק היהדות עם בתה מן הגוי

שאלה:

- אשה מעוניינת להצטרף לקהילה, אבל יש לנו כמה בעיות. מדובר ב:
- אשה יהודיה שהייתה נשואה ליהודי ולהם ילדים.
  - האשה התגרשה מבעלה בגלל שהיא בגדה בבעלה.
  - האשה התנצרה.
  - התחתנה עם גוי ויש להם ילדה.
  - היום היא לבד ואומרת שהתחרטה וחזרה לחיים יהודים עם בתה שנולדה מהגוי.
  - כיצד מתייחסת ההלכה למקרה כזה? היא רוצה שהילדה תלמד בבית ספר היהודי שבו יש רק ילדים יהודים.

תשובה:

האשה צריכה לקבל מצוות ולטבול בפני בית-דין כפי שנהוג בתהליך גיור.¹ אך על הבת אין להערים קשיים, ואדרבא, יש לקרבה.² מובן מאליו שהבת אסורה להינשא לכהן.³

¹ רמ"א (שו"ע יורה דעה סוף סי' רסח) מצריך קבלת מצוות וטבילה בפני בית-דין כפי שמקובל בתהליך הגיור. אמנם מדברי המחבר (שם סי' רסז, ח) משמע שאין צורך בכך, אך רמ"א הגיהו וזה לשונו: "וי"א שמ"מ לכתחילה חוזרין ומטבילין אותן, למעלה בעלמא". המקור לדעת רמ"א בשני המקומות הינו ה"נימוקי יוסף" בפרק החולץ ביבמות. וכתב שם הט"ז בשם הרש"ל, "והמנהג היה להטביל המומרים ושיגלחו את כל שערן מקודם, וכן מצאתי וראיתי מורין הלכה למעשה".

ובנדון דידן הדבר נתון לשיקול הדין המכיר את האשה השבה ואת הקהילה. אם יוכל-יקיים המנהג המובא בשם רש"ל. אך גם אם לא יוכל לקיים המנהג, יש להקפיד שחזרתה ליהדות לא תהיה קלה מדי, שהרי הדבר עלול לפרוץ גדר, ולגרום לכך שתחטא בשנית, תשובות הגאונים "שערי צדק" (סי' יז דף כה ע"ב).

מכיון שמשמע מן הפוסקים, שההנהגות הללו הינן רק לכתחילה, ומכיוון שמדובר כאן ביהודיה ולא בגויה הבאה להתגייר, וביהודיה השבה לקהילה שהיתה מעורה בה לפני כן, נראה שבשעה שבית-הדין יציגו בפניה את מצוות היהדות, אותן היא מתחייבת לקיים, לא יציגו בפניה אותן המצוות שאין אפילו מיעוט בקהילה המקיימן. זאת, כאמור, מפני שמדובר ביהודיה השבה לקהילה שבה היתה מעורה, ולא בגויה הבאה להתגייר. כמו כן ודאי שצריך להכשיר את מטבח ביתה (ואין חובה לטבול את כלי-המטבח "יביע אומר" (חלק ב' יו"ד סי' ט' ס"ק יג), אך אם לא טבלו את הכלים מעולם, יש להטבילם).

וככלל נראה שעל עצם טבילת האשה אין לוותר. ולעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, ועשה כחכמתך.

² מכיון שעל-פי דין התורה הבת נחשבת יהודיה, ומכיוון שהבת עצמה לא חטאה, אין להערים עליה שום קשיים, אלא יש למשכה בחסד. ועיין "פתחי תשובה" (שם יורה דעה סוף סי' רסח).

³ שהרי נולדה מן הגוי, וכך נפסק בשו"ע (אבן העזר סי' ד, יט).

Israel

ישראל

תמוז תשנ"א

פ. מעמדם ההלכתי של יהודי אתיופיה וההבחנה בינם לבין "הפלאשמורה"

שאלה:

א. מה עמדת ההלכה לגבי יהדותם של "הפלאשמורה" החיים באתיופיה ומכונים "המתנצרים"?

ב. במה שונה מעמדם ההלכתי מיהודי אתיופיה שעלו לישראל?

ג. האם אדם המזוהה ומזדהה כשייך לפלאשמורה יכול לעבור תהליך כדי שיוכר כיהודי עפ"י ההלכה ואם כן מה עליו לעשות?

תשובה:

מצ"ב דברי הרצאתו של מרן הגר"ש ישראלי בכנס שנערך מטעם מוסדות "אריאל" בירושלים.

"ברוכים הבאים לכאן מארצות רחוקות, וברוכים בני ארץ ישראל המתכנסים לשמוע דברי תורה ולדון בבעיות הבערות בשעה זאת. דור ודור ובעיותיו, דור ודור וקשייו. שמחה עצומה מלווה אותנו כיום נוכח המחזה של קיבוץ נדחי ישראל המתרחש לעינינו, ואשר יש בו משום מימוש ההבטחה של נביאנו הראשונים. אין אנו רשאים להתעלם מהקשיים המיוחדים שמלווים את עליית כל שבט ושבט, כל קיבוץ וקיבוץ של נדחי ישראל, אלא עלינו לסייע בידם.

במיוחד מתעוררות בעיות סביב זהותם של עולי אתיופיה הידועים בשם "פלאשים". כלל ישראל לא ידע במשך מאות שנים על קיומם בעולם. אמנם היו קיימות אגדות על יהודים המצויים מעבר לנהר הסמבטיון, וגם בחז"ל נזכר עניין זה (סנהדרין סה ע"ב), אך הדברים נשארו בגדר אגדות בלבד עד לימינו אנו. קשה מאוד לברר את מוצאו האמיתי של השבט הזה. אין צריך לומר שאנו מתייחסים אליו בכבוד ובהערכה בגלל העמידה האיתנה שלו מול הקשיים העצומים שנתקל בהם. כידוע, שבט זה שמר בקנאות על זהותו ועל עצמאותו הדתית והיהודית, כפי שהיהדות הובנה על ידו.

עם זאת קיימים ספקות רבים ביחס למוצאם של בני אתיופיה: מהיכן ומדוע הגיעו לאתיופיה, כיצד הגיעו לשם, ועוד ועוד שאלות בלתי פתורות. השאלה המרכזית היא, אם המסורת המקובלת בקרב בני העדה הינה נאמנה. לפי מסורת זו הם אחינו בני ישראל שנפרדו מעם ישראל עוד בתקופה קדומה ביותר, בתקופת הבית הראשון או בראשית הבית השני, ומאז נותקו הקשרים שלהם עם שאר העם היהודי והם נותרו מבודדים. אנחנו מתקשים מאד לראות בהם חלק מן היהדות הנאמנה, בגלל אותם מנהגים שונים

ומשונים הרווחים אצלם, ובגלל אותן הלכות שנשתבשו אצלם והן עומדות בניגוד מוחלט להלכה המקובלת. לדוגמה: אחת הנקודות העיקריות והמרכזיות שתפסה מקום חשוב בחייהם, הינה הקרבת קרבנות. אנחנו מאד מזועזעים מהעניין הזה גם בגלל חומר האזהרה שהזהירה תורה על שחוטי חוץ, ובעיקר משום שאנו רואים באיסור הזה את הביטוי למרכזיות של "המקום אשר יבחר ה'". אך אצלם מקובל להקריב קרבנות; בערב הפסח מקריבים קרבן פסח, וכן בהזדמנויות אחרות. הדברים האלה מקשים מאוד על הטענה כאילו הם המשיכו את המסורת שלקחו אתם מעם ישראל, אלא אם כן נשער שהייתה זו מסורת יהודית מעורבת עם השפעת פולחן של עבודה זרה.

קשה לנו מאוד לברר את הדברים האלה, ואינני חושב שאי-פעם נגיע לבירור העניין הזה, מכיוון שאין לנו מקורות. האנשים האלה לא כתבו, ועל כן לא מצאנו אלו שהם מקורות, תעודות, או משהו בדומה לזה מהזמנים הקדומים יותר, ואנחנו מגששים באפילה בעניין.

ואולם מצאנו אילן גדול להיתלות בו והוא מרן הרדב"ז, אחד מגדולי הדור בתקופה שבין רבותינו הראשונים לאחרונים, שהיה כידוע דיין חשוב במצרים ואח"כ עלה לארץ ישראל. הרדב"ז הינהו אחד מהמקורות ההלכתיים הפסקניים החשובים ביותר שבית ישראל נשען עליהם. ועל כן אנו מסתמכים עליו גם בנושא זה מחוסר ברירה, בכל אופן- מתוך הנחה שאנחנו מסתמכים על מקור שראוי להסתמך עליו. רשאים אנחנו, ואף חייבים, להסתמך עליו, למרות כל אותם דקדוקים ושאלות שאנחנו מתחבטים בהם, ושגם מרן הרדב"ז עצמו חשש להם כמבואר בדברי תשובותיו. וכשם שאנחנו מקבלים אותו כסמכות עליונה בענייני הלכה אחרים, כן נקבל את העובדה ההסטורית שהוא מציג כאמת מוחלטת שהגיע אליה מתוך חקירה ודרישה.

בשו"ת הרדב"ז אנחנו מוצאים שתי תשובות בנידון. האחת בסי' ר"ט (בחדשות: אלף רצ), והשנייה בחלק ז סי' ה. בתשובה הראשונה הוא מתייחס אליהם כאל סוג של קראים, כלומר, לא קראים ממש, אלא שבפועל נקטו בדרכם של הקראים. הם נהגו רק לפי הכתוב בתורה שבכתב, ובהתאם לפרשנות שהם עצמם נתנו לה. מכל מקום בתשובה זו הוא מתייחס אליהם בתור "ישראל משבט דן". התשובה השנייה נראית כסותרת במקצת את קודמתה, וכבר עסקו בכך רבים, אבל כפי הנראה התשובה השנייה היא המאוחרת, משום שבה דעתו הינה יותר מגובשת והחלטית. נראה שבין כתיבת שתי התשובות הוא חקר ודרש בנושא והגיע למסקנה שאותה הוא מציג בתשובתו השנייה.

נוסח התשובה השנייה הוא כדלקמן:

שאלת ממני להודיעך דעתי, למי שקנה עבד חופשי מאותם היהודים הדרים בארץ כוש, איך יתנהג עמו אם יוצא בשש או לא [זאת אומרת: האם לתת לו דין של עבד עברי העובד רק שש שנים] וכל הדינים הנוהגים בעבדים, אם נוהגים בו או לא.

תשובה: לא מצינו עבד עברי אלא מכרוהו בית דין בגניבתו, או מוכר עצמו. הלכך זה שקנה העבד החופשי, כיון שהתברר לו שהוא יהודי אין זה אלא פדיון שבויים.

הרקע לשאלה הוא המעשה ביהודי שקנה לעצמו עבד מן השבויים שהביאו הגויים שנלחמו באפריקה. והנה התברר לו שהעבד הוא מאותם היהודים הדרים בארץ כוש. הרדב"ז קובע שהוא יהודי, ולכן הקונה אותו קיים מצוה של פדיון שבויים. והוא ממשיך וכותב:

כי אף על גב שהרי כל אלה החופשים דרים בארץ כוש מתנהגים כדת הקראים שהם צדוק וביתוס, ואין אנו מצוים לא לפדותם ולא לקנותם. מכל מקום מסתבר לי דהני מילי אלו שהם דרים בתוך הרבנים ורואים דברי חכמים ומלעיבים ומלעיגים עליהם, עליהם ועל כיוצא בהם אמרו: 'מורידים ולא מעלים', והם המשפחה הארוכה שכתב עליהם מרן ז"ל [זאת אומרת: הקראים הרגילים שהם דרו בין הרבנים ועם זאת התנגדו להם, עליהם כתב הרמב"ם את תשובותיו הנודעות], אבל אלו הבאים מארץ כוש, הם משבט דן בלי ספק. ומפני שלא היו ביניהם חכמים בעלי קבלה תפסו להם פשטי הכתובים. אבל אם היו מלמדים אותם לא היו פוקרים בדברי חז"ל, והיו כ'תינוק שנשבה בין הגויים'. תדע, שצדוק וביתוס היו בבית שני ושבט דן גלה קודם. ואפילו אם תמצא לומר שהדבר ספק, מצוה לפדותם.

לא ברור למה רומזים דברי הרדב"ז "שהדבר ספק"; דומה שהספק הוא בנוגע להתייחסות שלהם לשבט דן, שעל כך כתב בתחילה שזהו נתון ברור "בלי ספק". מתברר איפוא, שקיים אצלו איזה שהוא ספק בדבר, אבל למרות זאת הוא קובע להלכה: "הם משבט דן בלי ספק". אי לכך ההלכה ברורה שחייב לפדותם, כי אפילו אם נניח שהם גרים שנטו מדרך הישר ואינם מזרע ישראל, על כל פנים מכיוון שהם מייחסים את עצמם כיהודים על כן מצוה לפדותם, לקרב אותם, ועל ידי כך נהפוך הוא ליהודים כשרים. אבל הנקודה החשובה בדברי הרדב"ז היא שבסיום דבריו הוא פוסק:

אבל לענין יוחסין, אני חושש שמא קידושיהם קידושין וגיטם אינו כתיקון חז"ל, שהרי אינם יודעים כלל בטיב גיטין וקידושין.

ובכן הרדב"ז מכריע להלכה שבנוגע לענייני יוחסין, דהיינו ביחס לשאלה אם ניתן להתחתן אתם, איננו יכולים לראות אותם כיהודים כשרים. מכיון שאנו חוששים שמא קידושיהם קידושין ואילו הגיטין שלהם פסולים, ונמצאו בניהם של נשים אלו מנשואים שניים ממזרים. והנה למרות שבדברי הרדב"ז הוגדרה בעיית הגיטין הפסולים רק כחשש, הרי זה משום שכפי הנראה הוא לא ידע כיצד הם מגרשים את נשותיהם, אבל לנו ברור כיום שהם אינם כותבים גיטין כדת משה וישראל. אצלם מקובל שהאיש המגרש את אשתו עושה זאת בע"פ או בדרך אחרת שאינה תקפה לפי דיני התורה. אולם הקידושין שלהם הם קידושין, כי אם יהודי רוצה להתנהג כדת ישראל די לו בניהול חיי אישות עם אשתו כדי שנחשיב אותה מקודשת לו. ואף על פי שיש ופוסקים במקרים מסוימים של חיי אישות שאין בזה חלות קידושין. לגבי עולי רוסיה וכיוצא בהם - והיינו טעמא, משום שהם פרשו מדיני ישראל ברצון מפורש, כדי שלא לנהוג כפי דיני התורה; אבל בנוגע

לשאלת יהודי אתיופיה אין הדבר כן, הם אכן רצו להתנהג כיהודים, וחשבו שהם פועלים כדת משה וישראל- לכן איננו יכולים לומר שאין ערך לקידושין שלהם. ומאחר והעובדה של קיום חיי אישות הינה אחת מדרכי הקידושין קידושי ביאה. משום כך אנו סבורים שיש כאן חלות קידושין וודאיים, בעוד שגירושים אין כאן. ואם כן נמצא שהחשש שהעלה הרדב"ז הוא חמור ביותר. ניתן להביא לזה אסמכתא מדבריו של רבי יעקב קאסטרן, שהי' תלמידו של הרדב"ז. בספרו "אהלי יעקב" סי' יא מופיעה תשובה בסוגיה זו, ומתכנה נראה בבירור שפוסקי דורו התייחסו אל קידושיהם כקידושין גמורים ואל האישה כאשת איש גמורה. ואלה דבריו: "ומעשה נעשה במצרים בחבשיה יהודיה שהיתה נשואה בארצה, וילדה במצרים בן מאיש יהודי שבא אליה בשוגג". במהלך דבריו הוא איננו מזכיר אם בעלה נתן לה גט או לא, משום שידע כפי הנראה, את העובדה שאין אצלם גט כהלכה. וממשיך ואומר: "[בן האיש ממצרים] נשא שפחה וטהר זרעו בזמן חכמי הדור שלפנינו" [זאת אומרת: בזמנו של הרדב"ז].

מה פשרו של סיפור זה? נקטו בפשיטות שאיש זה, שאמו הינה אשה שנישאה בחבש, הוא ממזר וודאי, כדי שזרעו יטהר הוא נשא לאשה שפחה כנענית, כדי שבנו שיוולד ממנה יהיה יהודי כשר לכל דבר לאחר שישחררנו, שהרי בן השפחה הוא בעצם עבד כנעני ולא חל בו ממזרות. והנה אילו היה ספק שמא הקידושין של האם לא היו קידושין, היה מקום לומר שהאיש שבעל אותה במצרים בעל אישה פנויה. ואם כך הוא הדבר, הרי שהבן הוא יהודי כשר, ואסור לו לישא שפחה, שהרי הבעל שפחה, לפי דעת רוב הראשונים, עובר על איסור תורה של "לא תהיה קדשה". למה זה התירו לו חכמי הדור הקודם לשאת שפחה? הרי הוא לפחות ספק כשר, ואם כן אסור לו לשאת שפחה. אלא וודאי מוכח שחכמי הדור התייחסו לאישה שנתקדשה בחבש כאל אשת איש גמורה. הרב שלוש רבה של נתניה מציין בצדק בספרו שכפי הנראה שאלה זו היא היא השאלה בשו"ת הרדב"ז בסימן ר"ט הנ"ל. שהרי גם שם מובא שהורו לבנה לישא שפחה כדי לטהר את זרעו. ובכן משמע בבירור שסוברים חכמי דורו של הרדב"ז שהאתיופים דינם כיהודים גמורים וקידושיהם קידושין גמורים. ומאחר שהקידושין שלהם תקפים ואילו גיטם אינו גט ודאי. נמצא שבניהם מנישואין שניים הם בגדר ממזרים.

מסיבה זו קיים קושי רב מאוד להתירם לבוא בקהל. ואולם מתוך הרצון העז לחפש דרכי היתר לקהילה גדולה מעם ישראל, עלה רעיון מוצלח של צירוף סניף לצד היתר כבר בזמנו של מרן הרב הרצוג זצ"ל. העיקרון הוא שיש לפנינו פה בעצם שני ספקות: ספק ממזרות; וספק נוסף שיכול לשמש גורם מקל, דהיינו ספק של תערובת גויים שהסתפחו אל יהודי אתיופיה והתערבבו ביניהם. כי אכן, אע"פ שרוב בני העדה הם משבט דן, אבל במשך הדורות יודעים אנחנו שנצטרפו עליהם גרים (ואכן קיים אצלם טקס קבלת גרים); והרי ברור שקבלת גרים על ידי בתי דין שאינם יודעים צורה של הלכה, אינה תקיפה. ומכיון שאנשים אלה לא ידעו צורת הלכה, לכן אין להם סמכות של בית-דין, ומכאן גם מובן שקבלת מצוות, שהינה תנאי הכרחי בגירות, לא תיתכן אצלם, שהרי אינם יודעים תוכן המצוות- לכן גירות זאת איננה תקפה. ומכיון שבתוך הציבור הזה מצויים גויים רבים שהתערבו, והם אינם גרי צדק, נמצא שרק כאן, לאחר עלייתם של לארץ

ישראל אנחנו מגיירים אותם. ואולם איננו יודעים מי הם הצריכים גרות ומי הם יהודים, וממילא יש לסמוך על הרוב שהם יהודים. אבל יש לנו כלל יסודי האומר "כל קבוע כמחצה על מחצה". ומכיון שבאותו זמן ובאותו מקום שנתגיירו אותם גויים, היה ידוע מי הוא גר, לכן חל על ספק זה תורת ספק של קבוע, שהוא כמחצה על מחצה. וכל הפורש ממקום שהמיעוט היה ניכר בו, חל עליו תורת ספק שקול.

ולפיכך עולה שבנידון של יהודי אתיופיה קיימים שני מיני ספקות: ספק של גירות, וספק של ממזרות. ומכיון שיש לפנינו שני ספקות ניתן להקל ולהכשירם לבא בקהל, כמו בכל במקרה של ספק-ספיקא; שאפילו אם יש לחוש לצד ממזרות, עדיין יש כאן גם ספק אחר: אולי הוא בכלל לא יהודי. ועל כן לאחר שהם מתגיירים כעת בבית-דין מוסמך, יש מקום להתירם לבוא בקהל. ועל כן התבטאנו בנושא זה ואמרנו: הגירות שאנחנו תובעים מהם, איננה גרות לחומרא אלא זו היא גירות לקולא! משום שע"י כך שאנו מחייבים אותם להתגייר, אנו מדגישים ומחזקים את האפשרות הזאת שהם אינם יהודים, וספק נוסף זה הוא המחליש את חומרת הספק השני ומאפשר לנו להתירם לבוא בקהל.

השאלה המעשית החשובה היא, כיצד אנחנו מבצעים את הגירות של עולי אתיופיה? הצורה הנאותה, וכך אכן הייתה ההוראה, להטיף דם ברית ולהטבילם לאחר קבלת מצוות בפני בי"ד מוסמך. אבל קמה בציבור זה צעקה גדולה, שכאילו אנחנו מכריזים עליהם בזה שהם אינם יהודים. בדיעבד מצאנו מקום להקל ולהצריכם טבילה בלבד, שכן הם עושים את המילה כהוגן, והם מלים לשם יהדות. ואעפ"י שהם לא יודעים בדיוק מה היא יהדות אמיתית מכל מקום הם מלים לשם יהדות. וראה תשובה על דבר דומה לזה מהגרצ"פ פרנק זצ"ל, הר-צבי יו"ד, סי' ריט. בתשובה זו הוא עוסק במקרה שהיו סבורים על תינוק שהוא יהודי ומלו אותו לשם מצוות מילה. לאחר מכן התברר שהוא לא יהודי והוא צריך מילה לשם גירות. ופסק הרב פרנק שמילתו הראשונה עולה לו לשם גירות, מכיון שכיוונו על כל פנים לשם יהדות, ומילה לשם יהדות עולה לו גם למילה לשם גירות. ניתן להסתמך בנושא זה גם על הג"ר שמואל סלאנט זצ"ל, שגם הוא פסק כך. ולכן ההוראה אומרת: מי שמוכן להטיף דם ברית הרי זה משובח, כדי שיצא מדי ספק; אבל בשעת הדחק ניתן להסתמך על הפסק האמור לעיל שלפיו ניתן להסתפק במילה הראשונה.

אולם ביחס לטבילה לשם גרות עם קבלת המצוות אין להקל. ואף על פי שיש הרוצים גם כאן לטעון, שמכיון שאצלם מקובל להרבות בטבילות לכן אין צורך בטבילה מיוחדת לשם גירות, ואפשר לקבל אותם לכלל ישראל ללא שום מעשה גירות-אין להקל בזה, ויש צורך בטבילה לשם גירות. אני רוצה להדגיש שהלכה זו מקובלת על דעת רוב רבני ישראל. ועל כן מן הראוי הוא שהבאים להירשם לנישואין ברבנות ידרשו לטבול בפני בי"ד ולקבל עליהם עול מצוות כדיון. ואולם לא נתכחש לכך שיש בישראל שלא מתירים להם לבוא בקהל, מצד ספק ממזרות כנ"ל. קשה להתווכח איתם, אבל נראה לנו שמתוך ראייה רחבה של כלל ישראל, אנחנו לא יכולים לפסול עדה שלמה מלבוא בקהל, שכן יש לנו, ולו בדוחק, יסודות הלכתיים שאפשר להסתמך עליהם.

כל האמור לעיל עוסק בבני העדה האתיופית הידועים לנו כממשיכי המסורת עד היום הזה. אולם לאחרונה צצה שאלה נוספת, המעוררת פקפוקים גדולים נוספים, בנוגע לאלה שנקראים "פלשמורה" – שהם אתיופים שהמירו דתם בשעתם והוציאו את עצמם מכלל קהילת יהודי אתיופיה. הדין הוא איפוא, אם קיימת אפשרות להחזירם לחיק היהדות הנאמנה. שהרי, כאמור, ציבור זה פרש מרצונו מכלל ישראל על ידי שעזב את בני העדה המאמינים בתורת ישראל והרואים את עצמם כחלק מעם ישראל. ואכן גם יהודי אתיופיה עצמם, כך העידו הקייסים, הרחיקו אותם מהם, מפני שהם התרחקו במכוון ורצו להיטמע בין הגויים. אמנם גם הגויים התרחקו מהם, והם נענשו בעונש הכבד של חוסר שייכות לשום צד אלא תלויים בחלל האויר.

אני רוצה לצטט כאן דברים שכותב המאירי, וכן קטע מתוך דברי הרדב"ז. המאירי במסכת עבודה זרה כז, כותב בנוגע למשומד: "אלו כולם [מי שעברו עבירות] עדיין שם ישראל עליהם, ומאחר שהוא מתפקד ומחלל את הדת עונשו חמור הרבה". כלומר: אנחנו אמנם מענישים את עוברי העבירה, אבל למרות זאת שם ישראל עליהם. "הא כל שיצא מכלל דת יהודית ונכנס לו בכלל דת אחרת, הרי הוא אצלנו כבני אותה דת שנכנס בה לכל דבר. חוץ מגיטין וקידושין שאנחנו מחמירים. ובנו הרי הוא גוי גמור אף לענין גיטין וקידושין". לפי דעתו של המאירי, המומר "הרי הוא אצלנו כבני אותה הדת שנכנס בה לכל דבר", היינו, מי שהוציא את עצמו מן הכלל, הוא אינו נחשב יותר ישראל. במקרה של מומר אין נכונה האמרה הידועה: "ישראל, אף על פי שחטא - ישראל הוא!" אולם בענייני גיטין וקידושין אנו חוששים לחומרא. לא כן הדין לגבי בני המומרים שכבר גדלו והתחנכו לפי חוקי הדת האחרת, שאף לחומרא אין לדונם כיהודים. ועל כן אומר המאירי: "ובנו הרי הוא גוי גמור אף לענין גיטין וקידושין" זאת אומרת: כאשר הוא מקדש, אין בזה אפילו ריח של קידושין, ואישה זו איננה אשת איש אפילו לחומרא.

כיוצא בזה ניתן למצוא בשו"ת הרדב"ז סימן שנא: "מומר שגרש לאחר שהמיר והתייחד עם אשתו, אין חוששין לה. חדא, דקידושי מומר לאו דאורייתא ניהו, אלא משום חומרא דאשת איש". אף הרדב"ז אומר, כפי שכתב המאירי, שמה שחוששים לקידושי מומר הרי זה רק משום חומרא דאשת איש. טעמו של דבר הוא, שאנחנו מתייחסים אל מומר כאדם ששייך לקטגוריה אחרת. זה איננו בעל עבירה; זהו יהודי שפסק מלהיות יהודי. וזהו חידוש מדהים: אפשר להפסיק להיות יהודי! ומה שאנו אומרים "ישראל, אע"פ שחטא - ישראל הוא!" אין זה אלא אם הוא מישראל; היינו, דווקא אם הוא ממשיך את הקשר שלו עם עם ישראל; אבל אם הוא מנתק את עצמו מכלל ישראל, אין הוא נידון יותר כיהודי. נראה שפוסקים אלה מסתמכים על היסוד שהגמרא אומרת לגבי אנשים מעשרת השבטים שנטמעו: לא זזו משם עד שעשאו כעכו"ם גמורים לכל דבר" (יבמות יז). זהו עיקרון הלכתי, מקרה בודד שעליו מספרת הגמרא; לפנינו יסוד שכל מי שפורש מכלל ישראל הוא איננו עוד בגדר ישראל. גם המהרשד"ם, בשו"ת שלו אבן העזר סימן י, עוסק בעניין זה וקובע במפורש שהכלל האומר "ישראל, אע"פ שחטא - ישראל הוא!" איננו מתייחס למומרים (בדברי

תשובתו הוא מרחיב את השימוש בתואר "מומר" ומחיל אותו אפילו על מחלל שבת בפרהסיא, ומכל שכן על עובד עבודה זרה).

היוצא מכל האמור הוא, שאנחנו צריכים להתייחס למקרים הללו של יהודי אתיופיה שהתנצרו בצורה מאוד חשדנית. חייבים תחילה לבדוק באיזו מידה האנשים האלה ראו את עצמם קשורים לנצרות. ואם הם רוצים לחזור ליהדות, יש לבדוק באיזו מידה החזרה הזאת היא חזרה רצינית, ואם אין בכוונתם לחזור ליהדות רק כפי שהיה מקובל באתיופיה, אבל לא לשוב לקבלת מצוות אמיתית. הדברים האלה צריכים בדיקה יתרה משום שאנשים אלה הרחיקו את עצמם מכלל ישראל, ויש מקום לחשוד שחזרתם ליהדות היא מפני שקוסם להם אורח החיים בישראל. על כגון זה הגמרא אומרת, שלא קיבלו גרים בזמן דוד ושלמה, כיון שהם היו מעוניינים להתגייר מפני שזה יותר טוב ויותר נוח. אם הנוחיות היא זאת שמביאה אותם אלינו, יש מקום לחשוש כדי שלא יגרמו לנו בעיות קשות בעתיד. ולכן מוצדקת ביותר ההחלטה שהוחלט עליה בישיבת מועצת הרבנות, לשגר אליהם משלחת בדיקה מטעם הרבנות ולא להביא אותם ארצה טרם שבדקנו אותם במולדתם.

לסיום ראוי לציין, שישנן משפחות המשתייכות לכת ה"פלאשמורה" שקעקעו המצח של הבנות שלהם צורת צלב, כדי להראות לכול שהם נוצרים לכל דבר. סיפור זה מלמדנו עד כמה התבדלה עדה זאת מכלל ישראל.

עלינו להיות זהירים מאוד בנושא זה על מנת שלא יתערבו פסולים בזרע קודש, ונוכל לקיים את הצו האלוקי "והיה מחניך קדוש!".

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה
אלול תשנ"א**פא. השתלת לב וקביעת רגע המוות****שאלה:**

מהי ההגדרה לאדם שייחשב למת, ונוכל אז להשתמש בלבו להשתלה באחר?

תשובה:

ידוע כי לפני שנים מספר התפרסם פסק חדש של הרבנות הראשית לישראל בעניין זה. כלי-התקשורת שמסרו על כך, יצרו אז את הרושם כאילו מדובר ה"התקדמות" ו"ליברליזציה" של הפסיקה בנידון, אבל לאמיתו של דבר ההתקדמות שנעשתה הינה בהישגי הרפואה והטכנולוגיה. מצ"ב החלטת הרבנות הראשית לישראל מחודש מר חשוון התשמ"ז. נדגיש ממנה רק את הנתונים החדשים שבעקבותיהם בא ההיתר.

א. הצלחה מרובה בניתוחי ההשתלה וסיכוי גבוה של המושתלים להישאר בחיים. הצלחה זו גורמת להתיר את הפעולה מבחינת פיקוח הנפש של מושתל הלב "לא תעמוד על דם רעך".

ב. בדיקות בדרכים חדשות ובמכשירים ואמצעי-בדיקה חדישים המאפשרות קביעה אמינה שהפסקת הנשימה של התורם הינה מצב בלתי-הפיך. כך מתגברים על החשש מפני גרימת הקדמת מותו של התורם, שיש בה משום איסור שפיכת דמים.

נספח: החלטת מועצת הרבנות הראשית מחודש מרחשון תשמ"ז

ונספחה בענין קביעת מוות מוחי כפי שעובד בביה"ח הדסה בירושלים

(מתוך "תחומין" כרך ז')

מועצת הרבנות הראשית לישראל

השתלות הלב- החלטת הרבנות הראשית ^{1*}

ב"ה ירושלים השלמה ת"ו א בחשון תשמ"ז
מועצת הרה"ר בישיבתה היום א' דר"ח מרחשון תשמ"ז אישרה פה אחד את המלצות ועדת ההשתלות כדלקמן:

1. הרבנות הראשית לישראל נתבקשה על ידי משרד הבריאות לקבוע את עמדת ההלכה ביחס להשתלות לב בישראל. לשם כך מינתה הרה"ר ועדה משותפת של רבנים ורופאים, אשר למדה בעיון את ההבטים הרפואיים וההלכתיים הנוגעים לשאלה. הועדה נעזרה ביעוץ וחוות דעת של גדולי הרופאים בתחום זה בבתי החולים הדסה ושערי צדק בירושלים.

^{1*} ההערות הן הערות מערכת "תחומין".

2. בתחילת עידן השתלות הלב (לפני 17 שנה) נפסק ע"י הגאון הרב משה פיינשטיין והרה"ר לישראל הגר"י אונטרמן לאסור השתלת לב מדין רציחה כפולה של התורם והמושתל כאחד.
- ב- 10 השנים האחרונות חל שינוי יסודי בנתונים העובדתיים הרפואיים הנוגעים להשתלות לב כדלקמן:

  - א. הצלחת הניתוח אצל המושתל מגיעה לכ- 80% של "חיי עולם" (הוותרות בחיים לפחות שנה לאחר ההשתלה) וכ- 70% נשארים בחיים חמש שנים.
  - ב. ניתן כיום לקבוע באופן אמין ובטוח שהפסקת הנשימה של הנפטר היא סופית ובלתי נתנת להחזרה.
  - ג. הובאו לפנינו עדויות שאף הגר"מ פיינשטיין התיר בזמן האחרון ביצוע השתלת לב בארה"ב *² וכן ידוע לנו על רבנים גדולים המייעצים לחולי לב לעבור השתלת לב.

3. מאחר והשאלה נוגעת לפיקוח נפש ממש, חובה עלינו להכריע בהלכה זו באופן ברור בבחינת יקוב הדין את ההר.
4. בהסתמך על יסודות הגמ' ביומא (פה) ופסק החת"ס חיו"ד ס"י שלח, נקבע המות על פי ההלכה בהפסקת הנשימה (וראה שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ח"ג ס"י קלב). לכן יש לוודא שהנשימה פסקה לחלוטין באופן

² להלן מכתבו של הרב ד"ר משה דוד טנדלר (רבה של קהילת מונסי שבארה"ב ראש ישיבה ומרצה לביולוגיה בישיבה אוניברסיטה וחתנו של הר"מ פיינשטיין) לד"ר פנחס, מנכ"ל ביה"ח הדסה בירושלים. המכתב נכתב ב- 5 ביולי 86.

קבלתי את מכתבך מה- 22 ביוני בו אתה מבקש הבהרות על עמדת ההלכה היום בקשר להשתלות לב. לידיעתך נוכח ההתקדמות בטכניקות כירורגיות ואימונו-תרפויטיות, השתלות לב עברו היום מהתחום הנסויי לתחום הרפואי (תרפויטי) ההלכה, בהתחשב בשני שינויים קריטיים בפרוטוקול הכירורגיואי, רואה בעין יפה השתלות לב כפי שהן מתבצעות היום. השינויים האלה הם:

1. התורם חייב להיות במצב של מוות מוחי. זאת אומרת הפסקה מוחלטת של כל תפקודי המוח, כולל גזע המוח. כך התורם כבר אינו מהווה בעיה אתית/ הלכתית אם אפשר לקבוע מות מוחי בלי צל של ספק אנחנו ממליצים על בדיקות זרימת דם למוח כאינדיקטורים הטובים ביותר של מות מוחי אחרי שמוצו כל הקריטריונים הקליניים (HARUARD).
2. השיפור בהתאמת התורם למקבל והשליטה הטובה ביותר באירועי דחיה משפרת את יחסי הסיכון על הסיכון במידה כה גדולה שהכירורגיה הינה בגדר הצלת נפשות. אף כי היא כרוכה בסיכון ניכר. חמי הרב משה פיינשטיין היה מודע היטב להתקדמות הזאת והתיר נתוחי השתלות לב בשנים האחרונות. אכן, שכן שלי שהושתל אצלו לב ושתי ריאות לפי שנתיים בפיטסבורג (קבוצת ד"ר סטרזל) עשה כן לאחר ייעוץ עם הרב פיינשטיין ועם הרבי מליבוויטש.

מן הראוי שהציבור יהיה מודע לנקודות העיקריות:

- א. התורמים אינם "נהרגים" היום.
- ב. למקבל ניתן סיכוי משמעותי ליהנות מחיים "איכותיים" ארוכים יותר.
- לא ידוע לי על שום פוסק בעל שם האוסר עכשיו השתלות לב. הערך הרפואי גלוי לעין כל. הבעיה העיקרית היא בנוגע ל"הריגת" התורם. אין ספק שיסכים לכך כל מי שיתוודע להפתלוגיה של "RESPNATOR BRAIN" (עריפה פיסילוגית).

- שלא תחזור עוד. זאת ניתן לקבוע על ידי הוכחת הרס המוח כולו, כולל גזע המוח שהוא המפעיל את הנשימה העצמית באדם.
5. המקובל בעולם הרפואה שקביעה כנ"ל (בסעיף 4) דורשת 5 תנאים:
- א. ידיעה ברורה של סיבת הפגיעה.
  - ב. הפסקה מוחלטת של הנשימה הטבעית.
  - ג. הוכחות קליניות מפורטות שאכן גזע המוח הרוס.
  - ד. הוכחות אובייקטיביות על הרס גזע המוח באמצעות בדיקות מדעיות כגון BEAR.
  - ה. הוכחה שהפסקת הנשימה המוחלטת ואי פעילות גזע המוח נשארים בעינם למשך 12 שעות לפחות, תוך כדי טיפול מלא ומקובל.
6. לאחר שעיינו בהצעה לקביעת המוות כפי שהוצעה על ידי רופאי ביה"ח הדסה בירושלים בתאריך ח' בתמוז מ"ה והוגשה לרה"ר בתאריך ה' בתשרי תשמ"ז, אנו מוצאים אותה כיכולה להיות מקובלת על פי ההלכה אם תתווסף לה בדיקה אובייקטיבית מדעית (BEAR) של גזע המוח.
7. לאור האמור, הרבנות הראשית לישראל מוכנה להתיר השתלת לב (מנפגעי תאונה) במרכז הרפואי הדסה בירושלים בתנאים הבאים:
- א. קיום כל התנאים לקביעת מותו של התורם כפי שאמור מעלה.
  - ב. שיתוף נציג הרבנות הראשית לישראל כחבר מלא בצוות הקובע את מותו של התורם. נציג זה ימונה על ידי משרד הבריאות מתוך רשימה שתוגש למשרד הבריאות ע"י הרה"ר, פעם בשנה.
  - ג. תינתן מראש הסכמה בכתב של התורם או משפחתו למתן תרומת הלב.
  - ד. הקמת ועדת מעקב עליונה מטעם משרד הבריאות בשיתוף הרה"ר (COMMITTEE TREVIEW) לבדיקת כל מקרי השתלות הלב בישראל.
  - ה. משרד הבריאות יקבע בתקנות ארציות את כל הנהלים הנ"ל.
8. עד לקבלת התנאים המפורטים בסעיף 7 אין עדיין שום היתר לביצוע השתלות לב בישראל.
9. אם ינתן היתר עפ"י התנאים המפורטים בסעיף 7 אזי תוקם ועדת מעקב של הרבנות הראשית שתפקידה לוודא מילוי מלא של תנאי ההיתר.

נספחים:

- א. הקריטריונים לקביעת מוות מוחי לפי הצעת הדסה ירושלים ³*
- ב. פרוטוקול לביצוע (BEAR) ⁴*

³ נספח זה מובא להלן.

⁴ תיאור בדיקה זו (הנקראת ג"כ ABR) ורשימת ספרות מקצועית עליה ראה בספר עמק הלכה- אסיא שו"ת בעניני רפואה בעריכת הרב הלפרין (הוצ' מכון שלזינגר וקרן עמק הלכה ירושלים תשמ"ו) עמ' 93 הערה 55.

נספח: קביעת מוות מוחי *⁵

1. כללי
נוהל זה מיישם את החלטות הנהלת הסתדרות מדיצינית הדסה והועד הרפואי על נהלים לקביעת מוות מוחי. אבחנת המוות המוחי מתבססת על שלושה שלבים הכרחיים.
התמלאו שלושה השלבים המפורטים בנוהל זה, במלואם, ניתן יהיה לקבוע מוות מוחי על ידי צוות רופאים, לפי הליך המפורט בנוהל זה.
2. מטרה
מטרת ניהול זה לקבוע כללים אחידים לקביעת מוות מוחי ואחריות לביצוע.
3. הגדרות
  - 3.1 מוות מוחי: העדר מוחלט של תפקוד גזע המוח
  - 3.2 חבלה מוחית קשה: פגיעה של רקמת המוח עקב תאונה או חבלה לפי קריטריונים קליניים.
  - 3.3 דמם מוחי קשה: עדות באמצעות סריקה ממוחשבת של המוח (C.T.) להמצאות שטף דם ברקמת המוח.
  - 3.4 נזק מוחי אנוקסי: נזק לרקמת המוח, בעקבות העדר אספקת חמצן, אפילו באופן זמני.
  - 3.5 חוסר הכרה עמוק: מצב של חוסר עירנות ללא תגובות שממנו לא ניתן להעיר את הנבדק. נבדק כזה אינו פוקח עיניים, אינו יוצר קשר, אינו נשמע לפקודות, ואינו מזיז גפיים לגרויי כאב (פרט לרפלקס ספינאלי).
4. קריטריונים לקביעת מוות מוחי.

כללי

אבחנת מוות מוחי מתבססת על שלושה שלבים הכרחיים המפורטים להלן:

שלב א'- קיום תנאים מוקדמים

שלב ב'- זהו מצבים העלולים להטעות בקביעת המוות

שלב ג'- מבחנים הכרחיים לקביעת מוות מוחי.

שלב א'- קיום תנאים מוקדמים

  1. מצב של חוסר הכרה עמוק והעדר נשימה עצמונית (חולה מחובר למכשיר הנשמה).
  2. קיימת עדות ברורה לנזק במבנה רקמת המוח, שאינו ניתן לטיפול וקיימת אטיולוגיה מאובחנת לנזק זה.
  3. נמצא נזק במבנה רקמת המוח שאינו ניתן לטיפול. יש לוודאו במשך זמן מזערי קצוב הכל בהתאם לאבחנה. במשך הזמן הקצוב תעוכב ההתקדמות לשלבים הבאים וינתנו כל הטיפולים הסבירים האפשריים.

⁵ נוהל מס' 21-2 ג' שעובד בביה"ח הדסה בירושלים ופורסם ביום 27 ביוני 85.

4. להלן משך הזמן המזערי הקצוב בו תעוכב ההתקדמות לשלבים הבאים, לפי אבחנה :

משך זמן מזערי קצוב	אבחנה
12 שעות	חבלה מוחית קשה
12 שעות	דמם תוך מוחי קשה
24 שעות	נזק מוחי אנוקסי לאחר דום לב, או תאונת הרדמה או חנק או טביעה

- שלב ב' - זהו מצבים העלולים להטעות בקביעת המוות
- להלן פירוט המצבים העלולים להטעות בקביעת המוות ואשר קיומם מחייב הפסקת ההליכים לקביעת המוות.
    - מצב של היפותרמיה בשיעור של 35 מעלות צלזיוס ומטה.
    - המצאות תחת השפעת תרופות רלבנטיות (כגון: ברכיטורטים, משתקי שרירים וכו').
    - גורמים מטבוליים העלולים לגרום לחוסר הכרה עמוק והעדר נשימה.
    - גורמים אינדוקריניים העלולים לגרום לחוסר הכרה עמוק והעדר נשימה.
  - נבדקו כל הסעיפים הנ"ל ונמצאה עדות להשפעת אחד הגורמים הנ"ל או יותר, חובה לעכב את המעבר לשלב ג'. העיכוב ימשך עד אשר ניתן יהיה לוודא בצורה חד משמעית העלמות הגורמים הנ"ל או שלילתם. לא ניתן לוודא העלמות גורמים הנ"ל או שלילתם בצורה חד משמעית יש לעכב את ההליכים עד לא פחות מ- 3 ימים.

שלב ג' - מבחנים הכרחיים לקביעת מוות מוחי ניתן לקבוע מוות מוחי אך ורק אם נתמלאו כל התנאים בכל המבחנים המפורטים להלן :

- הוכחה קלינית לחוסר הכרה עמוק (כמוגדר בסעיף 3.5)
- אי קיום תנוחה אבמנורמלית של הגוף או שרירי הפנים כתוצאה מ:
  - תנוחה דצרברטית.
  - תנוחה דקורטיקלית
  - טריזמוס.
- אי קיום התכווצויות עצמוניות מכל סוג שהוא.
- יש לוודא העדר כל החזרים (רפלקסים) של גזע המוח המפורטים להלן :
  - אוקולו- צפלי (DOLL'S EYES)
  - תגובת האישונים לאור.
  - קורניאלי.
  - וסטיבולו אוקולרי (חמבחון קלורי עם הזרקת מי קרח לאוזניים לאחר שהוכח שאין חסימה של תעלות האוזניים החיצוניות).

- ה. תגובה של שרירי הפנים לכאב סומטי עמוק.
- ו. שיעור או החזר הקאה (GAG REFLEX)
5. יש לוודא העדר נשימה עצמונית בנוכחות PCO עורקי של לפחות 50 מילימטר כספית (ממ"כ). בדיקה זו תתבצע בצורה דלהלן:
  - א. הנשמה מוקדמת ב- 100% חמצן למשך 10 דקות כדי למנוע היפוקסמיה בעת הבדיקה.
  - ב. הפסקת ההנשמה המלאכותית תוך כדי הזרמת חמצן לנתיב האויר ממכשיר ההנשמה (DIFFUSION OXYGENATION) למשך לא פחות מ- 5 דקות.
  - ג. בדיקת הגזים בדם העורקים בתום תקופה זו חייבת להראות PCO עורקי של לא פחות מ- 50 ממ"מ כספית.
  - ד. אם PCO₂ יהיה פחות מ- 50 ממ"מ כספית יש לחזור על הבדיקה. החולה ינותק ממכשיר ההנשמה עד אשר PCO₂ יעלה מעל ל- 50 ממ"מ בתום תקופת הניתוק.
  - ה. החולה עם צבירת CO₂ כרונית העליה ב- 2CPO חייבת להיות עד לא פחות מ- 70 ממ"מ כ.
5. הליך קביעת מוות מוחי.
  - 5.1 אבחנת מוות מוחי תקבע על ידי צוות של שלושה רופאים בעלי תואר מומחה במקצועם אשר יכונס על ידי מנהל בית החולים- בשעות העבודה, או על ידי כונן על רפואי- אחרי שעות העבודה. הפניה למנהל בית החולים העל רפואי תעשה על ידי הרופא המטפל בעל תואר מומחה במקצועו רק לאחר שהוא בצע את הפעולות הבאות:
    - א. בצוע כל שלושת השלבים הנדרשים לקביעת מוות מוחי במלואם כמפורט בסעיף 4 בנוהל זה.
    - ב. המתנה של שלוש שעות לפחות לאחר ביצוע השלבים הנ"ל.
  - 5.2 לאחר קבלת הפניה יכנס מנהל בית החולים (בשעות העבודה) או כונן העל הרפואי של אותו היום (כאשר הפניה נעשית אחרי שעות העבודה) את צוות הרופאים.
  - 5.3 צוות הרופאים יתכנס בו זמנית ויבדוק בצורה בלתי תלויה ביצוע מלא של כל שלושה השלבים כמפורט בסעיף 4 בנוהל זה. וודא הצוות שכל הקריטריונים וההוראות הכתובות נתמלאו, יקבע במשותף את המוות המוחי ושלושה רופאים יחתמו בגליון הרפואי.
  - 5.4 קביעת המוות המוחי חייבת להיות פה אחד. נתגלו חלוקי דעות- לא ייקבע המוות המוחי, ויש להמתין עד לכינוס הועדה שנית לפי הליך המפורט בסעיף 5 בנוהל זה.
  - 5.5 נקבע מוות מוחי על ידי כל חברי הצוות, ימשך הטיפול בגופת הנפטר על ידי סגל מחלקת ההשתלות לפי ההליכים המקובלים.
6. הרכב צוות רופאים לקביעת המוות המוחי.

חברי הצוות יהיו רופאים, בעלי תואר מומחה במקצועם, הכוננים של אותו היום, במקצועות הבאים:

א. נוירולוגיה.

ב. הרדמה.

ג. פנימית או קרדיולוגיה.

7. אחריות

הרופא המטפל בעל תואר מומחה במקצועו, כונן העל הרפואי, הכוננים במקצועות נוירולוגיה, הרדמה, פנימית וקרדיולוגיה, מנהל בית החולים או סגנו ומנהלי מחלקות ויחידות רפואיות אחראים לביצועו של נוהל זה, כל אחד בתחום פעילותו.

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה
אלול תשנ"א

פב. הפריה חוץ-גופית

שאלה:

מהי עמדת ההלכה בנושא ילדי מבחנה?

תשובה:

הנושא של הפריה חוץ-גופית נדון רבות בספרות הרבנית שהתפרסמה בשנים האחרונות. תחילתה בסוגיה העתיקה של "התעברה באמבטי" וסופה מי ישורנו.

מועצת הרבנות הראשית לישראל טרם חיוותה דעתה בסוגיה זו בצורה מחייבת.

בשני העשורים האחרונים חלה התפתחות מדהימה בתחום המחקר הרפואי בנושא ה"פריון", ויש לציין כי בתחום זה מדינת ישראל נמצאת באחד המקומות הראשונים בעולם. אחת הסיבות לכך היא שעל-פי ההלכה מצוות "פרו ורבו" הינה אחת המצוות החשובות ביותר והיא מוגדרת כ"מצוה רבה"¹, וגם לאחר קיום מצוות פרו ורבו עדיין קיימת המצוה של "לא תוהו בראה לשבת יצרה"².

החידושים הרפואיים בתחום זה פתרו רבות מן הבעיות שעד כה לא היו להן פתרונות, והביאו אושר רב לזוגות שהיו במצוקה נפשית מאוד קשה עקב בעיות עקרות, כשלפעמים הגיע המצב עד כדי "פיקוח נפש", כמאמרה של רחל אמנו "ואם אין מתה אנכי"³. על כן אנו צריכים להודות לקב"ה שפתח מעיינות החכמה גם בתחום זה, וברוך רופא חולים נתן רשות לרופא לרפאות.

שמח ורחב לבבנו, אך גם פחד. לא כל הרופאים מודעים לבעיות ההלכיות הקשורות בנושא זה, וגם בין אלה המודעים- לא כולם ששים לשתף פעולה, והדבר עלול לגרום למכשלות חמורות מאוד. עם זאת יש לציין, כי בזמן האחרון נוצרו אפיקים להידברות ולשיתוף-פעולה בין הרבנים והפוסקים לבין ארגוני הרופאים לפחות בחלק מבתי-החולים בישראל.

בכל מקרה פרטי יש אפוא להפנות את בני הזוג לרב פוסק שהתמחה בנושאים אלה, והוא ידריך אישית כל זוג בבעיתו שלו, ועל-ידי זה שבני הזוג ידאגו לכך, שלא תצא מכשלה מתחת ידם, גם תרבה הסייעתא דשמיא, שהיא מקור הברכה, וההשתדלות בהיתר היא רק הכלי לקבלתה.

נציין בקצרה רק את הבעיות השונות שהתעוררו בעקבות החידושים הרפואיים, שיצרו את המצבים החדשים, שהפוסקים צריכים להתמודד עמם, ונתייחס רק למקרה של הפריה חוץ-גופית מזרע הבעל וביצית האשה הנשואים כדת משה וישראל.

¹ תוס' (בבא בתרא יג ע"א ד"ה כופין).

² שו"ע (אבן העזר סי' א, ח), ועיין שם שיש אומרים, שאפילו קיים פריה ורביה, ימכור ספר-תורה כדי לשאת אשה בת בנים.

³ בראשית (ל', א).

1. דרך הוצאת הזרע מן הבעל והשימוש שנעשה בזרע המיותר לאחר ההפריה או במקרה שההפריה נכשלה- כאן יש להיזהר מחשש "הוצאת זרע לבטלה" שהינה איסור חמור⁴, וגם מן האפשרות לשימוש לא-מבוקר, או משימוש שלא על-פי ההלכה, שייעשה בשארית הזרע לאחר ההפריה.
2. סדרי ההשגחה על הבטחת שימוש בזרע הבעל בלבד וההקפדה על סדרים שימנעו בלבול או עירוב מכוון של מבחנות, צריכים להיקבע על-ידי רב פוסק, וההשגחה צריכה להיעשות על-ידי אדם נאמן מבחינה הלכית.
3. גם אם כל הפעולות ייעשו על-פי ההלכה, יש עדיין מקום לדון בבעיות יוחסין ובבעיות הנובעות מהן, כגון מצוות יבום. יש לציין שחלק מן הפוסקים מפקפק בשאלה, אם ניתן לקיים מצוות פרו ורבו בצורה זו, גם אם אין בכך איסור.
מקורות לעיון:
שו"ת "אגרות משה" אבן העזר ח"א תשובה עא, שם ח"ג תשובה יד.
הגר"ע יוסף ב"תחומין" ח"א עמ' 287.
שו"ת "ציץ אליעזר" חלק טו סי' מה: שם ח"ט סי' כא.
"אסיא" ה' תשמ"ו, עמ' 92 (התיחסות של הגר"י קניבסקי לעניין).
"שבילי הרפואה" תשמ"ח, עמ' כט.

⁴ עיין בדבריו החמורים של בעל "חכמת אדם" (כלל קכז) בעניין.

Basel, Switzerland

באזל, שווייץ

כסלו תשנ"ב

פג. ביצוע ניתוח באשכים של תינוק לעניין סירוס ופצוע דכה

שאלה:

פנה אלי רופא וביקש ממני תשובה תוך שבועיים, מכיון שהמדובר בניתוח. תינוק שנולד כשבוצה אחת שלו בחלל הגוף. יש צורך לנתח זאת אצל התינוק, מפני שאם מחכים, יש חשש לניווט הביצה (האשך) ואפילו לסכנת סרטן (קרדינומה). החסרון הוא שצינור הזרע דק, והסכנה לפגוע בו גדולה. ברור הוא שהוא יקח את המנתח הטוב והזהיר ביותר שיוכל למצוא לביצוע הניתוח.

הרופא היהודי יהיה נוכח במקום.

חלקי השאלה הם כדלקמן:

- א. אם בכל זאת ייקרע צינור הזרע- האם יש להודיע להורים? היתרון בהודעה להורים הוא האמת. החסרון הוא שהם יחיו באי-ודאות עד לניתוח שאפשר לעשותו רק בבגרות (בגיל שש-עשרה). (הרב זילברשטיין העלה להלכה בשיעור שמוטב לא לספר עד הבגרות, ובניתיים לרשום זאת בניירות, כדי שהרופא המטפל ידע על כך).
- ב. (וזאת השאלה העיקרית) באילו מקרים מותר לנתק את צינור הזרע ולהוציא את הביצה בכלל?

1. אם נראים סימני סרטן- דבר נדיר בגיל זה- אז יש פיקוח נפש.
  2. אם הביצה מנוונת- אין חשש פיקוח נפש- יכולים להיות נזקים מאוחרים.
  3. אם צינור הזרע קרוע בצורה שאין לתקנו, יש חשש שהביצה המנותקת תיצור נוגדנים נגד הזרע של הגוף, ואז הביצה השניה תהיה עקרה.
- באם תוסר ביצה אחת- השניה תהיה על פי רוב פוריה יותר. מצד שני, מה הדין של הוולד לגבי "פצוע דכה וכרות שפכה"? אי הוצאת האשך מסוכנת מבחינה בריאותית. מצד שני- אם הילד לא יוכל להתחתן, הרי איכות החיים גבוהה יותר ללא הניתוח. רוב השאלה הוא עניין תיאורטי, אבל מכיוון שהועלתה- אשמח לשמוע חוות דעתכם בנידון.

תשובה:

מותר לנתח תינוק שנולד עם אשך אחד בתוך הגוף¹. אם במהלך הניתוח מתברר, שאי- אפשר להורידה למאשכה (-שק האשכים) (האשך השני

¹ לפי הידוע לנו לאחר בירור עם הרופאים מומחים בארץ, ד"ר בירנבאום - סגן מנהל בביה"ח "שערי צדק", ורופא משפחה מומחה, ד"ר גרפשטיין - מרצה בבי"ס האוניברסיטאי לרפואה הדסה עין כרם - אין בניתוח זה סכנה לפגיעה בצינור-הזרע, ואחוז הנפגעים מניתוח כזה הוא אפסי. כמו-כן אין דחיפות מרובה בעשיית הניתוח, ואפשר לדחותו עד לגיל שנתיים.

הנמצא במאשכה תקין) מותר לכרות את האשך שנמצא מחוץ למאשכה, ואין בזה משום איסור סירוס² ואין לילד דין פצוע דכה³. ואם האשך מנוון, מותר להסירו מן הגוף⁴.

² מכיון שהאשך אינו נמצא במקומו הטבעי, ואין לו שום תפקיד, הרי הוא כבשר בעלמא, ולכן אין זה נקרא סריס אדם אלא סריס חמה - הגרש"ז אויערבך, מובא בספר "נשמת אברהם" (חלק אבן העזר סי' ה ס"ק ה), הלכות חולים, רופאים ורפואה לד"ר אברהם סופר, הוצ' וגשל, ירושלים. ועיין עוד ב"אגרות משה", (אבן העזר ח"א סי' יב) (גם הוא מובא בספר "נשמת אברהם", באותו הסעיף).

³ גם לגבי דין פצוע דכה כתב בשו"ת אג"מ הנ"ל שאין איסור, עיין שם.

⁴ הטעם הוא כדלעיל בהערה 2. אך ככל הידוע לנו מהתייעצות עם הרופאים הנ"ל אין האשך מתנוון כתוצאה מהיות צינור-הזרע קרוע, אלא כתוצאה מפגיעה בכלי-הדם מגיעים אל האשך.

Buenos Aires, Argentina

בואנוס איירס, ארגנטינה

סיון תשנ"א

פד. זריקה המכילה עצמות חזיר

שאלה:

חולה במחלת הסכרת שהרופאים ממליצים להזריק בגופו תרופה המופקת מעצמות חזיר (טחונות), האם מותר?

תשובה:

מותר לקבל זריקה המופקת מעצמות חזיר¹.

---

¹ רמב"ם פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ח: "במה דברים אמורים שאין מתרפאין בשאר איסורים אלא במקום סכנה, בזמן שהן דרך הנאתן, כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילים אותו ביום הכיפורים. אבל שלא דרך הנאתן, כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא חמץ או מערלה, או שמשקין אותו דברים שיש בהם מר מעורב עם איסורי-מאכל שהרי אין בהן הנאה לחיד, הרי זה מותר ואפילו שלא במקום סכנה, חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורים אפילו שלא דרך הנאתן. לפיכך אין מתרפאין מהן אפילו שלא דרך הנאתן אלא במקום הסכנה". וכל שכן בנדון דידן שאינו איסור הנאה אלא איסור אכילה, ואינו אוכלו אלא נהנה ממנו, ולא זו בלבד אלא שנהנה ממנו שלא כדרך הנאתו. וכן פסק מרן בשו"ע יורה דעה סי' קנה, ג בשינוי לשון.

Johannesburg, South Africa

יוהנסבורג, דרום אפריקה
סיון תשנ"ב**פה. שיקול דעת בקדימות חולים שיש בהם סכנה כשאי-אפשר
לטפל בכולם בו-זמנית****שאלה:**

כאשר יש מחסור במקום פנוי בחדר טיפול נמרץ או מחסור במכונת דיאליזה - ומדובר במעשים שבכל יום - מה צריכים להיות הקריטריונים של סדרי העדיפויות לקבלת חולים? האם הכללים שבמסכת הוריות דף יג ע"א תקפים להלכה? האם ישנם כללים הלכתיים אחרים?

תשובה:

כאשר ישנו מצב המצריך שיקול-דעת בקדימות החולים, נראה שזהו הסדר¹:

- א. יש להקדים חולה שיתרפא לחיי עולם לחולה שיתרפא לחיי שעה². חיי שעה מוגדרים - עד שנה, וחיי עולם - משנה ומעלה³.
- ב. אם שניהם בגדר חיי עולם או ששניהם בגדר חיי שעה, צריך להקדים את מי שהגיע קודם⁴, אלא אם כן זה שהגיע שני מצבו קשה יותר. דבר זה תלוי בהכרעת הרופא⁵.
- ג. בדרך כלל קודם החולה שאותו הרופא יודע לרפא, אף אם הגיע אחרי החולה שהרופא נתיימש מרפואתו, ודבר זה צריך שיקול-דעת⁶.
- ד. כאשר שניהם שווים בכל הפרטים דלעיל, צריך הרופא לילך לפי סדר המשנה בהוריות, ואם אינו יודע יטיל גורל⁷.

¹ עיין בספרנו "במראה הבזק" (ח"א תשובה פט; לג' במהדורה ראשונה).

² "אגרות משה" (חושן משפט ח"ב סי' עג, ב וכן סי' עה, ב).

³ שם (שם סי' עה, ב).

⁴ שם (שם סי' עד, א וסי' עה, ב).

⁵ שם (שם סי' עד, א).

⁶ כנ"ל.

⁷ כנ"ל, וכן שם (סי' עה, ב).

גואטמלה - סיטי, גואטמלה   Guatemala City, Guatemala
אדר א' תשנ"ב

פּו. תפילה לרפואה שלימה ליד מיטת חולה

שאלה:

באילו תנאים אפשר להתפלל ל"רפואה שלימה" או תפילה אחרת ליד מיטת חולה?

תשובה:

מצוה לומר תפילה לרפואה שלימה ליד מיטת החולה, וכתב הרמב"ן, (הובאו דבריו ברמ"א סעיף ד' בשו"ע יורה דעה סי' שלה), שהמבקר חולה ולא בירך את החולה, לא יצא ידי חובת מצוות ביקור-חולים.

גואטמלה - סיטי, גואטמלה Guatemala City, Guatemala
אדר א' תשנ"ב

פז. תפילה לרפואה שלימה בלילה

שאלה:

פעמים רבות אנשים בקהילתנו מבקשים להתפלל בערבית ל"רפואה שלימה" משום שקרוב משפחה חולה או במצב רפואי קשה. האם נהוג לומר תפילה זו בלילה?

תשובה:

מותר לומר תפילה ל"רפואה שלימה" בערבית ואפשר אף לומר פרקי תהילים בערב¹.

---

¹ "יביע אומר" ח"ו אורח חיים סי' ל.

San Jose, Costa Rica

סן חוזה, קוסטה-ריקה

אדר ב' תשנ"ב

פח. דין טהרה לאדם שנפטר עקב מחלה מסוכנת ומדבקת, ל"ע

שאלה:

דיני קבורה וטהרה לאדם שנפטר מכולרה או מ"אידס", מהם?

תשובה:

מנהג טהרה קדום ביותר¹ ויש להקפיד לקיימו², ולכן גם מי שהיה חולה במחלה מדבקת, יש לטהרו כנהוג, אלא שיש לנהוג בזהירות ומתוך הקפדה על סטריליות, כך שמטהרים לא יידבקו, ולכן ילבשו כפפות ובגדים מיוחדים וכדו'. ואף יתייעצו עם רופא בדבר האמצעים הדרושים. כמו כן מן הראוי שהמטהרים יקבלו את כל החיסונים האפשריים³, ומוכן מאליהם שיש לדאוג גם לסטריליות המיטה או הארון, כך שהעוסקים בהמשך הקבורה לא יידבקו. אמנם, במקום סכנה (כאשר אי אפשר לנקוט אמצעי-הזהירות הנדרשים) יש לקבורו בלא טהרה⁴, אך כאמור נראה שאפשר לנקוט אמצעים אלה.

¹ עיין שבת (קנא ע"א). "ספר חסידים", (עמ' תמו), "גשר החיים" (ח"א עמ' צד וח"ב עמ' עז ואילך).

² עיין שו"ת "חתם סופר" (יורה דעה סי' שכז) שטרח להסביר מנהגי חברה קדישא, ו"גשר החיים" (ח"ב פ"ו) בעניין הבדיקה הפנימית.

³ בבירור שערכנו גם גחש"א "קהילת ירושלים", הוברר שהמטהרים מקבלים את כל החיסונים האפשריים, ודרכם ללבוש כפפות בטהרת כל מת, ואינם משנים מסדר טהרת המת.

⁴ שהרי פיקוח-נפש דוחה שבת "שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם", רמב"ם (פ"ב מהל' שבת הל' ג) וקל וחומר בנדון דידן. ודומה למה שכתב ב"גשר החיים" (ח"א עמ' צח) שלא לערוך בדיקה פנימית (הנהוגה בארץ-ישראל) במחלה מדבקת.

יש לציין שגם בבעלי חבורות (כגון מי שנפל מגג או שנפטר מניתוח, ר"ל) אין עורכים טהרה (רמ"א שו"ע יורה דעה סי' שסד, ד ובנושאי כלים שם).

Wellington, New Zealand

וולינגטון, ניו-זילנד
אייר תשנ"ב

פט. שיעור הרחקת קברים העומדים זה על גבי זה וקבורת בעל ואשה באופן זה

שאלה:

בעיר וולינגטון יש שני בתי-קברות. בישן אין מקום לקברים נוספים. מפאת המצב מבקשת אשתו של הנפטר להיות קבורה בתוך קברו. השאלה היא, האם מותר לקבור מת על גב מת כשאין יודעים בדיוק את שיעור עומק הקבר הראשון, ואם יישארו לפחות ששה טפחים ביניהם?

תשובה:

מותר לקבור קבר ליד קבר בהפסק של שישה טפחים¹, ונחלקו אחרונים בשאלה אם דין זה נאמר גם ביחס לשני קברים זה מעל זה. יש אומרים שצריך גם כאן ששה טפחים², ויש אומרים שדי בשלושה טפחים³. ולכן, כדי לצאת ידי כל הדעות, יש למלא את הקבר בעפר בגובה ששה טפחים, כך שיהיו לפחות ששה טפחים בין הקבר העליון לתחתון⁴. אך נראה שיש להימנע מקבורה בדרך זו כשמדובר באיש ואשה, גם אם הם בעל ואשתו, משום דרכי כבוד⁵.

¹ שו"ע (יורה דעה סי' שסב, ד), ועיין "גשר החיים" (ח"א פרק כז סי' ו).

² שו"ת "אמרי אש" (סי' קיז) ושו"ת "דודאי השדה" (סי' נג).

³ התשב"ץ (ח"ג סי' קיט), רעק"א (בהגהותיו לשו"ע שם סי' שסב) ובשו"ת "אחיעזר" (ח"ג סי' עט תשובה ד).

⁴ עיין "גשר החיים" (פרק כז סי' ו, ו), ובספר "כל בו על אבלות" (פרק שלישי סי' א, כב).

⁵ הכרעת מרן הגר"ש ישראל, עיין פסחים (נא ע"א) רש"י (ד"ה מאביו וחמיו) וסוכה (נב ע"א) בדברי הכתוב "וספדה הארץ".

Lima, Peru

לימה, פרו
אייר תשנ"א

צ. קבורת אשה שלא ליד בעלה ומעלת הקבורה בארץ ישראל

שאלה:

אשה שבעלה קבור בישראל והיא קנתה בחייה חלקת קבר לידו, וכעת רוצה להיקבר כאן בלימה לאחר מותה בהיות ילדיה גרים במקומנו, ורצונה שיעלו לקברה בכל עת שירצו בלי מגבלות של מרחק. מה עדיף?

תשובה:

- א. אין האשה משועבדת לבעלה בענין זה והיא יכולה לבחור לעצמה את מקום קבורתה¹.
- ב. באשר לשאלה, אם עדיף להיקבר בחו"ל כדי שהבנים יוכלו לפקוד את קבר אמה, או להיקבר בארץ-ישראל, לא מצאנו התייחסות מפורשת לעדיפות בין שתי האפשרויות, אך חז"ל הפליגו במעלת הקבור בארץ-ישראל², ובפרט בירושלים³.

¹ שו"ע (יורה דעה סי' שסו, ב) - "אשה שירשה קבר ממשפחתה נקברת בתוכו", משמע שאינה משועבדת ליקבר ליד בעלה; ועיין שו"ת "מנחת יצחק" (ח"ג סי' קו).
² שו"ע (יורה דעה סי' שסג, א) ושי"ך (שם סק"ג), ב"גשר החיים" (ח"א פרק כז סי' ט), "כל בו אבילות" (סי' ו סעיפים ה-ו), "ילקוט יוסף" (סי' לב סעיפים ג-ה).
³ שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"א סי' עה וח"ד סי' עט), ובס' "שבט מיהודה" לרב איסר יהודה אונטרמן, (ח"א עמ' תצו).

Paris, France

פריז, צרפת

טבת תשנ"ב

צא. פינוי מת שנקבר בחוץ-לארץ לקבורה בארץ-ישראל**שאלה:**

אדם שנפטר לפני כשנה, נקבר בניצח בצרפת בכוונה לפנות את גופתו כעבור זמן לארץ-ישראל.

נקבע המועד לכך ב- 17.1.92 ביום שישי והקבורה ב- 20.1.92 יום שני שהוא ט"ו בשבט. ושמנו לב אחרי שכבר קנו הכרטיסים, שה- 20.1.92 הוא ט"ו בשבט, ואין הסוכנים מוכנים להחזיר את כספם, ומדובר במשפחה לא עשירה, ושינוי תאריך הנסיעה כרוך בהפסד גדול. זה תורף שאלתם.

אלא שמשאלה זו מסתעפות כמה שאלות וספקות:

א. מה שכתב "גשר החיים" פרק כב סעיף ה "שצריך לחכות עד שיתעכל הבשר", האם דין זה שייך גם כשנקבר בארון?

ב. אם כן, מהו הזמן של עיכול הבשר?

ג. אם מותר לפנות את המת, האם האבלות היא רק ביום הוצאת הגופה מהקבר (17.1.92) כדין פינוי עצמות, או שהאבלות היא עד הקבורה, וכך נרמז ב"גשר החיים" (ח"ב פרק כב).

ד. האם האיסור ללקט עצמות במועד הוא דווקא במועד, ולא בשאר ימים שאין מספידיים בהם, ומה הדין בט"ו בשבט?

ה. כשיש איסור, האם האיסור הוא דווקא ביום הפינוי (יום ליקוט עצמות), או גם ביום הקבורה?

ו. ואם נאמר שאין איסור בשאר ימים שאין מספידיים ובט"ו בשבט, האם ההיתר הוא רק בליקוט עצמות או גם כשיש עוד בשר?

ז. ונ"ל שהבעיה החמורה ביותר בנדון דידן היא ניוול המת מיום הפינוי עד יום הקבורה, ואולי צריך לעשות כל טצדקי כדי שיפנו אותו ביום אחר בשבוע, שאז אפשר לקצר ההליכים לכל הפחות ביום ואולי אפילו ביומיים (שאין שבת ויום ראשון באמצע).

השואלים הם יראי שמים ויעשו כפי שיפסק להם.

כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים.

תשובה:

1. כשמעבירים את המת בתוך הארון שבו נקבר וגם קוברים אותו בשנייה באותו ארון, אין משום ניוול, ולכן אין צריך להמתין עד שיתעכל הבשר.¹

2. זמן עיכול הבשר מוגדר בשו"ע, וזה לשונו "ליקוט עצמות אינו אלא משיכלה הבשר, כלה הבשר, אין הצורה ניכרת בעצמות..."².

3. אם המת פונה בארון אין בו דין ליקוט עצמות ביום הוצאת הגופה³, ואם כשנקבר בפעם השנייה נקבר באותו ארון, אין בו דין ליקוט עצמות

¹ "גשר החיים" (ח"א פרק כו סי' ב ס"ק ב).

² שו"ע (יורה דעה סי' תג, ז).

- ואבילות אף ביום הקבורה⁴, ומותר אף לכתחילה לקבור אותו בארץ בתוך אותו הארון, ובלבד שינקבו בארון חורים או יסירו את הדף התחתון שלו⁵. ואולם דין זה שאפשר לקבור בארון, תלוי במנהגים של החברות השונות, ויש לברר את מנהג החברה קדישא המטפלת בנפטר.
- ואם מוציאים אותו מן הארון בזמן הקבורה השנייה, חל עליו יום ליקוט עצמות משעה שהוציאוהו מן הארון, ויש להמתין עד שיתעכל הבשר⁶.
4. הסיבה לאיסור ליקוט עצמות במועד היא שהליקוט גורם צער לאדם ביום שבו הוא מצווה על שמחה⁷, ולכן נראה שבט"ו בשבט, שאינו יום שמחה מותר ללקט עצמות.
5. האיסור ללקט עצמות במועד, אם הוא שייך גם ביום הקבורה, תלוי במחלוקת שהובאה בתשובה לשאלה 3.
6. אין ההיתר אלא כשנתעכל הבשר⁸, אך כשמפנים בארון ושוב קוברים באותו הארון בלא להוציא את הגופה ממנו, אפשר לקבור אף קודם עיכול הבשר, וכפי שנאמר בסעיף 1.
7. כשנקבר בארון, אין בעיה של ניוול המת כפי שנאמר לעיל בסעיף 1, אך יש לדאוג לכבוד הנפטר באותם הימים שבהם הארון אינו קבור [בתיאום עם החברה קדישא], ובפרט שהדבר כרוך בהוצאות כספיות, ולכן אפשר להקל ולהשהותו מחוץ לקברו.

³ שו"ת "הר צבי" (חלק יורה דעה סי' רצו), "גשר החיים" (ח"א פרק כו סי' ד ס"ק יב), "ילקוט יוסף" (ח"ז סי' לה סעיף א). אמנם בשו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' רס) חולק וסובר שגם כשמפנים בתוך ארון, יש בו דין ליקוט עצמות.

⁴ לא ראיתי שהמאירי מכריע, המאירי (מועד קטן ח ע"א), שו"ת "הר צבי" הנ"ל, "גשר החיים" הנ"ל, "ילקוט יוסף" הנ"ל, שו"ת מהרי"ל דיסקין (בקונטרס אחרון סי' ר), שו"ת "יחווה דעת" (ח"ד סי' נט).

אמנם ה"חזון איש" (בחלק יורה דעה סי' ריג) ושו"ת "אגרות משה" הנ"ל חולקים וסוברים שגם ביום הקבורה יש דין אבילות, ובשו"ת "משפטי עוזיאל" (מהדורא תנינא חלק יורה דעה סי' קל), כתב שאע"פ שמעיקר הדין אין אבילות ביום הקבורה, מנהג ירושלים הוא להתאבל גם ביום הקבורה.

⁵ שו"ע (יורה דעה סי' שסב, א) ובש"ך (שם סק"א), ובביאור הגר"א (שם ס"ק ג) ועיין שו"ת "משיב מלחמה" לרב שלמה גורן הרב הראשי לישראל (ח"ג שער ו), ו"בגשר החיים" (ח"א פרק טז סי' א ס"ק ג').

⁶ עיין הערה 3.

⁷ מסכת מועד קטן (ח ע"א).

⁸ שו"ע (יורה דעה סי' תג ז).

צב. הוצאת מת מקברו במקום שצויה בחייו**שאלה:**

ברצוני לברר, האם מותר להעביר גופה שנקברה ממדינה אחת למדינה שניה. מדובר במקרה שהנפטרת ביקשה לפני מותה, שיקברו אותה בקוסטה ריקה, ובגלל מלחמת המפרץ קברו אותה במיאמי. בעלה רוצה להעביר את גופתה לכאן. לפי הידוע קברו אותה לפי ההלכה (טיפלו בה אנשי החברה קדישא של מיאמי). אבקש לכתוב לי, כיצד למלא את רצון הבעל.

תשובה:

- א. ישנם כמה מקרים שבהם מותר לפנות מת מקברו למקום אחר.
1. כדי לקבורו בקבורת אבותיו¹.
  2. כדי לקבורו בארץ ישראל².
  3. כשקברוהו מלכתחילה ע"מ לפנותו לאחר מכן, כלומר קברוהו קבורה ארעית³.
  4. כאשר הנפטר צוה לפני מותו לקבורו במקום מסוים⁴.
- לכן נראה שיש להתיר את העברת הגופה לקוסטה ריקה, שהרי האשה ציוותה לפני מותה לקבורה בקוסטה ריקה, ורק מחמת אונס נקברה במיאמי⁵. ונראה שיש להתיר לקבורה בקוסטה ריקה גם בשל הסיבה השלישית שהובאה לעיל, שכאשר קברוהו אמרו במפורש, שבדעתם להעבירה ממיאמי^{6, 7, 8}.
- ב. העברת הגופה תיעשה בתיאום עם החברה קדישא שבמיאמי.

¹ שו"ע יורה דעה (סי' שסג, א) ובט"ז (סק"ב) ובש"ך (סק"ב) ובי"ט כל בו על אבילות" (סי' ו, ט).

² שם.

³ שם.

⁴ שם (סי' שסג, ב ברמ"א), אך מותר לפנותו רק אם כבר נתעכל הבשר ושלא כאופני ההיתר האחרים. ועיין שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ו סי' מ), ועיין בי"ט כל בו אבילות" (סי' ו, ז).

⁵ "דרכי משה" (סי' שסג א) בשם "אור זרוע" ורשב"א.

⁶ גילוי הדעת שרוצים לפנות את הגופה צריך להיעשות ע"י החברה קדישא או ע"י המשפחה.

ועיין שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ו סי' מ ס"ק יא) ובי"ט כל בו על אבילות" (סי' ו, ח).
⁷ ואפשר למצוא סניף נוסף להקל, והוא, שקבר אשר אדם קנה אותו כדי שיקברוהו בו בני משפחתו, אע"פ שכעת לא קבור שם איש יש לו דין קברי אבותיו. דעה זו הביא "כל בו על אבילות" (עמ' 236) בשם ה"אור שמח" ובשם הראי"ה קוק. ועיין בשו"ת "אגרות משה" יו"ד (ח"א סי' קלח) שדחה את ראית ה"אור שמח", וכן ה"כל בו על אבילות" שם נחלק עליהם.

⁸ עיין גם במאמרו של מרן הגר"ש ישראל בספרו "עמוד הימיני" (סי' לה).

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה
אלול תשנ"א

צג. מעבר דרך בית-קברות של גויים

שאלה:

האם ישנה בעיה בהליכה לבית-החיים דרך בית-קברות של גויים (?). בונים בית-חיים חדש וישנה אפשרות בהוצאות מרובות - לעשות כביש עוקף, ומקור הכספים לקהילה הוא מבית-החיים. יש רב שאומר שאסור בשום אופן לבנות בית-חיים חדש בלא פתיחה של המעבר העוקף. האם יש מקור לחשש זה?

תשובה:

מותר ללכת דרך בית-קברות של גויים^{1 2}.

¹ ראה "כל בו על אבילות" (פרק א סי' ח, י. ובתענית טז ע"א) "למה יוצאין לבית הקברות פליגי, בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר, הר אנו חשובין לפניך כמתים, וחד אמר, כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים. מאי בינייהו? איכא בינייהו קברי עכו"ם", ופסק רמב"ם (פ"ד מהל' תענית הל' יח) כמו המאן דאמר הראשון. ואף שרש"י כתב שם, דמייירי במקום שאין קברי ישראל, אף על פי כן ניתן להוכיח משם שאפשר ללכת לקברי עכו"ם כשיש צורך בדבר. ² הנוהג של החברה קדישא בירושלים העוברים בעמק שבדרך להר הזיתים, ויש שם מקומות טמאים השייכים לנוצרים, הוא שמורידים את המיטה כדי לעבור בשינוי, אך לא שמענו שימנעו עצמם מלעבור שם.

Buenos Aires, Argentina

בואנוס איירס, ארגנטינה
סיון תשנ"א**צד. מנהגן של נשים שלא להיכנס לבית-קברות****שאלה:**

מהו המקור למנהג שנשים אינן הולכות לבית-הקברות?

תשובה:

בספר הזוהר [פרשת ויקהל קצו] כתוב "בשעתה דמיתה אפקי ליה מביתה לבי קברא מה"מ אשתכח ביני נשא דהכי אורחיה מיומא דפתי לחוה ובגינה גרים מותא וכו' ואית ליה רשי למקטל וכו' ... משעתא דמפקי ליה מביתי לבתי קברי עד דאהדרי לביתיהו ובגינהו גרם מיתה לכמה וכו', מאי תקנתיה בשעתה דנטלי מיתה לבי קברי יהדר בר נש אנפוי וישבוק לנשי בתר כתפיהו ולבתר דמיהדרי מבי קיברי לא יהדר בההוא אורחא דנשי קיימן וכו' אלא יסטי באורחא אחרא ובגין דבר נש לא ידעי ולא מסתכלין בדא וכו'". ועל סמך זה פסק מרן בשו"ע "יש למנוע מלצאת נשים לבית הקברות אחר המטה"¹.

בטעמו של איסור זה נאמרו כמה הסברים:

א. שהן גרמו מיתה לעולם².ב. שלא יביטו האנשים בהן ויבואו לידי הרהור².

¹ שו"ע (יורה דעה סי' שנט, א-ב) וש"ך (שם סק"ב).

² "בית יוסף" (סי' שנט) ו"פרישה" (שם סק"א); ועיין בספר "בית לחם יהודה" [נמצא בשו"ע בסימן שנט] שמביא מקרים, שבהם מותר לנשים להכנס, וכנראה שעליו סמכו במקום שנהגו להקל; ועיין בספר "פני ברוך" (סי' ה סעיף י ס"ק לב). ועיין עוד שו"ת "במראה הבזק" (ח"ג תשובה עג).

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה

ניסן תשנ"א

צה. אמירת "צידוק הדין" ותפילת אשכבה בימים שאין אומרים בהם תחנון

שאלה:

ראיתי שנהוג, שלא לומר "צידוק הדין" בימים שאין אומרים בהם תחנון. והנה יש משפחות שמרגישות, שמחסרים מטקס הקבורה, אם אין אומרים "צידוק הדין" או "א-ל מלא רחמים". אני מתקשה להסביר להם את המנהג של אי אמירת "צידוק הדין וא-ל מלא רחמים", כשהם במצב של אבילות. האם יש מקום לאומרם בימים אלה?

תשובה:

א. על אף קיומו של המנהג שלא לאמור תפילת אשכבה (א-ל מלא רחמים) בימים שאין אומרים בהם תחנון, יש על מי לסמוך לאומרה בכל עת, בדירוג הבא של רווחות ההיתר:

א. בתוך השבעה (שלא בשעת הלוויה!) אומרה אפילו ליד הקבר¹;

ב. בבית-הכנסת ביום היארצייט וכדו'²;

ג. ביום היארצייט לפני הקבר³;

ד. לנוהגים לאומרה בשעת הלוויה, ניתן לאומרה אז⁴ (והוא הדין לאומרה תוך השנה ליד הקבר).

באופנים א' וב' יכול להנהיג לאומרה בכל אופן. באופנים האחרים- אין זה מן הראוי לבטל את המנהג באופן מוחלט וקבוע, אבל אפשר לשנות את הנסיבות, כגון כשהאבל מבקש לאומרה ו/או שהנוכחים הם כאלה שקשה להסביר להם פשר המנהג המקובל.

ב. מכיון שהמנהג שלא לאמור "צידוק הדין" בימים שאין אומרים בהם תחנון הוא קדום⁵, מוטב, אם אפשר, להסתפק באמירתו על-ידי האבל בינו לבין עצמו (ויכול הרב לסייעו בכך), שלא במניין⁶; ואם תקשה גם "חריגה" קטנה זו להתקבל על דעת האבלים, נראה שיכול לסמוך על דעת המחבר⁷ לאומרו כבכל יום.

¹ על-פי מה שכתוב ב"מגן אברהם" (שו"ע אורח חיים סי' תרצו).

² כן הוא משמעות דברי ה"משנה ברורה" (שם סי' תקמז ס"ק ח).

³ כן היא מסקנת "כל בו על אבילות", (חלק א עמ' 212-213).

⁴ ב"כל בו" הנ"ל (חלק ב עמ' 71-73) הסיק ש"בשעת לוויה יותר טוב שלא לאומרה בימים שאין אומרים תחנון", אך גם כתב שאי-אפשר למחות במי שרוצה בכל זאת לאומרה (ובחלק א' נראה שכן דעתו גם בתוך השנה [לאחר השבעה]).

⁵ רמ"א (שו"ע יורה דעה סי' תא, ו), שכן דעתו להכריע כמנהג המובא בראשונים (בטור שם).

⁶ כן כתב ב"גשר החיים" (ח", עמ' קנז).

⁷ דעת השו"ע (יורה דעה סי' תא, ו), ו"פני ברוך" הביא שכן נוהגים הספרדים למעשה.

Kinshasa, Zaire

קינשסה, זאיר
ניסן תשנ"א

צו. אדם שלא הספיק להגיע לקבורת קרובו הנפטר, מאימתי הוא מונה "שבעה"

שאלה:

אבל ששמע על פטירת אמו, אך בהעדר תחבורה לא יכול היה להגיע לקבורתה, האם ימנה לעצמו שבעה כשיגיע לבית האבל או מקבלת השמועה? (המרחק בפועל פחות מיום).

תשובה:

בן ששמע על פטירת אמו, וגם יודע את מועד קבורתה, אף על פי שאינו יכול להגיע לקבורה, יתחיל באבילות מיד עם זמן הקבורה, וכשיגיע לבית האבל, ימשיך באבילות כמו יתר האבלים¹.

¹ ה' אבילות שו"ע (יורה דעה סי' שעה ח), ועיין עוד ב"גשר החיים" (חלק א עמ' קפח) במי שקיבל טלפון או מברק שקרובו הגר בעיר אחרת, נפטר ויקבר למחרת- ימתין מלקבל אבילות עד זמן הקבורה.

Basel, Switzerland

באזל, שווייץ

אדר ב' תשנ"ב

צו. השתתפות האבל אחר השבעה בסעודת פורים שמחוץ לבית ובמסיבה שיש בה ערך חינוכי לילדים

שאלה:

פורים כידוע ימי משתה ושמחה אך אינו יום-טוב.
האם לאבל תוך ל' (תוך י"ב חודש לאביו ולאמו) מותר להשתתף בסעודת פורים מחוץ לביתו כשיש בה הצגות ומוזיקה?
באם התשובה שלילית (כי לא ברור ממרבית הספרים שבידי), כיצד ינהגו מורים מצד אחד והורים מצד שני כשהילדים או התלמידים משתתפים במסיבה (סעודת פורים) בעלת ערך חינוכי.

תשובה:

איננו רואים היתר לאבל בתוך שנתו להשתתף ב"סעודת פורים" בפורים המלווה בנגינת תזמורת או בהצגות מבדחות, אף על פי שעקרונית אין אבילות בפורים¹, וסעודת פורים היא חובה גם לאבלים, שהרי חיוב זה איננו תלוי במזמוטי-שמחה מסוג זה. לכן אין להתיר אלא כאשר הסעודה איננה כוללת דברים אלה, ואז מותר לאבל להשתתף בסעודה גם מחוץ לביתו².
באשר להורים, רצוי שההורה האבל לא ישתתף, שהרי בן זוגו יכול להתלוות לילדים ולהיות נוכח במסיבה. אם המצב הוא כך שבלא השתתפות ההורה האבל ימנעו הילדים מלהשתתף בזה, ונראים הדברים שיש תועלת חינוכית בנוכחותם, יש להקל.
ביחס למורים אפשר להקל יותר כשיש צורך חינוכי (או להשגחה וכדו')³, אפילו לפני יום פורים עצמו, ובכל מקרה אל להם המורים ולהורים האבלים ליטול חלק פעיל בריקודים⁴.

¹ שו"ע (אורח חיים סי' תרצו, סעי' ד ברמ"א).
² כך נראה על פי האמור ב"גשר החיים" (חלק א פרק כא אות ח ופרק כג אות ג ס"ק ט).
³ שו"ת "חיים שאל" (סי' כא) כתב בשם שו"ת "זקן אהרן" שמותר לנגן השרוי בשנת אבל לנגן בפורים לאחרים, מפני שזוהי מלאכתו והוא יום-שמחה לכולם. אף כאן יש לומר ביחס למורים שהם בבחינת "בעבדותיהו טרידי".
⁴ נראה מסברה, שאין זה חלק ממחויבותם החינוכית.

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה
סיון תשנ"א

צח. כניסה לדירה חדשה בתוך י"ב חודשי אבילות

שאלה:

אבל ר"ל בתוך י"ב חודש על אביו או אמו שקנה דירה חדשה קודם פטירת אמו ובה בעת מכר את דירתו, ועתה הוא נדרש- כמוסכם- לפנות את דירתו לטובת הקונה אשר מוכן להמתין כמה שבועות ולא יותר, מה דינו לגבי מעבר לדירה החדשה?

אציין שהינו בעל-משפחה. עיינתי בכמה ספרי שות"י"ם ובספרים העוסקים בנושא ולא מצאתי דבר בנושא דירה, אף כי לגבי דברים אחרים כגון רהיטים, בגדים, סיווד ואפילו מכונית חדשה (למשפחה), מצאתי בשו"ת "אגרות משה" היתרים. האם יש חומר מיוחד בדירה חדשה, אולי בגלל השמחה המיוחדת והנדירה ולעיתים-החד-פעמית?

תשובה:

מותר לעבור לדירה חדשה בשנת האבל¹, אבל אין לקיים מסיבת חנוכה הבית בתוך אותה השנה². יש לציין שקניית בית חדש בחו"ל אינה נחשבת למאורע משמח במיוחד³.

¹ עיין בשו"ע (יורה דעה סי' שפט וסי' שצא), שלא נזכר שם שום איסור בזה, ודווקא בגד חדש שהוא דבר אישי לבעליו, אסור כל י"ב חודש, אבל כלים ורהיטים חדשים לא אסרו, ומשמע שדירה בכלל, הגם שבימי בין המצרים נוהגים לאסור זאת. עיין ב"משנה ברורה" (סי' תקנא ס"ק צח), שבאבילות של כלל ישראל, שהם ימי פורענות, מחמירים יותר.

² שם (סי' שצא, ב, ברמ"א) וב"גליון מהרש"א" שם.
³ שו"ת "חתם סופר" (יורה דעה סי' קלח), ספר חסידים צוואת ר"י החסיד (סעיף טז) ב"מקור חסד" (שם ס"ק נג).

שו"ת "באר שבע" (סי' ע) (והוצאות אחרות סימן עב או עג) כותב שחנוכה הבית בחו"ל הינה סעודת רשות ולא סעודת מצוה כמו בא"י. וראה "פלא יועץ", ערך "קניין".

Vienna, Austria

וינה, אוסטריה
אלול תשנ"א

צט. קביעת יום הזכרון (יארצייט) כאשר יום- הפטירה אינו ידוע

שאלה:

בעניין אדם שקיבל על עצמו לשמור את יום השנה להוריו שנשמדו בשואה, ב"ז בתמוז, כיצד ינהג כאשר י"ז בתמוז חל בשבת?

תשובה:

- א. מי שאינו יודע את היום שמת בו אביו, חייב לברור לו יום אחד ויתענה בו ויאמר בו קדיש¹.
- ב. ביום שבו בחר, מחויב לנהוג כל ענייני יום-זכרון מצד ההלכה (ולא בחובת נדר או הנהגה טובה)².
- ג. בנדון דידן, שבחירת היום היתה תלויה בדעתו, מסתבר שכוונתו היתה לבחור ביום שיש בו בפועל ביטוי לצער של עם ישראל, דהיינו יום הצום, ולא תאריך י"ז בתמוז דווקא, ולכן ינהג את כל חיובי היארצייט (אמירת קדיש וכו')³ ביום ראשון, שהוא יום הצום.

¹ "משנה ברורה" (סי' תקסח ס"ק מב). ובאשר לטעם היארצייט, עיין שו"ת "מנחת יצחק" (ח"א סי' פג):

א. "ריע מזלא (של אותו יום), וכשאינו יודע היום, מרפא ביום שיברור";
 ב. לכפר על נפש המת, ושייך גם ביום אחר.
² שו"ת "מנחת יצחק" שם. וכתב שלכן אינו יכול לבחור ליום היארצייט יום שבלאו הכי חייב להתענות, או יום שאסור להתענות בו.
³ מה שאין כן אם יודע את התאריך שבו מת אביו, ואותו היום נופל בשבת, כי אז אין הקדיש נדחה אלא אומרו בשבת. "גשר החיים" (ח"א פרק לב, ג-ד).

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה

ניסן תשנ"א

ק. היתר-נישואין לבת אשה האומרת נתגיירתי על-ידי רב פלוני, ואין מסמכים המאשרים

שאלה:

נערה שגדלה בקהילה, רוצה להינשא לבן של משפחה יהודית בקהילה. אמה של הנערה טוענת שנתגיירה לפני שנים בעיר הבירה בוגוטה, על ידי רב שגירוריו מקובלים על ידי רבני האיזור. בהעדר מסמכים המעידים על קיום הגיור מסתפקים במצב הנערה כיום. נראה שהמסמכים אבדו, אבי הנערה עזב את הבית לפני שנים רבות וייתכן שלקחם עמו- אך אי אפשר לברר זאת. שאלתי, אם אמנם אוכל למצוא אנשים שיצהירו, שהיו נוכחים בשעת חופתה ושנערכה על ידי אותו הרב המוחזק ככשר, האם אוכל על פי זה להחזיקה כמגיירת, ובתה ככשרה כדי להינשא?

תשובה:

- א. מי שאמר, נתגיירתי בבית- דין פלוני, אינו נאמן וצריך להביא עדים על גירורו, ואפילו ראינו אותו נוהג בדרכי ישראל ועושה כל המצוות ועל כך הוא מוחזק על ידינו כגר-צדק, כאשר בא להתערב בישראל, אין משיאין אותו עד שיביא עדים, הואיל והוחזק (קודם) כעובד כוכבים¹.
- ב. אם לא היה ידוע לבני הקהילה על עצם לידתו כגוי, והוא מספר על כך מעצמו וטוען שלאחר מכן התגייר בבית-דין פלוני, נוהגים להקל להחזיקו כיהודי אפילו בלא עדות², אם אמנם בבית-הדין המגייר הינו מקובל ומוסמך לעניין זה.
- ג. כאשר יש לנו ספק ביהדותה, צריך להשתדל לברר, אם אכן נתגיירה. לצורך זה אפשר לסמוך על:
  1. עדים שהיו נוכחים בגיור³.
  2. רב המגייר כשיציין עובדות הגיור, שמות הדיינים וכו'⁴.
  3. מסמך מטעם רשות ממשלתית המעיד על יהדותה⁵ או מסמך מארכיון הקהילה בבוגוטה.
  4. גם אפשר לסמוך על עדים כשרים המעידים שראו את הרב עורך חופה וקידושין כדין לאישה הנ"ל⁶.

¹ יבמות (מז ע"א), שו"ע (יורה דעה, סי' רסח י).

² "הפה שאסר הוא הפה שהתיר", עיין שו"ע (יורה דעה סי' רסח, י) ובש"ך (ס"ק כא) דלא כרמב"ם הסובר שדווקא בארץ-ישראל אפשר להקל מהטעם הנ"ל, ולא בחו"ל (לדעתו בחו"ל תמיד צריך להביא ראיה).

³ ע"פ גמ' יבמות (מז ע"א), שהם העדים הטובים להעיד על יהדותה (אנו צריכים שני עדים למרות הכלל שעד אחד נאמר באיסורים, משום שהגדר דומה לדבר שבערוה, ובדבר שבערוה אין עדות פחות משניים, ע"ע הדגשת הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"ג ה"ז), "הבא ואמר נתגיירתי וכו' אינו נאמן לבוא בקהל עד שיביא עדים".

⁴ הטעם דבמילתא דעבידי לאגלויי אדם נאמן, כי בכל דבר שעתיד להיגלות יש בו תורת נאמנות (ע"פ גמ' יבמות מז ע"א, ריטב"א ו"נמוקי יוסף" שם).

⁵ עולה מתוך פסקי דינים רבנים (חי"א עמ' 340) מטעם "שטרות העולים בערכאות של גויים".

⁶ הטעם- חזקה על רב מסדר קידושין שבדק את הייחוס ואת אמיתת יהדות בני הזוג הבא להינשא לפניו.

Mexico City, Mexico

מקסיקו- סיטי, מקסיקו

אדר ב' תשנ"ב

קא. מי שהוחזק עד עתה כגוי וטוען שהוא יהודי - נאמנותו להינשא

שאלה:

לפני כשלוש שנים בערך הגיע למקסיקו בחור מרומניה עם קבוצת רקדנים. הבחור הזה יחד עם כמה אנשים מהקבוצה החליטו לברוח ולהימלט ובקשו חסות דיפלומטית מממשלת מקסיקו ונשארו כאן. הבחור מתחילת דרכו החזיק עצמו יהודי וקשר קשרי ידידות עם היהודים וגם קיבל עבודה אצל יהודים.

לפני כמה חודשים הכיר בחורה יהודיה והחליטו על נישואים ובאו לפני. לבחור הזה אין שום מסמך שהוא יהודי. אמנם הוא הצהיר לפני שבבית שלו היו ידועים תמיד כיהודים, אע"פ שלא שמרו על שום מסורת יהודית, כרובם של בני קהילתו. גם חבריו הלא יהודים הצהירו בפני שהם מכירים אותו מנעוריו, ותמיד היתה המשפחה ידועה כיהודיה, וגם קראו אותו "יהודי", אף על פי שזה היה לו תואר גנאי, והוא הסכים על זה. וגם מסרו סימנים שיש בהם אמון על שורש משפחתו, כמו שמות מיוחדים ומנהגים שונים וכו'. אביו ואמו היו מתמיד קומוניסטים מובהקים שסבלו מעריקתו הרבה, והוא אבד כל קשר אתם ולמעשה אין לו שם שום אדם שיוכל לטפל ולבקש מסמכים מרומניה שיעידו על מצבו.

האם אפשר לסמוך על זה שהחזיק את עצמו כיהודי כמה שנים מעת בואו לכאן? והאם אפשר להחשיב את עדות חבריו כמסיחים לפי תומם ועקב כך לסדר לו קידושין? כדאי לציין שזו היא שעת הדחק והזמן לוחץ, כי הזוג עומד בין כך ובין כך על הנשואין גם אם לא יהיו כדמו". כדאי גם לציין שקיימת תקנה בקהילתנו לא לגייר אף אדם.

תשובה:

כלל אמרו בפוסקים: מי שבא לפנינו ואומר, ישראל אני, נאמן, ואין צריך להביא ראיה על כך¹.

אמנם, לדעת רוב הפוסקים זהו במקום שלא הוחזק לנו עד עתה כנכרי, ולא נודע לנו מצבו. אבל במקום שהוחזק עד עתה כנכרי, שכן עושה מעשה עכו"ם הוא, בזה יצטרך להביא ראיה על יהדותו ולא די בנאמנותו, ואם לא יביא ראיה יצטרך גיור כדת וכדין².

ובנדון שאלתך, יש להסתפק אם זה נקרא "לא הוחזק כנכרי" ולהאמינו בדבריו, שהרי מחד גיסא עושה מעשה עכו"ם הוא, וכדבריו- שלא שמרו על שום מסורת יהודית, ואולם מאידך, כל השנים החזיקו הוא ומשפחתו עצמם כיהודים, וכן בבואו לכאן יצר קשרים עם יהודים, דבר המראה שאין מעשיו כעכו"ם, דאי-שמירת תורה ומצוות אינה נובעת מהיותו עכו"ם, אלא הוא

¹ לשונו של ר"ן בחידושו לפסחים (ג ע"ב) ובסוגיה יבמות (מז ע"א) בראשונים. ועיין באורך בשו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובה פב, יא 3 במהדורה ראשונה) במקורות הדין וטעמיו.

² שו"ת "אחיעזר", (ח"ג סי' כז) ו"אגרות משה" (אבן העזר, ח"א סי' ח).

כשאר תינוקות שנשבו. (ומכל שכן, אם בא מיוזמתו לפני הרב כדי לערוך להם חופה וקידושין כדת משה וישראל, דבר המעיד על אמינות דבריו).³ על כן נראה שאם הבחור הוא מהול, יש לצרף את זה ליתר סימני נאמנות ולהאמינו ללא דבר נוסף, אך אם איננו מהול, כפי שנראה משאלתך, יש להצריכו למול את עצמו בפני בית-דין מוסמך ולכוון בשעת המילה לשם גיור וגם יש להטבילו לשם גיור לחומרא. ואף על פי שציננת, שבקהילתכם קיימת תקנה שלא לגייר, אין הצעתנו בכלל זה, שהרי יש סבירות גדולה שאכן הוא יהודי.⁴

³ באשר לעדותם של הנכרים על יהדותו, שציננת בשאלתך, יש להסתפק, אם היא בגדר מסיח לפי תומו מן הטעמים הבאים:

א. אם הם נשאלו על-ידי הרב, אם פלוני הוא יהודי, והם השיבו. ועיין שו"ע (אבן העזר סי' יז, טו בדברי רמ"א) ועיין באורך "אוצר הפוסקים" שם.

ב. מכיוון שהם באו לפני הרב להעיד, הרי שזה נקרא מתכוון להעיד. ועיין שו"ע שם ובדברי ה"באר היטב" (ס"ק מא) וב"פתחי תשובה" (ס"ק ס), ועיין באורך "אוצר הפוסקים" (שם ס"ק קג).

ג. נראה שמכיוון שחבריו יודעים על כך שנישואיו ליהודייה תלויים בכך- אין זה מסיח לפי תומו, ועיין באורך ב"אוצר הפוסקים" (שם ס"ק קד וקה), ועל כן לא ראינו להסתמך על עדותם כראיה ליהדותו, ללא הדברים המוזכרים בגוף התשובה, ומכל שכן שלא מצינו לסמוך על מסיח לפי תומו רק לענין עגונה, ולא כראיה על יהדות, וכפי הנראה מתשובתו של הגר"מ פיינשטיין הנ"ל.

⁴ שכן טעמי התקנה לא שייכים כלל בגיור לחומרא, עיין "משפטי עוזיאל" (בשאלות הזמן, סי' סא) וב"אגרות משה" (יורה דעה ח"ג סי' קו) שמציינים תקנה מעין זו שלא לגייר בקהילות נוספות. הנימוקים המוזכרים שם לתקנה זו לא שייכים בגיור לחומרא.

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה
ניסן תשנ"א

קב. כהן החי עם גויה ואינו שומר תורה ומצוות - פגימתו מן הכהונה לצורך גיור האשה, ונישואיהם כדת משה וישראל

שאלה:

בעיר מתגורר יהודי ש"מוחזק" ככהן, הנשוי לאשה גויה לפי חוק המדינה. האיש מעוניין לגייר את אשתו. הוא אינו שומר תורה ומצוות כיום, וכפי הנראה גם אביו לא הקפיד על המצוות. שאלתי- האם יש דרך לברר שמא הוא עצמו פסול לכהונה, או שחזקתו לכהונה הורעתה, כדי להתיר לו לבסוף להנשא לה לכשתתגייר, כפי שראיתי בתשובה של הרב משה פיינשטיין, או שמא עלי להודיע להם שאין תקוה ושלא אוכל לעזור להם? כיצד עלי לנהוג?

תשובה:

א. על-פי דיני התורה כהן נשאר במעמדו ככהן אפילו אם עבר עבירות חמורות.¹

ב. אם אבי הנדון הוא כהן שנשא גרושה או גיורת, בנו הנולד ממנה הרי הוא חלל, וזה נפסל מכהונתו ודינו כזר לכל דבר, ומותר לו אפוא לישא גיורת.² אבל כמובן שלא ידוע לנו, שאכן כך המציאות במקרה הנדון.

¹ ואפילו עבר עבירות המיוחדות לכהן, כגון נשא גרושה וכו' אינו נפסל מכהונתו אלא רק מעבודת כהן, כמו נשיאת כפים, וע"ע שו"ע (אורח חיים סי' קכח סעיפים מ, מא ומב) וברמב"ם (הלי' ביאת מקדש פ"ו ה"ט ופ"ט ה"ו).

² שו"ע (אבן העזר סי' ז סע' כ) ורמב"ם איסורי ביאה (פ"ט ה"ו).
הערה: אמנם ב"אגרות משה" (אבן העזר ח"ד סי' יא וסי' לט) פסק ביחס לאדם שהחזיק את עצמו כהן ובנסיבות האמורות שם, להקל שלא להצריכו להוציא את אשתו הגיורת, אבל עיין שם שהמקרים השונים, הן מצד עצם חזקת כהונה הן מצד שה"כהן" שם כבר נשוי.

Rome, Italy

רומא, איטליה

סיון תשנ"ב

קג. כהן שנשא גיורת שהתגיירה לפני הגיעה לגיל שלוש, תוקף הנישואין, מעמדו ומעמד הבנים ככהנים.

שאלה:

כהן שנשא גיורת פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד, כדת משה וישראל (ז"א נתן קידושין ומסר כתובה בפני שני עדים כשרים ולפני רב מוסמך):

- א. האם מותר להעלות אותו ראשון לתורה?
- ב. האם חייבים למנוע את עלייתו לדוכן לנשיאת כפיים?
- ג. האם צריכים להזהיר אותו שלא יפדה את הבכור?
- ד. מה דין הבנים: האם הם חללים מדאורייתא או מדרבנן ומה הן ההשלכות כלפי זכויותיהם וחוביהם?
- ה. מה דין בני הבנים?

לידיעת המשיבים הריני מוסיף כמה הערות רקע למקרה:

1. הכהן הכיר את הבחורה בתוך הקהילה בתנועת נוער והיה סבור שהיא יהודיה. גם בעבר כשהכיר בחורות אחרות בדק מה מצבם היהודי.
2. כשהכיר את הבחורה הזאת, בדק אם היא יהודיה מלידה והיא ענתה לו שהיא יהודיה מלידה, מתוך הנחה שהיות שגיררו אותה מיד עם לידתה, היא נחשבת כיהודיה, יש להניח שהיא דברה בתום לב ולא שקרה.
3. כשהבחור הכיר את אם הכלה, חשב בתמימותו שהיא יהודיה מפני שהוא ראה שהיא משתתפת בתדירות בחיי הקהילה וגם הולכת לבית הכנסת.
4. אחרי שנודע לבחור מצבה של הבחורה, פנה אל כמה רבנים באיטליה כדי שימצאו לו היתר לשאת אותה כדת משה וישראל. היות שלא מצא אף רב באיטליה פנה לצרפת ושם מצא רב שגיררו מקובלים שסדר לו חופה וקידושין. בכתובה כמובן הבחורה מופיעה כגיורת בת אברהם אבינו.
5. הכהן נקרא לאחרונה לתורה כראשון ונשא את כפיו בקהילתה של כלתו וגם באחד מבתי הכנסת ברומא.
6. לפני שהתחתן הבחור היה רק מסורתי. יש לציין שאחרי הנישואין הזוג מקפיד בשמירת מצוות.

תשובה:

אסור לכהן לישא גיורת אף אם התגיירה פחותה מבת שלוש שנים, ואם עבר ונשאה-עליו לגרשה¹, עם כל עגמת הנפש שבדבר².

¹ יבמות (ס ע"ב) קידושין (עח ע"א- ע"ב), אף על פי שלדעת רשב"י מותר לכהן לשאת גיורת שהתגיירה לפני גיל שלוש, אין הלכה כדעת יחיד זו, ראה רמב"ם (הל' אסורי ביאה פ' חי

ואולם, ראשית יש לבדוק, אם המוחזקות ההלכית של משפחת הבחור לכהונה היא ברורה.³ אם אמנם כך הוא הדבר, כגון שמסורת הכהונה שלהם מתבססת על יהודים שומרי תורה ומצוות- הרי שהוא צריך לגרשה. אבל אם אין הדבר ברור, ואפילו הדבר בספק, אין הוא חייב לגרש, ומאידך הוא חייב להפסיק לנהוג ככהן, והרינו מכאן ואילך ישראל גמור לכל דבר. אם חזקת כהונתו ברורה, הרי כל עוד שאינו מגרש את אשתו, אין להתיר לו לישא את כפיו (אמנם בדרך חכמה ובנועם) ואין לקיים בו דין "וקדשתו", קרי: אין לכבדו ככהן בעלייה הראשונה לתורה או בשאר דברים שנהוג לכבד בהם כהנים, אלא הרי הוא כשאר אחיו הישראלים.⁴ מאותה הסיבה ראוי להימנע מלכתחילה, מלכבדו בפדיון הבן הבכור,⁵ אלא יש לחפש כהן אחר שאינו עובר עבירת כהונה, ומכל מקום, אם כבר פדה- הפדיון מועיל, שכן כהן הוא. לפי רמב"ם ושו"ע⁶ הגיורת אסורה משום זונה הכתובה בתורה, ובכלל זה גיורת שהתגיירה לפני שהגיעה לגיל שלוש. לכן יש להתייחס אל הבנים כחללים שיצאו לגמרי מכלל כהונה⁷ לענין עלייה לדוכן, עליית "כהן" ופדיון הבכורות.⁸ אף הבנות: בהיותן חללות- אסורות הן לכהנים, ובזה דינן חמור מדין ישראליות. לגבי הנכדים: צאצאי הבנים ממשיכים להיחשב חללים באופן הנ"ל, משום שאין בנות ישראל מקוה טהרה לחללים,⁹ ואלו צאצאי הבנות (אם אכן נישאו לישראלים) נחשבים לישראלים לכל דבר, שכן בני ישראל מקוה טהרה לחללות.⁹

ה"ג), שו"ע (אבן העזר סי' ו, ח), לאור מסקנת הגמרא. וראה "חכמת שלמה" שם המוכיח שאיסור זונה בגיורת קיים גם אם לא נבעלה.

² מסופר במסכת יבמות (שם) על כהן שנשא גיורת כזאת, מתוך מחשבה שהלכה כרשב"י, וכששמע על-כך רב נחמן בר-יצחק, הורה לו לגרשה, שאם לא יעשה כך- ישמתהו.

ראה "אגרות משה" (יורה דעה ח"ג סי' קז) שפסק, שיש מקום לבדוק חזקת כהונה לפני שמחייבים אדם לגרש את אשתו הגיורת. ובוודאי שבנידונו יש חשיבות לבדיקה כזאת, משום שמדובר על גזר-דין קשה מאד עבור המשפחה.

⁴ "פרי מגדים" ב"משבצות זהב" (אורח חיים ריש סי' קלה), "אגרות משה" (אורח חיים ב סי' לג). ומדברי הגר"ע יוסף ב"יחווה דעת" (ח"ב סי' טז) עולה שלכתחילה יש להעלותו שלא ממניין שבעת הקרואים, אלא להוסיף עליית "אחרון".

⁵ מסברה, שגם זה בכלל "וקדשתו".

⁶ ה"ל איסורי ביאה שם, שו"ע אבן העזר שם.

⁷ גדר האיסור של גיורת לכהונה שנוי במחלוקת בין ראשונים. דעת התוספות (יבמות סא ע"א ד"ה אין זונה וכו') שהאיסור משום זונה ומדאורייתא, וכן קובע רמב"ם (שם), ואף דעת רשב"א (יבמות ס ע"ב) מפורשת שהאיסור הוא מדאורייתא. אלא שאין זה לאו שלוקין עליו, והלימוד מן הפסוק ביחזקאל "כי אם תולדות מזרע בית ישראל" מהווה גילוי לדין תורה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. ומסתבר שזו גם דעת ראב"ד המשיג שם על רמב"ם.

גם גיורת שהתגיירה פחותה מג' שנים ויום אחד, סוברים התוספות ורמב"ם שאסורה משום זונה, וההסבר לכך הוא שהגויים שטופים בזימה, וזאת נולדה להם בגיותם שלא בקדושה, ועיין "מגיד משנה" לרמב"ם שם. ומה שכתב "ערוך השולחן" (אבן העזר סי' ו, כב) בדעת רש"י שגיורת כזאת אסורה לכהן רק מדרבנן, אין לזה כל יסוד, ודעת רש"י כדעת התוספות שאסורה מדין זונה, ואין הלכה כרשב"י.

לאור זה ברור שאין מקום לקולא ביחס לחללות אצל הבנים.

⁸ "אגרות משה" (אבן העזר ח"ד סי' טז).

⁹ קידושין (עז ע"א), רמב"ם (ה"ל איסורי ביאה פ' יט ה"ל יד), שו"ע (אבן העזר סי' ז, טז).

Genoa, Italy

גנואה, איטליה

סיון תשנ"ב

קד. נישואי כהן עם גיורת שנתגיירה פחותה מבת ג' שנים, ואביה ישראל**שאלה:**

כהן, חשקה נפשו בגיורת שנתגיירה כשהיתה פחותה מבת ג' שנים ואביה ישראל (האם התגיירה לפני כמה שנים). הענין נמשך כבר כמעט שנה והבחורה טוענת שמהתחלה אמרה שהיא גיורת, והכהן טוען שלא ידע שהיא אסורה עליו. עכשיו, אחרי התייעצות עם רבנים בא"י, הוא מודה באיסור ואומר שרוצה לשמור על כהונתו ולהנצל מעוון, והבחורה צועקת מר. כיצד יש לנהוג?

בנוסף לכך אני שואל, האם כהן הנושא גיורת הוא אסור בנשיאת כפיים ובעליית ראשון לתורה כדין כהן הנושא גרושה המפורש בשו"ע או"ח סי' קכ"ח ומפני מה מרן בשו"ע לא הביא דברי המשנה בבכורות דף מה ע"א "הנושא נשים בעברה פסול" וסתם רק "הנושא גרושה".

תשובה:

הדבר פשוט שאין להתיר לכהן לשאת אשה שלא נולדה כיהודיה, גם אם התגיירה לפני גיל שלוש¹. לעובדה שאבי הנערה הוא יהודי, אין כל משמעות הלכתית בנושא זה, שהרי הוולד הולך אחר האם, "ובנך מן העובדת כוכבים אינו קרוי בנך"². בהיוולדה היתה הבחורה איפוא גויה לכל דבר, ואסור לשאתה. אנו מציעים לקיים שיחה רצינית עם הבחורה ולהסביר לה שכבודה האמיתי של בת ישראל הוא לשמור על דיני חיתון כפי שמורה לנו התורה, ולעודד אותה בעובדה שיש עוד יהודים טובים, ובע"ה תמצא את זיווגה בקרוב. אדרבה, עליה לשמוח שהאיסור נמנע מבעוד מועד, שהרי לולא היה כך והם היו מתחתנים- היה עליו לגרשה³.

יחד עם זאת כדאי לבדוק את מוחזקות הכהונה של אותו הכהן, האם היא מבוססת על אנשים שומרי תורה ומצוות⁴.

בוודאי שכהן הנושא אשה האסורה לו, נפסל לנשיאת כפיים ולעליית ראשון, שהרי הוא מחלל את קדושת כהונתו⁵, ובכלל זה חללה וזונה, ואף חלוצה האסורה לו מדרבנן⁶. זה שמרן המחבר ציין בשו"ע רק גרושה, אינו אומר כלום, ואין לדייק דיוקים כאלה בלשונו, כי החיבור הענקי הזה נכתב בידי מרן רבי יוסף קארו כקיצור וכתמצית הלכית של דבריו ב"בית יוסף" על

¹ כך נפסק להלכה כבר בתלמוד, שלא כדעת היחיד של רשב"י בעניין, קידושין (עח ע"א/ע"ב), יבמות (ס ע"ב). ועיין רמב"ם (ה"ל איסורי ביאה פ"ח ה"ג) ושו"ע (אבן העזר סי' ו, ח).

² ועיין "חכמת שלמה" שם הדן בדעת רש"י, מאיזה טעם נאסרה. יבמות (כג ע"א), קידושין (סח ע"ב), שו"ע (אבן העזר סי' ח, ה).

³ שו"ע (אבן העזר סי' ו, ו), ושם (סי' קנד, כ).

⁴ ראה "אגרות משה" (יורה דעה ח"ג סי' קז).

⁵ עיין "פרי מגדים" ב"משבצות זהב", (תחילת סי' קלה), על סמך המשנה בבכורות (מה ע"ב) שכבודו ציין, ועיין גם ב"אגרות משה" (אורח חיים ח"ב סי' לג וסי' נא).

⁶ "משנה ברורה" (סי' קכח ס"ק קמז).

הטור⁷. ומכל מקום, מסתבר שנקט דווקא גרושה, כי סוף סוף זו המציאות השכיחה ביותר. ועיין עוד לעיל בתשובה הקודמת.

---

⁷ בספר "יד מלאכי" כתב בפרק כללי השו"ע, שמרן כתב את חיבורו בעבור אלה שלמדו תחילה טור ו"בית יוסף", ואשר על כל פנים יודעים מקורות הדין וסברותיו.

Zurich, Switzerland

ציריך, שוויץ
אדר ב' תשנ"ב**קה. נישואי כהן לאשה שנבעלה לגוי****שאלה:**

עובדת אצלנו אשה צעירה שחזרה זה עכשיו בתשובה. לפנים הייתה נשואה לנכרי (והתגרשה לפי חוקי המדינה). יש לה ילד מהנישואין ההם. שאלתי היא, האם יש איזה שהוא צד היתר בשבילה להתחתן עם כהן?

תשובה:

לאשה שנבעלה לגוי אין כל היתר להינשא לכהן, ואין חולק על כך^{1 2}.

¹ הדבר כלול באיסור זונה שנאמר (ויקרא כא, ז) "אשה זונה וחללה לא יקחו" וברייתא הוא ביבמות (סח ע"א), ונפסק בשו"ע (אבן העזר סי' ו, ח), ועיין שם ב"בית שמואל" (ס"ק טז) ובביאור הגר"א (ס"ק כג), וראה גם ברמב"ם (הל' איסורי ביאה פ' יח הל' ב ג).
² וביחס למעמד הבן שנולד לה מן הגוי יש לדון בנפרד, כי אמנם בת מן הגוי פגומה לכהונה. אבל בנה הנולד מן הגוי מותר בכוהנת (כי אין פסול כהונה בנשים), אלא שלגבי בתו (נכדה) אם הדבר יבוא לכלל מעשה, צריך יהיה לשאול שאלת חכם. ועיין בעניין זה בשו"ת "שרידי אש" (ח"ג סי' ח וסי' נד).

New York, United States

ניו-יורק, ארה"ב

שבט תשנ"ב

קו. דין כהן שאשתו נבעלה לגוי בצעירותה ואשר חזקת כהונתו קלושה ומתבססת על דברי אביו המבזה את היהדות

שאלה:

באו לפניי בקהילתי בעל ואשתו, בני עשרים ושמונה, שחזרו בתשובה לפני שנה וחצי, אחרי שהתחתנו. האיש הזה אומר שהוא כהן. הוא אמר לי שאשתו, כשהייתה בת שמונה עשרה, התחתנה עם גוי לתקופה קצרה, בערך חדשיים. הוא ידע מזה לפני שהם התחתנו, אלא שלא ידע שאסור לכהן לישא אשה כזאת.

לשאלתי, איך הוא יודע שהוא כהן, הוא השיב שאביו אמר לו כך, אבל אין ראיה משום אדם אחר, מאחר שכל הקרובים או שמתו או שאינו מתייחס אליהם בכלל. אביו אינו שומר תורה ומצוות (ואפילו אוכל ביום הכפורים, רח"ל). אביו של האבא נפטר לפני שנולד הבן שעכשיו גר בקהילתי. על המצבה של אביו של האבא כתוב "הכהן". אבא של האיש שגר בקהילתי אומר שהוא יודע שהוא כהן, כי כך אמר לו אביו. אביו של האבא התפלל בשבתות בבית הכנסת, אבל גם הוא לא היה דתי (אכל נבילות וטריפות). מענין שאבא של האיש בקהילתי אומר, שאף פעם בחייו לא שמע על ענין נשיאת כפיים.

האיש שגר בקהילתי אמר לי שאפילו כשלא היה דתי, הוא הרגיש שיש לו אחריות כלפי היהדות, כי הוא ידע שהוא כהן. עכשיו הוא בא אלי ורוצה לדעת את מצבו.

לזוג יש שתי בנות צעירות. כמובן, הם מאוד דואגים בגלל המצב שבו הם נמצאים. כמובן שזה שעת הדחק גדול עד מאוד. כדי להציל את חיי משפחה זו, האם יש לסמוך על היתר שנמצא באגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ל"ט, שם כותב הרב משה פיינשטיין זצ"ל שאם האיש לא שמע משומר תורה, אין לסמוך על חזקת כהונה שלו.

עוד נקודה חשובה אחת. אני מכיר את הזוג רק כחודש. הם רק עכשיו מתחילים ללמוד הרבה דברים חשובים בענייני שמירת המצוות. איני יודע אם לא ישובו לסורס הרע אם אגיד להם שחייבים להתגרש.

הגענו לזה, כי האשה שנבעלה לגוי גלתה את זה לאשה אחרת בקהילה והאשה השניה אמרה לה שהיא מוכרחה לדבר עם הרב.

כעת אני פונה אליכם להוראה במצב הקשה הזה. האם מותר לי להגיד לו שהוא אינו כהן ומותר לו להישאר עם אשתו?

תשובה:

בתשובה לשאלתך ולאחר שקיבלנו הבהרותיך באמצעות הטלפון, כי:

א. אביו של השואל שהוא מקור הידיעה אודות הכהונה, לא בא לבית הכנסת, איננו עולה לתורה ככהן, מעולם לא נשא את כפיו והוא מוגדר על ידיך כאדם ה"מבזה את היהדות".

ב. גם אבי אביו של השואל לא נשא את כפיו וכןראה גם לא עלה לתורה ככהן.

- ג. הכתיבה על המצבה היא על פי הוראת אבי השואל.
ד. הרי שעל פי המתואר בשאלתך ועל סמך ההבהרות שניתנו טלפונית, נראה שאפשר לדמותו לפסקיו של הגאון הרב משה פיינשטיין ב"אגרות משה" אבן העזר ח"ד סימנים יא¹, לט² ומא³.

---

¹ "אין לאוסרו מכיון שהחזקת עצמו לכהן הוא ע"פ אמירת אביו שאין לו נאמנות".
² "מ"מ ודאי יש לחוש שיחזור לסורו, ובשביל חשש שבא מאנשים רשעים שאינם נאמנים כלל אין לאסרם, כל זמן שאין לנו ידיעה מאיש כשר".
³ "כי הראיה שנכתב כן על מצבת קברו אינו ראיה ברורה, דהא ליכא שום חותם על זה".

Montreal, Canada

מונטריאל, קנדה

כסלו תשנ"ב

קז. נערה יהודיה בת נכרי- איסורה לכהן

שאלה:

הנושא: בת ישראלית מנכרי, בעניין דינה להתחתן עם כהן שפסק המחבר באבן העזר סי' ד, יט שהולד פגום לכהונה. האם יש פתח כלשהו לפתרון הבעיה, ומה הנוהג כשהדבר בא בפני בתי-הדין בישראל?
השאלה הפרטית: בחורה בת ישראלית מנכרי שלא התגייר, שהכירה בחור כהן, והפכה בהשפעתו לשומרת מצוות ונתאהבו זה בזו אהבה עזה, והנה הם שומעים היום שההלכה לא מתירה להם להתחתן כראוי. וזה כמובן נפל על שתי המשפחות כהלם, כיוון שלא הרבה יודעים מזה. האם יש פתח כלשהו?

תשובה:

שאלה נכבדה זו אם בת עכו"ם מישראלית כשרה לכהונה, נדונה ונתלבנה כבר אצל הראשונים, שכן מסקנתה המפורשת של הגמרא¹ היא: "הלכתא עו"כ ועבד הבא על ישראלית הולד כשר..." וראשונים נחלקו אם כשר לכל דבר, או שאינו ממזר אבל פגום הוא לכהונה.²
כפי שכבודו מציין, נפסק הדבר מפורש בשו"ע לאיסורא, והדבר מופיע פעמים מספר.³ לאור זה, הרי גם אם דעת רמב"ם להקל אף לכתחילה⁴, אין מקום להורות בניגוד לפסקם החד-משמעי של הטור והמחבר.⁵

¹ יבמות (מה ע"ב).

² רי"ף שם כתב: "ואיכא מרבנותא דמסיימי בה דהאי דאמרינן הולד כשר, הנ"מ לישראל, אבל לכהונה הולד פגום... וחזינא לרבנותא אחריני דפסקי... ואנן מספקא לן אי הוי פגום או לא..." (עי"ש). וב"נמוקי יוסף" שם הבין שדעתו של רי"ף להכשיר לגמרי, אולם רוב הראשונים הבינו שרי"ף נשאר בספק (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א ועוד)⁹, ואז לכתחילה לא תינשא, ורק בדיעבד לא תצא.

רמב"ם (בהל' איסורי ביאה פ' טו ה"ג) כתב: "עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל, הולד כשר..." ולא יסף, מה שמוכח, שדעתו להכשיר לכהונה, לכאורה.
(ועיין שם "מגיד משנה" ו"לחם משנה" שהעירו, שלכהונה פגום). ועיין ברא"ש שם שאוסר בוודאות. וראה גם רשב"א, ריטב"א ומאירי שם שהבינו בדברי רש"י בסוגיה, שדווקא בת פגומה לכהונה, ואלו הבן כשר לכך, וכן כתב מהרש"ל ב"ים של שלמה" (יבמות סי' לח).
רוב האוסרים מסכימים שהאיסור הוא רק מדרבנן, ראה רמב"ן שם, וראה ביאורי הגר"א (שו"ע אבן העזר סי' ז אות נו).

³ כגון אבן העזר (סי' ד, ה ויט וסי' ז, יז), ועיין שם גם בנושאי כלים שדנו בדבר ונוטים להקל רק בדיעבד, כשכבר קידשה הכהן, שאין להוציא, אך לא מצאנו מי שהתיר לכתחילה [ובעניין דומה מובא בספר "בניין אפריים" לזכרו של הרב אפריים ברודיאנסקי מעשה שהיה שמרן הרב קוק זצ"ל אישר בדיעבד נשואי כהן עם גרושה].

⁴ כאמור לעיל, ע"פ דבריו בהל' איסורי ביאה (פ' טו ה"ג). וראה "בית יוסף" (בתחילת סי' ד).

⁵ ראה שו"ת "אגרות משה" (אבן העזר ח"א סי' ה), וראה בפירוט ובבהירות בשו"ת "שרידי אש" (ח"ג סי' ח ובסי' נד ובהוצאה החדשה ח"א סי' עא וקט) שם דן בשאלה כזאת ממש, והכריע לאיסורא, וכתב שם: "וידוע גם דעת השבות יעקב דכהנים בזמן הזה אינם אלא ספק כהנים, ועפ"י כל הנ"ל אפשר למצוא פתח להיתרא, אבל מרן המחבר וכן רבינו הגר"א סגרו לפנינו את הדרך ואין יוצא ואין בא".

והנה מנוסח השאלה משמע שאין ספק בגויותו של אבי הנערה, וגם אין מצב שלפיו אותו הכהן אינו ידוע ככהן (כגון שאינו נושא כפיו ואינו עולה לתורה ראשון)⁶. והואיל והזוג טרם נישא, והם באים להימלך, איננו מוצאים פתח להקל, עם כל הכאב ועגמת-הנפש שיש בכך. אנו ממליצים לקיים שיחות רציניות עם הבחור ועם הבחורה (ואף עם המשפחות) כדי שישתכנעו ויבואו מתוך עצמם להכיר בדעת תורה שהיא דעת ה'. ויהי רצון שהקב"ה ימציאם את זיווגם האמיתי מהרה.

---

⁶ מסברה זאת (ומטעמים נוספים) התיר בית-הדין בתל-אביב בשנת התשמ"ג מקרה דומה, אלא ששם היה מדובר בעולה מפרס, שמלבד ששמו כהן, לא שמע מעולם מאביו שהוא כהן, ולא הוחזק לשאת כפיו או לעלות לתורה ראשון, וגם הבחורה כבר היתה בהריון ממנו, והתיר זאת הגר"ע יוסף, ראה קובץ "חזון עובדיה" ב' מאמר הגר"ע יוסף.

Basel, Switzerland

באזל, שווייץ

אדר ב' תשנ"ב

קח. מעמד הנולדים מנישואי כהן עם יהודיה בת גוי

שאלה:

באבן העזר סימן ז' סעיף י"ז מופיע: כותי ועבד הבא על בת ישראל וילדה ממנו, אותה הבת פגומה לכהונה. מהאחרונים יוצא שאינה חללה ממש, ולכן פסקו שלא תצא.

מה דין הוולד מנישואין אלה? האם הוא כהן או האם הוא חלל? לכאורה יש לנקוט כשתי החומרות - שלא לקרוא לו לכהן ולא ייטמא למתים. מצד שני, המשפחה אינה שומרת מצוות - אם נאמר להם שאינם כהנים, ייטמאו למתים.

האם יש מקום לומר להם שהילדים ממשיכים להיות כהנים, ואז יש סיכוי שישמרו את כהונתם?

תשובה:

כידוע עניין מעמדם של הנולדים לאם ישראלית מן הנכרי שנוי במחלוקת עוד מתקופת הגאונים¹, ועל כל פנים נפסקה הלכה בשו"ע שהוולד פגום לכהונה². מתוך ההתייחסות למעמד ה"דור ראשון" מגיעים הפוסקים גם לבירור מעמד הדור השני, היינו הנולד מנישואי כהן עם בת הגוי. יש שכתבו, שהואיל והבת פגומה לכהונה, אם נישאת - תצא, והוולד חלל³. יש שהכשירו את הוולד לגמרי מכיוון שהאיסור הוא מדרבנן והוא רק לכתחילה⁴. ויש שהגדירוהו כספק חלל, שמשמעותו כפי שציין כבודו בשאלה: אסור לו להיטמא למתים, אך אין הוא נושא כפיו ואינו עולה ראשון לתורה⁵. בשאלה זו דן בעל ה"שרידי אש" בספרו⁶. הוא מגיע למסקנה (תוך בקשה שלא לסמוך רק עליו) שיש לפסוק כדרך-הביניים, שבעצם מוציאה ידי חובת כל השיטות, דהיינו שלא ישא כפיו אך גם יזהר מטומאה. לעומת זאת, אין

¹ מסקנות הגמרא ביבמות (מה ע"ב) שהוולד כשר, ולא נזכר דבר בקשר לכהונה. "אוצר הגאונים" יבמות (עמ' 106) מביא בשם בה"ג שאם הוולד זכר - כשר בכוהנת, ואם נקבה - מותרת ללוי ולישראל אך אסורה לכהן.

² רי"ף שם מציג שתי דעות, ודעת ה"נמוקי יוסף" שמסקנתו להכשיר, רמב"ן, רשב"א וריטב"א הבינו מרי"ף להלכה שפגום לכתחילה, ובדיעבד אין להוציא.

³ דעתו של רמב"ם (הלי איסורי ביאה פ' טו ה"ג), שנויה במחלוקת בין "מגיד משנה" ו"משנה למלך" מזה, ולעומתם "בית יוסף" (לטור אבן העזר תחילת סי' ד).

⁴ רשב"א, ריטב"א ומאירי הבינו מרש"י בסוגיה שהבת אמנם פגומה לכהונה, אך לא הבן הנולד לישראלית מן הנכרי, וכן היא דעת מהרש"ל ב"ים של שלמה" יבמות (פ"ד סי' לח) ובתשובותיו (סי' יז).

⁵ שו"ע (אבן העזר סי' ד, סעי' ה, יט. וסי' ז, סעי' יז). ועיין גם "פתחי תשובה" (בסי' ד ס"ק ג).

⁶ "באר הגולה" (בסי' ד, סעי' ה אות י). וכן נראה דעת ה"חתם סופר" בשו"ת, (אבן העזר

ח"ד סי' קכה).

⁴ מהרש"ל ב"ים של שלמה" שם, בציון "לולי דמסתפינא".

⁵ "חלקת מחוקק" (שם בסי' ד ס"ק ג).

⁶ "ח"ג סי' ח ובהוצאה החדשה ח"א סי' עא).

הוא פוסל את העלאתו לתורה ככהן, שהרי אין כאן איסור לישראל כבנשיאת כפיים.

נראה שכיוון זה של פתרון יכול להועיל גם בנידון דידן. יש לומר להם לבני המשפחה שהם כהנים, אלא שהם מנועים מלישא כפיים, ואם ימשיכו לשמור על כהונתם בהימנעות מהיטמאות, יוכלו לעלות לתורה ככהנים. אם ברור באופן חד-משמעי שאפשר לנהוג רק באחת משתי הדרכים, נראה שהואיל ורבים סבורים, שמדאורייתא בן אינו פגום לכהונה, עדיף לעשותם כהנים לכל דבר, לרבות נשיאת כפיים, מאשר התרתם להיטמא למתים.

Quito, Ecuador

קִיטוֹ, אֶקוּדוֹר

אדר ב' תשנ"ב

קט. הצורך בכוונה מצד עדי קידושין

שאלה:

האם שני אנשים שנועדו להיות עדים לצורך קידושין, צריכים להתכוון להיות עדים בשעת נתינת הטבעת, או מספיק שיראו את מעשה הקידושין אפילו בלי כוונה להיות עדים?

תשובה:

מעיקר הדין אין הכרח לייחד עדי הקידושין¹, ואפילו אם לא נתכוונו העדים להיות עדים בקידושין אלה, הרי הם כשרים לעדות². ומכל מקום נהגו לייחד עדי הקידושין ולהזמין מתוך ציבור הנאספים ולקבוע שהם עדי הקידושין³. במקרה שלא ייחד עדים לקידושין ויש בקהל כשרים ופסולים, הקידושין חלו והכשרים לבד הם הנעשים עדי הקידושין, ולא הפסולים⁴.

¹ שו"ע (אבן העזר סי' מב, ד).

² "בית מאיר" (שם סי' מב ד), "חתם סופר" (אבן העזר ח"א סי' ק).

³ ריטב"א (קידושין מג ע"א) בשם רבו, "אבני מילואים" (סי' מב ס"ק ו), "קצות החושן" (סי' לו ס"ק א), "ערוך השולחן" (אבן העזר סי' מב, לא).

⁴ בגיטין וקידושין שיש בהם צורך בעדים לקיום הדבר, אפילו בסתמא אומרים שכוונתו לעדים הכשרים.

"חתם סופר" (אבן העזר ח"א סי' ק), "אגרות משה" (אבן העזר ח"א סי' עו) על-פי "אבני מילואים" (סי' מב ס"ק ו).

London, England**לונדון, אנגליה**
ניסן תשנ"ב**קי. עדי קידושין "שני בשני" בשעת הדחק****שאלה:**

במקום שאין שומרי שבת, האם אפשר להתיר עדותו של הבעל של בת אח אמו של החתן - שהוא איש שומר מצוות?

תשובה:

ההגדרה ההלכית למצב המתואר בשאלה היא "שני בשני חד בעל כאשתו", והקרוב בקירבה זו אינו כשר לעדות¹ גם בדיעבד.

---

¹ שו"ע (חושן משפט סי' לג, ג-ד).
אחים מוגדרים ראשון בראשון, וילדיהם (שהם בני דודים) הם שני בשני.

London, England

לונדון, אנגליה
ניסן תשנ"ב

קיא. עדי קידושין ה"קרובים" על ידי אימוץ בלבד

שאלה:

האם מותר לקחת כעד איש המוכר בציבור כ"דוד" הכלה, כשלמעשה אין הוא דוד אלא ע"י שאומץ מקטנותו ע"י הסבים, וגדל וחונך כיהודי שומר שבת, וברבים הוא ידוע כדוד הכלה.

תשובה:

דין קרוב הפסול לעדות הוא גזירת הכתוב ולא סברה¹, ולכן "קירבה" שנוצרה עקב אימוץ- אינה כלום, ועל כן האיש כשר להעיד.

---

¹ בבא בתרא (קנט עמ' א), שו"ע (חושן משפט סי' לג, י).

Mexico City, Mexico

מקסיקו-סיטי, מקסיקו

אדר א' תשנ"ב

קרב. כלה ששמה כשם אם החתן

שאלה:

מעשה בבחור שהכיר בחורה בשם חנה, ושם הבחורה כשם אמו. הקשר עלה יפה ולאחר זמן החליטו להתחתן. החופה בעוד חודש ימים. והנה שמע הבחור על צוואת רבי יהודה החסיד והחל לפחד. החתן פנה אלי וביקש להוסיף לשם הכלה עוד שם וזאת מתוך התחשבות בצוואת רבי יהודה החסיד. האם לדעתכם ראוי לעשות כך, והאם לאחר הוספת השם אין לחשוש לצוואה?

תשובה:

א. אם יש נטייה וחפץ נפשי של בני הזוג להתחתן, אין להקפיד בעניין זה, או לבטל ח"ו השידוך בשל כך, או להיכנס במחלוקת ומריבה בדבר הזה.¹

¹ שו"ת "עזרת כהן" (סי' ז). וכתב עוד מרן הראי"ה קוק (שם, סי' ה-ז) "אין לגבב חומרות באילו העניינים כלל וכלל, ביחוד בזמן הזה, לפי מצב העולם והאומה המפוזרה ה' יקבץ נדחיה, ופשוט דכל שיש שינוי באחד מהשמות כבר כל השם כאחר הוא". "ועוד יש לומר שבזמן הזה, ביחוד בארץ ישראל, שעניני השידוכים קשים הם, בעוונותינו הרבים, ובפרט כשיתאימו ג"כ בעניני הדת והיהדות, יש לדון שלא לחוש לענינים שאינם עפ"י יסוד הדין הגמור, שאי אפשר לבטל שידוך שהוא הגון מצדדים רבים מפני קפידא זו, שיש בזה הרבה צדדים להקל ולומר דלא קפדינן בהדיה כלל". אמנם יש שחוששים לצוואת ר' יהודה החסיד, ואף יש שכתבו להקפיד באזהרה זו יותר מבשאר האזהרות, "ספר חסידים", עמ' "מקור חסד", (הוצאת מוסד הרב קוק עמ' יז) בשם שו"ת "צמח צדק", (פסקי דינים ריג, ב ושם בחלק אבן העזר תשובה קמג), שו"ת "דבר משה" (מהדורה קמא סי' נח), מכל מקום יש שמקילים בזה מכמה טעמים:

א. צוואת ר' יהודה החסיד נאמרה רק לבני משפחתו, ודווקא בשם שניתן בילדות ולא בשם נוסף, שו"ת "נודע ביהודה" (אבן העזר מהדורה תנינא סי' עט). ועיין עוד מה שכתב בזה בשו"ת "יביע אומר" (ח"ב אבן העזר סי' ז).

ב. "מאן דלא קפיד- לא קפדינן בהדיה", ובפרט אם מדובר בחתן בן טובים ושידוך רצוי מכל הצדדים. ואם החתן הוא בן-תורה זכות התורה משמרתו, שו"ת "חתם סופר" (אבן העזר ח"א סי' קטז), וכן הובא בשו"ת "עזרת כהן" (סי' ו).

ג. אף להחוששים מאזהרה זו משום עין הרע, כתב על כך בשו"ת "עזרת כהן" שם, שבדברים אלה אין לחוש לעין הרע בדורות האחרונים. ועוד הובא בשו"ת "פרי השדה" (ח"א סי' סט) שטעם זה שייך דווקא אם גרים ביחד.

ד. אם החתן יותר מבן עשרים, ומחויב בכל עת להינשא, כתב הגר"מ מברזן בשם הגאב"ד ק הוסט דאין לחשוש לאזהרה זו, הובאו דבריו ב"מקור חסד" (להר"ר מרגליות ב"ספר חסידים" בהוצאת מוסד הרב קוק עמ' יט הערה לג) ועי' עוד שו"ת "מנחת יצחק" (ח"ז סי' קט).

ה. להחוששים שמא יקרא לאשתו ותבא אמו, ויבוא ח"ו לידי איסור, וזה טעם האזהרה המובא בהגהות "יד שאול" (הובאו דבריו ב"מקור חסד" ה"ל), הרי אם אינם גרים ביחד או שיש שינוי קל בשם- שוב אין לחשוש.

- ב. אם בני הזוג מעוניינים להוסיף שם לכלה, אין בכך משום פגם [והדבר אף רצוי לדעת כמה מן הפוסקים]².
- ג. ראוי לציין, שבמקרה והכלה, או החמות, אינן נקראות בשמן בפי האנשים המכירים אותן, אלא אחת מהן נקראת בכינוי, או בשם אחר לועזי או עברי, אין לחשוש לצוואת ר' יהודה החסיד³.

ו. יש אומרים שטעם האזהרה, כדי שיוכלו לקרוא לצאצאים על שם האב והאם של ההורים כדי לכבדם, ולפי זה אם אין המנהג כזה, או שההורים אינם מקפידים על כבודם, גם כן אין לחשוש לאזהרה ("מקור חסד" שם).

ז. ועוד כתב בשו"ת "אמרי אש" (יורה דעה סי' ס) שכל צד שנוכל לומר, שבזה לא דיבר ר' יהודה החסיד, יש לצדד ולהתיר.

² וכן כתבו בשו"ת "נשאל דוד" (כת"י, נמצא בספריה על שם הרמב"ם בתל אביב, חלק אבן העזר סי' לד), "פתחי תשובה" (אבן העזר סי' ב ס"ק ז), ספר "ישועות מלכו" (יורה דעה סי' ט), ועוד פוסקים הובאו ב"מקור חסד" (הנזכר לעיל, הערות לד ולה). ועוד שם ב"מקור חסד" עדות על ה"חתם סופר" שהוסיף לעצמו את השם "טוביה" כדי לשנות שמו משם חתנו.

³ "מקור חסד" (שם סעיפים לד, לה) ושו"ת "עזרת כהן" (סי' ה). וכתב מרן הראי"ה שם, וב"ישועות מלכו" (הנזכר לעיל הערה 2), שאם יש שני שמות, היפוך סדר השמות די בו כדי לבטל את אזהרת ר' יהודה החסיד.

Israel

ישראל

תמוז תשנ"ב

קיג. אשה נשואה-נשיאת שם משפחתה הקודם (משפחת ההורים או בעל קודם)

שאלה:

האם מותר לאשה נשואה להשתמש בשם משפחה שהיה לה ברוקוטה?
אשה גרושה שמתחתנת פעם שנייה האם מותר לה להמשיך להשתמש בשם משפחתה מבעלה הראשון?

תשובה:

עניין שמות-משפחה המקובלים כיום הוא עניין שנתחדש בדורות האחרונים, וממילא לא מצאנו לכגון זה התיחסות ישירה במקורות ההלכה. אמנם נראה שבמקרים הנדונים יש לתת את הדעת גם על הסיבות הגורמות לעניין, ולא רק ל"שאלה ההלכית" עצמה. האם זוג שכזה מבין אל נכון את המהות האמיתית של קשר הנישואין, שאינו שותפות תועלתית בין בני הזוג לצרכים מסויימים בעלמא, אלא הקמת בית נאמן ומשפחה חדשה בישראל? מכל מקום, מצב שבו הבעל והאשה נקראים ומופיעים בשני שמות-משפחה שונים, במקומות שאין זה רגיל ומקובל, עלול להטעות אחרים לומר שאינה אשתו¹. במקרים מסויימים אף עלול להתעורר חשש, שזהו זוג שחי ללא חופה וקידושין, ושלא כדת משה וישראל. (כלום אין זה הרושם שעלול להתקבל, כאשר יופיעו שמותיהם הנפרדים על דלת ביתם וכיוצ"ב?) וכמו שמצאנו בתורה, במעשה אברהם ושרה אצל פרעה ואצל אבימלך, שגרם למכשול. וכבר עמדו ראשונים על כך שהיה שלא כהוגן, אף שהיה שם חשש של פיקוח נפש².

במקרה של אשה גרושה שנישאת בשניה, ישנה, בנוסף לאמור, הבעיה של הקפדה אפשרית של הבעל החדש ובעקבותיה חשש לשלום בית³.

¹ אך גם אם האשה נושאת את השם הקודם רק לצרכים מסויימים אבל בדרך כלל נקראת בשם-המשפחה של הבעל, ואין איפוא מקום שתיווצר טעות כזו, כדאי שיתיעצו בתלמיד-חכם.

² פרשת לך לך (בראשית יב, י-כ), ועיין רמב"ן שם לפסוק י: "ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה, שהביא אשתו הצדקת במכשול עוון..." "עיי"ש ובפרשת וירא (שם כ, א-יח) וברמב"ן לפסוק יב שם: "כי גם אם אמת הדבר שהיתה אחותו ואשתו... כבר חטא בדבר, והביא עליהם חטאה גדולה..."

³ עיין מועד קטן (כא ע"ב), מתה אשתו ונשא אשה אחרת, אינו רשאי (אדם אחר) להכנס לביתו לדבר עמו תנחומין וכו', ופירש רש"י "משום חלישות דעת דאשה אחרונה", ובשו"ת "חתם סופר" (יורה דעה תשובה שנה) "שאינו ראוי להראות אבלות על בעל ראשון בפני בעלה השני", וכן כתב שם "השתא קירבה שבתולדה כגון אח לאחות (לעניין טומאת כהן) מופקע על-ידי נישואין, קירבה של אשה לבעלה שהנישואין גרמו- אינו דין שתפקע על ידי נישואין לשני, נישואין קרבי נישואין רחקי". וכל זה נכון בנדון דידן, במקום שיש לחשוש, שהדבר אינו לרצונו של הבעל החדש.

ועיין במדרשים על שמו"ב פרקים ב ו-ג שאביגיל נקראה אשת נבל הכרמלי גם לאחר נישואיה עם דוד כביקורת של הנביא על מעשיה.

לכן נראה שמן הראוי למנוע מצב, שבו האשה נושאת שם-משפחה שונה מזה של בעלה, לפחות במקום שאין זה מצב מוכר ומקובל, אלא אם כן תוסיף לשם-משפחה הקודם גם את שם-משפחתו של הבעל. ועל הרב או המדריך הנתקלים בתופעה כזו לבוא עמהם בשיחה ולהשתדל ולהעמיד את בני הזוג על עניין האחדות והשלימות הרצויות והנכונות, ועל היצירה המחודשת שבהקמת בית בישראל: "זכו - שכינה ביניהם".

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה

סיון תשנ"ב

קיד. חיוב אדם לזון את בניו מן הפנויה וחיוביהם של הללו כלפי האב

שאלה:

הגיעו ללשכתי (בנפרד) שני זוגות הורים לילדים קטנים אשר מעולם לא נישאו כדת משה וישראל. אחד מן הזוגות נשוי בנישואין אזרחיים. בשני המקרים נתפרדה החבילה והילדים ברשות אמם. בגלל מצב מסוים שנוצר אין בשני המקרים כל אפשרות לחייב את האב לפרנס את ילדיו בכל הנוגע לחוק המקומי. יש נכונות לקבל את דעתי בנדון ואף קיימת דחיפות מסויימת. אשמח לקבל מכם חוות דעת מנומקת ואף מקורות לכך, ואולי אף מידע, מהו הנוהג בארץ ישראל. האם יש איזשהו הבדל בגין העובדה שזוג אחד היה נשוי אזרחית? שאלתי הינה ביחס למידת האחריות של האב לגבי הילדים (סיפוק כל צרכיהם) וכן לגבי היחס ומצוות הבן שעל האב. אחד האבות גם מתנה את סיועו בכך ששמו לא יוזכר לעולם בקשר לילדים.

תשובה:

1. חייב אדם לזון את בנו מן הפנויה¹, ולעניין זה אין הבדל בין שנישאו נישואין אזרחיים ובין לאו.
2. חובה זו נחלקת לשלוש תקופות:
  - א. עד גיל שש שנים²,
  - ב. מגיל שש שנים עד שיגדלו³ - מתקנת חכמים⁴. אמנם יש לאב זכות להתנות בגיל זה את המזונות בהימצאות הבן אצלו⁵ אך לא כן באשר להימצאות הבת⁶.

¹ שו"ע (אבן העזר סי' עא, ד), השאלה אם חובת האב לזון את בניו באמצעות אשתו או במישרין שנויה במחלוקת ר"ן (הובא ב"דרכי משה" טור אבן העזר סי' ע"א אות א) ותשובות הרא"ש כלל יז סי' ז (הובאה ב"בית יוסף" סוף סי' עא). מחלוקת זו מתייחסת-ביסודה-למוגדר לקמן כ"תקופה ראשונה" בחיוב מזונות, כדעתו של רא"ש משמע משו"ת ריב"ש (סי' מא) וכמותם פסק מרן בשו"ע.

² כתובות (סה ע"ב), "אף על פי שאמרו, אין אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, אבל זן קטני קטנים. עד כמה? עד בן שש כדאמר רב אסי, דאמר רב אסי, "קטן בן שש יוצא בעירוב אמו", "ובתוסי" (שם ד"ה אבל זן וכו') שכופין על זה.

בדעת רמב"ם (פ"ב מהל' אישות הל' יד) כתב מהרי"ט אלגאזי בס' "ארעא דרבנן", (ערך מזונות אות ח' ט"ו) שהוא מן התורה, שכתב רמב"ם "כשם שאדם חייב במזונות אשתו, כן הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש"-הישוה חיוב מזונות לאשה הנובע מן הפסוק "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" לחיוב מזונות הבנים. ויסוד הדברים הוא במכילתא (שמות כא, ג) "אם בעל אשה הוא, ויצאה אשתו עמו".

דעת רמב"ן (בפי' התורה שם) שהוא מדרבנן, וכן משמע מתוסי' (גיטין מז ע"ב ד"ה ולביתך וכו') אך נראה שזוהי תקנה קדומה.

³ כתובות (מט ע"ב) "אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא, באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים", ובגמ' שם שכופין על זה כשם שכופין על הצדקה. אם תקנת אושא נתקבלה להלכה אם לאו שנוי במחלוקת. דעת מהר"ל מפראג (בביאורו לטור אבן העזר סי' עא) וכן משמע מדברי ה"דרישה" שם, ומדברי הגר"א (בביאורו

- ג. לאחר שגדלו- אין עליו חובה לזון את בניו⁷, אבל כופין אותו לזון אפילו בנו גדול מדין צדקה⁸.
תקנת הרבנות הראשית לישראל היא שזון אדם את בניו עד גיל ט"ו שנים⁹. וישנה תקנה מימי הגר"ש גורן והגר"ע יוסף שחייב המזונות הוא עד גיל י"ח שנים¹⁰.
יש להמליץ בפני כב' שהאבות יתחייבו למזונות עד שהבנים יוכלו להתפרנס בכוחות עצמם¹¹ או לפחות עד גיל שמונה-עשרה¹², הכל על-פי אפשרויותיהם הכלכליות של האבות¹³. כמו כן ראוי שיתחייבו להשיא את הבנות¹⁴.
3. שיעור המזונות הוא על-פי צרכי הבנים- במזון¹⁵, בביגוד¹⁶ ובחינוך¹⁷.

שם אות ב), שאין בזה אלא חובת צדקה. אך בשו"ע פסק מרן- "זון כתקנת חכמים", משמע שאין זה מגדר צדקה, וכן הוא בשו"ת "עזרת כהן" למרן הראי"ה קוק (סי' נז).
⁴ פשט הלשון "עד שיגדלו" הוא, משיגיעו הבן לגיל שלוש-עשרה שנה, והבת לגיל שנים-עשרה. אמנם ה"דרישה" הנ"ל הקשה משו"ע יורה דעה סי' רנא שחייב אדם לזון אפילו את בנו גדול ועל פי זה יצא שהחובה היא עד שיכולים לפרנס את עצמם, ע"ש.
⁵ שו"ע (אבן העזר סי' פב, ז). הטעם, משום חיובו לחנכו לתורה, עיין רמב"ם (פ' כא מהל' אישות הל' יד) ובראב"ד (שם). ובאופן התקנה כתב מרן הראי"ה קוק שם, שהבן ניזון מאביו אם נמצא אצלו, וכאשר אינו אצלו, מוטלת החובה על האם.
אמנם בדעת ראב"ד נראה שאין המזונות והחינוך קשורים זה בזה שלעולם יכול האב לדרוש, שהבן יגדל אצלו משום לימוד תורה.
בנדון דידן- על-פי דעת מהר"ל, הגר"א ו"דרישה" שאין כאן משום תקנת אושא אלא משום צדקה בעלמא, אין כאן מקום להתניית הדבר במקום הימצאות הבן, וכן לדברינו בדעת הראב"ד.
וכן הדין לדעת מרן המחבר כאשר הבן זקוק לאמו, כי אז הרי הוא כבת ואינו צריך להיות אצל אביו, שו"ת רדב"ז (ח"א סי' תכט). ויש לצרף לזה שאם הערכאות פסקו, שהבנים יהיו אצל אימותיהם, כנראה שמצאו בזה טובת הבנים (במיוחד אצל האב שאינו מכיר בבנו). ואם האמהות מחנכות ביהדות והאבות לא, הרי שאין לאבות זכות שיהיו אצלם.
⁶ שו"ע (אבן העזר סי' פב, ז).
⁷ כאמור לעיל, כתובות (מט ע"ב), טור ושו"ע (אבן העזר סי' עא, א).
⁸ שו"ע (יורה דעה סי' רנא, ד), על-פי תשובת הרשב"א שהובאה בטור שם. חובת האב לבניו קודמת לחובת גבאי הצדקה, ונפקא מינה שאם האב חייב מזונות לבניו מדין צדקה, הרי כאשר אינו בעל אמצעים לזון את בנו, הוא פטור, וכן שלא יתחייב לזון בסכום שהוא יותר מחומש נכסיו.
⁹ ראה ב"התקנות בישראל" להר"י שציפנסקי (כרך ד עמ' ריד), "אוסף פסקי-דין של בית-הדין הגדול לערעורים" (ח"א מהדורה ב, תשמ"ה, עמ' קט), ומובן שאין דין זה מחייב אלא בגבולות מדינת ישראל.
¹⁰ "מאורות" (מס' 1, סתיו תשמ"מ עמ' 124) וכנ"ל הערה 9.
¹¹ על-פי ה"דרישה" (סי' עא) שביאר "עד שיגדלו"- עד שיוכלו להתפרנס בכוחות עצמם. ועיין "אוסף פסקי דין" (הנ"ל ע' קנב בהע' 9), שחייבו מזונות הבת בזמן לימודי התפירה שלה.
¹² שכן מצאו חכמי הרבנות הראשית לישראל שראוי.
¹³ עיין בשו"ע (אבן העזר סי' עא, א) שלגבי חיוב "התקופה השניה" באינו אמוד, מפצירים ומכלימים אותו בלבד, ורק באמוד כופים אותו, ואם כן בנדון דידן אין לכפות באינו אמוד.
¹⁴ שם (סעיף ג בהגה), שאין כופין להשיא, אבל מצוה איכא, ט"ז (ס"ק ד).
¹⁵ שם, שם ב"חלקת מחוקק" וב"בית שמואל".
¹⁶ שם (סי' עג, יז).
¹⁷ שו"ע (יורה דעה סי' רמה, ד, ו), ועיין "בית מאיר" באבן העזר, שם, וכולל אף לימודי מקצוע שכן חייב אדם ללמד בנו אומנות, ועיין "אוסף פסקי דין" הנ"ל.

4. היחס של הבנים לאבות- אסור להכות או לקלל את האב אפילו הוא רשע גמור¹⁸, וכמו כן אסור לצערו¹⁹.
חיוב כבוד ומורא להורים רשעים נחלקו בו בשו"ע²⁰ מרן המחבר ורמ"א. לדעת המחבר חייב, ולדעת רמ"א פטור.
גדר רשע הוא דווקא אם חזר ושנה באוולתו, ולא אם עבר עבירה פעם אחת²¹, ונראה לאמור שבימינו אף אלה אין לדונם כרשעים מבחינה זו, שהרי הם כתינוקות שנשבו²².
5. האב שאינו רוצה, שיוזכר שמו בהקשר עם בניו, יש לראותו כאב שמחל על כבודו, שכבודו מחול²³ ועם זאת נראה שאסור לצערו²⁴.

¹⁸ שו"ע (יורה דעה סי' רמא, ד).

¹⁹ שם (שם ה).

²⁰ שם (סי' רמו, ח).

²¹ "פני יהושע" (בבא קמא צד ע"א).

²² על-פי שו"ת "בנין ציון" (ח"ב סי' כג).

²³ שו"ע (יורה דעה סי' רמא, יט) – והטעם, שמרגיש שכל קשר עם הבן הזה אינו לכבודו.

²⁴ שאין זה חלק מכיבוד שנמחל, ולא גרע מן הנאמר בסעיף 4.

Malmö, Sweden

מלמו, שוודיה

סיון תשנ"ב

קטו. התייחסות לגיור קונסרבטיבי לעניין חיוב גט

שאלה:

בהמשך לשאלתי¹ ברצוני להוסיף מספר פרטים. הגוי שהתגייר אצל הרב הקונסרבטיבי, עשה זאת מתוך התעניינות ביהדות, ורק אחר כך הכיר את היהודיה. הרב הקונסרבטיבי המדובר למד בין השאר גם בישיבות אורתודוקסיות והינו שומר שבת, כשרות ומסורת. כעת חזר הגוי לסורו, האשה התגרשה בגירושין אזרחיים. האם צריכה גט?

תשובה:

בעניין העיגון, על-פי המתואר בשאלה אסור לאשה להינשא כל עוד לא קיבלה גט כדין². כפי שנזכר בתשובתנו הקודמת³, יש לחשוש לגרות ולקידושין שערכם רב קונסרבטיבי שלמד בישיבות⁴, כשאפשר להגדירו כגמיר וסביר⁵. לפי המבואר בשאלת כבודו המגייר לא הפסיד מחזקת כשרותו⁶.

¹ עיין שו"ת "במראה הבזק" (ח"א שאלה צז; לו 3 במהדורה ראשונה).

² עיין שו"ת "דעת כהן" לראי"ה קוק סי' קנג.

³ שו"ת "במראה הבזק" (שם).

⁴ שו"ת גרי"א הלוי הרצוג, (יורה דעה סי' צד), "אגרות משה" (יורה דעה ח"א סי' קנט).

⁵ בתנאי שהיו שלושה שאינם פסולים לדיינות, לפחות בשעת קבלת המצוות, שו"ע (יורה דעה סי' רסח, ג). פסולים לעדות הם פסולים לדיינות, שו"ע ברמ"א (חושן משפט סי' ז, ט בהג"ה), כיון שהתורה קראה לגיור "משפט", צריך שלושה שהם כשרים להיות דיינים.

⁶ שו"ת ר' עקיבא איגר (סי' צו), מגולחי זקן בתער כשרים לעדות, מכיוון שהם סוברים, שאינו חמור כל כך, "פתחי תשובה" (שו"ע חושן משפט סי' לד אות ט), "אגרות משה" (אבן העזר ח"א סי' קלה).

Israel

ישראל

סיון תשנ"ה

קטז. יחס ההלכה לנושא משרה ציבורית הנחשד במעשים לא-כשרים

שאלה:

נושא משרה ציבורית שנבחר על-ידי הציבור, והועלו נגדו חשדות על ביצוע מעשים לא-כשרים:

- א. האם ניתן להעבירו מתפקידו עקב החשדות?
- ב. מה ערכן הראייתי של החשדות לכאורה, הנדרשות לצורך הדחה?
- ג. 1. האם יש הבדל בין סוגי מעשים שנחשד בהם לצורך הדחה- (בין אדם למקום, בין אדם לחברו, עבירות כנגד חוקי המדינה)?
2. האם שימוש בכספי ציבור לצורך ישיבות ות"ת יש בו כדי להכשיר מעשים העומדים בניגוד לחוקי המדינה?
- ד. מי מוסמך להחליט על ההדחה?
- ה. מהן דרכי התשובה לנושא משרה ציבורית שחטא?
- ו. האם יש התיחסות שונה בהקשר דלעיל לנושאי תפקידים שונים, כגון דיין, רב, שוחט לעומת גבאי-צדקה ונשיא הקהילה?
- ז. האם ניתן להחזירו למשרתו, ובאילו תנאים?

תשובה:

אין אדם נפסל מחזקת כשרותו על-ידי קול וחשד בעלמא אלא בעדות של שני אנשים כשרים¹.

אם שני עדים מעידים שעבר על עבירה שיש בה עונש מלקות, הריהו נפסל לעדות³ מדאורייתא וכן לדיינות⁴, ועבירה קלה מזו פוסלת אותו רק מדרבנן⁵. אין בעניין זה חילוק בין עבירות שבין אדם למקום לעבירות שבין אדם לחברו⁶.

האמור לעיל הוא לגבי עד ודיין שפסלותם מוזכרת בתורה. לגבי תפקידים ציבוריים אחרים צריך לדון, אם אפשר להוכיח בעדים, שהאדם אינו יכול או אינו נאמן עוד למלא תפקידו כראוי, וכמו בכל עובד שרוצים לפטרו⁷.

¹ שו"ע (חושן משפט סי' לד, כה). ועיין עוד שו"ת "חתם סופר" (חושן משפט סי' קס) לעניין רב, ושו"ע (אורח חיים סי' נג סכ"ה) וביאור הלכה (שם ד"ה אף) לעניין שליח-ציבור.

² יש לציין את הסיפור המובא בבא בתרא (נח ע"א) ואילך על ר' בנאה שראה, שכתוב על שער העיר: "כל דיין דמתקרי לדין, לא שמיה דיין". הוא שאל: "אלא מעתה אתא איניש מעלמא ומזמין ליה לדינא, פסליה?", ועל פיו הוסיפו: "ברם, סאבי דיהודאי אמרי, כל דיין דמתקרי לדין ומפקין מיניה בדין, לאו שמיה דיין".

³ כל ההלכות האלה הן בהלכות עדות.

⁴ שו"ע (חושן משפט סי' ז, ט): "כל הפסולים להעיד... מחמת עבירה פסולים לדון".

⁵ שם (סעיפים ב וג).

⁶ שם.

⁷ עיין למשל ב"אגרות משה" (חושן משפט ח"א סי' נג סע' עה-עז).

סכסוכים אלה חייבים לידון בפני בית-דין כשר.⁸ כמובן שיש דרישות שונות לגבי הקריטריונים והדרגה המוסרית הנדרשים לתפקידים השונים.⁹ יש דרכים שונות לחזור בתשובה, בהתאם לעבירה שנעברה¹⁰, והתשובה מועילה גם לעניין התמנות מחדש לתפקיד הציבורי שממנו הודח.¹¹ אין היתר או הצדקה להשתמש בכספי-ציבור בניגוד לחוקי המדינה, אפילו לא לצרכי קודש.¹² חובה להדגיש שעל דיונים אלה חלות כל הלכות לשון הרע החמורות¹³, ועל אחת כמה וכמה אם הנחשד הוא מן העוסקים בצרכי ציבור ו/או תלמיד-חכם. גם יש להתייחס בזהירות ובחומרה למי ששמח בבזיונו של תלמיד-חכם ובחילול השם שנגרם עקב חשדות אלה (אפילו אם הם מבוססים).

⁸ שם (סי' עז).

⁹ עיין שו"ע (אורח חיים סי' נג, ד-ו) ו"משנה ברורה" (שם ס"ק טו) לגבי שליח-ציבור.

¹⁰ שו"ע (חושן משפט סוף סי' לד).

¹¹ "משנה ברורה" (סי' נג ס"ק טו), "חתם סופר" הנ"ל.

¹² הדבר פשוט. להדגש העניין עיין "אגרות משה" (חושן משפט ח"ב סי' כט).

¹³ איתא בפסחים ק"ג ע"ב: "שלושה הקדוש ברוך הוא שונאן... והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחיד, כי הא דטוביה חטא, ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא, נגדיה לזיגוד, אמר ליה, טוביה חטא וזיגוד מינגד?! אמר ליה, אין, דכתיב "לא יקום עד אחד באיש", ואת לחודך אסהדת ביה, שם רע בעלמא קא מפקת ביה". ומפרש רשב"ם שם: "מאחר שאין אתה נאמן בעדות, לא יתקבל עדותך, אין לך עליך מצוה להעיד, הרי אתה עובר על לאו ד'לא תלך רכיל' (ויקרא יט)".

Sao Paulo, Brazil

סן פאולו, ברזיל

אדר א' תשנ"ב

ק"ז. אופן גבית שכר-לימוד בבית-הספר מן ההורים

שאלה:

בבית-ספרנו, כל הורה משלם שכר-לימוד עבור כל תלמיד. ועד הנהלת בית-הספר (חברי הוועד אישית גם תומכים כספית) העלה את שכר-הלימוד באופן הבא: הם ראו מתוך רשימות ההורים, מי יכול לשלם מחיר מלא ומי אינו יכול לשלם מחיר מלא ועשו שתי טבלאות מחירים. ההורים מתלוננים ושואלים, לפי איזה קריטריון אנשי הוועד יודעים וקובעים, מי יותר עשיר ומי פחות. שאלתם היא, אם על פי ההלכה מותר לעשות דיסקרימינציה (אפליה) כזאת ולומר לאחד לשלם מחיר גבוה יותר, ולחברו שישלם פחות.

תשובה:

- א. הדבר ברור ופשוט שלבני העיר יש רשות ויכולת לכופף את זה להשתתף בסידור כל הצרכים החיוניים הדתיים והחברתיים שהעיר נצרכת להם¹.
- ב. במקום שיש מנהג קבוע באשר לאופן הגביה הולכים אחרי המנהג² [בהגדרת מנהג שמחייב, עיין הערה³].
- ג. במקום שאין מנהג, הגביה היא חציה "לפי ממון" וחציה "לפי נפשות", דהיינו תשלומי של שכר-הלימוד מתחלק בצורה שווה בין הורי

¹ בבא בתרא (ז ע"ב) "כופין אותו לבנות לעיר חומה ודלתים וברית...", וכן בתוספתא (בבא מציעא פ"א הל' יב) "כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת לקנות להם ספר תורה ונביאים". מרדכי (פ"ק דבבא בתרא סי' תעח) כותב בשם רבנו מאיר שהוא הדין שכופין להכניס אורחים ולחלק להם צדקה, וכן נפסק בשו"ע (חושן משפט סי' קסג, א) ורמ"א הוסיף שם "שהוא הדין שכופים לשאר צרכי העיר".

וברור הדבר שבני העיר צריכים לדאוג למערכת חינוך יהודית במקומם. על חשיבות החינוך יש ללמוד מדברי הירושלמי (חגיגה פ"א ה"ז), וזה לשונו: "אמרון לון, אייתון לן נטורי קרתא; אייתון ליה סנטורי קרתא; אמרון לון, אילין אינון נטורי קרתא? לית אילין אלא חרובי קרתא; אמרין לון, ומאן אינון נטורי קרתא? אמרון לון, ספריא ומתניינא". וכן הובא בפתיחתא דאיכה רבתי (פיסקא ב), ועיין במפרשים שם המסבירים שהכוונה למלמדים.

² בבא קמא (קטז ע"ב) "ת"ר שיירא שהיתה... ולא ישנו ממנהג החמרים", ועיין בשו"ע (חושן משפט סי' קסג, ג) בהגהות רמ"א, וזה לשונו: "וכל ענייני המסים הולכים אחר המנהג הקבוע בעיר שעשו כן ג' פעמים, אף על פי שהוא מנהג גרוע, אין מדקדקים בענייני המיסים".

³ "פתחי תשובה" (חושן משפט שם ס"ק יד-טז), מביא כמה תנאים למנהג שמחייב:

- א. דווקא מנהג שתחילתו בתקנת ציבור ולא שנתהוה מאליו.
- ב. דווקא מנהג שהונהג שיהיה נוהג לעולם, ולא כמנהג לזמן מוגבל.
- ג. שהמנהג יהיה דומה במקצת לדין תורה (ועיי"ש שמביא תנאים נוספים).

התלמידים ובין כל חברי הקהילה, כך שגם אלה שאין להם ילדים בבית-הספר, צריכים להשתתף בתשלום זה⁴.

ד. כאשר אין ההורים יכולים לשלם את שכר-הלימוד, צריכים הקהל לשלם אותו. שיקולי ועד בית-הספר צריכים להיות מונחים על-ידי טובת הקהילה, וממילא יש להתחשב גם בסכנות הרוחניות החמורות העלולות לנבוע מדחיית תלמידים מבית-הספר למערכת החינוך הממשלתית⁵.

⁴ שו"ע (אורח חיים סי' נג כג) לעניין שכירות חזן, ופירש שם ט"ז (ס"ק יד) שהטעם הוא משום שגם העני צריך לחזן כמו העשיר, והעשיר נותן לחזן בעל קול ערב יותר, ולכן עשו פשרה זו. ועיין בשו"ת "אגרות משה" (חושן משפט ח"א סי' מא) שכתב, שבכל דבר מצוה שיש עיקר מצוה ויש נוי מצוה, עשו פשרה זו, ולכן אף בנדון דידן נראה שיעשו פשרה זו. כיוון שחובת הקמת בית-הספר והדאגה לקיומו מוטלות על כל הקהילה (עיין בבבא בתרא כא ע"א תקנות ר' יהושע בן גמלא) ואף ישנם מקומות שבהם הגבייה לתחזוקת מוסדות החינוך מוטלת על כל הקהילה נראה שגביית מחציתו של הממון תהיה מוטלת על כל חברי הקהילה. ועיין שו"ע (חושן משפט סי' קסג ג בסוף רמ"א).

⁵ רמ"א (חושן משפט סי' קסג, ג) כתב: "המקום שבני העיר מושיבין ביניהם מלמד תינוקות, ואין אביהן של תינוקות יכול לשכור לבניהם, ויצטרכו הקהל ליתן השכר, גובין לפי ממון", וכתב על זה הגר"א: "וכל זה בכלל צרכי העיר וצדקה..." ברור שמדובר במקרה שאין באפשרות ההורים לעמוד בהוצאות אלה כלל, ואז פשוט שחייב צדקה זו מוטל על הציבור, אבל אם ההורים בני תשלומין, אין מקום לגבות ולשלם עבורם בתורת צדקה.

Sao Palo, Brazil

סן פאולו, ברזיל

אדר ב' תשנ"ב

ק"ח. היעדרות מורים מבית-הספר לתקופה מסויימת לצורך קיום מצוה אחרת

שאלה:

מורה בבית-ספרנו שאחיה מתחתן בעוד כמה ימים בארץ, רוצה לנסוע לחתונת האח, לפי דבריה- לשמח חתן וכלה, שהרי זו מצוה. אלא שבימים שהיא תהיה מחוץ לעירנו, היא תעזוב את הכיתה בידי ממלאת מקום (ובדרך כלל ועל-פי רוב הממלאת מקום היא לא מורה טובה ומעולה כמו המחנכת בכתה).

מנהל בית-הספר טען נגדה שאסור על-פי הלכה לעזוב את תינוקות של בית רבן אפילו בשביל מצוה אחרת כמו זאת לשמח חתן וכלה. רצוננו לדעת, אם תשובת המנהל נכונה על-פי הלכה, וגם אם היא אמורה במידה שוה לגבי בנות, או דווקא לבנים, שהרי הם המחוייבים בלימוד תורה ואסור לגרום להם ביטול תורה?

תשובה:

מותר למורה לנסוע לחתונת אחיה, ואין בנסיעתה משום ביטול-תורה של תינוקות של בית רבן, הואיל ואשה¹ איננה מחויבת במצוות תלמוד תורה ופטורה מללמד תורה לבנה ולשאר תינוקות. כל זאת, בתנאי שאין בהסכמי-העבודה הגבלה המונעת אותה מלנסוע למטרה זו. כמו כן יש לצרף לכך את העובדה שתבוא במקומה ממלאת מקום, ותורת תלמידיה לא תיבטל.

¹ שו"ע (יורה דעה סי' רמה, א) "מצוות עשה על האיש ללמד את בנו תורה" (קידושין כט ע"א), ושם בסעיף ג' " ... ולא לבן-בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים, שגם הם נקראים בנים..." ושם (סי' רמו, ו ברמ"א), שאשה פטורה מללמד את בנה תורה.

יש להעיר שבמקרה שמלמד-התינוקות הוא גבר, אשר בתור שכזה הוא מחויב במצוות תלמוד תורה, יהיה מקום לאסור עליו נסיעה שכזאת, אם לא יימצא לו מחליף, שהרי אין מבטלים תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית- המקדש (שבת קיט ע"ב) ועיין שו"ת "אגרות משה" (חושן משפט ח"א סי' נט, עמ' ק) שהמצוה מוטלת על כלל הציבור ולא רק על האב (וכמו שמובא בביאור הגר"א שו"ע יורה דעה סי' רמה ס"ק ז), ומכיוון שהמורה נטל עליו את התפקיד ללמד התינוקות תורה כשלוחו של הציבור, אינו רשאי להיפטר מחובה זו, ולכן הוא אסור בשביתה להטבת תנאי שכרו (אם לא בתנאים מסוימים המפורטים בתשובתו), ונראה שהוא הדין גם לעניין ביטול תורה של תשבי"ר מחמת נסיעה לשמחה-חתונה. אלא שבהימצא לו מחליף, כאשר נמנע ביטול-תורה מתלמידיו, יהא מותר. ועיין עוד בשו"ת "עשה לך רב" להגר"ד הלוי (ח"ה שאלה כג עמ' קפ) בעניין היתר שביתה של מלמדי תינוקות של בית רבן, ובשו"ת "יחווה דעת" לגר"ע יוסף (ח"ד סי' מח עמ' רמו-רמח ובעמ' רמח בהערה) בעניין הנ"ל.

Torino, Italy

טורינו, איטליה

חשון תשנ"ב

ק"ט. הסגת גבול במתן הכשרים במקום שכבר יש בו רב נבחר

שאלה:

בשנים האחרונות התפתחה באיטליה מציאות שרבנים מסויימים נותנים הכשר, בשמם, למוצרים המיוצרים במפעלים הנמצאים באיטליה, ללא רשות הרבנים המקומיים.

שאלתי היא: היות שלפי התקנון של "איגוד הקהילות" האיטלקיות אין לרבנים אלה סמכות רבנית, האם ניתן להגדיר את פעילותם של אותם הרבנים והמשגיחים כ"הסגת גבול"?

מה הוא גדר "הסגת גבול" בעניינים כגון אלה היום?

תשובה:

א. קהילה שמינתה לעצמה רב כדי לדאוג לצרכיה הרוחניים¹ בדיון עשתה זאת ובוודאי המינוי בר תוקף. מכיון שמזכויותיה של הקהילה ומחובותיה הוא להבטיח את ענייני הכשרות שלה, הרי שגם ענין זה כלול בסמכויות שנמסרו לו לרב עם מינויו. הרב הוא המפקח האחראי על כשרות המפעלים המספקים תוצרתם לבני המקום, בין שהוא מפקח עליהם פיקוח ישיר בין שהוא מפקח באמצעות משגיח נאמן שהוא ממנה לצורך זה. משנתמנה הרב, אסור לרב אחר להורות לציבור זה בענייני איסור והיתר², וכמו כן אין לרב אחר לקפח את פרנסתו של רב המקום על-ידי מתן הכשרים למפעלים שהוא ממונה עליהם³.

¹ כשם שמצאנו בבבא בתרא (ח ע"ב), שרשאים בני העיר להתנות על המידות ועל השערים וכן שכר הפועלים. וכן נפסק בשו"ע (חושן משפט סי' רלא, כז) שרשאים בני העיר לקוץ להם שער לכל דבר שירצו, היינו בסמכות הקהילה לתקן תקנות לטובתה.

² ביאור הגר"א (שו"ע יורה דעה סי' רמה ס"ק לו) שמצאנו בגמרא, אתריה דשמואל הוה ולא רצה רב להורות שם (חולין כג ע"ב), ועיין "שלטי גבורים" (ע"ז ב ע"א בדפי הרי"ף).

³ ואין זה דומה להכרעתו של הרמ"א (יורה דעה סי' רמה, כב) - "רב היושב בעיר ולומד לרבים, יכול חכם אחר לבוא וללמוד גם כן שם, אפילו מקפח קצת פרנסת הראשון... אפילו הכי יכול השני לבוא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר כמו הראשון", משום שפסק זה של רמ"א אמור דווקא לגבי שתי אפשרויות: אפשרות א. בקיפוח פרנסה שאינה כל כך בהיתר - שכר מצוה (עיין ש"ך שם ס"ק טו), ואלו בנדון דידן שהרב הוא שכיר לקהילה לעבודתה ומשועבד לה - שכרו בהיתר גמור, שכן התשלום לקהילה קובעת שישלמו לו לרב בעלי המפעלים והחננויות וכו' הנהנים מהשגחתו על הכשרות, הוא מס המוטל מטעם הקהילה על יסוד האמור בהערה 1 לשם מילוי צרכי הוצאותיהם, ובכלל זה - משכורת הרב המקומי, עיין שו"ת "חתם סופר" (יורה דעה סי' רל). וראה עוד בש"ך שם, שכל זה מדינא, אבל מצד המנהג אפשר שיש למחות גם במשיג גבול בפרנסה של שכר מצוה. אפשרות ב. דווקא במרבץ תורה לרבים שבו שייך לומר "קנאת סופרים תרבה חכמה", מה שאינו כן בתפקיד הרב כמורה הוראות איסור והיתר, עיין "תרומת הדשן" (סי' קכו) מה שהביא ממנהר"י וייל בשם ה"אור זרוע", ואמנם עיין שו"ת "גינת ורדים" (חלק יורה דעה כלל ג סי' ז), ואכן כך חילק הלכה למעשה ה"משיב דבר" (ח"ב סי' ח).

ב. בפעילותו של רב מבחוץ יש משום השגת גבול הרב הממונה, משום איסור גרימת מחלוקת בישראל⁴ וגם משום פגיעה בזכות השררה שזכה בה רב המקום⁵, ומעלין בקודש ואין מורידין⁶.

⁴ עוד הוסיף שם ב"משיב דבר" שהשגת גבול ברבנות גרועה מהשגת גבול באומנות, משום שאומן אינו זקוק להסכמת הקהל, וממילא אין קפידא לבן הקהילה הרגיל אצל אומן אחד על חברו שהולך לאומן אחר. אך ברב המורה הוראה- העובדה שפלוני שואל הוראה מרב מסוים היא כידוע הטלת פגם ברב האחר- משום ששואל בדווקא את האחד ולא את האחר. יוצא שהשגת גבול ברבנות פירושה- להרבות מחלוקות בישראל, והמחלוקת נמשלה לאש, והגורם לה עובר על "ולא יהיה כקרח וכעדתו".

⁵ נציין שהשגחת כשרות כשלעצמה היא שררה, שו"ת "אגרות משה" (חושן משפט ח"א סוף סי' עה)- כמו ריש כורי (קידושין עו ע"ב), משום העצמאות שיש למשגיח הכשרות בתפקידו כלפי בעל-הבית.

⁶ עיין שו"ע (יורה דעה סי' רמה, כב בדברי רמ"א), וביאורי הגר"א (שם ס"ק לו וס"ק לט), וכן רמב"ם (פ"א מהל' מלכים ה"ד וה"ז). ועיין עוד שו"ת המבי"ט (ח"ג סי' ר) לגבי שותפות בשררה.

Israel

ישראל

כסלו, תשנ"ב

קכ. התגוננות עצמית

שאלה:

מה הם האמצעים ע"פ ההלכה שרשאי האדם לנקוט כדי להתגונן מפני בני אדם העלולים לסכנו?

תשובה:

התשובה נחלקת לשלושה חלקים- מה מותר לעשות במקרה של סכנה לפגיעה בנפש, לפגיעה בגוף ולפגיעה בחירות.

(א) פגיעה בנפש:

מקור הדין: (שמות כ"ב, א-ב)- דין הבא במחתרת. ובמס' סנהדרין (עב ע"ב)- הבא במחתרת נידון ע"ש סופו¹. אמר רבא, מה הטעם (לדין הבא במחתרת?) חזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, וזה (הגנב) אומר, אם אלך (ואגנוב), יעמוד בעל הבית למולי ולא יניח לי (לגנוב), ואם יעמוד למולי, אהרגהו, והתורה אמרה², הבא להורגך- השכם להורגו. ולא רק בא במחתרת לביתו דינו כן, אלא אף הבא לחצירו או לגנו וכדו'³ [כל מקום שיודע, שיצטרך להרוג כדי לבצע את זממו⁴], אלא שרוב הגנבים באים במחתרת. לכן נקטה התורה בא במחתרת. א. מותר⁵ לו לאדם להתנגד לגנב ואף להורגו, ואינו חייב למסור לו ממונו⁶, ואין הנגב צריך לדקדק להציל עצמו באחד מאברי הגנב הבא במחתרת⁷. ב. אם ברור לגמרי שאין כוונת הגנב להרוג, אסור להורגו⁸.

¹ בתרגום מן הארמית.
² והיכן אמרה? לדעת רש"י (ברכות סב ע"ב), בדין הבא במחתרת, ולדעת מדרש תנחומא (פינחס) הובא גם ב"מאירי" (סנהדרין שם), מ"צורר את- המדינים, והכיתם אותם. כי- צריכים הם לכם... (במדבר כ"ה, יז-יח).
³ רמב"ם (הל' גניבה פ"ט הי"ב).
⁴ עיין שם.
⁵ "מנחת שלמה" (לגרש"ז אורבך סי' ז אות ב).
⁶ עיין "יד רמ"ה" סנהדרין שם, "אור גדול" לרי"ל פרלמן (סי' א), הובא ב"ציץ אליעזר" (חי"ג סי' ק) והסכימו עמו שם גם הוא וגם ה"מנחת שלמה" הנ"ל.
⁷ דבר זה אם הנרדף נהרג על כך שהרג את הרודף, במקום להציל עצמו באחד מאיברי הרודף, שנוי במחלוקת ראשונים ואחרונים. דעת רש"י סנהדרין (עד ע"א) שחייב, ואלו מהר"ם צירמון ב"גור אריה" סנהדרין שם, כתב שאף למתירים צריך לדקדק לפגוע באחד מאבריו, רק שאינו חייב אם לא דקדק. ועיין "יביע אומר" (חי"ד חושן משפט סי' ה) באריכות. אמנם הראי"ה ב"משפט כהן" קלג הביא בשם הפוסקים "דאפילו להציל באחד מאבריו אין צריך לדקדק הנרדף עצמו", אם מפני שהוא בהול (עיין "יביע אומר" הנ"ל) או משום שיש היתר מיוחד לנרדף ("משפט כהן" סי' קלט), ובמיוחד בבא במחתרת- "שבות יעקב" (חי"ב סי' קפז).
⁸ רמב"ם (שם הל' יב), כגון אב לבנו.

ג. רשות לכל אדם להרוג את הבא במחתרת⁹ מאחר שזה התיר עצמו למיתה, כמאמר הכתוב "אין לו דמים"¹⁰.
 ד. לאחר שהגנב פנה עורף, אסור להורגו¹¹.
 ה. במקום שיש איום לשרוף את ביתו של אדם וכדו', נראה שחלים אותם העקרונות¹².

(ב) פגיעה בגוף האנס במקרה של נסיון לאונס:

לעניין האונס נערה מאורסה אמרה התורה¹³ "ואין מושיע לה". בגמ' סנהדרין¹⁴ נלמד מכאן שמותר להרוג את האנס שלא יאנוס. אמנם שני תנאים לדבר. 1. שיהיה בדבר איסור כרת או מיתת בית-דין; 2. פגם האישה¹⁵. כיום כל הנשים בחזקת נידות¹⁶ או עריות, וקיים בהן איסור כרת או מיתת בית-דין¹⁷; אלא שבעוונותינו הדור פרוץ, ואין זה מוחלט שרוב הרווקות אכן בתולות הן¹⁸. אי לכך מותר לקרבן האונס לפגוע באנס כדי למנעו מלבצע את זממו, אך אם מותר להרגו או לאו יהיה תלוי במצב המדויק של המותקפת¹⁸, ומכל מקום נראה שיש להיזהר מלהרוג את האנס במקום שאפשר להציל על-ידי פגיעה באחד מאברי התוקף¹⁹.

⁹ רמב"ם (שם ה' יז), בניגוד לרודף שמצוה למנוע בעדו להרוג, ועיין מפרשי רמב"ם בזה שיש חולקים, שאף כאן חובה.

¹⁰ לשון מרן הגר"ש ישראל "עמוד הימיני" (עמ' קפב במהדורה החדשה).

¹¹ רמב"ם (שם ה' יא).

¹² "מנחת שלמה" הנ"ל דימה זאת לדין הבא במחתרת בלשון "חושבני".

¹³ דברים (כ"ב, כו).

¹⁴ דף עג ע"א.

¹⁵ בסוגיה שם (עג ע"ב), עיין רמב"ם (ה' רוצח פ"א ה' יא) ושו"ע (חושן משפט סי' תכה, ג).

¹⁶ "משנה ברורה" (סי' עה ס"ק יז).

¹⁷ רמב"ם שם ושו"ע חושן משפט שם.

הערת מרן הגר"ש ישראל- בעניין חזקת נידות, ברמב"ם מהד' פרנקל הובאה הגהת רעק"א שמציין לשון רש"י (סנהדרין עג ע"ב ד"ה אפיגמא רבה) שהולד ממזר והיא נעשית זונה, משמע שנידה, כיוון שאין שם ממזרות, אינו נחשב פיגמא רבה, ע"כ אין זה בכלל עריות, ולפי"ז גם להיד רמ"ה דאזיל בשיטת רש"י הדין כן דאין בכך "פיגמא רבה". ועי"ש ב"מקורות וצינונים" שנראה שאינו מסכים להערת הרעק"א הנ"ל, וצ"ע לדינא.

¹⁸ הערת מרן הגר"ש ישראל- ויש לעיין עוד דאם היתה רווקה שאינה בתולה, דאם כן נפגמה כבר על-ידי איסור זה. ועיין עוד שם ב"ליקוטים"- תשובת רדב"ז שתמה על רש"י בבא עליה אחר קודם, שלא כדרכה, שגם כן נפגמה, ותמה על זה בשתיים: חדא, דבבא עליה אחר אין כאן איסור תורה (והשגה זו תמוהה, כי ברור שכוונת רש"י, שאותו אחר שבא עליה קודם שלא כדרכה, היה גם כן מאיסור עריות), ותו כתב שרק במקרה שבאותה ביאה נפגמה, אז הוא דאמרינן דמצילים, ולא אם היתה פגומה מקודם, כי מכל מקום מתוספת עכשיו עוד פגימה, על כן ניתן להצילה מפגימה נוספת זו. אך בזה אין שום הכרח נגד דעת רש"י המפורשת שכתב, שאין הבדל בזה, וכל שנפגמה קודם על-ידי אחר, שוב אינה בדין זה. אמנם יש לומר שמן הסתם הרווקות הן בחזקת בתולות, ומכל מקום בדורנו, בגלל אווירת המתירנות, צ"ע.

¹⁹ בדין אם הנרדף חייב כאשר היה יכול להציל עצמו באחד מאברי הרודף, נחלקו רבוותא. וכתבו פוסקים עיין "משפט כהן" (סי' קלג) שאינו חייב להציל באחד מאברי. ושוב נחלקו לעניין הנאנסת, ב"שער המלך" (פ' כד מהל' שבת) כתב לחייב, כיוון שבעריות אין הקרבן נבהל כל כך, וחלק עליו בסי' "אגורה באהלך" (דף כו ע"ב) דמנא ליה, ובשו"ת "ביע אומר" (ח"ד סי' ה' עמ' שפה- שפו) האריך וכתב שם לחלק בין נרדף לנאנסת.

(ג) פגיעה בחירות:

אדם שמונעים ממנו את חופש-התנועה על-ידי מחסום וכדו' רשאי לפגוע ברכוש החוסם כדי להשתחרר²⁰, אך אל לו לפגוע ברכוש בכוונה²¹.

אדם שרוצים לשבותו שבי (כגון כדי לסחוט כופר-נפש), נראה שיש לו דין "אם במחתרת ימצא הגנב" וזכותו לפגוע בשוביו, שהרי אמרנו, כי החזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממנו, גורמת לכך שמותר לו להרוג את הבא לגוזלו, ואם כן נראה לדון קל וחומר שאדם רשאי לפגוע בשוביו²².

מובן הדבר שגם בעניין זה ישנה הגבלה- שמדובר אך ורק במקרה שוודאי הוא שעומדים לשבותו שבי, וכמבואר לעיל²³.

ויש מקום להעיר, שייתכן שכל מקרה אונס הוא כבא להרוג, וייתכן שיש בזה יסוד דין הבא במחתרת, דלאו כל נשי דינא גמירן ותעמודנה על נפשן, ועיין בס' "אברהם יגל", (סנהדרין שם), "דפגמא דנשי לגבי דידהן כהריגה דאנשי" ותכנסנה לחשש נפשות.

²⁰ בבא קמא (כח ע"א) "הממלא חצר חבירו כדי יין וכדי שמן, בעל החצר משבר ויוצא משבר ונכנס, ואף לר"נ דלא עביד איניש דינא לנפשיה במקום דליכא פסידא משבר ונכנס להביא זכויותיו".

²¹ שו"ע (חושן משפט סי' שעט).

²² סנהדרין (עב ע"א). עיין "מנחת שלמה" הנ"ל לענין הבאים לשרוף את ביתו שאף שאינו במפורש בגדרי הבא במחתרת, חשב לדונו כמותו, ונראה שהוא הדין כאן.

²³ עיין מה שכתבנו בעניין למעלה פגיעה בנפש, סעיף ב.

מפתח לחלקים א - ז

אורח חיים

תפילה וברכות, בית הכנסת והקהילה

זמני היום

דילוג על פסוקי דזמרה, ליחיד הרוצה להספיק להתפלל עם הנץ
השתתפות הרב בתפילת שחרית לאחר זמנה
זמן תפילה לכתחילה במקום שזמן הנץ מאוחר ואי אפשר לארגן אז מניין
תפילת מנחה אחר השקיעה
תפילת ערבית לפני פלג-המנחה במקום שאחר-כך לא יהיה מניין
חישוב זמן צאת הכוכבים, בפרט באזור ניו יורק
סעודה שלישית ותפילת ערבית במקומות שהשבת יוצאת מאוחר מאד
חישוב זמני היום מעבר לחוג הקוטב

ח"ג, תשובה ב
ח"ד, תשובה יב
ח"ה, תשובה ג
ח"ג, תשובה יד
ח"ד, תשובה ב
ח"ו, תשובה א
ח"ו, תשובה לא
ח"ה, תשובה א

תפילין

תפילין שנכתבו על פי נוסח אחד, הנחתן ע"י בן עדה אחרת

ח"ד, תשובה קב

דיני תפילה לפי מיקום גיאוגרפי ולפי מנהגים שונים

ריבוי מניינים לפי נוסחי העדות השונות לענין "לא תגודדו"
שינוי ממנהגי אבות כדי לנהוג כמנהג המקום
שינוי נוסח-התפילה למטרות קירוב
שינוי נוסח התפילה כשהשתנה הרכב המתפללים בבית הכנסת
שינוי מנהג ממנהגי אשכנז לספרד בעקבות חתונה
שינוי מנהגי הבעל לפי מנהגי האשה
עניית אמן על ברכת "יראו עינינו" לבן ארץ-ישראל שאינו אומרה
אמירת "יראו עינינו" ע"י חזן שאינו נוהג לאומרה
מנהג אמירת "ברוך ה' לעולם"
שינוי במנהג ברכת כהנים
מניין בני ארץ-ישראל ב"שמיני עצרת" המושך אליו מבני המקום
המתנה בחוץ-לארץ עד שבת פ' בהר-בחוקותי להשוואת הקריאה עם בני ארץ-ישראל
זמן תפילה לכתחילה במקום שזמן הנץ מאוחר ואי אפשר לארגן אז מניין
חישוב זמני היום מעבר לחוג הקוטב
חישוב זמן ברכת קידוש לבנה בחו"ל
שאלת גשמים בהודו
תקיעת שופר בר"ה בתפילת לחש
אמירת המזמורים "לדוד ה' אורי וישעי" ו"מכתם לדוד" אחר תפילת מנחה

ח"ג, תשובה לא
ח"ד, תשובה יד
ח"ה, תשובה יב
ח"ו, תשובה ב
ח"ה, תשובה יג
ח"ו, תשובה כד
ח"ג, תשובה טז
ח"ה, תשובה י
ח"ד, תשובה ג
ח"ו, תשובה יז
ח"ג, תשובה נד
ח"ד, תשובה ד
ח"ה, תשובה ג
ח"ה, תשובה א
ח"ז, תשובה א
ח"ה, תשובה ד
ח"ד, תשובה ו
ח"ד, תשובה ח

נוסח התפילה

החתמה לברכת "ותערב" ברגלים ובמועדים
אמירת עננו, אבינו מלכנו וסליחות כשיש רק אחד או שניים מתענים
משמעות שינוי נוסח בהוספה של "וכתוב לחיים טובים" בעשרת ימי תשובה
אמירת אלוקינו ואלוקי אבותינו ע"י גר כשליח-ציבור או במניין גרים
השמטת קטעים מן התפילה ושיתוף הציבור בתפילה
קיצור התפילה בבית-ספר לא-דתי
קיצור "ליל הסדר" לאנשים שאינם יודעים עברית
הזכרת שמות שני ההורים בזמן אמירת "מי שברך" ובמקרים נוספים

ח"א, תשובה ו
ח"א, תשובה כה
ח"ד, תשובה ז
ח"א, תשובה ב
ח"א, תשובה ה
ח"ד, תשובה יג
ח"ג, תשובה נה
ח"ד, תשובה יא

שפות שונות והגיות שונות בתפילה

לשון התפילה במקום שהציבור אינו מבין עברית
חזרת הש"ץ כשהציבור אינו מבין עברית
תפילה בלשון הקודש בלי הבנת המתפלל או תפילה בלועזית
אמירת דבר שבקדושה שלא בשפה העברית או קדיש בעברית, ללא מניין, ע"י אשה
תרגום שם ה' בסידורים המתורגמים לשפה לועזית
שימוש בסידורים המתורגמים ללועזית בהוצאת רב רפורמי
ברכת המזון בלע"ז
תרגום "שבע ברכות" לאנגלית בזמן החופה
שימוש בשמות לועזיים לצורך "מי שברך" לחולים או אשכבה, ואשכבה ללא ציון שם כלל
שינוי הגיה בתפילה

ח"א, תשובה א
ח"ו, תשובה ג
ח"ב, תשובה א
ח"ו, תשובה ד
ח"ב, תשובה ב
ח"ב, תשובה ד
ח"ו, תשובה ה
ח"ה, תשובה קיד
ח"ו, תשובה כג
ח"ג, תשובה א

דיני קדיש ושליח ציבור

אמירת קדיש ע"י אשה
מחיצה לאשה האומרת קדיש בבית-הכנסת
אמירת קדיש (שאחרי הקרבנות) באמצע פסוקי דזמרה
אמירת קדישים נוספים ע"י אבל, במניין שאין הוא מתפלל בו
אמירת קדיש אחר קדיש בבית האבל ללא הפסק מזמור
הלכות "שמחות", לקראת סיום שנת האבל
חלוקת התפילה בין שליח-ציבור אחדים וכיבוד נערים כשליח-ציבור
כללי קדימה באמירת קדיש, מינוי כשליח ציבור ועלייה לתורה
יהודי מסורתי כשליח-ציבור ועלייתו לתורה
כשרותו של חזן המשמש בבית כנסת קונסרבטיבי
מחלל שבת כשליח-ציבור
מינוי כהן שנשא אסורה לו לשליח-ציבור
שינוי מקום החזן בבית כנסת עם בעיות אקוסטיקה
עיכוב הציבור לצורך אמירת קדושה עם יחיד שהפסידה
סדרי תפילה בציבור כשאין עשרה בזמן שמונה עשרה של לחש
טירחא דציבורא וריבוי קדישים באמירת קדיש לאחר "אנעים זמירות"
המרותק לכסא גלגלים, מינוי כשליח ציבור והעלאתו לתורה

ח"א, תשובה ד
ח"ג, תשובה כח
ח"ב, תשובה ט
ח"ד, תשובה קיז
ח"ד, תשובה קיח
ח"ו, תשובה עה
ח"ב, תשובה ה
ח"ו, תשובה ז
ח"ג, תשובה ה
ח"ו, תשובה ח
ח"ג, תשובה ו
ח"ג, תשובה ח
ח"ד, תשובה ט
ח"ד, תשובה א
ח"ה, תשובה ב
ח"ז, תשובה ב
ח"ז, תשובה ג

קריאת התורה, דיני ספר תורה, ברכת הגומל וכיבודים

כללי קדימה באמירת קדיש, מינוי כשליח ציבור ועלייה לתורה
מחלל שבת, נושא נכרית וגר רפורמי : עלייתם לתורה וצירופם למניין

ח"ו, תשובה ז
ח"א, תשובה ז

נושא נכרית – נשיאת כפיים וכיבודים בבית-הכנסת
 כהן הנושא גרושה – העלאתו לתורה, כשאין עוד כהנים, ודין בניו
 העלאת כהן שאינו צם לתורה, בתענית ציבור
 דין כהן שנשא גיורת לענין עליה לתורה ולהיטמא למת
 העלאתו לתורה של בן לוי מנכריה, שנתגיירה לפני הלידה, תחת שם "לוי"
 כהן חוזר בתשובה החי עם גויה, היחס אליה ומעמדו לענין עליה לתורה
 דין החשוד במשכב-זכר בקשר להלכות בית-הכנסת, כיבודים, עליות וכדו'
 יהודי מסורתי כשליח-ציבור ועלייתו לתורה
 הזמנת בעל קורא, המחלל שבת בהגעתו ואין אחר זולתו
 אי תשלום מיסי חבר לבית-הכנסת והשפעתו על כיבודים
 הוצאת ספר תורה מארון קודש אחר, לאחר שארון הקודש הראשון כבר נפתח
 עדיפות קריאה בספר תורה חדש שנתרם לבית הכנסת על פני שאר הספרים
 קריאה, ברכות והפטרה בס"ת כשיש חשש רציני שנפסל
 מנהג הוספת ג' פסוקים בסוף פרשת בלק
 שינויים בניגון בקריאת התורה להדגשת התוכן והגברת ההקשבה
 הנחת שקף עם טעמים וניקוד על גבי ס"ת בעת הקריאה
 שימוש בשקף עם טעמים במקרה שבעל הקורא אינו בקי בקריאה
 המתנה בחוץ-לארץ עד שבת פ' בהר-בחוקותי להשוואת הקריאה עם בני ארץ-ישראל
 קריאת התורה וההפטרה במנחה ביום צום שנקבע לרפואת חולה
 בעלות על ספר-תורה לאחר שנמסר לבית כנסת
 בעלות על ספרי קודש לאחר שנמסרו לבית הכנסת
 דינו של המפיל ספר-תורה עטוף
 נשיקת ספר התורה באמצעות סידור
 נשיקת ספר-התורה ע"י נשים מעזרת הנשים
 העברת ספר-התורה לעזרת נשים בדרכו חזרה לארון הקודש
 זמן אמירת ברכת הגומל של העולה לתורה
 דין ברכת הגומל לאשה
 שימוש בשמות לועזיים לצורך "מי שברך" לחולים או אשכבה, ואשכבה ללא ציון שם כלל
 "טירחא דציבורא" בזמן אמירת "מי שברך" לחולים

יחס לבעלי עבירה

מחלל שבת, נושא נכרית וגר רפורמי : עלייתם לתורה וצירופם למניין
 נושא נכרית – נשיאת כפיים וכיבודים בבית-הכנסת
 היחס לפרנס שנשא גויה
 מינוי מי שנשוי לנכריה כמנהל בית-הספר היהודי
 אי שמירת כבודו של מי שנשא לא יהודיה וכח "תקנת הקהל" בנושא
 כיבודי כהונה לכהן החי עם גויה
 כהן חוזר בתשובה החי עם גויה, היחס אליה ומעמדו לענין עליה לתורה
 כהן הנושא גרושה – העלאתו לתורה, כשאין עוד כהנים, ודין בניו
 דין החשוד במשכב-זכר בקשר להלכות בית-הכנסת, כיבודים, עליות וכדו'
 העברה מתפקיד חשוב של אדם שבבעלותו עסק של פריצות
 הורשע בפלילים, נשיאת כפים וכיבודים בבית הכנסת
 הנצחת שם מחלל שבת בבית כנסת
 שירת פייטן מחלל שבת

ח"ג, תשובה ו
 ח"ג, תשובה ח
 ח"ג, תשובה מד
 ח"ו, תשובה ח
 ח"ד, תשובה עו
 ח"ב, תשובה ג
 ח"ב, תשובה ד
 ח"ו, תשובה כח
 ח"ד, תשובה ל
 ח"ה, תשובה כא
 ח"ב, תשובה סד
 ח"ג, תשובה לו
 ח"ה, תשובה נב
 ח"ד, תשובה י
 ח"ג, תשובה לב
 ח"ה, תשובה כו

מחלל שבת כשליח-ציבור
 מינוי כהן שנשא אסורה לו לשליח-ציבור
 הזמנת בעל קורא, המחלל שבת בהגעתו ואין אחר זולתו
 כשרותו של חזן המשמש בבית כנסת קונסרבטיבי
 יהודי המטיף להאמין באותו האיש, חברותו בקהילה
 שימוש בסידור של התנועה הקונסרבטיבית
 שימוש בסידורים המתורגמים ללועזית בהוצאת רב רפורמי
 השתתפות גר בחגיגת בר מצווה של אח לא יהודי המתקיימת בבית כנסת רפורמי
 ערל, דינו לעניין חיוב במצוות ושיתופו בחיי הקהילה
 דין מומר מאונס שחזר בתשובה ונשאר ערל מבחינה רפואית
 לימוד תורה לגברים בגילוי ראש
 אמירה לנכרי באיסור תורה במקום פיקוח נפש רוחני לרבים
 פעילות למטרת קירוב רחוקים הכרוכה בחילול שבת
 תפילה להצלחת יהודי בעל עבירה
 גדרי "מוטב יהיו שוגגים"
 הכנת תוכניות אדריכליות ל"בית כנסת" קראי

מחיצה והפרדה בבית כנסת, הלכות צניעות

ח"א, תשובה ד
 ח"ו, תשובה ד
 ח"ג, תשובה כח
 ח"א, תשובה טו
 ח"ז, תשובה י
 ח"א, תשובה טז
 ח"ב, תשובה טז
 ח"ו, תשובה יג
 ח"ז, תשובה ט
 ח"ג, תשובה כט
 ח"ד, תשובה טו
 ח"ג, תשובה כ
 ח"ו, תשובה יב
 ח"ב, תשובה סג
 ח"ג, תשובה כה
 ח"ז, תשובה נב
 ח"ז, תשובה יא
 ח"ג, תשובה כו
 ח"ד, תשובה סד
 ח"ה, תשובה ז
 ח"ה, תשובה ה
 ח"ו, תשובה יד
 ח"ו, תשובה טו
 ח"ה, תשובה קיג
 ח"ו, תשובה טז
 ח"ד, תשובה לא

אמירת קדיש ע"י אשה
 אמירת דבר שבקדושה שלא בשפה העברית או קדיש בעברית, ללא מניין, ע"י אשה
 מחיצה לאשה האומרת קדיש בבית-הכנסת
 הסבר לצורך במחיצה בין גברים ונשים בבית-הכנסת
 הצורך בהפרדה במבואה לבית הכנסת, המשמשת לנשים וגברים
 שעור גובה המחיצה בבית-הכנסת
 גובה המחיצה בבית-הכנסת
 בדיני מחיצה בבית הכנסת
 וילון כמחיצה בין עזרת נשים לעזרת גברים, בבית הכנסת
 נשיקת ספר-התורה ע"י נשים מעזרת הנשים
 העברת ספר-התורה לעזרת נשים בדרכו חזרה לארון הקודש
 כפיית כיסוי-ראש לנשים בבית-הכנסת
 כיסוי ראש לאשה בזמן תפילה ואמירת ברכות
 חצאית מכנס לנשים
 מניין נשים
 קריאת מגילה לנשים ע"י נשים
 שירה מעורבת באזור רחבת הכותל, גערה בשרים
 תפילת נשים בקבוצה נפרדת
 צירוף נשים למניין לעניין הדלקת נרות חנוכה בבית-הכנסת
 דין ברכת הגומל לאשה
 פטור מתחנן כאשר כלה מתפללת בבית הכנסת
 ברכת האירוסין ע"י אשה
 קריאת הכתובה או אמירת דבר תורה ע"י אשה בזמן החופה
 שבע ברכות מפי אשה
 אשה כפנים חדשות בשבע ברכות
 הוצאת הציבור ידי חובת קידושא רבה ע"י בת-מצוה כחלק ממסיבתה

"כבוד הציבור" באי עליית נשים ובנות מצוה לתורה (הסבר)

עריכת "בת מצוה"

עריכת בת-מצווה בבית-הכנסת

עריכת טקס בת-מצווה בבית-הכנסת

טקס בת-מצווה בבית-הכנסת ושירת הבנות במקהלה בציבור

עניית איש לזימון נשים

שאלת רשות לזימון מבעלת הבית

דיבור בשירותים ובמקלחת

מחנה-קיץ מעורב (לבנים ולבנות)

ח"א, תשובה יט

ח"א, תשובה יז

ח"א תשובה י"ח

ח"ב, תשובה יב

ח"ב, תשובה יג

ח"ה, תשובה ח

ח"ה, תשובה ט

ח"ג, תשובה ג

ח"ה, תשובה כב

נישואין ושבע ברכות

"שבע ברכות" לשני זוגות בזמן אחד

השתתפות בחתונה בה יוגש אוכל כשר רק לחלק מן המוזמנים

רישום קידושין שנערכו בידי רב מסיג גבול

פטור מתחנות כאשר כלה מתפללת בבית הכנסת

ברכת האירוסין ע"י אשה

קריאת הכתובה או אמירת דבר תורה ע"י אשה בזמן החופה

"שבע ברכות" מפי אשה

אשה כפנים חדשות בשבע ברכות

תרגום "שבע ברכות" לאנגלית בזמן חופה

חיוב המשתתפים לאכול פת בסעודת שבע ברכות

ח"ד, תשובה יח

ח"ד, תשובה כד

ח"ד, תשובה כח

ח"ה, תשובה ה

ח"ו, תשובה יד

ח"ו, תשובה טו

ח"ה, תשובה קיג

ח"ו, תשובה טז

ח"ה, תשובה קיד

ח"ה, תשובה קטו

בר ובת מצווה

עריכת "בת מצוה"

עריכת בת-מצווה בבית-הכנסת

עריכת טקס בת-מצווה בבית-הכנסת

טקס בת-מצווה בבית-הכנסת ושירת הבנות במקהלה בציבור

שינוי שם לועזי לשם עברי בזמן בר-המצווה

זמן חיוב במצוות ומנהג הנחת תפילין לנער שנולד בל' אדר א' כשבר-המצווה בשנה פשוטה

הוצאת הציבור ידי חובת קידושא רבה ע"י בת-מצווה כחלק ממסיבתה

בר-מצווה בתשעת הימים

השתתפות גר בחגיגת בר מצווה של אח לא יהודי המתקיימת בבית כנסת רפורמי

ח"א, תשובה יז

ח"א, תשובה יח

ח"ב, תשובה יב

ח"ב, תשובה יג

ח"ב, תשובה יד

ח"ג, תשובה י

ח"ד, תשובה לא

ח"ג, תשובה סא

ח"ו, תשובה כח

כהונה

שינוי במנהג ברכת כהנים

נושא נכרית – נשיאת כפיים וכיבודים בבית-הכנסת

כהן הנושא גרושה – העלאתו לתורה, כשאין עוד כהנים, ודין בניו

כהן שיצא עליו קול שהוא בן הגיורת – הורדתו מכהונה

דין כהן שנשא גיורת לעניין עליה לתורה ולהיטמא למת

מינוי כהן שנשא אסורה לו לשליח-ציבור

כיבודי כהונה לכהן החי עם גויה

כהן חוזר בתשובה החי עם גויה, היחס אליה ומעמדו לענין עליה לתורה

ח"ו, תשובה יז

ח"א, תשובה ח

ח"א, תשובה ט

ח"א, תשובה יד

ח"ב, תשובה ו

ח"ג, תשובה ח

ח"ג, תשובה ט

ח"ה, תשובה יח

גיוור וקהילה ובני נח (ראה עוד בחלק אבן העזר)

ח"א, תשובה ב	אמירת אלוּקינו ואלוקי אבותינו ע"י גר כשליח-ציבור או במניין גרים
ח"ב, תשובה עו	השתתפות גוי הנמצא בתהליך גיוור בשיעורי תורה ואמונה ובתפילות בבית-הכנסת
ח"ג, תשובה ל	מינוי גר צדק לראש קהילה
ח"ד, תשובה יט	שירת "אנעים זמירות" ע"י בן נכרית שהוא ואמו נמצאים בתהליכי גיוור
ח"ד, תשובה כ	עריכת בר-מצוה למי שאמו נתגיירה גיוור קונסרבטיבי או למי שאביו יהודי ואמו נכריה ונתגייר הוא גיוור מפוקפק
ח"ב, תשובה עב	תוקפו של גיוור קונסרבטיבי לעניין הצטרפות לקהילה
ח"א, תשובה עו	קטן שאביו יהודי ואמו נוצריה (ואינה רוצה להתגייר) – גיוורו, קבלתו לבית-ספר יהודי והצטרפות האם לשיעורי יהדות לנשים
ח"א, תשובה עה	ילדים לאם נכריה – התייחסות אליהם והכנסתם לחינוך יהודי
ח"ב, תשובה עד	פתיחת המקוה הקהילתי בפני טובלים לצורך גיוור רפורמי
ח"ו, תשובה כח	השתתפות גר בחגיגת בר מצווה של אח לא יהודי המתקיימת בבית כנסת רפורמי
ח"ו, תשובה כט	תפילתם של בני נח
ח"ו, תשובה ל	הלכות בני נח
ח"ו, תשובה עב	קבורת מי שהיה בתהליכי גיוור ונפטר בטרם הגיעו לסיומם

כיוון תפילה, מבנה בית הכנסת, מקום ראוי לתפילה ושימוש ברמקול

ח"א, תשובה ג	עוגב וכלי זמר בבית-הכנסת
ח"א, תשובה כו	קריאת מגילה ברמקול
ח"ה, תשובה סב	שמיעת מגילה באמצעות רמקול, במקום שכך נהגו
ח"ב, תשובה יז	הקדמת ציון שם התורם לשם ה' בעמוד התפילה
ח"ג, תשובה כב	קביעת הבימה בסמוך לארון-הקודש
ח"ד, תשובה ט	שינוי מקום החזן בבית כנסת עם בעיות אקוסטיקה
ח"ג, תשובה כג	בית כנסת שיש בו חדרים מספר, המכוונים לכיוונים שונים
ח"ג, תשובה כז	בניית עזרת-נשים במקום שבו היתה עזרת-גברים
ח"א, תשובה טו	הסבר לצורך במחיצה בין גברים ונשים בבית-הכנסת
ח"א, תשובה טז	שעור גובה המחיצה בבית-הכנסת
ח"ב, תשובה טז	גובה המחיצה בבית-הכנסת
ח"ו, תשובה יג	בדיני מחיצה בבית הכנסת
ח"ג, תשובה יח	ברכות בבית המטבחים

קדושת בית הכנסת, שימוש בו ומכירתו

ח"א, תשובה יב	אימתי מותר לאסור על יהודי להכנס לבית-הכנסת
ח"ד, תשובה כב	הטלת איסור כניסה לבית-הכנסת על חבר הקהילה
ח"ה, תשובה פ	העסקת מטפל שאינו יהודי לעניין בישול, הנחת תפילין וכניסה לבית הכנסת
ח"ה, תשובה עו	מסיבת סיום השנה האזרחית באולם השמחות של הקהילה
ח"ב, תשובה טו	סדר ציבורי בבית-הכנסת
ח"ב, תשובה כא	צילום תפילה בבית-הכנסת או שיחזור תפילה
ח"ד, תשובה יז	צילום בית-הכנסת בשעת תפילה ובעת פתיחת הארון
ח"ז, תשובה יט	אולם בו מתפללים באופן זמני, שימושי חול בו וסדרי עדיפות במיקום ספרי התורה במקרה זה
ח"ה, תשובה יד	קיום קונצרט בבית-הכנסת כדי לקרב רחוקים
ח"ז, תשובה יד	עריכת קונצרט בבית כנסת ישן שאינו בשימוש
ח"א, תשובה כג	שיפוץ בית כנסת ע"י השלטונות בתנאי שימש גם אולם לאירועים שונים

בניית אתר-הנצחה על שטח המשמש כיום כחניון, והיה בו בית כנסת שחרב בליל הבדולח
 הפיכת בית כנסת שחרב למוזיאון
 אופן מכירת בית כנסת ישן על מנת לבנות בית כנסת חדש באתר אחר
 בית כנסת, מיקומו בבית אבות שעובר הליך שיפוץ
 מכירת בית כנסת לצורך הפיכתו למרכז סוציאלי
 מכירת בית שמרתפו שימש באופן זמני כבית כנסת
 מכירת בתי כנסת שאין מתקיימות בהם תפילות
 בית כנסת, מכירתו בשעת הדחק לכנסייה המקומית
 מכירת בית כנסת באזור שהידרדר מבחינה חברתית-כלכלית על מנת לבנות בית כנסת
 באזור טוב יותר

ח"ב, תשובה כ
 ח"ד, תשובה כא
 ח"ב, תשובה יח
 ח"ז, תשובה טז
 ח"ב, תשובה יט
 ח"ה, תשובה טו
 ח"ו, תשובה יח
 ח"ז, תשובה יח
 ח"ו, תשובה יט

בית כנסת, הגדרתו כבית כנסת של כפרים והשימוש בדמי מכירתו
 ויתור על בעלות על בית כנסת למען הצלתו מחורבן
 בניית בית כנסת חדש על חורבות בית כנסת ישן, ומיקומו בקומפלקס הקהילה החדש
 שינוי מיקום תפילה במטרה לגרום להגדלת מספר המתפללים
 מגורים מעל בית כנסת והדרך לאי החלת קדושת בית כנסת על מבנה
 מכירת מקוה שמצבו רעוע
 אולם טהרה של בית קברות, הסבתו לבית כנסת

ח"ז, תשובה יז
 ח"ו, תשובה כ
 ח"ו, תשובה כא
 ח"ז, תשובה יב
 ח"ז, תשובה טו
 ח"ד, תשובה כג
 ח"ז, תשובה יג

בית ספר ומחנה קיץ

שליחות חינוכית לאשה נשואה שאינה מכסה ראשה
 מינוי מי שנשוי לנכריה למנהל בית-הספר היהודי
 מחנה-קיץ מעורב (לבנים ולבנות)
 ילדים לאם נכריה – התייחסות אליהם והכנסתם לחינוך יהודי
 קטן שאביו יהודי ואמו נוצריה (ואינה רוצה להתגייר) – גיורו, קבלתו לבית-ספר יהודי
 והצטרפות האם לשיעורי יהדות לנשים
 שילוב ילדים שנולדו ליהודי מאשתו הנכריה בבית-ספר יהודי
 קבלת ילדים שאמם נכריה, וע"פ טענת הוריהם יתגיירו בגיל בר-מצוה, לגן ילדים יהודי,
 כאשר יש חשש שאי-קבלתם תגרור אחריה סגירת הגן
 קבלת ילדה מאומצת הנמצאת בתהליך גיור לבית-ספר יהודי
 שיתוף פעולה ועבודה בבית ספר המשותף לכל התנועות
 שיער ארוך לבנים

ח"ב, תשובה סב
 ח"ד, תשובה כה
 ח"ה, תשובה כב
 ח"א, תשובה עה
 ח"א, תשובה עו

ח"ד, תשובה כו
 ח"ד, תשובה כז

ח"ב, תשובה עז
 ח"ה, תשובה כג
 ח"ה, תשובה כה

דיני סעודה וברכות

שאלות בהלכות הפרשת-חלה, אחוז הסוכר בעיסה לברכת בורא מיני מזונות
 גדר ברכת נטילת-ידיים ודין הקם באמצע הלילה לעשות צרכיו
 חינוך לברכות הנהנין על מאכלים לא-כשרים
 ברכות על מזון לא-כשר במקום שהכרח לאוכלו
 ברכת בורא פרי הגפן על יין "קדם" ו"כרמל" לספרדים
 ברכת "שהחיינו" על עליה ארצה
 ברכות על ראיית גאונים בתורה ובמדע
 ברכת המזון בלע"ז
 סעודת שבע ברכות וברית מילה משותפת בשבת
 כיבוד בזימון למי שאכל מאכלים שברכתם שהכל, עץ ואדמה
 בקשת "רשות" בזימון מבעלת הבית

ח"א, תשובה מה
 ח"ב, תשובה י
 ח"ב, תשובה יא
 ח"ג, תשובה ד
 ח"ג, תשובה טו
 ח"ז, תשובה כ
 ח"ה, תשובה יא
 ח"ו, תשובה ה
 ח"ז, תשובה כא
 ח"ז, תשובה כב
 ח"ז, תשובה כג

נוסח תפילה להיפקד בילדים

שימוש בשמות לועזים לצורך "מי שברך" לחולים או אשכבה ואשכבה ללא ציון שם כלל
"טרחא דציבורא" בזמן אמירת מי שברך לחולים
תפילות הקשורות להקמת מדינת ישראל

ח"ו, תשובה ו
ח"ו, תשובה כג
ח"ו, תשובה כה
ח"ו, תשובה כו

שונות

היחס לתובע את הקהילה בפני ערכאות של גויים
דינו של המסרב להופיע לדין-תורה
הקמת בית-דין בקהילה שבה קיים בית-דין
שאלות בהלכות הפרשת-חלה, אחוז הסוכר בעיסה לברכת בורא מיני מזונות
שתיה לפני התפילה לאדם שלא נהג כן עד עתה
חבישת כובע בזמן תפילה ובזמנים אחרים, והתעטפות בטלית בזמן תפילה
שינוי שם לועזי לשם עברי בזמן בר-המצוה
חשיבותם של שמות עבריים
שימוש בשמות לועזים לצורך "מי שברך" לחולים או אשכבה ואשכבה ללא ציון שם כלל
דיבור לצורך, אחר קריאת-שמע שעל המיטה
סמכות הרב האזורי ביחס לקהילה, בעניין בחירת שו"ב, חזן ורב מקומי
סמכות חזן לאסור על אדם אחר לשמש כחזן בקהילתו
הסמכות למתן תעודת כשרות
העברת רב מתפקידו וזכויותיו הכספיות בהקשר לכך
מחויבות של מרא דאתרא חדש לפסקיו של קודמו
סדרי פיקוח על מטבח הקהילה בזמן העדרו של הרב
החלפת או הוספת שם לחולה
ערל, דינו לעניין חיוב במצוות ושיתופו בחיי הקהילה
ברכות על ראיית גאונים בתורה ובמדע
שיער ארוך לבנים
אמירת שקר כאמצעי להשגת מטרה חיובית
השארית ילדים ברכב ללא השגחה
פעילות למטרת קירוב רחוקים הכרוכה בחילול שבת
פתיחת אגף כשר במסעדה של נכרים בשעת הדחק

ח"א, תשובה יג
ח"א, תשובה צט
ח"ד, תשובה כט
ח"א, תשובה מה
ח"ב, תשובה ח
ח"ו, תשובה כז
ח"ב, תשובה יד
ח"ו, תשובה כב
ח"ו, תשובה כג
ח"ג, תשובה יז
ח"ג, תשובה יט
ח"ד, תשובה לב
ח"ד, תשובה ע
ח"ד, תשובה קלח
ח"ז, תשובה כד
ח"ג, תשובה קה
ח"ד, תשובה טז
ח"ד, תשובה ל
ח"ה, תשובה יא
ח"ה, תשובה כה
ח"ה, תשובה כז
ח"ה, תשובה כח
ח"ה, תשובה נב
ח"ה, תשובה עד

שבת ועירובין

זמני היום

תפילת מנחה בערב-שבת אחרי קידוש שנעשה להוציא אחרים
אמירת פרקי קבלת שבת לפני פלג המנחה על מנת למנוע חילול שבת
זמן קבלת שבת למי שמתפלל מנחה מאוחר
חישוב זמני השקיעה וצאת-הכוכבים לצורך הלכות שבת
סעודה שלישית ותפילת ערבית במקומות שהשבת יוצאת מאוחר מאוד
טיסה מזרחה ביום שישי אחר הצהריים החוצה את קו התאריך בשבת
שיחה טלפונית בין יהודי שבמקומו חול ועובדו הגוי שנמצא במקום שם שבת
קביעת מועד השבת באינטרנט
הדלקת נרות שבת ביום שישי בארצות הצפון
המשך נסיעה ברכב בהגיע זמן כניסת שבת
טבילה במקוה חם בערב שבת אחר השקיעה

ח"ב, תשובה ל
ח"ז, תשובה כה
ח"ה, תשובה לא
ח"ד, תשובה לג
ח"ו, תשובה לא
ח"ה, תשובה כט
ח"ה, תשובה מג
ח"ה תשובה מ
ח"ה, תשובה לב
ח"ה, תשובה ל
ח"ג, תשובה קיז

ברכת מאורי האש ובשמים בימות הקיץ באזורי הצפון
חשוב זמן צאת הכוכבים, בפרט באזור ניו יורק

ח"ה, תשובה לו
ח"ו, תשובה א

הדלקת נרות

הדלקת נרות שבת ביום שישי בארצות הצפון
הדלקת נר שבת נוסף ע"י אשה ששכחה להדליק נרות שבת אחת

ח"ה, תשובה לב
ח"ד, תשובה לד

קידוש והבדלה

שתיית מים או קפה לאשה קודם קידושא רבה
יין תפוחים לעניין טעימת המסובים לאחר הקידוש
תפילת מנחה בערב-שבת אחרי קידוש שנעשה להוציא אחרים
הוצאת הציבור ידי חובת קידושא רבה ע"י בת-מצוה כחלק ממסיבתה
ברכת מאורי האש ובשמים בימות הקיץ באזורי הצפון

ח"ג, תשובה מט
ח"א, תשובה לט
ח"ב, תשובה ל
ח"ד, תשובה לא
ח"ה, תשובה לו

הנאה ממלאכה שנעשתה בשבת

עידוד יהודים לבוא בשבת לבית-הכנסת כשבאים ברכב, נסיעה במוצש"ק מבית-הכנסת עם
יהודי שבא בשבת ברכב
הפעלת "אוטובוס שבת" לאיסוף מתפללים הגרים במרחק מבית הכנסת
הנאה ממעשה שבת של גוי
קניית מוצרים שהגיעו בטיסה הכרוכה בחילול שבת
הפעלת מסעדה של יהודי בשבת ע"י עובדים נכרים
שותפות בע"מ, המותר להשתתף בה כשהעסק פתוח גם בשבת (מאפיה)
עסק בע"מ הפתוח בשבת ושותפות עם גוי במסעדה למטרת פתיחתה בשבת
חימום אוכל בשבת עבור ליל הסדר שחל במוצאי שבת
שותפות עם גוי לצורך קנייה בשבת
פתיחת חנות המנוהלת בשותפות עם גויים או עם יהודי מחלל שבת, בשבת
שותפות עם גויים בחברה הפועלת גם ביום טוב
אספקת סחורה באמצעות גוי לחנויות שמוכרות בשבת, ע"י גויים
ביצוע עבודה בידי גוי על דעתו בראש השנה
שימוש במעלית רגילה בשבת לדבר מצוה כשהיא מופעלת ע"י גוי
הכשר למוצרי מאפה ממאפיה של יהודי המופעלת בשבת
השגחה בשבת במסעדה שאיננה שייכת ליהודי
טלטול ילדים לבית-הכנסת באמצעות אמירה לנכרי
אמירה לנכרי באיסור תורה במקום פיקוח-נפש רוחני לרבים
פעילות למטרת קירוב רחוקים הכרוכה בחילול שבת
הפעלת משחק "בינגו" ע"י גוי בשבת ויום טוב, במבנה בית הכנסת
הסעת זקן לבית-הכנסת בשבת ויום טוב ע"י גוי
הבאת אדם משותק בכסא גלגלים לבית-הכנסת בשבת
הסעת תינוק לבית הכנסת בשבת ע"י גוי במכוניתו
הבאת נכה לבית הכנסת, במקום שאין ערוב
הכנה משבת לחול ע"י גויים
שימוש בפועל שאינו יהודי להכנות מקודש לחול
אמירה לגוי לעניין חימום מי המקווה במוצאי שבת קיצית

ח"א, תשובה לא
ח"ז, תשובה כז
ח"א, תשובה לד
ח"א, תשובה לה
ח"א, תשובה לו
ח"א, תשובה לז
ח"א, תשובה לח
ח"ו, תשובה לד
ח"ב, תשובה כב
ח"ג, תשובה מא
ח"ב, תשובה לה
ח"ו, תשובה לה
ח"ו, תשובה נג
ח"ב, תשובה כג
ח"ג, תשובה מג
ח"ד, תשובה לה
ח"ג, תשובה לו
ח"ג, תשובה לז
ח"ה, תשובה נב
ח"ז, תשובה כו
ח"ג, תשובה לח
ח"ג, תשובה מב
ח"ו, תשובה לח
ח"ו, תשובה לט
ח"ג, תשובה מו
ח"ד, תשובה לו
ח"ו, תשובה לב

אמירה לגוי בשבת, כדי למנוע הלנת המת עד ליום שני
 חיובו של המחזיק במניות- שליטה בחברה ציבורית, למנוע חילול שבת בחברה
 שיחה טלפונית בין יהודי שבמקומו חול ועובדו הגוי שנמצא במקום ששם שבת
 גלישה בחו"ל באתר אינטרנט המתעדכן בישראל, בזמן שאצל הגולש יום חול ובישראל שבת
 ארגון כנס מקצועי בשבת, כשרוב המשתתפים וכל העובדים אינם יהודים
 שימוש בחברת הובלה לא יהודית להובלת סחורה מיום ו' לשבת בבוקר עבור לקוח שאינו יהודי
 הפעלת חניון פרטי של בית כנסת בשבת
 עבודת רופא יהודי בשבת בבית-חולים שרוב המטופלים בו הם גויים
 נסיעה במטרו לבית הכנסת, במקום שהציבור לצערנו מגיע ברובו ברכב פרטי, כתריס נגד
 התבוללות
 השתתפות בחתונת בן משפחה של חוזרת בתשובה הנערכת בשבת
 הפעלת רמזור להולכי רגל בדרך לבית הכנסת בשבת ובימים טובים

ח"ו, תשובה לג
 ח"ה, תשובה מב
 ח"ה, תשובה מג
 ח"ו, תשובה לו
 ח"ז, תשובה כח
 ח"ה, תשובה מד
 ח"ב, תשובה כו
 ח"ב, תשובה כח
 ח"ה, תשובה לד
 ח"ז, תשובה כט
 ח"ה, תשובה לה

מכשירים חשמליים, השימוש בהם בשבת וביום טוב

שימוש ברמקול לצורך מצוה בשבת ומועד
 כללי הלכה טכניים לשימוש ברמקול בשבת וביום טוב
 האזנה לתפילה מוקלטת בשבת
 שימוש ב"קולן" בבית-הכנסת, בשבת
 פתיחת נעילה חשמלית בשבת במקום סכנה
 מערכת ביטחון חשמלית בשבת, בבית פרטי
 הפעלת טלוויזיה במעגל סגור לצורך ביטחון בשבת
 הדלקת זרקור באמצעות חיישן כחלק ממערכת בטחון ואזעקה, בבית פרטי, בשבת
 מערכת אזעקה בבית כנסת ודרך הפעלתה בשבת
 הפעלת מערכת קידוד אלקטרונית בכניסה לבית פרטי בשבת
 מתג האחראי על נעילת הדלת במקום שיש "אינטרקום", הזזתו בשבת
 שימוש במעלית רגילה בשבת לדבר מצוה כשהיא מופעלת ע"י גוי
 שימוש בגלאי-מתכת בשבת
 פתיחת ברז העלולה להביא להפעלת משאבת-לחץ חשמלית בשבת
 הפעלת כסא גלגלים חשמלי לנכה באמצעות קרן אור בשבת
 שימוש בשבת בכסא גלגלים חשמלי המחובר למצבר מבעוד יום
 מכשיר שמיעה המשמיע צפצופים בזמן הנחתו באוזן ובזמן הסרתו, השימוש בו בשבת
 וביום טוב
 הליכה ליד חיישנים אלקטרוניים בשבת וביום טוב
 תזוזה ממקום שירותים בעל מתקן הדחה הפועל באמצעות תא פוטו-אלקטרי, בשבת
 כללי הפעלת מכשור חשמלי ואלקטרוני
 מפתחות אלקטרוניים, השימוש בהם בשבת, בשעת הדחק גדולה

ח"א, תשובה כז
 ח"ג, תשובה לג
 ח"א, תשובה ל
 ח"ד, תשובה לז
 ח"א, תשובה כח
 ח"א, תשובה כט
 ח"ג, תשובה לד
 ח"ד, תשובה מב
 ח"ד, תשובה מג
 ח"ד, תשובה מד
 ח"ז, תשובה ל
 ח"ב, תשובה כג
 ח"ב, תשובה כד
 ח"ב, תשובה כה
 ח"ד, תשובה לח
 ח"ד, תשובה לט
 ח"ז, תשובה לא
 ח"ד, תשובה מ
 ח"ד, תשובה מא
 ח"ה, תשובה מט
 ח"ז, תשובה לב

מחשבים ושבת

מסחר באינטרנט ושמירת השבת
 השארת אתר אינטרנט המספק מידע תמורת תשלום פתוח בשבת
 "שוק אלקטרוני" וחנות וירטואלית - השארתם פתוחים בשבת
 קביעת מועד השבת באינטרנט
 גלישה בחו"ל באתר אינטרנט המתעדכן בישראל, בזמן שאצל הגולש יום חול ובישראל שבת
 אתר אינטרנט הפועל בשבת עם שירות "און ליין" אנושי

ח"ה, תשובה לז
 ח"ה, תשובה לח
 ח"ה, תשובה לט
 ח"ה תשובה מ
 ח"ו, תשובה לו
 ח"ה, תשובה מא

פיקוח נפש ורפואה בשבת

דברים המותרים משום "יתובי דעתא" של יולדת

פצוע ראש בשבת, פניה לרופא

חזרת החולה והמלווה לביתם בשבת, לאחר גמר הטיפול

פתיחת נעילה חשמלית בשבת במקום סכנה

מערכת ביטחון חשמלית בשבת, בבית פרטי

הפעלת טלויזיה במעגל סגור לצורך ביטחון בשבת

הדלקת זרקור באמצעות חיישן כחלק ממערכת בטחון ואזעקה, בבית פרטי, בשבת

מערכת אזעקה בבית כנסת ודרך הפעלתה בשבת

הפעלת מערכת הביטחון בקהילה יהודית בשבתות וימים טובים

סיור ברכב פטרול להרתעה בשבת וביום טוב

שמירה על מטוסים בחו"ל הכרוכה בחילול שבת

מאבטחים, נשיאת טלפון סלולרי לצרכי בטחון בשבת

טלטול אקדח בשבת וביום טוב ע"י רכוז ביטחון, שלא בזמן משמרת

הסמכות להגדיר מצב כ"פיקוח נפש"

כללי התנהגות ועקרונות הפעלת המערכת האדמיניסטרטיבית הביטחונית בקהילה

כללי טלטול לצורך פעילות ביטחונית

החלפת תורנות שמירה בשבת עם מי שאינו שומר מצוות

טלטול והוצאת שטרות כסף בשבת לצורך הצלה משודדים

שימוש בתנור חשמלי בשבת

טיפול רפואי לכלב, המסייע בשמירה רפואית על חולה, בשבת

הגדרת חולה שאין בו סכנה לדיני שבת, איסור והיתר ופטור מתעניות

אשה שזמן לידתה קרב ובא – שהותה בשבת בקירבת בית-החולים

עבודת רופא יהודי בשבת בבית-חולים שרוב המטופלים בו הם גויים

טיפול בפצעו של חולה סכרת בשבת

תפירת פצע בשבת

ח"ג, תשובה קכד

ח"ז, תשובה לג

ח"ז, תשובה לד

ח"א, תשובה כח

ח"א, תשובה כט

ח"ג, תשובה לד

ח"ד, תשובה מב

ח"ד, תשובה מג

ח"ה, תשובה מה

ח"ה, תשובה נ

ח"ג, תשובה לה

ח"ד, תשובה מה

ח"ו, תשובה לו

ח"ה, תשובה מו

ח"ה, תשובה מז

ח"ה, תשובה מח

ח"ה, תשובה נא

ח"ב, תשובה לד

ח"א, תשובה לג

ח"ז, תשובה לה

ח"ז, תשובה לו

ח"ב, תשובה כט

ח"ב, תשובה כח

ח"ו, תשובה מו

ח"ו, תשובה מז

פיקוח נפש רוחני

אמירה לנכרי באיסור תורה במקום פיקוח-נפש רוחני לרבים

פעילות למטרת קירוב רחוקים הכרוכה בחילול שבת

נסיעה במטרו לבית הכנסת, במקום שהציבור לצערנו מגיע ברובו ברכב פרטי, כתריס נגד

התבוללות

ח"ג, תשובה לו

ח"ה, תשובה נב

ח"ה, תשובה לד

לפני עוור

עידוד יהודים לבוא בשבת לבית-הכנסת כשבאים ברכב, נסיעה במוצאי-שבת מבית-הכנסת

עם יהודי שבא ברכב בשבת

החלפת תורנות שמירה בשבת עם מי שאינו שומר מצוות

הזמנת בעל קורא, המחלל שבת בהגעתו ואין אחר זולתו

ח"א, תשובה לא

ח"ה, תשובה נא

ח"ג, תשובה מד

הוצאה ועירובי חצרות

טלטול והוצאת שטרות כסף בשבת לצורך הצלה משודדים

מאבטחים, נשיאתם טלפון סלולרי לצרכי בטחון בשבת

טלטול אקדח בשבת וביום טוב ע"י רכוז ביטחון, שלא בזמן משמרת

ח"ב, תשובה לד

ח"ד, תשובה מה

ח"ו, תשובה לו

טלטול טלפון סלולרי בשבת, ביום הכיפורים ובחג
 כמות המזון לעירובי חצרות
 עירובי חצרות ואופן עריכתם
 עירובי חצרות לחדר מדרגות
 עירוב חצרות בבנין בו מתגוררים יהודים ונכרים
 שכירת רשות מתובע כללי לצורך עירובי חצרות
 טלטול ילדים לבית-הכנסת באמצעות אמירה לנכרי
 הסעת תינוק לבית הכנסת בשבת ע"י גוי במכוניתו
 נשיאת קטן היודע ללכת במקום שאין עירוב
 הבאת נכה לבית הכנסת, במקום שאין עירוב
 דין טלטול לספרדים במקום שיש בו עירוב
 התקנת עירוב לאזור היהודי של פראג
 דין פירצה שיש בה יותר מעשר אמות ובאמצעה עמוד של תמרור או רמזור
 גשר העובר מעל לחומת העיר אם יוצר פרצה בעירוב
 טלטול מחדר בית מלון לשטחים ציבוריים שלו ולחצרו המוקפת ג' מחיצות, בשבת
 תשלום בעבור שימוש בשטחים ציבוריים בבנין משותף, אם פוטר מעירובי-חצרות
 טלטול אוסף אבנים בשבת
 טלטול חנוכיה חדשה בשבת קודם שהדליקו בה
 שימוש במטרייה בשבת
 הדרכות בענייני עירובין לשובתים בכפר באזור האלפים

שונות

דחיית מילה הכרוכה בחילול שבת
 העדפת הקניה בחנות שאינה פתוחה בשבת
 מריחה בערב שבת של שפתון הנשאר על השפתיים במשך כל השבת
 שימוש בשבת בערכה לבדיקת מועד הביוץ
 הריגת "זבוב המלריה" בשבת
 כיסוי דוד מים בשבת
 בישול וחימום אוכל בשבת באמצעות ריאקציה כימית
 שימוש במיחם עם מד גובה בשבת
 הוצאת ירקות ממרק באמצעות כף מחוררת
 סלט ירקות, הכנתו באמצעות קוצץ ידני בשבת וביום טוב
 שימוש בממחטות לחות בשבת
 טבילה במקוה חם בערב שבת אחר השקיעה
 דיני רחיצה בשבת וביום טוב בימינו
 פתיחת גג שעל סוכה בשבת וביום טוב
 שימוש במטרייה בשבת

מועדים וזמנים

פסח

"מכירת חמץ" ע"י יהודי המפעיל את מאפייתו (חמץ) גם בימי הפסח
 "מכירת חמץ" ע"י בעל מאפיה השותף עם גוי
 מכירת חמץ למי שיתכן שישתמש בו בפסח
 מכירת חמץ לבית אבות, שחברה בבעלות נכרית מספקת לו את המזון

ח"ז, תשובה לט
 ח"ב, תשובה לג
 ח"ג, תשובה לט
 ח"ג, תשובה מ
 ח"ז, תשובה מ
 ח"ז, תשובה מא
 ח"ג, תשובה לו
 ח"ו, תשובה לח
 ח"ד, תשובה מט
 ח"ו, תשובה לט
 ח"ג, תשובה מה
 ח"ד, תשובה מו
 ח"ד, תשובה מז
 ח"ז, תשובה לו
 ח"ד, תשובה מח
 ח"ה, תשובה נג
 ח"ו, תשובה מ
 ח"ו, תשובה מא
 ח"ו, תשובה מב
 ח"ז, תשובה לח

ח"א, תשובה לב
 ח"ב, תשובה כז
 ח"ב, תשובה לא
 ח"ו, תשובה מח
 ח"ב, תשובה לב
 ח"ג, תשובה מז
 ח"ו, תשובה מג
 ח"ו, תשובה מד
 ח"ו, תשובה מה
 ח"ז, תשובה מב
 ח"ג, תשובה מח
 ח"ג, תשובה קיז
 ח"ה, תשובה לג
 ח"ד, תשובה סב
 ח"ו, תשובה מב

ח"ב, תשובה לו
 ח"ב, תשובה לח
 ח"ה, תשובה נד
 ח"ז, תשובה מג

ח"ו, תשובה מט
ח"ג, תשובה נז
ח"ד, תשובה נא
ח"ד, תשובה נב
ח"ד, תשובה נ
ח"ב, תשובה לט
ח"ג, תשובה נה
ח"ג, תשובה נו
ח"ו, תשובה לד

חלב בפסח מבהמה שהאכילוה חמץ
שמן קטניות בשעת הדחק בפסח
תערובת קטניות בפסח
סתם קמח לעניין פסח
זמן "תענית בכורות" למי שטס לארץ-ישראל
הקדמת הקידוש בליל הסדר לפני צאת-הכוכבים (לצורך זקנים)
קיצור "ליל הסדר" לאנשים שאינם יודעים עברית
הזמנת זוגות מעורבים ל"סדר" פסח והגשת אוכל ב"סדר" זה
חימום אוכל בשבת עבור ליל הסדר שחל במוצאי שבת

חול המועד

ח"ז, תשובה מד

גילוח לאב ולסנדק לכבוד ברית הנערכת בחול המועד

ספירת העומר בין המצרים ותעניות

ח"ד, תשובה נה
ח"א, תשובה מג
ח"ב, תשובה מג
ח"ד, תשובה נח
ח"ד, תשובה נט
ח"ג, תשובה ס
ח"ז, תשובה מו
ח"ג, תשובה סא
ח"ד, תשובה ס
ח"ה, תשובה נו
ח"ז, תשובה ד

עריכת מסיבת אירוסין בספירת העומר
קביעת תענית על השואה
קניית בגדים חדשים במכירת סוף העונה בימי בין המצרים
טיול ונופש בימי "בין המצרים"
חתונה בימי "בין המצרים", במקום הפסד מרובה
כניסה לבית מורחב בתשעת הימים
שיפוצים, דינם בתשעת הימים
בר-מצוה בתשעת הימים
אכילה לצורך לקיחת תרופות מונעות בתשעה באב שנדחה
תחילת צום תשעה-באב בארצות הצפון כאשר מתפללים ערבית של מוצאי-שבת לאחר פלג
המנחה
העלאת כהן שאינו צם לתורה, בתענית ציבור

יום הזכרון, יום העצמאות ויום ירושלים

ח"ו, תשובה כו
ח"ז, תשובה מה
ח"ב, תשובה מד
ח"ד, תשובה נג
ח"ד, תשובה נד
ח"ג, תשובה נט
ח"א, תשובה מד
ח"ו, תשובה נ

תפילות הקשורות להקמת מדינת ישראל
סדרי תפילות ביום העצמאות ויום ירושלים, על פי הנחיות הרבנים הראשיים לישראל
לדורותיהם
ליווי מוזיקאלי בעצרת יום הזכרון לחללי צה"ל
גילוח והשמעת מוזיקה ביום העצמאות
השתתפות במסיבה לכבוד יום העצמאות הנערכת בתאריך אחר (קרוב)
עריכת חופה ביום ירושלים (כ"ח באייר)
השיבה לירושלים בימינו (הסבר)
הלכות יום העצמאות ויום ירושלים

יום טוב שני

ח"א, תשובה מ
ח"א, תשובה מא
ח"ב, תשובה לו
ח"ג, תשובה נד
ח"ג, תשובה נח

שמירת יום טוב שני של גלויות ע"י שליחים ובעלי חוזה אישי היוצאים מארץ-ישראל לחו"ל
שמירת יום טוב שני של גלויות ע"י חזנים היוצאים רק לחגים
יום טוב שני של גלויות לשליח מארץ-ישראל
מניין בני ארץ-ישראל ב"שמני עצרת" המושך אליו מבני המקום
עירוב תבשילים ע"י בן ארץ-ישראל לבני חו"ל, בחו"ל

ח"ה, תשובה נה
ח"ד, תשובה נו
ח"ז, תשובה מז
ח"ז, תשובה מח
ח"ד, תשובה קכא
ח"ה, תשובה נו

הלכות יום טוב שני של גלויות לגבי שליחים מישראל
בן ארץ-ישראל השוהה כבר עשר שנים בחו"ל, דינו לעניין יום טוב שני, כשמבקר בישראל
דין "צנעא" לענין שמירת יום טוב שני לישראל השוהה בחו"ל
הבדלה בין יום טוב ראשון ושני לישראל השוהה בחו"ל
עליה לקבר בחו"ל ביום טוב שני
קבורת מת ביום טוב שני של גלויות

בישול ביום טוב

ח"ו, תשובה נד
ח"ו, תשובה מג

פתיחת מסעדה כשרה ביום טוב גם עבור גויים
בישול וחימום אוכל בשבת באמצעות ריאקציה כימית

ימים נוראים

ח"ו, תשובה נא
ח"ז, תשובה מט
ח"ג, תשובה נ
ח"ד, תשובה ו
ח"ו, תשובה נב
ח"ד, תשובה ז
ח"ו, תשובה נג
ח"ד, תשובה ח
ח"ה, תשובה נח

נוסח "מסירת המודעה" ברומא בימי הסליחות והרחמים
ראש השנה מתי נחגג יום אחד בלבד בארץ ישראל?
תקיעה בשופר עתיק שנסדק
תקיעת שופר בר"ה בתפילת לחש
דרשת הרב בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד במקום צורך
משמעות שינוי נוסח בהוספה של "וכתוב לחיים טובים" בעשרת ימי תשובה
ביצוע עבודה בידי גוי על דעתו בראש השנה
אמירת המזמורים "לדוד ה' אורי וישעי" ו"מכתם לדוד" אחר תפילת מנחה
דין העוסקים בפעילות ביטחונית לעניין אכילה ושתייה ביום-הכיפורים

סוכות ושמיני עצרת

ח"א, תשובה מב
ח"ו, תשובה נה
ח"ב, תשובה מ
ח"ד, תשובה סא
ח"ד, תשובה סב
ח"ה, תשובה נט
ח"ג, תשובה נא
ח"ג, תשובה נב
ח"ה, תשובה ס
ח"ה, תשובה סא
ח"ג, תשובה נג
ח"ז, תשובה נ
ח"ג, תשובה נד
ח"ד, תשובה סג

מחצלת לסוכה המשמשת לשכיבה רק אצל גויים
שימוש במחצלת כסכך ושימוש באזיקונים לחיזוק הסכך
אמירה לנכרי להכשיר סוכה פסולה ביום טוב
שימוש בחבלים כ"מעמיד" לסכך
פתיחת גג שעל סוכה בשבת וביום טוב
סיכוך על גבי פרגולה
זיהוי ההדס של "ארבעת המינים"
גידול אתרוגים כשרים בניו זילנד
זיהוי האתרוג
זיהוי מין הערבה
הקדמת קריאת התורה ל"שמיני עצרת" מחשש שלא יהיה מניין בשמחת-תורה
ריקודי נשים עם ספר תורה
מניין בני ארץ-ישראל ב"שמיני עצרת" המושך אליו מבני המקום
מנהג חלוקת פרחים למתפללות בבית-הכנסת בשמחת תורה

חנוכה ופורים

ח"ד, תשובה סד
ח"ו, תשובה מא
ח"ו, תשובה נו
ח"ו, תשובה נו

צירוף נשים למניין לעניין הדלקת נרות חנוכה בבית-הכנסת
טלטול חנוכייה חדשה בשבת קודם שהדליקו בה
חתונה בתענית אסתר
הקדמת פורים ל"ב באדר, בשעת הדחק

ח"א, תשובה כו
ח"ז, תשובה נב
ח"ה, תשובה סב
ח"ב, תשובה מא
ח"ב, תשובה מב
ח"ה, תשובה סג
ח"ב, תשובה צז
ח"ו, תשובה נח
ח"ז, תשובה נא

שימוש ברמקול להשמעת מגילת אסתר
קריאת מגילה לנשים ע"י נשים
שמיעת מגילה באמצעות רמקול, במקום שכך נהגו
משלוח מנות בידי גוי
זמן מצות מתנות לאביונים – לפי הנותן או המקבל
סעודת פורים לאחר פלג המנחה כשכבר התפללו ערבית
השתתפות אבל אחר השבעה בסעודת פורים שמחוץ לבית ובמסיבה שיש בה ערך חינוכי
דיני מוקף ופרוז ששינו את מקומם בפורים משולש
מוקף ופרוז ששינו מקומם בפורים משולש, דיניהם

שונות

ח"א, תשובה ו
ח"ב, תשובה לה
ח"ג, תשובה נו
ח"ד, תשובה נז
ח"ו, תשובה נד
ח"ז, תשובה נג
ח"ז, תשובה נד
ח"ז, תשובה נה
ח"ז, תשובה נו

החתימה לברכת "ותערב" ברגלים ובמועדים
שותפות עם גויים בחברה הפועלת גם ביום טוב
הזמנת זוגות מעורבים לסדר פסח
עקירת שן ע"י רופא נכרי ביום טוב
פתיחת מסעדה כשרה ביום טוב גם עבור גויים
הזזת מלכודת ממקומה ביום טוב
הריגת דבורים ביום טוב
כיבוי כיריים או תנור ביום טוב, סדרי עדיפויות
הדלקת אש ביום טוב באמצעות גוי לצורך הכנת תה כשיכ כבר אוכל חם

יורה דעה

כשרות

הראוי לשחוט

ח"א, תשובה נג
ח"ב, תשובה מו
ח"ג, תשובה צא

מינוי שו"ב במקום שאין השו"ב הנוכחי רצוי
אדם שכהן כרב וגיייר גיורים שלא כהלכה – העסקתו כשוחט
שחיטת שוחט לא מוסמך שצבר נסיון בשחיטה לשאינם יהודים

השחיטה והבדיקה

ח"א, תשובה נד
ח"ג, תשובה צב
ח"ב, תשובה מה
ח"ג, תשובה צג
ח"ג, תשובה צד
ח"ג, תשובה צה
ח"ד, תשובה סה
ח"ד, תשובה סו

הכאת העוף במכת חשמל מיד לאחר השחיטה
שבירת מפרקת העוף מיד לאחר שחיטה, ע"פ דרישת הממשלה בלחץ אגודת צער בעלי-חיים
בדיקות בעופות אחרי שחיטה
דינה והגדרת כשרותה של בהמה שנורתה במוחה אחר שחיטתה
בדיקת ריאה לספרדים ואשכנזים
"בשר שנתעלם מן העין" לאחר שחיטה, בזמן מריטה
אורכה המינימלי של סכין שחיטה
מליגת עופות אחרי שחיטה

ניקור

ח"ג, תשובה צו
ח"ה, תשובה סד

ניקור חוטי דם וחלב בבהמה ובעוף
בהלכות ניקור

כשרותם של מיני חגבים ודגים

ח"ה, תשובה סו
ח"ב, תשובה מז

כשרות חגבים לבני אשכנז
כשרות הדג טרוטה ורודה

מליחה

ח"א, תשובה נה
ח"א, תשובה נו
ח"ד, תשובה סז

ספיקות המתעוררים בבשר שהובא מבית מטבחים של גוי. נאמנות של קצב שאינו שומר תורה ומצוות על כשרות המליחה
זרם חזק של מים כתחליף ל- ג' הדחות שאחרי המליחה
דין בשר צלוי שלא הודח ונמלח, לנוהגים על-פי פסקי הרמ"א

בשר וחלב

ח"ז, תשובה נח

מקור המנהג של המתנת ג' שעות בין בשר לחלב

תערובות

ח"ה, תשובה סה
ח"ה, תשובה סח
ח"ה, תשובה סט
ח"ג, תשובה קג
ח"א, תשובה מו
ח"א, תשובה מז
ח"א, תשובה נו
ח"ב, תשובה מח
ח"ג, תשובה צט

אכילת ירקות-עלים ללא בדיקה
סכין קצבים המשמשת לחיתוך ראשוני בבית-המטבחים הכללי
מוצר הומואופטי המכיל אחוז קטן מאוד של חומר לא כשר
בישול בתנור טרף בשני כיסויים
שימוש בשיער אדם עבור חומר המשמש אחר-כך כמאכל
השימוש בגליצרין למאכל ולקוסמטיקה
כשרות סוכר הענבים
כשרותו של צבע מאכל הנקרא "כרמן"
כשרות מרגרינה המיוצרת במפעל שמייצרים בו מאכלים שאינם כשרים

מעמיד

ח"ב, תשובה נא
ח"א, תשובה נא

דין "מעמיד" (רנט) העשוי מקיבת בהמה טריפה
קניית גבינות מבית-חרושת של גויים – גבינות עכו"ם וכשרות המעמיד

לחם חלבי

ח"א, תשובה מח
ח"א, תשובה מט
ח"א, תשובה נ
ח"ב, תשובה נג

מכירת לחמניות שנילושו בחלב
אפיית מאפה חלבי ופרווה בתנור אחד
דין הלחם הנאפה בתנור שאפו בו עוגות חלביות שאחוז החלב בהם נמוך (עד 2%)
אפיית לחם פרווה על גבי סרט נע שעליו אופים גם דברי מאפה חלביים

השגחת כשרות

ח"א, תשובה נה
ח"ה, תשובה סז
ח"ג, תשובה צח
ח"ג, תשובה קה
ח"ד, תשובה סח
ח"ד, תשובה ע
ח"ו, תשובה נד

ספיקות המתעוררים בבשר שהובא מבית מטבחים של גוי. נאמנות של קצב שאינו שומר תורה ומצוות על כשרות המליחה
הפעלת בית אבות ע"י יהודי בחו"ל, ללא שמירה על כשרות
נאמנות גוי בבירת אורז
סדרי פיקוח על מטבח הקהילה בזמן העדרו של הרב
אכילת דגים כשרים ללא השגחה
הסמכות למתן תעודת כשרות
פתיחת מסעדה כשרה ביום טוב גם עבור גויים

שליחת משגיח כשרות ל"חתונה" של יהודי וגויה ר"ל

ח"ו, תשובה עו

הכשרת כלים

הכשרת תנור מיקרוגל

הכשרת מדיח כלים תעשייתי

אופן הכשרת כלי חרסינה טרפים ששהו י"ב חודש בלא שימוש

הפיכת מסעדה בשרית לחלבית

כשרות מרגרינה המיוצרת במפעל שמייצרים בו מאכלים שאינם כשרים

ח"א, תשובה נב

ח"ז, תשובה נז

ח"ב, תשובה מט

ח"ה, תשובה עב

ח"ג, תשובה צט

שונות

כשרותו של חלב פרה בימינו

"צומת הגידין", חיוב הבדיקה

המתנה לגמר פרפור לפני מריטת עופות

ח"ז, תשובה נט

ח"ז, תשובה ס

ח"ז, תשובה סא

נכרים

גבינה

קניית גבינות מבית-חרושת של גויים – גבינות עכו"ם וכשרות המעמיד

גבינת קוטג' אם כלולה בגזרת גבינות עכו"ם

בדיני גבינת עכו"ם

ח"א, תשובה נא

ח"ד, תשובה סט

ח"ה, תשובה עא

חלב

חלב עכו"ם בחלב עמיד ובאבקת חלב

כשרות ה- Mascarpone, מאכל חלבי העשוי משמנת חלב עכו"ם

דין בישולו של מחלל שבת ודינו של חלב שנחלב בנוכחותו

ח"ב, תשובה נב

ח"ג, תשובה צז

ח"ג, תשובה קח

בישול

דין בישולו של מחלל שבת ודינו של חלב שנחלב בנוכחותו

בדיני בישול עכו"ם למי שנוהג על-פי פסקי המחבר ורוצה בנושא זה לסמוך על רמ"א

דינם של שימורי ירקות לעניין בישול עכו"ם

בישול עכו"ם לילד במקום פיקוח-נפש

העסקת מטפל שאינו יהודי לעניין בישול, הנחת תפילין וכניסה לבית הכנסת

ח"ג, תשובה קח

ח"ה, תשובה ע

ח"ג, תשובה ק

ח"ג, תשובה קז

ח"ה, תשובה פ

סתם יינם

חשש להחלפת יין ביין נסך

כשרותה של חומצת היין Tartaric Acid

הגשת סתם יינם ע"י "קייטרינג" יהודי, לגויים, בכוסות זכוכית המשמשות גם יהודים

חומץ בן יין לעניין יין נסך

יין, מזיגתו ע"י חילוני

ח"ג, תשובה קא

ח"ג, תשובה קב

ח"ד, תשובה עב

ח"ד, תשובה עג

ח"ז, תשובה סב

פת

בדיני פת עכו"ם

ח"ג, תשובה קט

לפני עוור

הפעלת בית אבות ע"י יהודי בחו"ל, ללא שמירה על כשרות

ח"ה, תשובה סז

עזרה להורים בהכנת אוכל שאינו כשר
שליחת משגיח כשרות ל"חתונה" של יהודי וגויה ר"ל

ח"ג, תשובה קד
ח"ו, תשובה עו

מקום חולי ופיקוח נפש

בישול עכו"ם לילד במקום פיקוח-נפש
אכילת דג טרף, לצורך מניעת מחלות

ח"ג, תשובה קז
ח"ד, תשובה עא

חדש

איסור חדש בחו"ל

ח"ה, תשובה עג

חלה

הפרשת חלה, נאמנות גוי

שונות

פתיחת מסעדה כשרה ביום טוב גם עבור גויים
מסחר בדגים שאינם כשרים
החויב להפריש את הלוקים בתסמונת דאון ממאכלות אסורות
שליחת משגיח כשרות ל"חתונה" של יהודי וגויה ר"ל

ח"ה, תשובה קכג

ח"ו, תשובה נד
ח"ו, תשובה נט
ח"ו, תשובה ס
ח"ו, תשובה עו

עבודה זרה ודתות אחרות

כניסה לכנסייה, וטקסי ע"ז וחדרים שיש בהם צלבים

איסור כניסה לכנסיות ומבאותיהן
ביקור בכנסייה למי שמוזמן לאירוע ממלכתי
צפיה בטקס עבודה זרה
השתתפות בטקסים של בני דתות אחרות
השתתפות בהלוויה של חבר קתולי לעבודה
הורים סנדקאים (Madrina, Padrino) לילד נוצרי
לימוד נגינה בבית של נוצרים אדוקים
לינה באכסנית נוער נוצרית ותפילה באולם שיש בו צלבים
שכירת דירה בבניין הבנוי על שטח השייך לכנסייה
בית כנסת, מכירתו בשעת הדחק לכנסייה המקומית

ח"א, תשובה נט
ח"ג, תשובה קיד
ח"ה, תשובה עה
ח"ו, תשובה סא
ח"ו, תשובה סג
ח"א, תשובה ס
ח"ב, תשובה נד
ח"ב, תשובה נה
ח"ו, תשובה סה
ח"ז, תשובה יח

השתתפות ביחד עם דתות אחרות

הופעה משותפת עם כמרים בויכוח פומבי
תפילה משותפת עם גויים

ח"ב, תשובה סה
ח"ג, תשובה קיב

חוקות העכו"ם וכתובת קעקע

ביצוע תרגילי יוגה
מסיבת סיום השנה האזרחית באולם השמחות של הקהילה
מתנות וברכות לקראת תחילת השנה האזרחית
שבועה ונשיקה לדגל בבית-ספר יהודי בחוץ לארץ
עוגב וכלי זמר בבית-הכנסת
איפור פיגמנטי שאינו נמחק במשך זמן מרובה - אם נחשב ככתובת קעקע
הסרת כתובת- קעקע

ח"ב, תשובה נו
ח"ה, תשובה עו
ח"ו, תשובה סב
ח"ב, תשובה נו
ח"א, תשובה ג
ח"ב, תשובה נח
ח"ה, תשובה עח

שונות

ח"א, תשובה נח	כלי ותשמישי ע"ז – קנייתם ואופן ביטולם
ח"ז, תשובה סו	מכירת מוצרי פולחן של נוצרים ע"י יהודי
ח"ב, תשובה נט	"ספורט" הציד
ח"ה, תשובה עז	מנהג ה"חינא"
ח"ז, תשובה סז	השתתפות פעילה בחתונה של גויים
ח"ה, תשובה עט	דין מכונות גילוח חשמליות
ח"ג, תשובה קי	מבצע פרסום קניית צעצועים לקראת חג של גויים
ח"ג, תשובה קיג	דואל (דו-קרב) בהלכה
ח"ד, תשובה עד	לשון הרע על שאינו יהודי
ח"ד, תשובה עה	מחיקת כתובת "גרפיטי" שנכתבה ע"י גוי ויש בה גידוף כלפי שמיא ח"ו
ח"ד, תשובה עו	יהודי המטיף להאמין באותו האיש, חברותו בקהילה
ח"ה, תשובה פ	העסקת מטפל שאינו יהודי לעניין בישול, הנחת תפילין וכניסה לבית הכנסת
ח"ו, תשובה סב	מתנות וברכות לקראת תחילת השנה האזרחית
ח"ז, תשובה סג	תמונות של גרמי השמים, ציורם והשהייתם
ח"ז, תשובה סד	חושן המעטר ספר תורה ויש עליו דמות אדם
ח"ז, תשובה סה	היחס לעבודה זרה בימינו ויחס היהדות לאמנות
ח"ז, תשובה קיא	העדפה של העסקת פועלים יהודים

ריבית

ח"ב, תשובה סו	בעיית הריבית בלווה הנותן מתנת בר-מצוה לבן המלוה
ח"ד, תשובה עז	היתר עיסקא
ח"ד, תשובה עח	הלואה-מכירת "תכנית חיסכון" דינה לעניין ריבית
ח"ד, תשובה עט	קבלת ריבית מכספים שמופקדים בבנק שרוב בעליו אינם יהודים
ח"ד, תשובה פ	קבלת שכר על טרחה כאשר היא מתבצעת בכספי המבצע
ח"ד, תשובה פא	הלואה צמודת דולר, דינה לעניין ריבית
ח"ה, תשובה פא	חוזה- מכר הכולל הצמדה חד כיוונית לדולר וקנסות פיגורים
ח"ו, תשובה סו	ריבית והצמדה למדד בהלנת פיצויי פיטורין
ח"ז, תשובה סח	הלכות ריבית, קנייה וגבייה של חובות אבודים

טהרת המשפחה

ח"ז, תשובה סט	אשה ששכחה לעשות בדיקה ביום השביעי, טבילתה
ח"ז, תשובה ע	הפסק טהרה לאחר השקיעה
ח"ג, תשובה קכד	דברים המותרים משום "יתובי דעתא" של יולדת
ח"ג, תשובה קטו	לכה, ציפורניים מלאכותיות ועדשות-מגע לעניין חציצה
ח"ו, תשובה סז	טבילה עם עדשות מגע במקום צורך גדול
ח"ג, תשובה קיח	אשה שטבילתה לאחר ימי הביוץ
ח"ד, תשובה פב	טבילת כלה מסולקת דמים
ח"ב, תשובה ס	בלנית שאינה שומרת תורה ומצוות – כשאין אחרת
ח"ג, תשובה קיז	טבילה במקוה חם בערב שבת אחר השקיעה
ח"ו, תשובה לב	אמירה לגוי לעניין חימום מי המקווה במוצאי שבת קיצית
ח"ד, תשובה פג	שמירת הלכות טהרת המשפחה אצל זוג מעורב
ח"ב, תשובה סא	אשה הטובלת מחמת חומרא או ספק, דין ברכתה
ח"ו, תשובה סח	אטימת חור השקה במקווה בפקק פלסטיק

בניית מקוה כהילכתה, מקוה על-פי שיטת חב"ד
הכנסת כימיקאלים למקוה לצורך חיטוי המים
בדיני מקוה
בדיני מקוה
התקנת מערכת סינון במקוה
מכירת מקוה שמצבו רעוע

כיבוד אב ואם

קריאה להורי בן הזוג בשם פרטי
ציאה זמנית מארץ ישראל לצורכי הרשות
בת שאינה רוצה לנהוג מנהגי אבלות על אביה משום שהתעלל בה

תלמוד תורה

היחס לספר "מקבים" ולספרים חיצוניים
היחס למספרים בתנ"ך
לימוד תורה לגברים בגילוי ראש
הוראת תורה שבעל פה לבנות
חיוב לימוד תורה וחיוב "והגית בו"
הופעה משותפת עם כמרים בויכוח פומבי

צדקה

חיוב הציבור בעזרה לאדם שנכשל (הסתבך בפלילים)
כללי "מעשר כספים"
מתן הנחה בשכר-דירה לאברך כחלק מחישוב מעשר כספים
קניית מתנות בכספי מעשר כדי לקרב בני הקהילה, ע"י הרב
שינויים במנהג הפרשת מעשר כספים
פדיון שבוי שעבר עבירה מכלא ישראל ומכלא גוי
איסור "החזרת פניו ריקם" בעני גוי
צדקה להצלת בן לזוג שהאב יהודי והאשה איננה יהודיה
שינוי מטרה של כספי-צדקה
כללים בנתינת צדקה
גדרי מצוות צדקה, וחיוב "די מחסורו"
הנצחת שם מחלל שבת בבית הכנסת
שינוי בדרך הנצחה

מילה ופדיון הבן

שימוש במגן "קלמפ" ומגן "ברונשטיין" במילה
מילת תינוק שנולד עם Hypospadias
מילה ע"י רופא יהודי שאינו שומר תורה ומצוות או ע"י רופא גוי במקום שאין מוהל מוסמך
עדיפות מילה ע"י ירא שמיים שלא בזמנה על מילה בזמנה בידי מחלל שבת
פריעה בכפפות ובמספרים ומציצה במכשיר מחשש הדברה במחלות
שימוש באמצעי הרדמה בזמן ברית המילה
נימול שלא תמיד ניכר שהוא מהול
דחיית מילה שלא בזמנה כדי להמתין לבוא הסבא והסבתא

ח"א, תשובה סא
ח"ג, תשובה קטז
ח"ד, תשובה פד
ח"ד, תשובה פה
ח"ד, תשובה פו
ח"ד, תשובה כג

ח"ה, תשובה פב
ח"ד, תשובה קמ
ח"ז, תשובה פג

ח"א, תשובה סב
ח"א, תשובה סג
ח"ב, תשובה סד
ח"ז, תשובה עא
ח"ז, תשובה עב
ח"ב, תשובה סה

ח"א, תשובה כד
ח"ג, תשובה קכח
ח"ג, תשובה קל
ח"ד, תשובה פח
ח"ד, תשובה צ
ח"ג, תשובה קכט
ח"ג, תשובה קלא
ח"ה, תשובה פד
ח"ד, תשובה פז
ח"ד, תשובה פט
ח"ה, תשובה פג
ח"ה, תשובה טז
ח"ו, תשובה סט

ח"א, תשובה צ
ח"ב, תשובה סז
ח"ב, תשובה סח
ח"ג, תשובה קכב
ח"ג, תשובה קיט
ח"ו, תשובה ע
ח"ג, תשובה קכג
ח"ד, תשובה צא

ח"א, תשובה לב
ח"ד, תשובה צב
ח"ו, תשובה עא
ח"ג, תשובה קכ
ח"ג, תשובה קכא
ח"ו, תשובה כב
ח"ב, תשובה סט
ח"ד, תשובה צג
ח"ז, תשובה מד
ח"ז, תשובה כא

דחיית מילה הכרוכה בחילול שבת
מילת בן של אשה הנמצאת בהליכי גיור
ברית מילה לאחר מאה ועשרים
ברכת שהחיינו על המילה, בחו"ל
ברכה על המילה תוך שימוש במכשיר "גומפקא קלמ"פ"
חשיבותם של שמות עבריים
דין פדיון הבן בילד ממזר
פדיון הבן לבנה של בת כהן שאביו אינו יהודי
גילוח לאב ולסנדק לכבוד ברית הנערכת בחול המועד
סעודת שבע ברכות וברית מילה משותפת בשבת

גירות

קבלת מצוות, הורים שאינם שומרים תורה ומצוות ומניע זר

ח"א, תשובה עד
ח"א, תשובה עז
ח"ב, תשובה עה
ח"ג, תשובה עט

גיור אנשים שלפי הערכה לא יקיימו מצוות
גיור ילד שאומץ ע"י הורים שאינם שומרי תורה ומצוות
גיור גויה החיה מזה זמן עם יהודי במטרה להיקבר לידו בבית העלמין
גיור גויה החיה עם כהן ורוצה להינשא לו

הורה לא יהודי

ח"א, תשובה עה
ח"א, תשובה עו
ח"א, תשובה עח
ח"א, תשובה עט
ח"ג, תשובה עו
ח"ג, תשובה פה
ח"ג, תשובה פו
ח"ג, תשובה צ
ח"ד, תשובה כ

ילדים לאם נכריה – התייחסות אליהם והכנסתם לחינוך יהודי
קטן שאביו יהודי ואמו נוצריה (ואינה רוצה להתגייר) – גיורו, קבלתו לבית-ספר יהודי
והצטרפות האם לשיעורי יהדות לנשים
גיור ילד שנולד לאם נוצריה הממשיכה לחיות עם בעלה היהודי
גיור ילד (לקראת בר-מצוה) שאמו נתגיירה על-יד קונסרבטיבים
מילה לשם גירות לתינוק שאביו יהודי ואמו נכרית ואינה בהליכי גיור
דין תינוק שנימול וטבל שנשאר אצל אמו הגויה
גיור ילדים על-פי רצון האם כאשר שני ההורים גויים
בן גויה שאביו היהודי טוען שמל אותו לשם גרות
עריכת בר-מצוה למי שאמו נתגיירה גיור קונסרבטיבי או למי שאביו יהודי ואמו נכריה
ונתגייר הוא גיור מפוקפק
דין מי שאמו נכריה ואביו יהודי שגויר בילדותו ואחר-כך בזמן השואה האב השתמד עם בנו
הקטן ועכשיו רוצה לחזור ליהדות
מילה לשם גירות של בן יהודי ואם נכרית, ללא גיור והשתתפות הרב בטקס
גיור קטנים שאביהם חזר בתשובה ונפרד מאמם, ללא גיור האם
גיור בן מאומץ ע"י נכרית וכהן
חובותיו של אב יהודי לנולד לו מן הגויה והתגייר, או שאמו התגיירה בהיותה מעוברת בו

גר קטן

ח"א, תשובה עה
ח"א, תשובה עו
ח"ג, תשובה פה
ח"ג, תשובה פו

ילדים לאם נכריה – התייחסות אליהם והכנסתם לחינוך יהודי
קטן שאביו יהודי ואמו נוצריה (ואינה רוצה להתגייר) – גיורו, קבלתו לבית-ספר יהודי
והצטרפות האם לשיעורי יהדות לנשים
דין תינוק שנימול וטבל שנשאר אצל אמו הגויה
גיור ילדים על-פי רצון האם כאשר שני ההורים גויים

דין מי שאמו נכריה ואביו יהודי שגויר בילדותו ואחר-כך בזמן השואה האב השתמד עם בנו הקטן ועכשיו רוצה לחזור ליהדות
 גיור ילד (לקראת בר-מצוה) שאמו נתגיירה על-יד קונסרבטיבים
 קטן שהתגייר – מחאתו לאחר שגדל
 קטן שנתגייר ובגדלותו איננו מקפיד על שמירת תורה ומצוות
 הלכות גר קטן לכשיגדל ויגיע לגיל מצוות
 מילת קטן לשם גיור שלא בפני שלושה, על מנת להטבילו בפני בית-דין
 אימוץ ילד לא-יהודי
 אשה שהמירה דתה, וכעת היא רוצה לחזור לחיק היהדות עם בתה מן הגוי

ח"ד, תשובה צח
 ח"א, תשובה עט
 ח"א, תשובה פ
 ח"ג, תשובה עז
 ח"ג, תשובה עח
 ח"ב, תשובה ע
 ח"ב, תשובה עח
 ח"ב, תשובה עט

מעוברת שנתגיירה

חובותיו של אב יהודי לנולד לו מן הגויה והתגייר, או שאמו התגיירה בהיותה מעוברת בו
 דין גיורת שנשתמדה ר"ל ודין מעוברת שנתגיירה
 גט לאשה שלא נתגרשה והתחתנה עם נוצרי. גיור מעוברת

ח"ב, תשובה עא
 ח"ד, תשובה צז
 ח"ד, תשובה קלו

ביטול גירות ומחאה

קטן שהתגייר – מחאתו לאחר שגדל
 קטן שנתגייר ובגדלותו איננו מקפיד על שמירת תורה ומצוות
 הלכות גר קטן לכשיגדל ויגיע לגיל מצוות
 גר שחזר לסורו ונוהג כגוי – אם עודנו יהודי
 ביטול גיור
 ביטול גירות
 דין גיורת שנשתמדה ר"ל ודין מעוברת שנתגיירה

ח"א, תשובה פ
 ח"ג, תשובה עז
 ח"ג, תשובה עח
 ח"א, תשובה פא
 ח"ג, תשובה פט
 ח"ד, תשובה צו
 ח"ד, תשובה צז

גיורים קונסרבטיבים ורפורמים

גיור ילד (לקראת בר-מצוה) שאמו נתגיירה על-יד קונסרבטיבים
 התייחסות לגיור קונסרבטיבי ולעניין מעמד הצאצאים והכנתם לבר-מצוה
 עריכת בר-מצוה למי שאמו נתגיירה גיור קונסרבטיבי או למי שאביו יהודי ואמו נכריה
 ונתגייר הוא גיור מפוקפק
 "גרים" רפורמים וקונסרבטיבים – תפיסת קידושין והצורך בגט
 הצורך בגט ל"גרים" קונסרבטיבים שהתחתנו בנישואין קונסרבטיבים
 תוקפו של גיור קונסרבטיבי לעניין הצטרפות לקהילה
 פתיחת המקוה הקהילתי בפני טובלים לצורך גיור רפורמי
 זירוז תהליכי גיור לבני משפחה שעברה גיור קונסרבטיבי לפני עשרות שנים והם חיים מאז
 כיהודים

ח"א, תשובה עט
 ח"ב, תשובה עג
 ח"ד, תשובה כ
 ח"א, תשובה פד
 ח"א, תשובה צז
 ח"ב, תשובה עב
 ח"ב, תשובה עד
 ח"ד, תשובה צה

לימוד תורה למועמד לגירות ובמקרים מסופקים

ילדים לאם נכריה – התייחסות אליהם והכנסתם לחינוך יהודי
 קטן שאביו יהודי ואמו נוצריה (ואינה רוצה להתגייר) – גיור, קבלתו לבית-ספר יהודי
 והצטרפות האם לשיעורי יהדות לנשים
 השתתפות גוי הנמצא בתהליך גיור בשיעורי תורה ואמונה ובתפילות בבית-הכנסת
 קבלת ילדה מאומצת הנמצאת בתהליך גיור לבית-ספר יהודי
 התייחסות לגיור קונסרבטיבי ולעניין מעמד הצאצאים והכנתם לבר-מצוה
 עריכת בר-מצוה למי שאמו נתגיירה גיור קונסרבטיבי או למי שאביו יהודי ואמו נכריה

ח"א, תשובה עה
 ח"א, תשובה עו
 ח"ב, תשובה עו
 ח"ב, תשובה עז
 ח"ב, תשובה עג
 ח"ד, תשובה כ

קביעת זהות יהודית

הטוען שהוא יהודי (על-פי דברי סבתו) ואינו מוחזק אצלנו כיהודי
עולים מברית-המועצות – נאמנותם על יהדותם
מעמדם ההלכתי של יהודי אתיופיה וההבחנה בינם לבין ה"פלאשמורה"
בת מאומצת שיש ספק ביהדותה והיא רוצה להנשא ליהודי

ח"א, תשובה פב
ח"א, תשובה פג
ח"ב, תשובה פ
ח"ד, תשובה צט

חזרה ליהדות לאחר המרת דת

אשה שהמירה דתה, וכעת היא רוצה לחזור לחיק היהדות עם בתה מן הגוי
חזרה ליהדות של בני משומדים ר"ל

ח"ב, תשובה עט
ח"ד, תשובה קא

שונות

אמירת אלוקינו ואלוקי אבותינו ע"י גר כשליח-ציבור או במניין גרים
גרים רפורמים וקונסרבטיבים – תפיסת קידושין והצורך בגט
מילה לשם גירות של בן יהודי ואם נכרית, ללא גיור והשתתפות הרב בטקס
גט לאשה שלא נתגרשה והתחתנה עם נוצרי. גיור מעוברת
אדם שנימול ע"י גוי וטבל, הטפת דם ברית וטבילתו שנית
הדרכה כללית בעניין גיורים בדרום אמריקה ובעיות החרם
דיין גר בבית-דין לגיור
גיור בני משפחה שבטעות חיו כיהודים ועכשיו נתבררה להם טעותם
ג' חודשי הבחנה לזוג שמתחתן שוב לאחר שהתברר שגיור האשה בעבר היה קונסרבטיבי
גיור מי שעבר ניתוח לשינוי מינו
תפילתם של בני נח
הלכות בני נח

ח"א, תשובה ב
ח"א, תשובה פד
ח"ד, תשובה ק
ח"ד, תשובה קלו
ח"ג, תשובה פ
ח"ג, תשובה פא
ח"ג, תשובה פב
ח"ד, תשובה צד
ח"ז, תשובה עג
ח"ה, תשובה פז
ח"ו, תשובה כט
ח"ו, תשובה ל

סת"ם

ספר תורה וגניזת כתבי הקודש

תגים מנותקים של אותיות ספר תורה
אופן גניזת ספרי תורה
בדיקת ס"ת ישנים והגהת הפרשה לפני שבת
קריאה בספר תורה "ספרדי" בקהילה אשכנזית
דינו של המפיל ספר תורה עטוף
ספר תורה עם אותיות פ"ה מלופפות
כשרותו של ספר תורה שיש בו אותיות נוספות או משונות
הוצאת ספרי-תורה ממקומם בבית-הכנסת לצורך שמירתם מפני גנבים
הוצאת ספר תורה מארון קודש אחר, לאחר שארון הקודש הראשון כבר נפתח
נשיקת ספר התורה באמצעות סידור
הפרדת יריעה למשמרת מתוך ספר תורה פסול, לפני גניזתו

ח"א, תשובה כ
ח"א, תשובה כא
ח"א, תשובה כב
ח"ד, תשובה קג
ח"ד, תשובה קד
ח"ד, תשובה קה
ח"ד, תשובה קו
ח"ה, תשובה פח
ח"ו, תשובה ט
ח"ו, תשובה י
ח"ז, תשובה עד

תפילין

תפילין שנכתבו ע"פ נוסח אחד, הנחתן ע"י בן עדה אחרת

ח"ד, תשובה קב

מזוזה

קביעת מזוזה במקום מועד לגניבה
מקום קביעת המזוזה כאשר לא ניתן לקובעה במזוזות הפתח
הדבקת מזוזה
מזוזה למרפסת מקורה
מזוזה לחדר שצורך לחדר קיים
חיוב במזוזה בפתח שנוצר מעמודי תווך
הוצאת מזוזה מבית שכור שלא ידוע מי יהיו שוכריו בעתיד
החיוב לקבוע מזוזה בדירה מושכרת

נוסחים שונים ואותיות משונות

תגים מנותקים של אותיות ספר תורה
תפילין שנכתבו על פי נוסח אחד, הנחתן ע"י בן עדה אחרת
קריאה בספר תורה "ספרדי" בקהילה אשכנזית
ספר תורה עם אותיות פ"ה מלופפות
כשרותו של ספר תורה שיש בו אותיות נוספות או משונות

שמות קדושים וגניזתם

אופן גניזת ספרי תורה
הקלטת פסוקים ושירים שיש בהם שם שמים
כתיבת ב"ה או בס"ד בראש דבר חולין
גניזת דברי תורה ומיחזורם
קדושת שם המודפס על שטר כסף (דולר)

קבורה, טומאת כהנים ואבלות

הכנות להלווית המת

שמירת המת- בלילה, במקום סכנה ובמקור
דין טהרה לאדם שנפטר עקב מחלה מסוכנת ומדבקת, ל"ע
סיוע גויים בטהרת המת במקום שאין יהודים
דינו לעניין ההכנות לקבורה וקבורתו בקבר ישראל של מי שחי עם נכריה
קבורת אפרו של אדם שמשפחתו מתחרטת על מעשיה
הלנת המת לצורך טהרתו
הלנת המת לצורך טהרה
טיפול בנפטר שיש צורך לדחות את הלווייתו

הלווית המת

מנהגים בבית הקברות
קיום טקס הלויה בבית הכנסת
נשים בהלויה ובבית הקברות
שורה לאשה אבלה

בית הקברות

סידור הקברים בבית הקברות (גברים נשים)
שיעור ההרחקה בין קברי ישראל לקברי נכרים

ח"ג, תשובה קלב
ח"ג, תשובה קלג
ח"ג, תשובה קלד
ח"ג, תשובה קלה
ח"ג, תשובה קלו
ח"ה, תשובה צ
ח"ד, תשובה קז
ח"ד, תשובה קח

ח"א, תשובה כ
ח"ד, תשובה קב
ח"ד, תשובה קג
ח"ד, תשובה קה
ח"ד, תשובה קו

ח"א, תשובה כא
ח"ג, תשובה קלז
ח"ג, תשובה קלח
ח"ה, תשובה פט
ח"ז, תשובה עה

ח"א, תשובה סד
ח"ב, תשובה פח
ח"ג, תשובה סו
ח"ג, תשובה סה
ח"ד, תשובה קיב
ח"ג, תשובה סב
ח"ד, תשובה קיא
ח"ז, תשובה עו

ח"א, תשובה סה
ח"ג, תשובה סח
ח"ג, תשובה עג
ח"ה, תשובה צג

ח"א, תשובה סז
ח"א, תשובה סז

שיעור הרחקת קברים העומדים זה על גבי זה וקבורת בעל ואשה באופן זה
 קבורת אשה שלא ליד בעלה ומעלת הקבורה בארץ ישראל
 קבורת אנשים זה על גבי זה
 קבורה בקבר שהתפנה ע"פ הדין
 ניקיון סביב מצבות לצורך צילום לצורכי מחקר
 קבורה בבית קברות עתיק
 זכות ההחלטה בדבר הכיתוב על מצבה
 החלפת מצבה
 הסרת מצבה או אי-הצבתה כלחץ לתשלום חוב לחברה קדישא
 חיוב ציון הקבר ומידתו על-פי דין תורה
 קבורה בקומות
 נטיעת עצי-ברוש בבית-הקברות כחלק מאתר קבורת ספרי-תורה
 שימוש בקברים לצורך גניזה
 הקמת חלקות-קבורה בין עצים
 הנאה מעפר בית-הקברות, גידול צמחים בתחומם
 קבורת מי שהיה בתהליכי גיור ונפטר בטרם הגיעו לסיומם
 קבורת נכרים בני זוג של יהודים ר"ל
 גדר והיכר לבית קברות במקום שבו אין כבר קהילה יהודית

פינוי קבר

העלאת עצמות מחו"ל לארץ ישראל
 פינוי מת שנקבר בחוץ לארץ לקבורה בארץ ישראל
 פינוי עצמות לארץ ישראל כדי לאפשר קבורת אחרים במקומם
 קבורת מי שהיה בתהליכי גיור ונפטר בטרם הגיעו לסיומם
 הוצאת מת מקברו כדי לקברו במקום שצויה בחייו
 פינוי מת שנקבר בזמן מלחמה והעברתו כרוכה בבעיות רגשיות וטכניות קשות
 פינוי מת למקום נוח מבחינת בני המשפחה והגדרת "קברי משפחה"
 פינוי מת שנקבר על תנאי
 פינוי מקבר בבית קברות מעורב עם נכרים לבית קברות יהודי
 פינוי עצמות אשה שנשתמדה מחמת המציק וחזרה בתשובה לקבר ישראל
 פינוי בית-קברות בשל בזיון גדול
 פינוי מקבר לקבר באותו בית-הקברות, לאחר טעות בקבורה
 העברת מת לקבר הסמוך לבן זוגו
 פינוי המת על מנת לקברו בעומק רב יותר

מנהגי בית קברות

מנהגן של נשים שלא להיכנס לבית קברות
 נשים בהלוייה ובבית הקברות
 עליה לקבר בחו"ל ביום טוב שני
 שורה לאשה אבלה

טומאת כהנים

דין כהן שנשא גיורת לעניין עליה לתורה ולהיטמא למת
 דברים המותרים משום "יתובי דעתא" של יולדת

ח"ב, תשובה פט
 ח"ב, תשובה צ
 ח"ד, תשובה קיג
 ח"ג, תשובה עא
 ח"ג, תשובה עד
 ח"ז, תשובה עז
 ח"ד, תשובה קיט
 ח"ד, תשובה קכ
 ח"ה, תשובה ק
 ח"ה, תשובה קא
 ח"ד, תשובה קיד
 ח"ה, תשובה צז
 ח"ז, תשובה עח
 ח"ה, תשובה צח
 ח"ה, תשובה צט
 ח"ו, תשובה עב
 ח"ו, תשובה עד
 ח"ז, תשובה עט

ח"א, תשובה עג
 ח"ב, תשובה צא
 ח"ג, תשובה ע
 ח"ו, תשובה עב
 ח"ב, תשובה צב
 ח"ג, תשובה סג
 ח"ג, תשובה סד
 ח"ג, תשובה עב
 ח"ד, תשובה קכב
 ח"ד, תשובה קכג
 ח"ה, תשובה צה
 ח"ה, תשובה צו
 ח"ז, תשובה פ
 ח"ז, תשובה פא

ח"ב, תשובה צד
 ח"ג, תשובה עג
 ח"ד, תשובה קכא
 ח"ה, תשובה צג

ח"ב, תשובה ו
 ח"ג, תשובה קכד

כניסת כהן לאהל יזכור ביד ושם
טיסת כהן במטוס שבתא המטען שלו מוטס מת

ח"ה, תשובה קב
ח"ז, תשובה פב

נשים

מנהגן של נשים שלא להיכנס לבית קברות
נשים בהלויה ובבית הקברות
שורה לאשה אבלה

ח"ב, תשובה צד
ח"ג, תשובה עג
ח"ה, תשובה צג

בעלי עבירות

דינו לעניין ההכנות לקבורה וקבורתו בקבר ישראל של מי שחי עם נכריה
קבורת אשה שיש חשש שהתאבדה
הספד על מי שחי ללא קבלת עול מצוות
קבורת אפרו של אדם שמשפחתו מתחרטת על מעשיה
אמירת קדיש על מי שציווה ר"ל לשרוף את גופתו
פינוי עצמות אשה שנשתמדה מחמת המציק וחזרה בתשובה לקבר ישראל

ח"ג, תשובה סה
ח"ג, תשובה סט
ח"ד, תשובה קי
ח"ד, תשובה קיב
ח"ה, תשובה צב
ח"ד, תשובה קכג

נכרים

סיוע גויים בטהרת המת במקום שאין יהודים
אמירה לגוי בשבת, כדי למנוע הלנת המת עד ליום שני
שיעור ההרחקה בין קברי ישראל לקברי נכרים
קניית חלקת קבורה בארץ ישראל שלא על מנת לקבור בה
מעבר דרך בית קברות של גויים
שימוש בבית הספדים של בית קברות נוצרי
סדרי עדיפות לחברת קבורה המטפלת ביהודים וגויים
פינוי מקבר בבית קברות מעורב עם נכרים לבית קברות יהודי
השתתפות בהלוויה של חבר קתולי לעבודה
אזכרה להורים לא יהודים
קבורת נכרים בני זוג של יהודים ר"ל

ח"ג, תשובה סו
ח"ו, תשובה לג
ח"א, תשובה סז
ח"ו, תשובה עג
ח"ב, תשובה צג
ח"ו, תשובה סד
ח"ג, תשובה עה
ח"ד, תשובה קכב
ח"ו, תשובה סג
ח"א, תשובה ע
ח"ו, תשובה עד

קדיש

אמירת קדיש על אדם שנעלם ואשתו עדיין בעיגונה
אמירת קדיש על אב חורג ע"י מי שהוריו בחיים
אמירת קדישים נוספים ע"י אב, במניין שאין הוא מתפלל בו
אמירת קדיש אחר קדיש בבית האבל ללא הפסק מזמור
דין בן מאומץ לענין אבלות וקדיש
אמירת קדיש על מי שציווה ר"ל לשרוף את גופתו

ח"ד, תשובה קטו
ח"ד, תשובה קטז
ח"ד, תשובה קיז
ח"ד, תשובה קיח
ח"ה, תשובה צא
ח"ה, תשובה צב

שמחה בתקופת האבלות

חגיגת בר מצווה לנער שהוריו באבלות
השתתפות אבל אחר השבעה בסעודת פורים שמחוץ לבית ובמסיבה שיש בה ערך חינוכי
הלכות יום העצמאות ויום ירושלים
כניסה לדירה חדשה בתוך י"ב חודשי אבלות
היתר גילוח לאבל תוך ל' ביום חתונת בנו

ח"א, תשובה סט
ח"ב, תשובה צז
ח"ו, תשובה נ
ח"ב, תשובה צח
ח"ה, תשובה צד

הלכות אבלות

בעל שהתיימש מלמצוא את אשתו שטבעה במים שאין להם סוף- אם ינהג אבלות
אמירת קדיש על אדם שנעלם ואשתו עדיין בעיגונה
אדם שלא הספיק להגיע לקבורת קרובו הנפטר, מאימתי הוא מונה "שבעה"
שינוי מקום ישיבת גבאי אבל ממקומו המיוחד לו
אמירת המזמורים "לדוד ה' אורי וישעי" ו"מכתם לדוד" אחר תפילת מנחה
דין בן מאומץ לענין אבלות וקדיש
בת שאינה רוצה לנהוג מנהגי אבלות על אביה משום שהתעלל בה

ח"א, תשובה סח
ח"ד, תשובה קטו
ח"ב, תשובה צו
ח"ג, תשובה סז
ח"ד, תשובה ח
ח"ה, תשובה צא
ח"ז, תשובה פג

צידוק הדין, ימי זיכרון וזכור

אמירת "זיכור" על בן או בת במקום שיש הורים
שבת ויום טוב שלפני יארצייט
מנהגי אבלות כשחל יום השנה בשבת
קבורת נכרים בני זוג של יהודים ר"ל
אמירת "צידוק הדין" ותפילת אשכבה בימים שאין אומרים בהם תחנון
קביעת יום הזכרון (יארצייט) כאשר יום הפטירה אינו ידוע
הלכות "שמחות", לקראת סיום שנת אבל

ח"א, תשובה עא
ח"א, תשובה עב
ח"ז, תשובה פד
ח"ו, תשובה עד
ח"ב, תשובה צה
ח"ב, תשובה צט
ח"ו, תשובה עה

שונות

ביקור בתערוכת "Bodies"
אולם טהרה של בית קברות, הסבתו לבית כנסת

ח"ז, תשובה פה
ח"ז, תשובה יג

רפואה והלכה

הפרייה, הריון ולידה

שימוש בשבת בערכה לבדיקת מועד הביוץ
בדיקת מי שפיר והפסקת הריון
הפרייה חוץ גופית
הפריה מלאכותית מתורם זר
הפריית אלמנה בזרע לאחר מותו
זרע מוקפא, הבעלות עליו ומעמדו ההלכתי
סדרי קדימות בשימוש באמצעים למניעת הריון
סדר קדימויות בטיפול בפגיון וטיפול להצלת פגים פגועים
מכירת ביציות של אשה הזקוקה לכסף
דברים המותרים משום "יתובי דעתא" של יולדת
שכפול גנטי

ח"ו, תשובה מח
ח"א, תשובה פז
ח"ב, תשובה פב
ח"ג, תשובה קכז
ח"ד, תשובה קכט
ח"ג, תשובה קכו
ח"ו, תשובה פב
ח"ו, תשובה עט
ח"ו, תשובה פ
ח"ג, תשובה קכד
ח"ד, תשובה קכז

שונות

איסור עישון
השתלת קרנית
סדרי קדימות בשימוש באמצעים למניעת הריון
השתלת לב וקביעת רגע המוות [כולל שני נספחים : החלטת מועצת הרבנות הראשית ;
מסמך של בית החולים "הדסה"]
ביצוע ניתוח באשכים של תינוק לעניין סירוס ופצוע דכה
סירוס בעלי-חיים

ח"א, תשובה פו
ח"א, תשובה פח
ח"ו, תשובה פב
ח"ב, תשובה פא
ח"ב, תשובה פג
ח"ו, תשובה עז

ח"ב, תשובה פד	זריקה המכילה עצמות חזיר
ח"ב, תשובה פו	תפילה לרפואה שלימה ליד מיטת חולה
ח"ב, תשובה פז	תפילה לרפואה שלימה בלילה
ח"ה, תשובה קיא	דיני יחוד וביקור אצל רופא נשים
ח"ו, תשובה עח	מידתיות הלכתית בשימוש במשככי כאבים
ח"ו, תשובה מו	טיפול בפצעו של חולה סכרת בשבת
ח"ו, תשובה מז	תפירת פצע בשבת
ח"ו, תשובה ס	החיוב להפריש את הלוקים בתסמונת דאון ממאכלות אסורות
ח"ו, תשובה פח	דיני ייחוד עם הלוקים בתסמונת דאון
ח"ז, תשובה פו	יחס ההלכה לחוק מוות מוחי נשימתי
ח"ז, תשובה פז	קניית אברים להשתלה באמצעות מתווך ממקור מפוקפק

אתיקה רפואית

ח"ז, תשובה קח	אחריות רופא על נזקים שארעו עקב טיפולו
ח"א, תשובה פט	סדר עדיפות להצלה במצב של פיקוח נפש (התקפת גזים ל"ע)
ח"ו, תשובה עט	סדר קדימויות בטיפול בפגייה וטיפול להצלת פגים פגועים
ח"ב, תשובה פה	שיקול דעת בקדימות חולים שיש בהם סכנה כשאי אפשר לטפל בכולם בו זמנית
ח"ג, תשובה קכה	ניתוח בניגוד לרצון החולה
ח"ז, תשובה פט	תרומת רקמת אשך כפתרון לבעית פוריות

אבן העזר

הפרייה מלאכותית

ח"ג, תשובה קכו	זרע מוקפא, הבעלות עליו ומעמדו ההלכתי
ח"ו, תשובה פ	מכירת ביציות של אשה הזקוקה לכסף
ח"ג, תשובה קכז	הפריה מלאכותית מתורם זר
ח"ד, תשובה קכח	פטור מחליצה בנתעברה מבעלה בהזרעה מלאכותית לאחר מותו
ח"ד, תשובה קכט	הפריית אלמנה בזרע בעלה לאחר מותו
ח"ה, תשובה קג	הוצאת זרע מן הנפטר להפריית אלמנתו
ח"ז, תשובה פט	תרומת רקמת אשך כפתרון לבעית פוריות
ח"ה, תשובה קו	הפריה מלאכותית מזרע הבעל כאשר האשה היא נשאית HIV (אידס)
ח"ו, תשובה פא	דין נישואין עם מעוברת חברו ומינקת חברו, שהיא גיורת שהופרתה בהפריה מלאכותית
ח"ו, תשובה פב	סדרי קדימות בשימוש באמצעים למניעת הריון
ח"ו, תשובה פד	דינה של בת שנולדה לאם פונדקאית גויה, מזרע של יהודי וביצית של יהודייה
ח"ו, תשובה פה	דינה של הנולדת מפונדקאית גויה שהופרתה בהפריה חוץ-גופית מהורים יהודיים לכהונה ולעניין חליצה
ח"ו, תשובה פו	יהודייה שהופרתה מזרע גוי בהפריה מלאכותית (IVE), היתרה והיתר בתה מהפריה זו לכהן
ח"ו, תשובה עז	סירוס בעלי חיים
ח"ז, תשובה פח	חיוב פדיון לוולד של בת כהן שהופרתה מתרומת זרע נכרי

קביעת מעמד כיהודי

ח"א, תשובה צג	סידור קידושין לגר שהתעורר ספק בכשרות גיור אימו
ח"ב, תשובה ק	היתר נישואין לבת אשה האומרת נתגיירתי ע"י רב פלוני, ואין מסמכים המאשרים
ח"ב, תשובה קא	מי שהוחזק עד עתה כגוי וטוען שהוא יהודי - נאמנותו להינשא
ח"ג, תשובה פז	נאמנות ע"א לפסול יהודי מיהדותו

חיובו של רב לבדוק יחוסו של חבר בקהילה ורישומו בספר הקהילה, על סמך טענתו שהוא יהודי ח"ג, תשובה פח

דיני כהונה

נכריה

כהן החי עם גויה ואינו שומר תורה ומצוות - פגימתו מן הכהונה לצורך גיור האשה, ח"ב, תשובה קב ונישואיהם כדת משה וישראל

גיורת

כהן שנשא גיורת שנתגיירה לפני הגיעה לגיל שלוש, תוקף הנישואין, מעמדו ומעמד הבנים ככהנים

נישואי כהן עם גיורת שנתגיירה פחותה מבת ג' שנים, ואביה ישראל נישואי כהן לאשה שהורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה

כהן שנשא גיורת שנתגיירה בקטנותה מתוך אי ידיעה, דינו, מקור האיסור ודין הבנים דין צאצא כהן שנשא בת גיורת

דינה של בת שנולדה לאם פונדקאית גויה, מזרע של יהודי וביצית של יהודייה דינה של הנולדת מפונדקאית גויה שהופרתה בהפריה חוץ-גופית מהורים יהודיים לכהונה ולעניין חליצה

יהודייה שהופרתה מזרע גוי בהפריה מלאכותית (IVF), היתרה והיתר בתה מהפריה זו לכהן ח"ו, תשובה פו

גרושה

כהן הנושא גרושה - העלאתו לתורה, כשאין עוד כהנים, ודין בניו גרושה שנתקשרה עם כהן, מציאת פתרון לבעייתם

חללה

נישואי כהן לאשה שנבעלה לגוי נאמנות לטעון שאיננו כהן לאדם ששם משפחתו כגנוביץ

דין כהן שאשתו נבעלה לגוי בצעירותה ואשר חזקת כהונתו קלושה אשה שהודתה שנבעלה לנכרי ורוצה להינשא לכהן, ומתרת הודאתה באמתלא

אשה יהודייה שחיה עם גוי - דינה לכהן היתר נישואין לכהן לאשה שהייתה נשואה לגוי

נישואין לכהן לבחורה שנאנסה ר"ל ח"ז, תשובה צ

בת נכרי

נערה יהודייה בת נכרי – איסורה לכהן בת ישראלית מנכרי ונישואיה לכהן

מעמד הנולדים מנישואי כהן עם יהודייה בת גוי יהודייה שהופרתה מזרע גוי בהפריה מלאכותית (IVF), היתרה והיתר בתה מהפריה זו לכהן ח"ב, תשובה קז ח"ד, תשובה קכה ח"ב, תשובה קח ח"ו, תשובה פו

דיני גרות אחרים

דין הבחנה בגיורת העומדת להינשא מיד לאחר גיורה סידור קידושין לגר שהתעורר ספק בגיור אימו

היתר-נישואין לבת אשה האומרת נתגיירתי ע"י רב פלוני, ואין מסמכים המאשרים ח"א, תשובה פה ח"א, תשובה צג ח"ב, תשובה ק

ייחוד

מגורי רווק ורווקה בחדרים נפרדים בדירה אחת, לעומת המגורים עם גוי
דיני יחוד בלקיחת טרמפיסטים במקום סכנה להם
דיני יחוד וביקור אצל רופא נשים
דיני ייחוד במשרד
דיני ייחוד עם הלוקים בתסמונת דאון
מגורים של בעלי צרכים מיוחדים בדירה מעורבת לבנים ולבנות
דיני נגיעה וייחוד במשפחה שיש בה הורים חורגים

ח"ג, תשובה קנד
ח"ה, תשובה קי
ח"ה, תשובה קיא
ח"ו, תשובה פז
ח"ו, תשובה פח
ח"ז, תשובה צג
ח"ו, תשובה פט

השחתת זרע

השחתת זרע אצל גוי
איסור "לפני עוור" במכירת אמצעי מניעה כשיש מכשירי מכירה אוטומאטיים

ח"ג, תשובה קנב
ח"ג, תשובה קנג

ענייני רפואה אחרים

ביצוע ניתוח באשכים של תינוק לעניין סירוס ופצוע דכה
דיני יחוד וביקור אצל רופא נשים
שכפול גנטי
שימוש בשבת בערכה לבדיקת מועד הביוץ
קביעת מין הילוד מראש
בדיקות גנטיות לפני האירוסין
סירוס בעלי חיים

ח"ב, תשובה פג
ח"ה, תשובה קיא
ח"ד, תשובה קכו
ח"ו, תשובה מח
ח"ה, תשובה קד
ח"ה, תשובה קה
ח"ו, תשובה עז

קידושין ונישואין

טקס הקידושין והנישואין

זוג הנשוי זה מכבר ומעולם לא ערכו חופה וקידושין, עריכת חופה וברכות נישואין ודין כתובתם
ברכת האירוסין ע"י אשה
עדי קידושין במקום שאין בו יהודים שומרי תורה ומצוות
עדי קידושין "שני בשני" בשעת הדחק
עדי קידושין ה"קרובים" ע"י אימוץ בלבד
עדי קידושין וכתובה שאינם מבינים עברית
הצורך בכוונה מצד עדי קידושין
גיל מינימום בעדות קידושין וגיטין
סידור קידושין לגר שהתעורר ספק בגיור אימו
סידור חופה וקידושין למי שהיה נשוי בעבר בנישואין אזרחיים לגיורת קונסרבטיבית
חתונה מחדש לזוג שהתחתן בעבר בחתונה רפורמית
ג' חודשי הבחנה לזוג שמתחתן שוב לאחר שהתברר שגיור האשה בעבר היה קונסרבטיבי
מענה מצד הכלה לאמירת החתן "הרי את מקודשת...", ומסירת טבעת מן הכלה לחתן
קידושין בטבעת יהלום
קריאת הכתובה או אמירת דבר תורה ע"י אשה בזמן החופה
כלה המסרבת לכסות ראשה בהינומא

ח"א, תשובה צא
ח"ו, תשובה יד
ח"א, תשובה צב
ח"ב, תשובה קי
ח"ב, תשובה קיא
ח"ג, תשובה קנא
ח"ב, תשובה קט
ח"ד, תשובה קל
ח"א, תשובה צג
ח"ד, תשובה קלא
ח"ז, תשובה צה
ח"ז, תשובה עג
ח"ה, תשובה קיב
ח"ו, תשובה צ
ח"ו, תשובה טו
ח"ז, תשובה צד

שבע ברכות

"שבע ברכות" לשני זוגות בזמן אחד
שבע ברכות מפי אשה

ח"ד, תשובה יח
ח"ה, תשובה קיג

אשה כפנים חדשות בשבע ברכות
תרגום "שבע ברכות" לאנגלית בזמן החופה
חיוב המשתתפים לאכול פת בסעודת שבע ברכות
חיוב עריכת סעודת שבע ברכות
סעודת שבע ברכות וברית מילה משותפת בשבת

שונות

זוג הנשוי זה מכבר ומעולם לא ערכו חופה וקידושין, עריכת חופה וברכות נישואין ודין כתובתם ביצוע ניתוח באשכים של תינוק לעניין סירוס ופצוע דכה
כלה ששמה כשם אם החתן
אשה נשואה- נשיאת שם משפחתה הקודם (משפחת ההורים או בעל קודם)
אשה המסרבת לקבל גט כדי להחזיק בילדיה ומונעת מהם חינוך יהודי
דין "קטלנית"
דין נישואין עם מעוברת חברו ומינקת חברו, שהיא גיורת שהופרתה בהפריה מלאכותית
שליחת משגיח כשרות ל"חתונה" של יהודי וגויה ר"ל
אי אמירת אמת למטרת שידוכין
עליית כלה להר הבית ביום חופתה

כתובות

נוסח הכתובה וכתובתה

כתיבת שם משפחתו של גר בכתובה
ציון "גר" בנוסח הכתובה והדין בדיעבד
כשרותה של כתובת גר שלא נזכרת בה גירותו
כשרות כתובה של גר וגירות שלא נזכר בה דבר הגרות
שמו של הגר בכתובה ואופן קריאתה
הזכרת שם המדינה בכתובה ואופן כתיבת השם "קנדה"
שינוי נוסח הכתובה מן הנהוג בעיר
כתובת אשה שחיתה בעבר עם גוי
עדי קידושין וכתובה שאינם מבינים עברית
חתימתו של פרוץ בענייני עריות כעד על כתובה
שם של עבודה זרה כתיבתו בכתובה

שונות

חיוב אדם לזון את בניו מן הפנויה וחיוביהם של הללו כלפי האב
אשה המסרבת לקבל גט כדי להחזיק בילדיה ומונעת מהם חינוך יהודי
עדי קידושין וכתובה שאינם מבינים עברית
בעלות על דירה שנקנתה ע"י הורי הכלה ונרשמה על שם שני בני הזוג, במקרה של גירושין ח"ו

גיטין

סרבנות וכפייה

דרכים לכפיית הבעל ליתן גט, עריכת חוזה מחייב בנישואין
כפיה למתן גט
כפיה למתן גט
סרבן גט בב"ד שהצהיר בבית משפט אזרחי שמוכן להתגרש
ח"א, תשובה טז
ח"ה, תשובה קיד
ח"ה, תשובה קטו
ח"ז, תשובה צו
ח"ז, תשובה כא
ח"א, תשובה צא
ח"ב, תשובה פג
ח"ב, תשובה קיב
ח"ב, תשובה קיג
ח"ג, תשובה קמו
ח"ד, תשובה קכו
ח"ו, תשובה פא
ח"ו, תשובה עו
ח"ו, תשובה צד
ח"ו, תשובה ק
ח"ג, תשובה פג
ח"ג, תשובה פד
ח"ג, תשובה קמט
ח"ז, תשובה צח
ח"ה, תשובה קטז
ח"ג, תשובה קמח
ח"ד, תשובה קלב
ח"ג, תשובה קנ
ח"ג, תשובה קנא
ח"ו, תשובה צא
ח"ז, תשובה צז
ח"ב, תשובה קיד
ח"ג, תשובה קמו
ח"ג, תשובה קנא
ח"ה, תשובה קיז
ח"א, תשובה צד
ח"א, תשובה צה
ח"א, תשובה צו
ח"ג, תשובה קמו

כפיית מעגן אשתו ליתן לה גט באמצעות איום גילוי פשעיו לשלטונות
אשה המסרבת לקבל גט כדי להחזיק בילדיה ומונעת מהם חינוך יהודי
כפיית האשה לקבל גט לטובתה
עיכוב גט מצדה של אשה שהודתה בזנות

ח"ד, תשובה קלה
ח"ג, תשובה קמז
ח"ו, תשובה צג
ח"ה, תשובה קיח

גט לאחר גיור או קידושין מפוקפקים

הצורך בגט ל"גרים" קונסרבטיבים שהתחתנו בנישואין קונסרבטיבים
התייחסות לגיור קונסרבטיבי לענין חיוב גט
נישואיה של "גרושה" מקדושין רפורמים לכהן שחזקתו מסופקת

ח"א, תשובה צז
ח"ב תשובה קטו
ח"ג, תשובה קמד

גט לאשה שהלכה לחיות עם גוי

גט לאשה יהודיה שעזבה בעלה וחיה עם גוי
גט לאשה שלא נתגרשה והתחתנה עם נוצרי, גיור מעוברת
עיכוב גט מצדה של אשה שהודתה בזנות

ח"ג, תשובה קמג
ח"ד, תשובה קלו
ח"ה, תשובה קיח

שונות

"כתבו ותנו" בגט
מקום דיון בתביעות בין בעל ואשה כאשר האשה עברה לדור במדינת הוריה
כתיבת שם האשה שאביה גוי, בגט
נישואיה של גרושה מקידושין רפורמים לכהן שחזקתו מסופקת
השתתפות האשה בהוצאות כתיבת הגט
גיל מינימום בעדות קידושין וגיטין
הצלה מעיגון של אשה שבעלה הצעיר חולה "אלצהיימר"
סדרי כתיבת גט במקרה שהבעל חולה ויש חשש עיגון
בעלות על דירה שנקנתה ע"י הורי הכלה ונרשמה על שם שני בני הזוג, במקרה של גירושין ח"ו
היתר פניה לערכאות במקום שיש סכנה לילדים

ח"א, תשובה צח
ח"ג, תשובה קמ
ח"ג, תשובה קמב
ח"ג, תשובה קמד
ח"ג, תשובה קמה
ח"ד, תשובה קל
ח"ד, תשובה קלג
ח"ו, תשובה צב
ח"ה, תשובה קיז
ח"ז, תשובה צט

חליצה

פטור מחליצה בנתעברה מבעלה בהזרעה מלאכותית לאחר מותו

ח"ד, תשובה קכח

חושן משפט

סידור הדין והליכה לערכאות

דינו של המסרב להופיע לדין תורה
מקום הדיון בתביעות בין בעל ואשה כאשר האשה עברה לדור במדינת הוריה
עדות נגד יהודי בערכאות של גויים
אופני החיוב ללכת לדין תורה כאשר התחילו לדון בערכאות
חתימתו של פרוץ בענייני עריות כעד על הכתובה
תוקפו של פסק דין שנחתם בידי שני דיינים מתוך שלושה
סמכותו של דין יחיד להתיר פניה לערכאות
היתר פניה לערכאות במקום שיש סכנה לילדים

ח"א, תשובה צט
ח"ג, תשובה קמ
ח"א, תשובה ק
ח"ג, תשובה קלט
ח"ו, תשובה צא
ח"ז, תשובה ק
ח"ז, תשובה קב
ח"ז, תשובה צט

מסחר והשגת גבול

השגת גבול במתן הכשרים במקום שכבר יש בו רב נבחר
השגת גבול במסחר וזכויות הנובעות מ"זכויות יוצרים"

ח"ב, תשובה קיט
ח"ה, תשובה קכא

בדיני אונאה

הורדת מחירים כמדיניות שיווק בחדירה לשווקים
תשלום דמי תיווך עבור מידע חלקי

בתי ספר

אופן גביית שכר לימוד בבית הספר מן הורים
היעדרות מורים מבית ספר לתקופה מסוימת לצורך קיום מצוה אחרת
הטלת איסור על הבאת מוצרים המכילים אגוזי אדמה על כל ילדי בית-הספר בגלל ילד אלרגי

ירושה

ירושת הנכדה במקום בן על פי צוואת המוריש

גזילה וגניבה

חיוב השבה של כסף שהושג במרמה והגיע לידי השואל בעקיפין
שימוש באינטרנט אלחוטי ללא בקשת רשות

שכנים

אחריות בין שכנים על נזקי מים
טענת "חזקה" על חניה ציבורית הסמוכה לבית מגורים

פועלים

פיטורי עובדים - סדרי עדיפות הלכתיים

נזיקין

אחריות רופא על נזקים שאירעו עקב טיפולו

שונות

יחס ההלכה לנושא משרה ציבורית הנחשד במעשים לא כשרים
סמכות הקהל לפטר רב, ממונה על הנוער בקהילה
העברת רב מתפקידו וזכויותיו הכספיות בהקשר לכך
התגוננות עצמית
בעלות על ספרי קודש לאחר שנמסרו לבית הכנסת
השארות ילדים ברכב ללא השגחה
תוקפה של "התערבות" על-פי ההלכה
תוקפה של התיישנות מבחינה הלכתית
אחריותם של מנהלי ארכיון ציבורי על דברי לשון הרע ורכילות שמכילים המסמכים
בעלות השולח על מכתב שכבר נשלח לנמען

תורה ומדינה, ארץ ישראל

סמכות השלטון להפקיע קרקעות והתשלום בעבורן
יציאה זמנית מארץ ישראל לצרכי הרשות
מכירת נדל"ן לנכרים בארץ-ישראל כיום
העדפה של העסקת פועלים יהודים

ח"ה, תשובה קיט
ח"ה, תשובה קכ
ח"ז, תשובה קב

ח"ב, תשובה קיז
ח"ב, תשובה קיח
ח"ה, תשובה כד

ח"ד, תשובה קלז

ח"ז, תשובה קג
ח"ז, תשובה קד

ח"ז, תשובה קה
ח"ז, תשובה קו

ח"ז, תשובה קז

ח"ז, תשובה קח

ח"ב, תשובה קטז
ח"ג, תשובה קמא
ח"ד, תשובה קלח
ח"ב, תשובה קכ
ח"ז, תשובה קי
ח"ה, תשובה כח
ח"ו, תשובה צה
ח"ז, תשובה קיא
ח"ו, תשובה צו
ח"ז, תשובה קט

ח"ד, תשובה קלט
ח"ד, תשובה קמ
ח"ה, תשובה קכב
ח"ז, תשובה קיב

שמיטה ומצוות התלויות בארץ

העדפת "היתר המכירה" על קנייה מגויים

שמירת שמיטה בגינה על גג

שמירת שמיטה בגינת בית משותף

גיוס עצים מעל לסוכה בשנת השמיטה

עקירת עצי פרי לצורך נטיעתם, בשנת השמיטה

הוצאתו לחו"ל של הקדוש בקדושת שביעית

ייצואם לחו"ל של יינות רמת הגולן משנת שמיטה המשווקים ע"י אוצר בית-דין, והשימוש בהם

חלול מעשר שני ממטבע על מטבע

טיפול בגינה בשנת השמיטה

בית המקדש

עליית כלה להר הבית ביום חופתה

צורת הכרובים וכנפיהם

אתיקה והלכה

סדר קדימויות בטיפול בפגייה וטיפול להצלת פגים פגועים

מכירת ביציות של אשה הזקוקה לכסף

תרומת רקמת אשך כפתרון לבעיית פוריות

אחריות הלכתית של חבר עמותה ושל מנהל

אחריותם של מנהלי ארכיון ציבורי על דברי לשון הרע ורכילות שמכילים המסמכים

גבולות אחריותו של חבר הנהלה בעמותה

אחריותם של חברי עמותה בישראל במתן אישורים להחלטות ודוחות כספיים

ח"ג, תשובה קו

ח"ה, תשובה קכד

ח"ה, תשובה קכה

ח"ה, תשובה קכו

ח"ה, תשובה קכז

ח"ו, תשובה צח

ח"ו, תשובה צט

ח"ו, תשובה צז

ח"ז, תשובה קיג

ח"ו, תשובה ק

ח"ז, תשובה קיד

ח"ו, תשובה עט

ח"ו, תשובה פ

ח"ז, תשובה פט

ח"ו, תשובה צו

ח"ו, תשובה קא

ח"ו, תשובה קב

Responsa
B'mareh Habazak

Volume Two
Fourth Edition

Responses to Questions
Sent by Facsimile
By Diaspora Rabbis to Maran Hagaon
Harav Shaul Israeli zt"l
President of "Eretz Hemdah"

With the approval of the Chief Rabbinate of Israel

Published by

World Zionist Organization
Department for Religious
Affairs in the Diaspora

Eretz Hemdah
Institute for Advanced Jewish Studies
Jerusalem